

**Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет**

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

Збірник наукових праць

№ 96

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

**Друкується за рішенням Вченої ради Запорізького національного університету
(Протокол № 5 від 26 листопада 2024 р.).**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор: **Приходько Г. І.**, д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Алексєєв А. Я., д. філол. н., проф. (Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро)
Бистров Я. В., д. філол. н., проф. (Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ)
Бігунова Н. О., д. філол. н., проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, м. Одеса)
Бретенє О., доктор наук за напр. соціолінгвістика та дидактика викладання французької мови, проф. (ЛеМан Університет, м. ЛеМан, Франція)
Бурде Ж.-Ф., доктор наук за напр. лінгвістика та дидактика викладання мов, проф. (ЛеМан Університет, м. ЛеМан, Франція)
Галуцьких І. А., д. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Залужна М. В., к. філол. н., доцент (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя) – відповідальний редактор
Зацний Ю. А., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Іванченко М. Ю., канд. філол. н., доц. (Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів)
Козлова Т. О., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Макарук Л. Л., д. філол. н., проф. (Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк)
Махачашвілі Р. К., д. філол. н., проф. (Київський університет ім. Бориса Грінченка, м. Київ)
Меркулова О. В., канд. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Морошкіна Г. Ф., канд. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Осовська І. М., д. філол. н., проф. (Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, м. Чернівці)
Панасенко Н. І., д. філол. н., проф. (Університет ім. Св. Кирила і Мефодія, м. Трнава, Словачка Республіка)
Приходченко О. О., канд. філол. н., доц. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Смолей М., д. філол. н., проф. (Університет Любляни, м. Любляна, Словенія)
Тараненко Л. І., д. філол. н., проф. (Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського, м. Київ)
Тупахіна О. В., д. філол. н., проф. (Запорізький національний університет, м. Запоріжжя)
Цапів А. О., д. філол. н., проф. (Херсонський державний університет, м. Херсон)
Ярослав'єне Ю., д. гуманіт. н. (Інститут литовської мови, м. Вільнюс, Литва)

Адреса редакційної колегії: 69002, Запоріжжя, ЗНУ, вул. Жуковського, 66а, корп. 2, ауд. 324.
E-mail: editor@novafilolohiia.zp.ua. Веб-сайт збірника: <http://novafilolohiia.zp.ua>

Нова філологія. Збірник наукових праць. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024.
Н72 № 96. 182 с.
ISSN 2414-1135
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-95>

До збірника увійшли статті, присвячені актуальним проблемам когнітивного, зіставного мовознавства, дискурсивної лінгвістики, перекладознавства, лінгвосинергетики тощо. Результати досліджень висвітлюються переважно з позицій новітніх наукових підходів, що є характерними для філологічної думки початку XXI століття. Для філологів: науковців, викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів старших курсів.

Міжнародна індексація: Index Copernicus, ERIH PLUS.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1)
збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б»
у галузі філологічних наук (035 – Філологія).

УДК 80(082)

ЗМІСТ

Андрущенко І. О., Орпер М. О. <i>ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В ІНАВГУРАЦІЙНІЙ ПРОМОВІ АМЕРИКАНСЬКОГО ПРЕЗИДЕНТА ДЖ. Р. БАЙДЕНА</i>	7
Анпілогова Є. Д. <i>ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ДИСКУРСУ</i>	14
Боса Т. С. <i>ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ФОНОСТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У РОМАНІ Й. В. ГЕТЕ «СТРАЖДАННЯ ЮНОГО ВЕРТЕРА»</i>	22
Брижійська І. П. <i>РОМАН ЄВГЕНА ПАШКОВСЬКОГО «СВЯТО» ЯК СУЧАСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ БІБЛІЙНОЇ ПРИТЧІ ПРО БЛУДНОГО СИНА</i>	29
Галуцьких І. А. <i>МІФ І РЕАЛЬНІСТЬ У ПОЕТИЦІ МАГІЧНОГО РЕАЛІЗМУ</i>	35
Гриців Н. М., Сабан О. В. <i>ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО СПРЯМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ</i>	47
Густера Р. М. <i>СТАНОВЛЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ТРИБОЛОГІЇ</i>	56
Дунебабіна О. А. <i>СТАН РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ПРИКЛАДІ ДИСКУРС-АНАЛІЗУ СТРАТЕГІЙ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ РАДИ ЄВРОПИ (2014, 2018, 2024 РР.)</i>	68
Євтушенко С. О. <i>КЛЮЧОВІ МОТИВИ ТВОРЧОСТІ САЛМАНА РУШДІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ «ГАРУН І МОРЕ ОПОВІДОК»)</i>	80
Yesyenko N. H., Solovyova O. V., Hnatkovska O. M. <i>THE EVOLVING DISCOURSE OF FILM REVIEWS: A COMPARATIVE STUDY OF PROFESSIONAL AND AMATEUR APPROACHES</i>	87
Zaluzhna M. V. <i>SYMBOLIC REPRESENTATION OF CRISIS IN THE BRITISH POSTMODERNISTS' FICTION DISCOURSE</i>	95
Ківенко І. О., Тихоніна С. І. <i>ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ MOVEMENT В ЖАНРІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРИЛЕРУ</i>	102
Krasovska I. V. <i>PROTOTYPICAL INTONATION PATTERNS IN ENGLISH DISCOURSE: COGNITIVE APPROACH</i>	108
Куліш В. С. <i>ТРАНСМЕДІЙНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СУЧАСНОГО АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО МЕДІАДИСКУРСУ</i>	116
Ніколова О. О., Вороніна А. М. <i>ІРОНІЧНИЙ МОДУС ЯК ХАРАКТЕРНА ОЗНАКА НЕОМІФОЛОГІЗМУ РОМАНУ ТЕРРІ ПРАТЧЕТТА «ГЛИНЯНІ НОГИ»</i>	123
Рудік І. В. <i>СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ POWER У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ</i>	130
Телкова О. В., Мішукова О. М. <i>РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК В ІСПАНСЬКОМОВНОМУ ГАСТРОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ</i>	137

Третяк Ю. Ю., Заворотня А. М. <i>АВТОРСЬКА КАРТИНА СВІТУ АРТЮРА РЕМБО У ТРАНСЛАТОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ “ILLUMINATIONS” І ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ)</i>	145
Федоренко Л. Р. <i>ЛІНГВОКСЕНОФОБНИЙ ВИМІР РОСІЙСЬКОГО ГЕОПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ВИКОРИСТАННЯ РАДЯНСЬКИХ ТОПОНІМІВ ЯК МАРКЕРІВ КСЕНОФОБІЇ)</i>	155
Черник М. В. <i>СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО ДИТЯЧОГО НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ДИСКУРСУ</i>	166
Shevchenko O. I. <i>LINGUISTIC REPRESENTATION OF THE ‘TELOS’-BASED REFLECTIVE SENSE IN POLITICAL DISCOURSE</i>	173

CONTENTS

Andrushchenko I. O., Oreper M. O.	<i>TRANSLATION TRANSFORMATIONS IN THE INAUGURAL ADDRESS OF US PRESIDENT J. R. BIDEN</i>	7
Anpilohova Ye. D.	<i>INTERTEXTUALITY AS A COGNITIVE ASPECT OF ENGLISH SCIENTIFIC-TECHNICAL DISCOURSE</i>	14
Bosa T. S.	<i>PECULIARITIES OF THE USE OF PHONOSTYLISTIC MEANS IN J. W. GOETHE'S NOVEL "THE SUFFERING OF YOUNG WERTHER"</i>	22
Bryzhytska I. P.	<i>YEVHEN PASHKOVSKY'S NOVEL "HOLIDAY" AS A MODERN INTERPRETATION OF THE BIBLICAL PARABLE OF THE PRODIGAL SON</i>	29
Galutskikh I. A.	<i>MYTH AND REALITY IN THE POETICS OF MAGICAL REALISM</i>	35
Hrytsiv N. M., Saban O. V.	<i>SPECIFIC FEATURES OF TRANSLATING ENGLISH TERMINOLOGY IN TRANSLATION STUDIES INTO UKRAINIAN</i>	47
Hustera R. M.	<i>FORMATION OF THE ENGLISH TERMINOLOGICAL SYSTEM OF TRIBOLOGY</i>	56
Dunbabina O. A.	<i>THE STATE OF GENDER TERMINOLOGY DEVELOPMENT BASED ON DISCOURSE ANALYSIS OF THE COUNCIL OF EUROPE GENDER EQUALITY STRATEGIES (2014, 2018, 2024 YEARS)</i>	68
Yevtushenko S. O.	<i>KEY MOTIVES OF SALMAN RUSHDY'S NOVELS (BASED ON THE STORY "HARUN AND THE SEA STORY")</i>	80
Yesypenko N. H., Solovyova O. V., Hnatkovska O. M.	<i>THE EVOLVING DISCOURSE OF FILM REVIEWS: A COMPARATIVE STUDY OF PROFESSIONAL AND AMATEUR APPROACHES</i>	87
Zaluzhna M. V.	<i>SYMBOLIC REPRESENTATION OF CRISIS IN THE BRITISH POSTMODERNISTS' FICTION DISCOURSE</i>	95
Kivenko I. O., Tykhonyna S. I.	<i>VERBALIZATION OF THE CONCEPT OF MOVEMENT IN THE PSYCHOLOGICAL THRILLER GENRE</i>	102
Krasovska I. V.	<i>PROTOTYPICAL INTONATION PATTERNS IN ENGLISH DISCOURSE: COGNITIVE APPROACH</i>	108
Kulich V. S.	<i>TRANSMEDIA REPRESENTATION OF CONTEMPORARY ENGLISH MEDIA DISCOURSE</i>	116
Nikolova O. O., Voronina A. M.	<i>THE IRONIC MODE AS A CHARACTERISTIC FEATURE OF NEO-MYTHOLOGISM IN TERRY PRATCHETT'S NOVEL "FEET OF CLAY"</i>	123
Rudik I. V.	<i>STRUCTURAL ORGANIZATION OF THE CONCEPT OF POWER IN MODERN ENGLISH</i>	130
Tielkova O. V., Mishukova O. M.	<i>IMPLEMENTATION OF COMMUNICATIVE STRATEGIES AND TACTICS IN SPANISH GASTRONOMY DISCOURSE</i>	137

Tretyak Yu. Yu., Zavorotnya A. M. <i>ARTHUR RIMBAUD'S AUTHOR'S WORLDVIEW IN A TRANSLATOLOGY ASPECT (BASED ON THE COLLECTION "ILLUMINATIONS" AND ITS TRANSLATION INTO UKRAINIAN)</i>	145
Fedorenko L. R. <i>THE LINGUOXENOPHOBIC DIMENSION OF RUSSIAN GEOPOLITICAL DISCOURSE (AS EXEMPLIFIED IN USAGE OF SOVIET TOPONYMS AS XENOPHOBIA MARKERS)</i>	155
Chernyk M. V. <i>SPECIFICS OF ENGLISH CHILDREN'S POPULAR SCIENCE DISCOURSE</i>	166
Shevchenko O. I. <i>LINGUISTIC REPRESENTATION OF THE 'TELOS'-BASED REFLECTIVE SENSE IN POLITICAL DISCOURSE</i>	173

УДК 811.111'25:808.51:32-057.177.1(73)](045)
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-1>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В ІНАВГУРАЦІЙНІЙ ПРОМОВІ АМЕРИКАНСЬКОГО ПРЕЗИДЕНТА ДЖ. Р. БАЙДЕНА

Андрущенко І. О.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Берестейський, 37, Київ, Україна
orcid.org/0000-0003-2658-2662
andrushchenko.iryua@ill.kpi.ua*

Орепер М. О.

*магістрант кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
просп. Берестейський, 37, Київ, Україна
orcid.org/0009-0009-1120-4854
morhth@gmail.com*

Ключові слова: міжкультурна комунікація, політичні промови, президент США, лінгвостилістичні засоби, переклад, культурні реалії, емоційна забарвленість.

Стаття присвячена дослідженню специфіки перекладу інавгураційних промов, зокрема промови президента США Дж. Р. Байдена, українською мовою як важливого аспекту міжмовної та міжкультурної комунікації. Оскільки політичні промови мають не лише інформативний, але й символічний, емоційний та культурний характер, їхній переклад потребує точного відтворення змісту й емоційної насиченості оригіналу. Автори акцентують увагу на необхідності врахування політичного контексту, риторичних прийомів та культурних особливостей, що забезпечують ефективну передачу політичних ідеалів та цінностей для цільової аудиторії. Зокрема, досліджується питання значення перекладу для формування уявлень про ідеали та цінності, що впливають на суспільне сприйняття політичного дискурсу.

В основній частині роботи проаналізовано основні види перекладацьких трансформацій, які застосовуються при перекладі інавгураційних промов: лексичні, стилістичні та граматичні. Лексичні трансформації дозволяють передати термінологію, емоційні та символічні образи оригіналу, зберігаючи культурний контекст для цільової аудиторії. Стилiстичні трансформації забезпечують відтворення емоційної та риторичної складової частин тексту, адаптуючи його до мовних та культурних норм перекладу. Граматичні трансформації сприяють відтворенню синтаксичних особливостей оригіналу, роблячи текст більш динамічним та природним для сприйняття українською мовою.

Автори дійшли висновку, що застосування зазначених трансформацій є необхідною умовою для досягнення відповідності між стилем, змістом та культурним контекстом оригінальної промови та її перекладу. Це важливо для збереження емоційного та ідеологічного впливу промови на аудиторію, адже інавгураційні промови покликані не лише інформувати, а й надихати, закликати до єдності.

Перспективи подальших досліджень автори вбачають у вивченні національних і культурних маркерів у промовах світових лідерів та специфіки їхнього перекладу, що сприятиме розвитку методологічних підходів у сфері перекладу політичного дискурсу й аналізу його впливу на міжнародну аудиторію.

TRANSLATION TRANSFORMATIONS IN THE INAUGURAL ADDRESS OF US PRESIDENT J. R. BIDEN

Andrushchenko I. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Theory, Practice
and Translation of English
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Beresteiskyi Ave., 37, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2658-2662
andrushchenko.iryana@ill.kpi.ua*

Oreper M. O.

*MA Student at the Department of Theory, Practice,
and Translation of English
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Beresteiskyi Ave., 37, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0009-1120-4854
morhth@gmail.com*

Key words: *intercultural communication, political speeches, US President, linguistic and stylistic means, translation, cultural realities, emotional colouring.*

The article focuses on the specifics of translating inaugural speeches, in particular the speech of US President J. R. Biden, into Ukrainian as an important aspect of interlingual and intercultural communication. Since political speeches are not only informative, but also symbolic, emotional and cultural in nature, their translation requires an accurate reproduction of the content and emotional intensity of the original. The authors emphasise the crucial role of the political context, rhetorical techniques and cultural peculiarities that ensure the effective transmission of political ideals and values to the target audience. In particular, the article examines the significance of translation for shaping the ideas of ideals and values that influence the public perception of political discourse.

In the main body of the paper, the translation transformations used in the translation of inaugural speeches, namely lexical, stylistic and grammatical, are analysed. Lexical transformations allow conveying the terminology, emotional and symbolic images of the original, while preserving the cultural context for the target audience. Stylistic transformations ensure the reproduction of the emotional and rhetorical component of the text, adapting it to the linguistic and cultural norms of the translation. Grammatical transformations help to reproduce the syntactic features of the original, making the text more dynamic and natural for perception in Ukrainian.

The authors conclude that the application of these transformations is a prerequisite for achieving consistency between the style, content and cultural context of the original speech and its translation. This is important for preserving the emotional and ideological impact of the speech on the audience,

as inaugural speeches are intended not only to inform, but also to inspire and call for unity.

The prospects for further research are seen in the study of national and cultural markers in the speeches of world leaders and the specifics of their translation, which will contribute to the development of methodological approaches in the field of translation of political discourse and analysis of its impact on the international audience.

Постановка проблеми. Переклад інавгураційних промов є важливим аспектом міжмовної та міжкультурної комунікації, оскільки ці тексти не лише передають зміст, а й містять глибокі символи й емоції. В умовах глобалізації та політичних змін важливість такого перекладу зростає, адже він формує сприйняття політичних ідеалів та цінностей у різних культурах. Дослідження специфіки перекладу цих промов дозволяє виявити особливості, пов'язані з їхнім політичним контекстом, риторичними прийомами та культурними реаліями. Це породжує потребу в нових методах аналізу та оцінки, які б відображали специфіку політичного дискурсу.

Кожна інавгураційна промова є частиною не лише політичної, а й культурної спадщини, яка відображає емоційний стан нації. Перекладачі стикаються з викликами, пов'язаними з необхідністю зберегти не лише зміст, а й стиль, риторику та культурні нюанси. Це вимагає від них глибокого розуміння як оригінальної мови, так і цільової культури, що ускладнює процес перекладу, тому розробка чітких критеріїв для оцінки якості такого перекладу для забезпечити адекватного відображення авторських намірів у новій мовній реальності й набуває такої важливості. У цьому контексті слід враховувати, що політичні промови часто мають складну риторичну структуру, що включає історичні посилання, метафори й ідеологічні послання, які можуть бути неправильно витлумачені без належного культурного контексту.

Однак, попри зростання інтересу до вивчення різних аспектів інавгураційних промов [Munday, 2018; Zhu, 2024], дослідження специфіки перекладу цього типу промов вимагає особливої уваги. Багато факторів, таких як вплив культурного контексту на вибір лексики та стилю, роль емоційних маркерів у сприйнятті тексту, потребують детального аналізу. Відзначається, що традиційні підходи до оцінки якості перекладу часто не враховують особливості політичного дискурсу, що вимагає нових методологічних підходів. Це свідчить про необхідність розробки нових критеріїв, які б враховували унікальність політичних текстів і їхнє значення в суспільстві.

З огляду на це **актуальність** дослідження специфіки перекладу інавгураційних промов зростає. Важливо не лише визначити, які саме

елементи впливають на якість перекладу, а й розробити рекомендації для перекладачів, щоб вони могли ефективно передавати політичні та культурні смисли. Отже, **метою** нашого дослідження є вивчення специфіки застосування перекладацьких трансформацій під час перекладу інавгураційної промови президента США Дж. Р. Байдена українською мовою, а також встановлення найефективніших прийомів для передачі культурно значущих та риторично складних елементів тексту. Для досягнення окресленої мети необхідно виконати такі **завдання**: встановити ключові мовні та стилістичні особливості інавгураційної промови Дж. Байдена та визначити типи перекладацьких трансформацій, які застосовуються для передачі культурних, політичних та емоційних компонентів промови українською мовою. Особлива увага приділяється культурним, стилістичним та лексичним аспектам промови, які сприяють збереженню емоційного впливу та політичного змісту для цільової аудиторії, адже інавгураційні промови як важливі комунікативні матеріали мають на меті не лише навчити слухачів, але й надихнути їх, що підкреслює важливість правильного перекладу.

Предметом дослідження є особливості перекладу інавгураційних промов Джозефа Байдена, зокрема лексичні, стилістичні та культурні аспекти, які впливають на збереження емоційного впливу та політичного змісту для цільової аудиторії. **Об'єктом** дослідження слугували інавгураційні промови Джозефа Байдена як комунікативні тексти, що містять риторичні фігури, метафори, культурні маркери та політичні контексти, які потребують адаптації під час перекладу для досягнення точності та емоційної насиченості.

Виклад основного матеріалу. Аналіз останніх досліджень підтверджує зростання уваги до питань якості перекладу інавгураційних промов та об'єктивності оцінки цього перекладу. Так, у роботах І. Дольник [Дольник, 2019] та Л. Мороз, С. Василькевич [Мороз, Василькевич, 2018] висвітлюються основні критерії оцінки якості перекладу інавгураційних промов, зокрема відповідність оригіналу, стилістична адекватність і точність передачі змісту. Авторки підкреслюють важливість міждисциплінарного підходу, що передбачає інтеграцію різних галузевих знань та культурного контексту.

А. Курас [Курас, 2023], І. Білоніжка, Н. Чижова [Білоніжка, Чижова, 2021] та О. Решетар [Решетар, 2021] акцентують увагу на використанні лінгвостилістичних засобів у промові, їх впливі на формування образу політика та на слухачів.

Дослідження Н. М. Печко та Г. І. Харкевич [Печко, Харкевич, 2021] підкреслюють важливість метафор у політичному спілкуванні та їхній вплив на громадську думку. У роботі наголошується, що високоякісна інавгураційна промова неможлива без врахування професійної термінології та соціокультурних особливостей.

У роботі І. А. Коршунової [Коршунова, 2020] вказано, що наразі встановлення особливостей перекладу та визначення найбільш доцільних способів передачі точного змісту політичних промов з англійської мови на українську є актуальною темою. Також зазначається, що важливо з'ясувати, як культурні маркери, присутні в тексті, впливають на те, як люди сприймають промову, як переклад може зберегти значення та вплив на слухачів.

Досягнення задовільного рівня відповідності в адекватному перекладі є прямою метою всіх професійних перекладачів, тому питання використання перекладацьких трансформацій є важливим для вітчизняних і зарубіжних науковців. Перекладацькі трансформації відіграють важливу роль у забезпеченні відповідності між культурними, соціальними та лінгвістичними аспектами вихідного та цільового текстів. Дослідники І. Білоніжка і Н. Чижова [Білоніжка, Чижова, 2021, с. 12–14] та О. Решетар [Решетар, 2021, с. 84] зазначають, що ці заходи допомагають перекладачам адаптувати текст до реалій мови перекладу і скоригувати його таким чином, щоб зберегти його емоційний і риторичний вплив.

Інавгураційна промова Джо Байдена як 46-го президента Сполучених Штатів Америки є чудовим прикладом політичного тексту, який вимагає використання трансформаційних прийомів. Як і багато інших політичних промов, мета цієї промови – не лише донести основний меседж політичної стратегії, а й викликати емоції, підкреслити національні цінності та закликати до єдності. Для досягнення цієї мети було використано низку стилістичних та риторичних прийомів, які довелося адаптувати під час перекладу.

Слід зазначити, що зараз не існує єдиної загальновизнаної класифікації перекладацьких трансформацій [Володіна, Рудківський, 2015, с. 34]. Проаналізувавши різні класифікації, ми дійшли висновку, що для проведення нашого дослідження найдоцільніше буде розглядати три типи перекладацьких трансформацій, а саме: лексичні, стилістичні та граматичні, оскільки вони відіграють надзвичайно важливу роль у забезпе-

ченні достовірності перекладу, збереженні його точності та дотриманні культурних і мовних норм цільової аудиторії.

Навички логічного мислення, які допомагають уточнити значення іноземного слова і знайти відповідне слово в рідній мові, яке не підпадає під словникову дефініцію, називаються лексичними трансформаціями. У семантиці суть такої трансформації полягає в заміні перекладеної лексичної одиниці словом або словосполученням іншої внутрішньої форми, що реалізує компонент (сему) іноземної мови, який зустрічається в такому контексті [Володіна, Рудківський, 2015, с. 51]. Прикладом зазначеного може слугувати вислів з інавгураційної промови Джозефа Р. Байдена: “*We must heal the soul of America*” [Biden 2021], що перекладається так: «*Ми повинні зцілити душу Америки*». Таким чином, лексичний аспект цього виразу має враховувати емоційне забарвлення так само, як і дослівний переклад. У цьому контексті «*душа Америки*» є символом національної ідентичності, духовності та моральних цінностей. Український переклад зберігає це значення, оскільки вираз є зрозумілим у нашому культурному контексті. Іншим прикладом лексичного перекладу є фраза “*We will repair our alliances*”, яка перекладена так: «*Ми відновимо наші союзи*». У цьому випадку перекладач обрав слово «*відновимо*», яке є більш відповідним за смисловим навантаженням, ніж дослівний переклад «*відремонтуємо*».

Лексична трансформація зазвичай передбачає процес конкретизації. Загальне поняття у вихідному тексті замінюється більш конкретним поняттям у перекладі. Наприклад, фраза з промови “*The dream of justice for all will be deferred no longer*” перекладається як «*Мрія про справедливість для всіх більше не буде відкладена*». У цьому прикладі слово “*dream*”, яке в англійській мові має більш широке значення, перекладено як «*мрія*», що є більш конкретним в українському контексті і краще відповідає стилю політичної риторики. Аналогічно у реченні “*A cry for survival comes from the planet itself*” слово “*cry*” перекладено як «*крик*». Такі трансформації роблять переклад більш природним для українського читача і зберігають риторичну політичного заклику.

Стилістичні трансформації також є важливою частиною перекладацького процесу. Вони передбачають зміну стилю та риторичної оригінального тексту, щоб зробити його більш прийнятним та відповідним для цільової аудиторії. Наприклад, через культурні та мовні відмінності метафори часто доводиться замінювати іншими стилістичними прийомами або заміниками. Одна з найяскравіших метафор у промові Джо Байдена “*A battle for the soul of America*” була перекладена як «*боротьба за душу Америки*». У цьому випадку

метафора «*боротьба за душу Америки*» зберегла свою емоційну та стилістичну силу, але слова довелося ретельно підбирати, щоб вони відповідали нормам української мови.

Іншим прикладом стилістичної зміни є інверсія, яка змінює звичний порядок слів у реченні для збереження стилістичної гармонії та ритму. Це особливо важливо для перекладу політичних текстів, де емоційні та риторичні ефекти є ключовими для впливу на аудиторію. У реченні “*A cry for survival comes from the planet itself*” в перекладі використано інверсію: «*Сама планета посилає нам крик про виживання*». Ця зміна порядку слів посилює емоційний вплив і робить речення значно цікавішим для українського слухача.

Крім інверсії, у стилістичній трансформації часто використовується паралелізм – стилістичний прийом, який допомагає структурувати текст і посилити його риторичний ефект. Джоозеф Байден використав таке речення у своїй промові: “*We will lead not merely by the example of our power but by the power of our example*”, що перекладається як «*Ми будемо вести не тільки силою нашої могутності, але й силою нашого прикладу*». Паралелізм тут зберігається, що дозволяє перекладу зберегти ритм і стиль оригіналу, водночас роблячи його зрозумілим для української аудиторії.

Використання риторичних запитань на кшталт “*Will we rise to the occasion? Will we master this rare and difficult hour? Will we meet our obligations and pass along a new and better world for our children?*” у перекладі звучить як «*Чи зуміємо ми спільно подолати труднощі? Чи зможемо ми впоратися з цим труднощами? Чи зможемо ми виконати свої зобов’язання і передати нашим дітям новий, кращий світ?*». Таким чином президент привернув увагу присутніх. Він сам відповів: “*I believe we must and I believe we will. We will write the next chapter in the American story*”, що перекладається як «*Я вірю, що ми зможемо. Коли ми цього досягнемо, ми впишемо новий великий розділ в історію США*», демонструючи впевненість у досягненні цієї мети разом. Такі запитання є ефективним стилістичним прийомом, який може впливати на свідомість аудиторії через модуляцію [Гришкова, 2021].

Важливу роль у перекладі відіграють і граматичні трансформації. До них належать зміни в структурі речення, використання активного чи пасивного стану та зміни в порядку слів. Наприклад, англійська граматична структура “*We can see each other not as adversaries but as neighbors*” в українському перекладі звучить як «*Ми можемо сприймати одне одного не як суперників, а як сусідів*». У цьому випадку пасивна англійська конструкція була замінена на активну в українському перекладі, що робить речення більш динамічним

і природним для сприйняття. Така трансформація сприяє не тільки збереженню змісту, але й передачі емоційного тону висловлювання.

Крім того, важливим аспектом граматичної трансформації є додавання або пропуск підметів. В англійській мові підмет часто можна опустити або передати через контекст, тоді як в українській підмет має бути чітко виражений. Наприклад, у реченні “*We will be Judged, you and I*” у перекладі додається підмет «нас»: «*Нас судитимуть, вас і мене*», що робить речення легшим для розуміння, а граматику – більш правильною.

Щоб визначити, які саме перекладацькі трансформації переважають, було здійснено статистичний аналіз і виявлено 39 трансформацій, які на рисунку 1 представлені у відсотковому співвідношенні.

За зазначеною діаграмою можна зробити висновок, що з 39 проаналізованих перекладацьких трансформацій, притаманних інавгураційній промові Джо Байдена, найменшу кількість становлять саме стилістичні трансформації – 28%. Граматичні та лексичні трансформації займають однаково 36%, що свідчить про те, що перекладачі зосередились на точності та збереженні оригінальної структури. Таким чином, застосування перекладацьких трансформацій є невід’ємною складовою частиною процесу перекладу політичних текстів, зокрема таких, як інавгураційна промова 46-го президента США Дж. Р. Байдена.

У сучасному світі, де політична комунікація має величезний вплив на суспільство, важливо, щоб ці тексти були зрозумілі та доступні для широкої аудиторії. Лексичні, стилістичні та гра-

Частотність перекладацьких трансформацій

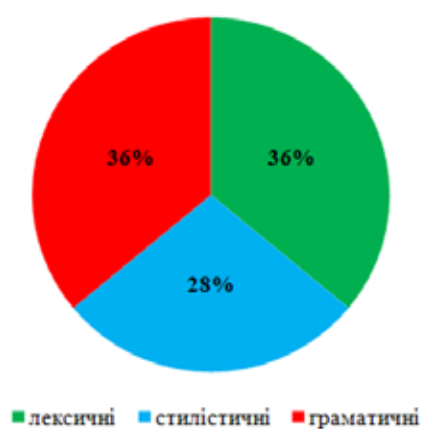

Рис. 1. Діаграма частотності перекладацьких трансформацій в інавгураційній промові Джоозефа Р. Байдена

матичні засоби допомагають зберегти культурний і мовний контекст оригіналу, роблячи текст зрозумілим для цільової аудиторії.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, проведене наукове дослідження дозволяє зробити висновок, що переклад українською мовою англомовних інавгураційних промов є надзвичайно складним і багатогранним процесом, який вимагає застосування різноманітних лексичних, стилістичних і граматичних трансформацій. Виявлено, що лексичні трансформації забезпечують адекватність передачі змісту та точність термінології, зберігаючи при цьому культурні реалії й емоційне забарвлення оригіналу. Стилiстичні трансформації сприяють збереженню риторичної складової частини тексту, що надзвичайно важливо у політичному дискурсі, а граматичні зміни забезпечують синтаксичну відповідність та зручність сприйняття перекладеного тексту українськомовною аудиторією. Таким чином, використання перекладацьких трансформацій дає змогу перекладачеві досягти відповідності між змістом, стилем та культурним контекстом англомовного оригіналу та українськомовного перекладу, що особливо важливо для політичних текстів, які мають великий вплив як на внутрішнього слухача, так і на міжнародну спільноту.

Що стосується перспектив подальших наукових розвідок, то ми вбачаємо їх у вивченні впливу національних і культурних маркерів у промовах інших світових лідерів та визначенні специфіки їх перекладу українською мовою, що сприятиме вдосконаленню методології аналізу політичного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

- Gryshkova R.O. Stylistic analysis of Joe Biden's inauguration speech. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2021. Т. 32 (71), № 3. Ч. 1. С. 111–113.
- Munday J. A model of appraisal: Spanish interpretations of President Trump's inaugural address 2017. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*. 2018. № 26 (2). P. 180–195.
- Presidential Inaugural Address. *American Rhetoric*. 2021. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/joebideninauguraladdress.htm> (дата звернення: 25.09.2024).
- Zhu J. Cultivating critical language awareness: unraveling populism in Trump's inaugural address. *Semiotica*. 2024. № 259. P. 255–278.
- Білоніжка І.С., Чижова Н.В. Лінгвостилістичні засоби інавгураційної промови президента США Джозефа Р. Байдена-молодшого. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2021. № 48. Т. 1. С. 12–15.
- Володіна Т.С., Рудківський О.П. Загальна теорія перекладу для першого (бакалаврського) рівня: навчально-методичний посібник. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2017. 296 с.
- Дольник І.М. Відтворення категорії експресивності в політичному дискурсі (на прикладі інавгураційних промов американських президентів). *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика*: збірник наукових праць / за заг. ред. А.Г. Гудманяна, С.І. Сидоренка. Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. С. 184–189.
- Інавгураційна промова президента США Джозефа Р. Байдена. *US Embassy in Ukraine*. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/inaugural-address-by-president-joseph-r-biden-jr/> (дата звернення: 25.09.2024).
- Коршунова І.А. Переклад англомовних політичних виступів українською мовою (на матеріалі передвиборчих промов Д. Трампа та Дж. Байдена): магістерська дисертація. Полтава: Полтавський університет економіки і торгівлі, 2020. 98 с.
- Курас А. Особливості перекладу промов американських президентів (на матеріалі промов Барака Обами та Джо Байдена): магістерська дисертація. Суми: СумДУ, 2023. 88 с.
- Мороз Л.В., Василькевич С.С. Інноваційні методи організації навчання іноземних мов у США. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2018. С. 147–150.
- Печко Н.М., Харкевич Г.І. Когнітивні аспекти інтерпретації метафори у політичному дискурсі (на матеріалі інавгураційної промови Дж. Байдена). *Нова філологія*. 2021. № 84. С. 200–206.
- Решетар О.В. Стилiстичні засоби в політичному дискурсі США (на матеріалі інавгураційної промови Джо Байдена). *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 34. С. 83–87.

REFERENCES

- Gryshkova, R. O. (2021). Stylistic analysis of Joe Biden's inauguration speech. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seria: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 32(71), 3(1), 111–113 [in English].
- Munday J. A model of appraisal: Spanish interpretations of President Trump's inaugural address 2017. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 26 (2). 2018. pp. 180–195.

3. Presidential Inaugural Address *American Rhetoric*, 2021. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/joebideninauguraladdress.htm> (accessed: 25.09.2024).
4. Zhu J. Cultivating critical language awareness: unraveling populism in Trump's inaugural address. *Semiotica*, 259. 2024. pp. 255–278.
5. Bilonizhka, I.S. & Chizhova, N.V. (2021). Lingvostylistychni zasoby inauguratsiinoi promovy prezydenta SShA Dzhozefa R. Baidena-molodshoho [Linguistic and stylistic means of the inaugural address of U.S. President Joseph R. Biden Jr.]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filolohiia*, 48(1), 12–15 [in Ukrainian].
6. Volodina, T.S. & Rudkivskyy, O.P. (2017). Zahalna teoriia perekladu dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia: navchalno-metodychni posibnyk [General theory of translation for the first (bachelor's) level: study guide]. Kyiv : Vydavnychiy tsentr KNLU, 296 p. [in Ukrainian].
7. Dolnyk, I.M. (2019). Vidtvorennia katehorii ekspresyvnosti v politychnomu dyskursi (na prykladi inauguratsiinykh promov amerykanskykh prezidentiv) [Reproduction of the category of expressiveness in political discourse (on the example of U.S. presidential inaugural speeches)]. In A.H. Hudmanean & S.I. Sydorenko (Eds.), *Fakhovy ta khudozhnii pereklad: teoriia, metodolohiia, praktyka: zbirnyk naukovykh prats* (pp. 184–189). Kyiv : Ahrar Media Hrup. [in Ukrainian].
8. Inauguratsiina promova prezydenta SShA Dzhozefa R. Baidena [Inaugural address by U.S. President Joseph R. Biden]. (2021). US Embassy in Ukraine. Retrieved September 25, 2024, URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/inaugural-address-by-president-joseph-r-biden-jr/> [in Ukrainian].
9. Korshunova, I.A. (2020). *Pereklad anhlo-movnykh politychnykh vystupiv ukrainskoiu movoiu (na materialy peredvyborchykh promov D. Trampa ta Dzh. Baidena): mahisterska dysertatsiia* [Translation of English-language political speeches into Ukrainian (based on D. Trump's and J. Biden's campaign speeches): Master's thesis]. Poltava: Poltava University of Economics and Trade, 98 p. [in Ukrainian].
10. Kuras, A. (2023). *Osoblyvosti perekladu promov amerykanskykh prezidentiv (na materialy promov Baraka Obamy ta Dzh. Baidena): mahisterska dysertatsiia* [Peculiarities of translating U.S. presidential speeches (based on Barack Obama's and Joe Biden's speeches): Master's thesis]. Sumy: SumDU, 88 p. [in Ukrainian].
11. Moroz, L.V. & Vasylykevych, S.S. (2018). *Innovatsiini metody orhanizatsii navchannia inozemnykh mov u SShA* [Innovative methods of organizing foreign language learning in the USA]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*, Ostroh [in Ukrainian].
12. Pechko, N.M. & Kharkevych, H.I. (2021). *Kohnityvni aspekty interpretatsii metafory u politychnomu dyskursi (na materialy inauguratsiinoi promovy Dzh. Baidena)* [Cognitive aspects of metaphor interpretation in political discourse (based on Joe Biden's inaugural speech)]. *Nova filolohiia*, 84, 200–206 [in Ukrainian].
13. Reshetar, O.V. (2021). *Stylistychni zasoby v politychnomu dyskursi SShA (na materialy inauguratsiinoi promovy Dzh. Baidena)* [Stylistic devices in U.S. political discourse (based on Joe Biden's inaugural speech)]. *Naukovi zapysky Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 34, 83–87 [in Ukrainian].

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ЯК КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ДИСКУРСУ

Анпілогова Є. Д.

аспірантка кафедри англійської філології та лінгводидактики

Запорізький національний університет

вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна

orcid.org/0000-0001-6600-5849

yelyzavetaanpilohova@gmail.com

Ключові слова: науково-технічний дискурс, текст, інтертекстуальні зв'язки, наукове цитування, письмове мовлення.

Робота присвячена дослідженню інтертекстуальності як одного з когнітивних аспектів науково-технічного дискурсу, вивчення та аналізу якого є актуальною темою для мовознавців у зв'язку з розвитком науки, технологій та диджиталізацією суспільства. Наявність інтертекстуальних зв'язків є характерною особливістю науково-технічних текстів. Встановлено прототипну одиницю інтертекстуального зв'язку в науково-технічному тексті, яка має вигляд тріади «цитата у лапках + іменне і титульне посилання + бібліографічне посилання». Цитування є одним із засобів реалізації інтертекстуальних зв'язків у науково-технічному дискурсі. Наукове цитування розглядається як експліцитне включення. Воно є маркером діалогічності та засобом інтегрування фрагментів першоджерела в інший текст. У результаті проведеного аналізу англійського науково-технічного дискурсу, представленого в наукових статтях та монографіях інженерного спрямування, за критеріями форми та об'єму цитування виокремлено та встановлено три типи прямого цитування, а саме: повне, редуковане та сегментоване. Проаналізовано інші типи експліцитних включень (непряма мова та авторський переказ), які характеризуються наявністю ввідних та вставлених конструкцій, лексичних, синтаксичних та лексико-синтаксичних маркерів, дієслів та прийменниково-вербальних словосполучень. Розглянуто посилання як імпліцитний тип цитування. Встановлено, що у випадку посилань функції міжтекстових зв'язків виконуються не фрагментами старого тексту, а елементами паратексту, які вказують на першоджерело. Відзначено вплив феномену прецедентних знань на організацію тексту в науково-технічному дискурсі. На прикладі епонімів доведено, що прецедентні знання вербалізуються у вигляді певних слів, словосполучень або термінів. Такий тип інтертекстуальних зв'язків не має спеціальних текстових демаркаторів, епоніми апелюють до наявного аперцепційного рівня автора та читача науково-технічного тексту. Всі положення статті проілюстровано великою кількістю автентичного англійського матеріалу.

INTERTEXTUALITY AS A COGNITIVE ASPECT OF ENGLISH SCIENTIFIC-TECHNICAL DISCOURSE

Anpilohova Ye. D.

Postgraduate Student at the Department of English Philology and Linguodidactics

Zaporizhzhia National University

Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

orcid.org/0000-0001-6600-5849

yelyzavetaanpilohova@gmail.com

Key words: *scientific and technical discourse, text, intertextual relations, scientific citation, scientific writing.*

The article is devoted to the study of intertextuality as one of the cognitive aspects of scientific and technical discourse, the study and analysis of which is a relevant topic for linguists in relation to the development of science, technology and the digitalization of society. The presence of intertextual relations is a distinctive feature of scientific and technical texts. A prototypical unit of intertextual communication in a scientific and technical text has been established; it is formed as a triad “a quote in quotation marks + name and title reference + bibliographic reference”. Citation is one of the means of realization of intertextual relations in scientific and technical discourse. Scientific citation is considered as an explicit inclusion; it is a marker of dialogism and a means of fragments integrating from primary source into another text. The discourse analysis of English-language scientific and technical texts (scientific articles and engineering monographs) has been conducted. As a result, three types of direct citations were identified and established. This classification is based on the criteria of the form and volume of citations: the full ones, the reduced ones, and the segmented ones. Other types of explicit inclusions (indirect speech and author’s narrative) are analysed; they are characterized by the presence of parenthetical structures, lexical, syntactic and lexical-syntactic markers, verbs and prepositional-verbal phrases. References are considered as an implicit type of citation. It was established that in the case of using reference, the functions of intertextual relations are performed not by fragments of the primary text, but by paratext elements that point to the original source. The influence of precedent phenomena on the organization of the text in the scientific and technical discourse is noted. Using the example of eponyms, it is proved that precedent phenomena are verbalized in the form of certain words, collocations or terms. This type of intertextuality does not have special textual demarcations; eponyms appeal to the existing apperceptive level of the author and reader of the scientific and technical text. All provisions of the article are illustrated by a large amount of authentic English language material.

Постановка проблеми. З середини ХХ століття поняття дискурсу стало однією з центральних проблем як у теоретичних лінгвістичних дослідженнях, так і в лінгводидактиці. Одним із напрямків сучасного мовознавства є дослідження науково-технічного дискурсу, що пов’язане з розвитком науки, технологій та диджиталізацією суспільства.

Науково-технічний дискурс, як відомо, виконує низку притаманних саме йому специфічних функцій: пізнавальна, інформаційна, аргументативна, комунікативна, експланаторна, дидактична. Комплексний аналіз науково-технічного дискурсу проводиться з урахуванням

лінгвостилістичних, лінгвокогнітивних, прагматичних та екстралінгвістичних аспектів. Науково-технічний дискурс з точки зору вказаних параметрів досліджувався у роботах Н. Доронкіної [Доронкіна, 2021], Г. Дядюри та В. Кухаревої-Рожко [Дядюра, Кухарева-Рожко, 2017], С. Мойсеєнко [Мойсеєнко, 2010], О. Москалюк [Москалюк, 2020], І. Шевченко та О. Морозової [Шевченко, Морозова, 2005], J. Rosenfeld, S. Tomaščíková [Rosenfeld, 2019; Rosenfeld & Tomaščíková, 2023]. Лінгводидактичні аспекти англomовного науково-технічного академічного дискурсу розглянуті в роботі J. Rosenfeld [Rosenfeld, 2017].

Інтертекстуальність як спосіб організації тексту є одним із важливих лінгвокогнітивних параметрів науково-технічного дискурсу. Досліджується специфіка природи інтертекстуальності [Фока, 2017; Тацакович, 2018], розглядаються її функції [Батринчук, 2016]. Інтертекстуальність як системотвірна дискурсивна категорія аналізується в роботі О. Переломової [Переломова, 2008]. Слід відзначити, що окремі жанри дискурсу, зокрема і науково-технічний, недостатньо проаналізовані з точки зору інтертекстуальних зв'язків.

Метою даної роботи є дослідження інтертекстуальності як одного з ключових когнітивних аспектів англомовного науково-технічного дискурсу.

Об'єктом вивчення є англомовний науково-технічний дискурс, представлений у наукових статтях та монографіях інженерного спрямування.

Предмет вивчення – інтертекстуальні зв'язки англомовних науково-технічних інженерних текстів.

Виклад основного матеріалу. Текст як ключове поняття лінгвістики є важливим терміном у рамках мовознавства загалом, а також у рамках вивчення конкретного виду дискурсу зокрема. Текст як мовленнєвий акт може використовуватися у різних галузях науки, оскільки він функціонує «за межами часу й місця його виникнення» [Ступницька, Ленська, 2019, с. 24], тобто за допомогою вже створених текстів люди можуть комунікувати навіть без наявності безпосереднього контакту, знаходячись фізично у різних містах або навіть у різних часових просторах.

Термін «інтертекстуальність» виник у ХХ столітті, і розвиток цього феномену пов'язаний з формуванням теорії тексту [Ступницька, Ленська, 2019, с. 25]. Зазначене поняття почало розвиватись завдяки виникненню ідеї про автономію тексту.

У роботі ми розглядаємо англомовний науково-технічний дискурс з позиції інтертекстуальних зв'язків. Кожна інтертекстуальна ситуація, або запозичення та реалізація елемента «чужого» тексту, включає у себе автора, його текст та запозичений елемент. Таким чином, «новий» текст вступає у контакт із текстами, які були створені раніше. Інтертекстуальний блок складається з різних форм чужого мовлення: безпосередня цитата у лапках, непряма мова, посилання на автора/теорію/конкретну роботу тощо.

І.О. Кудінов виокремлює такі види наукового посилання [Кудінов, 2019]:

- розміщення номеру бібліографічного посилання в тексті;
- посилання на автора або його роботу;
- пряме цитування;
- цитування за вторинними джерелами;

- цитування джерел іноземною мовою;
- непряме цитування (перекладання, парафраз);
- самоцитування;
- посилання на неопубліковані документи;
- цитування з особистої бесіди;
- цитування законодавчих і відомчих актів тощо.

Для науково-технічного дискурсу бібліографічні посилання є характерними у таких випадках:

- «при цитуванні фрагментів тексту, формул, таблиць, ілюстрацій;
- при запозиченні положень, формул, таблиць, ілюстрацій тощо не у вигляді цитати;
- при перекладанні, недослівному відтворенні фрагмента чужого тексту;
- при аналізі в тексті змісту інших публікацій;
- при необхідності посилання читача до інших публікацій, де матеріал, який підлягає обговоренню, є в більш повному об'ємі» [5].

Що стосується науково-технічного дискурсу, то очевидно є одиниця інтертекстуального зв'язку, яка виглядає так: цитата у лапках + іменне і титульне посилання + бібліографічне посилання.

Наукове цитування, або «достовірна вказівка на джерело інформації» [5], є експліцитним інтертекстуальним включенням. Отже, цитата є маркером актуалізації інтертекстуальних зв'язків між «новим» і «старим» текстами та маркером діалогічності. До формальних ознак цитати належать лапки.

Таким чином, ми розглядаємо цитування як вид інтертекстуального зв'язку, де фрагмент тексту-першоджерела інтегрується в інший текст. Для цитати, або «дослівного відтворення фрагменту якогось тексту з обов'язковим посиланням на джерело» [Кудінов, 2019, с. 11], є характерними структурно-семантична тотожність з «текстом-джерелом», експліцитне маркування (курсив, лапки, ввідні фрази, капіталізація) і зазначення автора.

Аналізуючи англомовний науково-технічний дискурс за критеріями форми та об'єму цитування, можемо виділити три типи прямого цитування, а саме: повне, редуковане та сегментоване.

Повне цитування – це дослівне повторення наявного тексту без скорочень, яке становить сформульовану та висловлену думку. Отже, цитата у цьому випадку є видом інтертекстуального зв'язку, коли фрагмент з тексту-першоджерела інтегрується до тексту-носія, наприклад:

As a result, they have coined the best definition of Quality of Experience to date (Qualinet White Paper on Definitions of Quality of Experience 2013): "Quality of Experience (QoE) is the degree of delight or annoyance of the user of an application or service. It results from the fulfillment of his or

her expectations with respect to the utility and/or enjoyment of the application or service in the light of the user's personality and current state" [Möller, 2023, p. 8];

Today, on the other hand, a human-related quality model is used (Blauert and Jekosch 2007). Quality is defined as follows: "The result of a process of perception and assessment in which the assessor compares the perceived characteristics of an entity with individual expectations, appropriate requirements or societal demands. (Definition similar to Jekosch (2000), Jekosch (2005) and ITU-T Rec. P. 851 (2003))" [Möller, 2023, p. 5].

До редукованого цитування відносно скорочення тексту-першоджерела відповідно до мети цитування. Для нього характерне використання прийому синтаксичного злиття цитати й авторського тексту без жодних спеціальних ввідних слів чи конструкцій. Перехід до цитування відбувається за допомогою лапок, курсиву або лапок та курсиву водночас:

CPPS are systems that consist of "autonomous and cooperative elements and subsystems that are connected based on the context within and across all levels of production, from processes through machines up to production and logistics networks" [Kannengiesser et al., 2021, p. 330];

Heuristic evaluations are generally very cost-effective, and they pay for themselves quickly. Thus, they have the reputation of being a "discount usability engineering method". According to Nielsen (1994), the cost-benefit ratio is up to 1:48 [Möller, 2023, p. 65];

The errors are distinguished by, for example, "ignoring clear system feedback", "answering a question that was not asked that way by the system", "answering multiple questions at once", "asking unanticipated questions", "changing a previously made specification by means of a comment", and "thinking out loud" [Möller, 2023, p. 134].

Сегментоване цитування має вигляд зв'язаних структурно та за сенсом цитатних вставок, які використовуються через маленькі інтервали. Маркери, що вказують на введення уривку (курсив, лапки, посилання на автора або назву його роботи та рік), є обов'язковими при використанні прямих цитат, наприклад:

Such "participatory collaborations" (Chompalov et al. 2002) seem to be an alternative form to the model of "adhocracy" proposed by Mintzberg (1978) [Nicquevert & Bougut, 2022, p. 96].

Одночасний зв'язок цитати з двома текстами формує умови для інтертекстуального діалогу.

Непряма мова, на відміну від цитування, пов'язана із суттєвою трансформацією тексту-джерела. За допомогою синтаксичних конструкцій з непрямою мовою особистість дослідника нового

тексту відступає на другий план, а використання непрямої мови підвищує рівень діалогічності у науково-технічному дискурсі. До маркерів такого типу інтертекстуального зв'язку відносимо ввідні та вставлені конструкції, лексичні, синтаксичні та лексико-синтаксичні маркери, дієслова та прийменниково-вербальні словосполучення.

Форма непрямої мови становить обробку та опрацювання чужого висловлювання, і в цьому випадку на першому місці опиняється не чуже висловлювання, а його розуміння автором тексту. У порівнянні з цитуванням непряма мова свідчить про більший ступінь адаптації тексту-першоджерела. Інтертекстуальні маркери непрямої мови не мають лапок:

Elshafey et al. [15] formulated two simplified empirical equations using 244 sets of test data, demonstrating their good fit with the compiled database [Truong et al, 2024, p. 552].

Nielsen (1993), for example, distinguishes three types of expertise in his User Cube: experience with the system, with computers in general, and with the task domain, see Fig. 2.5 [Möller, 2023, p. 31].

В англійських науково-технічних текстах широко розповсюджений близький до непрямої мови авторський переказ чужого висловлювання з посиланням на першоджерело. Вербальними маркерами для включення старого тексту є дієслова мовлення, мислення та діяльності, які позначають позицію іншого автора: *affirm, analyze, conduct, decide, define, explain, estimate, inform, propose* тощо:

Cuevas et al. proposed an approach which combines the explorative characteristics of the invasive weed optimization algorithm (IWO), the dispersion capacities of a mixed Gaussian-Cauchy distribution, and the probabilistic models of the estimation distribution algorithms (EDAs) to create its own search method. The proposed approach has been used to solve five engineering problems [11] [Eid, Abraham, 2023, p. 634].

Kühnel (2012) conducted the first systematic research on the influence of input quality, output quality, and interaction behavior on user-experienced quality of multimodal interactive systems. For this purpose, she first defined methods for quantifying interaction behavior, output quality (using an avatar as an example) and input quality (using 3D gestures, touch input and speech input as examples), and then analyzed the influence of these variables on different aspects of quality, as shown in Fig. 8.1 [Möller, 2023, p. 152].

Авторитетність у науково-технічному дискурсі є однією з прагматичних категорій, яка проявляється у цитуванні, посиланні на відомих науковців та результати досліджень або експериментів. Автори «нового» тексту спираються на вже

визнані авторитети, і чужа думка використовується для підтвердження вірності та правильності положень наукової роботи самого автора. Для виразу категорії авторитетності головними маркерами є цитування і посилання. Авторитет полягає у певному способі впливу на адресата за допомогою вибору та реалізації окремих дискурсивних стратегій.

Проведений аналіз цитат, які використовуються в англomовному науково-технічному дискурсі, дозволив виявити такі посилання на авторитет: цитування авторів, результати роботи яких є базою для проведеного дослідження; цитування відомих науковців та спеціалістів; цитування протилежних точок зору та результатів, які не збігаються з дослідженням автора, їх уточнення або критика; цитування документів (інструкцій, правил тощо); цитування спеціалізованої літератури та словників.

В англomовному науково-технічному дискурсі непрямі мовленнєві засоби виразу чужої думки переважають над цитуванням, що підтверджує творчий характер створення науково-технічних текстів, де чужа думка інтегрується у дослідження завдяки її інтерпретації та переосмисленню.

Посилання є імпліцитним типом цитування. В.Б. Стернічук та С.І. Лобанова підкреслюють, що імпліцитний вияв є «завуальованим» [Стернічук, Лобанова, 2018, с. 38]. «Завуальоване» привнесення інтертекстуальної інформації призводить до того, що зміст чужого тексту не виражається у словесній формі. Посилання – це тип запозичення, за якого функції міжтекстових зв'язків виконуються не фрагментами старого тексту, а елементами паратексту, або «особливої зони між текстовою і позатекстовою реальністю» [Сокол, 2011, с. 218], які вказують на оригінал.

У сучасних англomовних науково-технічних текстах є велика кількість посилань. Загальні посилання вказують лише на джерело та рік видання, наприклад:

In the realm of civil engineering, ML model (Kaveh et al., 2021; Khan & Abbas, 2023; Mirzahosseini et al., 2019; Tipu et al., 2023c, 2023d; Wu et al., 2023) has been increasingly applied for predicting material properties, structural behavior (Iranmanesh & Kaveh, 1999; Kaveh, 2016), and performance parameters (Bharatkumar et al., 2001; Marques et al., 2012) [Tipu et al., 2024, p. 2980].

У науково-технічних текстах посилання можуть бути:

- іменні (інтертекстуальний показник, який створює зв'язок між текстом наукової статті та іншим текстом шляхом вказання імені автора тексту-першоджерела);

- титульні (вказують назву першоджерела);

- адресні (містять додаткові характеристики, зокрема рік видання, місце, видавництво та інші ретроспективні фактори, які є важливими для автора під час початку роботи).

Такі посилання є важливими для авторів, оскільки вони мають на меті показати зв'язок нового дослідження із такими, що вже існують.

Феномен прецеденту у науково-технічній парадигмі сприяє упорядкуванню фактів, і це дає змогу систематизувати наявні знання та результати проведених досліджень. Зміст уже відомого знання може не отримати експліцитного вираження у новій авторській концепції, але він все одно буде зрозумілим підготованим читачам. Це може стосуватися ситуацій, коли певні гіпотези, закони або теореми вже відомі за іменами своїх розробників, а знання термінів і словосполучень, пов'язаних з ними, є обов'язковою умовою професійної компетенції кожного учасника комунікативного акту. Таким чином, зміст переданої інформації є зрозумілим з підтексту. Він є імпліцитним, оскільки спирається на пресупозицію (базове знання) автора і читача.

З точки зору гносеології прецедент – це стиснення старого знання з метою його збереження, розвитку та подальшого наукового доповнення. Таким чином, прецедентні знання є засобом виразу науково-технічних констант, що присутні у багатьох наукових ідеях. Мовленнєва «згорнута» структура, яка є прецедентним знанням, вербалізується у вигляді певних слів, словосполучень або термінів. У якості прикладів розглянемо епоніми, тобто «твірні або похідні одиниці» [Остапенко, 2022, с. 184] – явища або об'єкти, названі за іменем своїх винахідників: *diesel* (дизель, дизельне паливо; від Diesel); *Jacobian* (якобіан, визначник матриці похідних вектор-функції; від Jacobi); *Holter* (холтер, портативний пристрій для моніторингу; від Holter); *Laplacian* (лапласіан, сума частинних похідних другого порядку; від Laplace). Як правило, прецедентне знання не має спеціальних текстових демаркаторів, що є обов'язковими, адже він апелює до наявного аперцепційного рівня автора науково-технічного тексту та його читача.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє відзначити, що інтертекстуальні зв'язки в англomовному науково-технічному дискурсі мають високий рівень значущості в усталеній системі виробництва, передачі і збереження науково-технічних текстів. Інтертекстуальні включення (як експліцитні, так і імпліцитні) дозволяють інтегрувати тим чи іншим чином фрагменти тексту-першоджерела до авторського тексту. Отже, наявність інтертекстуальних зв'язків є показником гетерогенності науково-технічного тексту, що є умовою його діалогічності.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні інших лінгвокогнітивних параметрів англomовного науково-технічного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батринчук З.Р. Поняття інтертекстуальності та підходи до його вивчення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2016. Вип. 61. С. 15–17.
2. Доронкіна Н.Є. Особливості аргументативних структур в англійськомовних науково-технічних статтях : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Херсон, 2021. 285 с.
3. Дядюра Г.М., Кухарева-Рожко В.І. Когнітивно-комунікативні функції номінативних речень у науково-технічній літературі. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2017. № 8 (1). С. 80–83.
4. Кудінов І.О. Основи наукового цитування. Донецьк : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. 64 с.
5. Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах. URL: <https://nauka.gov.ua/information/mizhnarodni-pravy-la-tsytuvannia-ta-posylannia-v-naukovykh-robotakh/> (дата звернення: 23.10.2024).
6. Мойсеєнко С. Прагматичні особливості англomовного науково-технічного дискурсу. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Філологічні науки»*. 2010. Вип. 89 (5). С. 360–363.
7. Москалюк О.В. Специфіка перекладу науково-технічних текстів та особливості їх сприйняття. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 14. Т. 2. С. 103–107.
8. Остапенко М.П. Еволюція значення терміна «епонім» від античних часів до сьогодення. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 25. Т. 1. С. 184–191.
9. Переломова О.С. Інтертекстуальність як системотвірна текстова-дискурсивна категорія. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2008. Вип. 34. С. 87–95.
10. Сокол М.О. Поняття паратексту та паратекстуальності в системі сучасного літературознавства. *Вісник Житомирського державного університету*. 2011. Вип. 60. С. 218–221.
11. Стернічук В.Б., Лобанова С.І. Експліцитність, імпліцитність та інтертекстуальність як основні складові реалізації образу автора в епітекстах. *Молодий вчений*. 2018. № 3.2 (55.2). С. 37–40.
12. Ступницька Н.М., Ленська О.О. На шляху до інтертекстуальності. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 23–27.
13. Тацакович У.Т. Інтертекстуальність як аналогове мапування між фреймами. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 88–93.
14. Фока М.В. Інтертекстуальність як спосіб формування підтексту. *Держава та регіони. Серія «Гуманітарні науки»*. 2017. № 2 (49). С. 10–13.
15. Шевченко І.С., Морозова О.І. Проблеми типології дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : монографія / за заг. ред. І.С. Шевченко*. Харків : Константа, 2005. С. 233–236.
16. Eid H.F., Abraham A. Solving unconstrained, constrained optimization and constrained engineering problems using reconfigured water cycle algorithm. *Evolutionary Intelligence*. 2023. Vol. 16. P. 633–649.
17. Kannengiesser U., Frysak J., Sary C., Krenn F., Müller H. Developing an engineering tool for Cyber-Physical Production Systems. *Elektrotechnik und Informationstechnik*. 2021. Vol. 138. P. 330–340.
18. Möller S. Quality Engineering. Quality of Communication Technology Systems. Berlin : Springer, 2023. 194 p.
19. Niquevert B., Boujut J.-F. Modelling engineering interfaces in big science collaborations at CERN: an interaction-based model. *Research in Engineering Design*. 2022. Vol. 33. P. 87–109.
20. Rozenfeld J. Efficiency in teaching English as a foreign language. *Romanian Journal of English Studies*. 2017. Vol. 14 (1). P. 132–140.
21. Rozenfeld J., Tomaščíková S. The Lovable Machine. Social Implications of Implementing Artificial Intelligence: Cultural Studies Perspective. *Ostrava Journal of English Philology*. 2023. Vol. 15. № 2. P. 77–92.
22. Rozenfeld J. Walls – The New Symbols of Culture Wars in Documentary Discourse. *SKASE Journal of Literary and Cultural Studies*. 2019. Vol. 1. № 2. P. 51–59.
23. Tipu R.K., Arora R., Kumar K. Machine learning-based prediction of concrete strength properties with coconut shell as partial aggregate replacement: A sustainable approach in construction engineering. *Asian Journal of Civil Engineering*. 2024. Vol. 25. P. 2979–2992.
24. Truong D.-N., To V.-L., Truong G.T., Jang H.-S. Engineering punching shear strength of flat slabs predicted by nature-inspired metaheuristic optimized regression system. *Frontiers of Structural and Civil Engineering*. 2024. Vol. 18. P. 551–567.

REFERENCES

1. Batrynychuk, Z. R. (2016) Poniattia intertekstualnosti ta pidkhody do yoho vyvchennia. [The notion of intertextuality and approaches to its investigation.] *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii "Filolohichna"* [Scientific notes of Ostroh Academy National University. "Philology" Series], 61, 15–17. [in Ukrainian]
2. Doronkina, N. E. (2021) Osoblyvosti arhumentatyvnykh struktur v anhliiskomovnykh naukovo-tekhnichnykh stattiakh : dys. ... kand. filol. nauk. [Features of Argumentative Structures in the English Technical Research Papers (PhD thesis, Kherson State University, Kherson, Ukraine)]. [in Ukrainian]
3. Diadiura, H. M., & Kukharieva-Rozhko, V. I. (2017) Kohnityvno-komunikatyvni funktsii nominatyvnykh rechen u naukovo-tekhnichnii literaturi. [Cognitive and communicative functions of nominative sentences in scientific and technical texts.] *Naukovyi visnyk Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Ser. : Filolohichni nauky (movoznavstvo)* [Research Journal of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series "Philology" (Linguistics)], 8 (1), 80–83. [in Ukrainian]
4. Kudinov, I. O. (2019) Osnovy naukovoho tsytuvannia. [Basics of scientific citation.]. Donetsk : Donetskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stusa. [in Ukrainian]
5. Mizhnarodni pravyla tsytuvannia ta posylannia v naukovykh robotakh [International rules of citation and references in scientific works.] (2024) Retrieved from <https://nauka.gov.ua/information/mizhnarodni-pravyla-tsytuvannia-ta-posylannia-v-naukovykh-robotakh/>.
6. Moiseienko, S. (2010) Prahmatychni osoblyvosti anhlomovnoho naukovo-tekhnichnoho dyskursu. [Pragmatic features of the English-language scientific and technical discourse]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Ser. : Filolohichni nauky.* [Scientific notes of Kirovohrad State Pedagogical University named after Volodymyr Vinnichenko. Ser.: Philological sciences]. 89 (5), 360–363. [in Ukrainian]
7. Moskaliuk, O. V. (2020) Spetsyfika perekladu naukovo-tekhnichnykh tekstiv ta osoblyvosti yikh spryiniattia. [Translation of scientific and technical texts and peculiarities of their perception.] *Zakarpatski filolohichni studii* [Transcarpathian Philological Studies]. 14 (2), 103–107. [in Ukrainian]
8. Ostapenko, M. P. (2022) Evoliutsiia znachennia termina «eponim» vid antychnykh chasiv do sohodennia. [Evolution of the meaning of the term “eponym” from ancient times to the present days.] *Zakarpatski filolohichni studii* [Transcarpathian Philological Studies], 25 (1), 184–191. [in Ukrainian]
9. Perelomova, O. S. (2008) Intertekstualnist yak systemotvirna tekstovo-dyskursyvna katehoriia. [Intertextuality as a systematic text-discursive category.] *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii* [Humanities bulletin of Zaporizhzhie State Engineering Academy], 34, 87–95. [in Ukrainian]
10. Sokol, M. O. (2011) Poniattia paratekstu ta paratekstualnosti v systemi suchasnoho literaturoznavstva. [The Notions of Paratext and Paratextuality in the System of the Modern Literary Studies.] *Visnyk Zhytomirskoho derzhavnogo universytetu* [Zhytomyr Ivan Franko State University Journal], 60, 218–221. [in Ukrainian]
11. Sternichuk, V. B., & Lobanova, S. I. (2018) Eksplitsytynist, implitsytynist ta intertekstualnist yak osnovni skladovi realizatsii obrazu avtora v epitekstakh. [Explicit, implicit, and intertextuality as the main components of the image of the author in the epitexts.] *Molodyi vcheny* [Young Scientist], 3.2 (55.2), 37–40. [in Ukrainian]
12. Stupnytska, N. M., & Lenska, O. O. (2019) Na shliakhu do intertekstualnosti. [On the path to intertextuality.] *Zakarpatski filolohichni studii* [Transcarpathian Philological Studies], 10 (2), 23–27. [in Ukrainian]
13. Tatsakovych, U. T. (2018) Intertekstualnist yak analohove mapuvannia mizh freimamy. [Intertextuality as analogous mapping between frames] *Vcheni zapysky TNU im. V.I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii* [The Journal of V. Vernadskiy Taurida National University, Series: Philology and Social Communications], 29 (68), 4, 88–93. [in Ukrainian]
14. Foka, M. V. (2017) Intertekstualnist yak sposib formuvannia pidtekstu. [Intertextuality as a method for forming subtext of a work of fiction.] *Derzhava ta rehiony. Serii: Humanitarni nauky* [State and Regions. Series: Humanitarian Sciences], 2 (49), 10–13. [in Ukrainian]
15. Shevchenko, I. S., & Morozova, O. I. (2005) Problemy typolohii dyskursu [Problems of discourse typology]. In: *Dyskurs yak kohnityvno-komunikatyvnyi fenomen : monohrafiia, pid zah. red. Shevchenko* [Discourse as a cognitive-communicative phenomenon: monograph, ed.

- Shevchenko I. S.*] (p.p. 233–236). Kharkiv : Konstanta. [in Ukrainian]
16. Eid, H. F., & Abraham, A. (2023) Solving unconstrained, constrained optimization and constrained engineering problems using reconfigured water cycle algorithm. *Evolutionary Intelligence*, 16, 633–649.
 17. Kannengiesser, U., Frysak, J., Stary, C., Krenn, F., & Müller, H. (2021) Developing an engineering tool for Cyber-Physical Production Systems. *Elektrotechnik und Informationstechnik*, 138, 330–340.
 18. Möller, S. (2023) Quality Engineering. Quality of Communication Technology Systems. Berlin : Springer.
 19. Nicquevert, B., & Boujut, J.-F. (2022) Modelling engineering interfaces in big science collaborations at CERN: an interaction-based model. *Research in Engineering Design*, 33, 87–109.
 20. Rozenfeld, J. (2017) Efficiency in teaching English as a foreign language. *Romanian Journal of English Studies*, 14 (1), 132–140.
 21. Rozenfeld, J., & Tomaščíková, S. (2023) The Lovable Machine. Social Implications of Implementing Artificial Intelligence: Cultural Studies Perspective. *Ostrava Journal of English Philology*, 15 (2), 77–92.
 22. Rozenfeld, J. (2019) Walls – The New Symbols of Culture Wars in Documentary Discourse. *SKASE Journal of Literary and Cultural Studies*, 1 (2), 51–59.
 23. Tipu, R. K., Arora, R., & Kumar, K. (2024) Machine learning-based prediction of concrete strength properties with coconut shell as partial aggregate replacement: A sustainable approach in construction engineering. *Asian Journal of Civil Engineering*, 25, 2979–2992.
 24. Truong, D.-N., To, V.-L., Truong, G. T., & Jang, H.-S. (2024) Engineering punching shear strength of flat slabs predicted by nature-inspired metaheuristic optimized regression system. *Frontiers of Structural and Civil Engineering*, 18, 551–567.

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ФОНОСТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У РОМАНІ Й. В. ГЕТЕ «СТРАЖДАННЯ ЮНОГО ВЕРТЕРА»

Боса Т. С.

*старший викладач кафедри іноземних мов
Одеська державна академія будівництва й архітектури
вул. Дідріхсона, 4, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-0806-6528
tatabosaya2007@gmail.com*

Ключові слова:

*фоносемантика, фонестема,
функціональна стилістика,
фонестемна лексика, мінорно-
мажорна тональність
тексту, ритм, асонанс,
алітерація, звуконаслідування,
ономатопея.*

Стаття присвячена виявленню фоностилістичних явищ у прозі Гете. Систематизовано й узагальнено теоретичні дослідження фоностилістики в мовознавстві, розглянуто фонетичні особливості в романі Й. В. Гете «Страждання юного Вертера». Проаналізовано фоностилістичні явища, що дозволяють виявляти звук, систему символів мови поета тощо. Звернено увагу на ритмомелодику, евфоназію, внутрішню звукову організацію тексту, звукопис, слухові акустичні імпресії, лексичні звукообрази, засоби фоніки (алітерацію, асонанс), звуконаслідування. Дослідження спрямовано на опис специфіки використання фоностилістичних прийомів.

Об'єктом дослідження є роман Й. В. Гете «Страждання юного Вертера», предметом – фоностилістичні прийоми, що актуалізуються в ньому. У дослідженні художнього твору спостерігаємо світосприйняття автора, яке відображає глибинні смисли роману через національно-мовну картину світу. Автор використовує букви та звуки природної мови, що вказують на звуконаслідування і їхню реалізацію через внутрішній світ, емоційний стан, переживання героя, а також відображає спів птахів, шурхіт листя, тривожну та напружену атмосферу опису.

Дослідження фоностилістичних явищ у романі Гете розглядаємо через суттєві розходження між частотністю фонем у різних стилях. Також у статті схарактеризовано фоностилістичні особливості фонестемної лексики німецької мови з опорою на аналіз функціонально-стилістичних і лексикографічних характеристик. Доведено, що вони функціонують у художньому прозовому тексті задля встановлення символічних значень її початкових фонем. Окрім того, розглянуто особливості ритмічного простору роману.

З'ясовано, що найпоширенішими фоностилістичними засобами прози Гете є алітерація й асонанс. Алітерація відбувається за допомогою звуків /r/, /s/, /w/ та /t/. Кожен з них несе своє певне навантаження. Асонанс спостерігаємо в звуках /a/, /u/, /i/ та /e/. За допомогою асонансу утворюється мелодійність опису, що пом'якшує сприйняття тексту.

Зазначено, що використання автором ономатопеї відображає звукове відтворення реальних природних явищ.

Й. В. Гете показує майстерну та неперевершену гру зі звуком, яка підкреслює емоційні та драматичні моменти й відображає фізичний і психічний стан героя.

Доведено, що важливим аспектом фоностилістики в прозі Гете є звукова символіка. Певні звуки чи їх поєднання в ній набувають символічного значення. Це дозволяє авторові на рівні підсвідомості впливати на читача, створюючи додаткові смислові нашарування.

Отже, фоностилістичні засоби в романі Й. В. Гете «Страждання юного Вертера» є невід'ємною частиною його художнього стилю. Вони не лише збагачують текст звуковими образами, але й глибше розкривають внутрішній світ ліричного героя.

PECULIARITIES OF THE USE OF PHONOSTYLISTIC MEANS IN J. W. GOETHE'S NOVEL "THE SUFFERING OF YOUNG WERTHER"

Bosa T. S.

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages

Odesa State Academy of Construction and Architecture

Didrichson str., 4, Odesa, Ukraine

orcid.org/0000-0002-0806-6528

tatabosaya2007@gmail.com

Key words: *phonosemantics, phonestem, functional stylistics, phonestem vocabulary, minor-major tonality of the text, rhythm, assonance, alliteration, sound imitation, onomatopoeia.*

The article is devoted to the identification of phonostylistic phenomena in Goethe's prose, systematizes and generalizes theoretical studies of phonostylistics in linguistics, considers phonetic features in J. W. Goethe's novel "The Suffering of Young Werther". The phonostylistic phenomena that allow us to identify the sound, the system of symbols of the poet's language, etc. are analyzed. Attention is paid to rhythmic melody, phonization, internal linguistic organization of the text, sound description, auditory acoustic impressions, lexical sound images, phonics means (alliteration, assonance), sound imitation. The study is aimed at describing the specifics of the use of phonostylistic techniques.

The object of the study is the novel "The Suffering of Young Werther" by J. W. Goethe, and the subject is the phonostylistic techniques actualized in it. In the study of the work of fiction, we observe the author's worldview, which reflects the deep meanings of the novel through the national and linguistic picture of the world. The author uses letters and sounds of the natural language that indicate sound imitation and their realization through the inner world, emotional state, and experiences of the hero, as well as the birdsong, rustling leaves, and the anxious and tense atmosphere of the description.

The study of phonostylistic phenomena in Goethe's novel is considered through significant differences between the frequency of phonemes in different styles. The article also characterizes the phonostylistic features of the phoneme vocabulary in German language based on the analysis of functional, stylistic and lexicographic characteristics. It is proved that they function in the literary text to establish the symbolic meanings of its initial phonemes. In addition, we consider the peculiarities of the novel's rhythmic space.

It is found that the most common phonostylistic means of Goethe's prose are alliteration and assonance. Alliteration is common in the sounds /r/, /s/, /w/, and /t/. Each of them has its own specific meaning. Assonance is observed in the sounds /a/, /u/, /i/ and /e/. With the help of assonance, the melodiousness of the description is formed, which will soften the perception of the text.

It is noted that the author's use of onomatopoeia distinguishes the sound reproduction of real natural phenomena.

J. W. Goethe shows a masterful and unsurpassed play with sound, which emphasizes emotional and dramatic moments and reflects the physical and mental state of the hero.

It is proved that an important aspect of phonostylistics in Goethe's prose is sound symbolism. Certain sounds or their combinations in it acquire symbolic

meaning. This allows the author to influence the reader at the subconscious level, creating additional semantic layers.

Thus, the phonostylistic means in J. W. Goethe's novel "The Suffering of Young Werther" are an integral part of his artistic style. They not only enrich the text with sound images, but also reveal the inner world of the lyrical hero more deeply.

Постановка проблеми. Фоностилистика зародилася на стику науки про звукову будову мови і стилістики, основними її завданнями є: вивчення стилістичних можливостей сегментних і суперсегментних фонетичних засобів, зумовлених лінгвістичними та екстралінгвістичними факторами для фонетичної організації творів різних стилів мовлення; встановлення фоносемантичних зв'язків між словами в тексті; вивчення евфонічних характеристик мови, а також явищ поетичної фонетики.

Дослідженню фонетичних явищ у прозовій творчості Й. В. Гете досі не приділено достатньої уваги, що визначає **актуальність** статті.

У філологічних студіях досі не приділено значної уваги вивченню звуконаслідувальних слів як одного з основних засобів творення слухових образів. Не всі дослідники відносили звуконаслідування до слова. Наприклад, О. Пешковський вважав, що в них немає поділу на звуки і значення, що властиве слову, оскільки все значення закладене у звуках [СУЛМ, 2002, с. 32].

Л. Мацько розглядає звуконаслідування як різновид вигуків або як групу слів, яка прилягає до вигуків, але не зливається з ними повністю, оскільки не виражає ні емоцій, ні волевиявлень, а є лише відображенням навколишньої дійсності [Мацько, 2003, с. 43].

Вважаємо, що звуконаслідування в романі Й. В. Гете – це не лише відображення звуків природи, а й відтворення психоемоційного стану ліричного героя. Це свідчить про те, що фоностилистичні засоби автора привертають увагу дослідників, оскільки вони збагачують текст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До висвітлення питань фоностилистики та фоносемантики в мовознавстві зверталися такі науковці, як В. Вашенко, В. Гумбольдт, М. Йогансен, В. Левицький, Л. Мацько, О. Потєбня, П. Тимошенко, І. Чередниченко, А. Шлейхер, М. Грамон, С. Ульман, К. Бальмонт, І. Тейлор, Є. Сепір, Р. Браун та ін.

Термін «фоностилистика» був запропонований Ш. Баллі на позначення експресивної фонетики. Саме Ш. Баллі вбачав у звуковому мовленні великі виражальні можливості, тому виокремив поряд з традиційною фонетикою фонетику експресивну [Bally, 1926, с. 115]. В українському мовознавстві одним із найбільш авторитетних

досліджень у галузі фоносемантики, безперечно, вважається праця В. Левицького «Звуковий символізм. Міфи і реальність» [Левицький, 2009]. З-поміж досліджень та публікацій останнього десятиріччя, присвячених аналізу звукової організації тексту, акцентуємо увагу на дисертаційних роботах М. Кабиш «Звукопис в українській поезії першої половини ХХ століття: семантика, функції» (2015 р.) [Кабиш, 2015] і Р. Мельничук «Фоносемантичні явища у сучасній німецькій мові (теоретико-експериментальне дослідження)» [Мельничук, 2017]. Заслужують на увагу наукові студії Г. Сюті, присвячені аналізу параметрів фоностилистичної норми в українській поезії другої половини ХХ ст. [Сюта, 2012], О. Найдеш про явища фоносемантизму в сучасній німецькій мові (на матеріалі консонантних сполучень) [Найдеш, 2017], дослідження Т. Беценко, у якому йдеться про звукову природу вірша, його фоностилистичну організацію, основні закони фонічної архітекtonіки тексту [Беценко, 2014] та інші.

Актуальними є питання здійснення фоностилистичного аналізу тексту й особливостей фоностилистичних явищ у прозі. З огляду на це **метою** нашої публікації є характеристика фоностилистичних засобів німецької мови, зафіксованих у романі Й. В. Гете «Страждання юного Вертера». Мета дослідження передбачила вирішення таких **завдань**:

- 1) розглянути основні фоностилистичні засоби в романі Гете;
- 2) встановити особливості вживання алітерації, асонансу й ономатопеї;
- 3) з'ясувати роль звуконаслідування в романі Гете як фоностилистичного засобу та звукову символіку у ньому.

Об'єктом дослідження є художні особливості роману Й. В. Гете «Страждання юного Вертера», предметом – фоностилистичні прийоми, що актуалізуються в ньому.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом фонетичні дослідження німецької мови привертають особливу увагу вчених, тому визначення звукової організації тексту, кількісної та якісної характеристики звуків, їхньої виражально-зображувальної ролі, вивчення питання евфонії мови постає актуальним у лінгвістичних студіях.

Особливості формування художніх образів визначають специфіку їхнього відтворення оригі-

нальної цілісності. Таке завдання видається цілком доречним за умови наявності достатньої кількості засобів виразності.

У германських і слов'янських мовах головними фонологічними засобами виступають такі: наголос у реченні, паузи, мелодія, тембр, висота та сила тону, темп вимови. Реалізація цих засобів суттєво залежить від індивідуальних особливостей мовця і від конкретної мовленнєвої ситуації.

Також, окрім цих фонетичних особливостей, існують інші, такі як явища алітерації й асонансу, ономапопеї, фоносемантичні засоби тощо.

Звук у мові – найдрібніша акустико-артикуляційна одиниця мовлення, конкретний варіант фонем як звукового інваріанта в системі мов. Звуки у фонетиці розглядаються з погляду акустики, артикуляції та функції [СУЛМ, 2002, с. 186].

Проте галузь фоностилістики поки ще науково мало досліджена. Немає навіть єдиної думки щодо визначення цього розділу в складі стилістики. А потреби фонетичної стилістики «не можуть бути задоволені через те, що на сучасному етапі наукової розробки вчення про звуковий склад мови в ньому ще відсутні дані, які характеризували б частоту вживання кожного зі звуків, їх позиції у будові слова, кількісний склад у контексті тощо» [цит. за Чередниченко, 1962, с. 125].

Слово є засобом творення художнього образу в літературі. Усі мовні одиниці, взаємодіючи в системі художнього твору, створюють багатоплановий образ, який впливає на свідомість людини, її розум, почуття.

Важливе значення в художній літературі мають слухові образи, через які передається розмаїття звукового вияву життя. Це досить складний психічний процес, що протікає в людині на рівні підсвідомості. Творються слухові образи на основі звуків: почутий колись органом слуху людини звук асоціюється з певним явищем чи предметом. Коли людина його чує, у її уяві постає відповідний слуховий образ.

Для підсилення образності через слухові відчуття можна звернутися до фоностилістичних засобів, які Гете майстерно використовував у своїх творах, зокрема у «Стражданнях юного Вертера». Через алітерації, асонанси, ономапопею та ритмічні структури письменник втілює звукову палітру емоцій і станів персонажів, що сприяє глибшому зануренню читача в їхній світ.

Наприклад, у сценах, де Вертер описує природу, використання ономапопеї може викликати слухові асоціації з природними звуками – шелестом листя, шепотом вітру, шумом води чи потріскуванням вогню, що підсилює реалістичність образів і заглиблює читача в настрій персонажів, відчуття гармонії з природою або, навпаки, внутрішній неспокій.

Таке використання фоностилістичних засобів у романі Гете яскраво засвідчує звуконаслідування, коли конкретні звуки відтворюються мовними засобами, викликаючи у читача асоціації з реальними звуковими явищами.

Прикладом може бути увага до теорії звуко-символізму та фоносемантики, коли порушуються проблеми, які, на думку І. Качуровського, можуть об'єднати в спільних пошуках зусилля філологів і математиків, психологів і художників, поетів і кібернетиків. Ідеться про пошуки гармонії між звучанням та значенням слова, відповідності між зовнішньою, так званою матеріальною формою слова, і його значенням [Качуровський, 1994, с. 99].

До стилістичних прийомів належать фонетичні засоби або засоби фонетичної стилістики. Це різноманітні явища звукового оформлення прозового і віршованого мовлення – ритмічне членування, досягнення виразності рим, інтонація, алітерація і асонанс, звуконаслідування, звукові форми, що виконують важливі стилістичні функції тощо.

У словниках, наукових працях милозвучність здебільшого ототожнено з евфонією і витлумачено у двох значеннях: 1) добре, приємне з погляду фонетичних і лексико-стилістичних норм певної мови звучання окремих мовних елементів – звукосполучень, слів і словосполучень; 2) звукові засоби підсилення виразності мови художнього твору внаслідок досягнення гармонійного добору звуків у тексті [Білодід, 1969, с. 276].

Ритміко-інтонаційна будова мовлення, по-перше, допомагає передати красу емоцій та думок, по-друге, є естетичним явищем як фізична реальність і, по-третє, виступає джерелом естетичних відчуттів у сприйманому творі [Мишеніна, 2007, с. 90].

Фонетична стилістика відображає фоносемантичні зв'язки між словами в тексті. Вони можуть бути первинними (звукосимволістичними) і вторинними (звукосимволістичними). Наявність фонетичного значення спостерігається у словах, що позначають рух, звучання, якість, форму, колір, світло [Качуровський, 1994, с. 78].

Кожний стиль має свої фонетичні особливості, але найбільше вони проявляються в текстах художнього стилю. Головним елементом звукової організації художньої, переважно віршованої мови є звуковий повтор. Це один із засобів емоційно-естетичного впливу на читача.

Такі явища, як звуконаслідування та звуковідтворення, є дуже своєрідними, фонетично суміжними та тісно пов'язаними.

Звуківідтворення наявне тоді, коли текст наповнений звуками природи, криками тварин, птахів, шумом машин, механізмів тощо.

Звуконаслідування – це відображення звуків навколишньої дійсності через використання мовцем спеціально дібраних звуків [Білодід, 1969, с. 100].

Звуконаслідувальні оказіональні формації в німецькій мові взагалі й у творчості Гете зокрема можуть бути доволі складними і несхожими, наприклад, з українською мовою. Причина несхожості звуконаслідувань у різних мовах полягає в тому, що звуки-джерела мають різну вокалізацію, а отже, імітація значно відрізняється.

Одиниці фонетичного рівня мовного макрокомпонента системи художнього тексту (фонестеми), вступаючи в парадигматичні відносини (звукозвуконаслідувальні, звукообразувальні й звуко символічні комплекси), у процесі естетичного функціонування комплексно смисловиражаються у художньому тексті. Зокрема, свистячі та шиплячі фонестеми як в германських, так і в східнослов'янських мовах асоціюються із зміїним сичанням. Внаслідок вживання цього прийому підсвідомого навіювання ми неначе починаємо чути те, що не підвладне слуху, – думки й переживання героїв. У такий спосіб реалізуються такі функції фонестеми, як функція естетичного впливу, експліцитного виведення прихованого змісту та створення асоціативного поля.

Оскільки поетичний твір – це єдність ідей, образів, слів, звукопису, ритму, інтонації, композиції, то не можна змінити якийсь окремий компонент, щоб це не вплинуло на загальну структуру всього твору.

Фоностилістичні засоби в романі Йоганна Вольфганга Гете «Страждання юного Вертера» відіграють важливу роль у передачі емоційної напруги, внутрішнього стану героїв і загального настрою твору. Використання таких засобів дозволяє автору створювати глибокий зв'язок між формою та змістом, забезпечуючи багатшаровість тексту, оскільки саме завдяки ним твір набуває естетичного навантаження, образності. Розглянемо приклади **алітерації**:

Wie ein Wetterwind, der durch das Gebirge braust, durchsaust die Nacht [Goethe, 1999]. Повторення звуку “w” у цій фразі викликає асоціації з вітром, що дме через гори. Цей звук має шумний, грізний характер, що формує відчуття руху та тривожності. Читач може уявити, як вітер бушує, створюючи напругу в атмосфері. Це відображає внутрішній неспокій героя, якого переслідують невизначеність і тривога.

Wie klagend klingt des Waldhorns Ton durch das Tal, und ein ferner Widerhall wiederholt den wehmütigen Klang [Goethe, 1999]. Повторення приголосного звуку “w” у словах “wie”, “Waldhorns”, “wiederholt”, “wehmütigen” створює відчуття тягучості і суму, передає м'яке, але напружене

звучання, що вказує на відчуття туги та меланхолії. Слова “*klagend*” («плачучий») і “*wehmütigen*” («сумний») підсилюють цю емоцію, формуючи картину глибокої туги. Слухач може уявити меланхолійний лункий звук рогу, що відлунує в горах, що є метафорою віддаленого страждання і порожнечі персонажа.

Süße Stimmen schweben, singen, seufzen durch die Lüfte [Goethe, 1999]. Повторення звуку “s” у цій фразі створює легкість і мелодійність. Він має шовковисте, майже ефемерне звучання, що викликає у читача відчуття ніжності. Цей момент надає тексту поетичності і викликає асоціації з романтичними, красивими моментами, які минають так швидко, як вони з'являються. Слова “*schweben*” (плавно літати) і “*seufzen*” (зітхання) також підкреслюють легкість і м'якість цього переживання, контрастуючи з глибокими переживаннями героїв.

Таким чином, Гете, використовуючи алітерацію, не лише візуалізує звуки, але й відображає глибокі емоції, настрої і внутрішній світ персонажів. Звуки, які він обирає, взаємодіють зі змістом, підсилюючи чуттєвість читача й формуючи цілісний слуховий образ, який збагачує сприйняття тексту.

Пропонуємо розглянути приклади використання **асонансу**:

Ach, die unzähligen Tränen, die ich geweint habe, und das Herz, das mir brechen will, wenn ich an ihre kalte Hand denke [Goethe, 1999]. Повторення голосного “i” надає фразі тягучості й довговічності, відтворюючи відчуття безнадійного суму, яке пронизує головного героя. Звук “i” асоціюється з чимось тендітним і навіть крихким, що співзвучно із внутрішнім станом Вертера. Його серце ніби розбивається кожного разу, коли він думає про кохану, а тривалий сум, відображений у кожному “i”, формує резонанс із його безутішною тугою. Така побудова фрази дозволяє читачеві відчути ритм невимовної скорботи, яка не покидає героя...

Ach, wie sie lacht und singt und scherzt! Ihr Lächeln, ihr Gesang – alles ist wie ein Traum [Goethe, 1999]. Повторення звуку “a” у словах “lacht”, “singt”, “Lächeln”, “alles” створює м'якість, легкість і плавність, що відповідає приємним і ніжним емоціям, які Вертер відчуває, спостерігаючи за Лоттою. У кожному “a” читачем сприймається захоплення її безпосередністю, як головний герой милується її радістю та життєлюбством. Цей звук передає легкість і піднесеність, властиві мріям, і, поєднуючись із описом її усмішки та пісні, сприяє створенню відчуття, що цей момент із Лоттою здається Вертерові нереальним, немов сном. Завдяки асонансу читач глибше розуміє і поділяє його захоплення і мрійливий настрій.

Ihr Blick durchdrang mein Innerstes und meine Seele erglühete [Goethe, 1999]. Повторення голос-

ного “i” у словах “*Blick*”, “*Innerstes*” у цьому уривку надає фразі інтенсивності та підкреслює напругу, яку відчуває Вертер. Звук “i” тут несе в собі динаміку й енергію, виражаючи миттєву та чутливу реакцію на погляд Лотти. Це переживання Вертера поєднується із теплом і хвилиною пристрасності, що охоплює його душу. Психологічне навантаження слова “*Innerstes*” («найномальніше») посилюється саме цим звуком, демонструючи, що Душа і Серце головного героя вже належать Лотті, навіть якщо він цього ще не усвідомлює.

Пропонуємо вашій увазі розглянути особливості використання автором **ономатопеї**:

Der Wind *pfeift*, die Blätter *rauschen*, und die Eiche *ächzt* [Goethe, 1999]. Використання слів “*pfeift*”, “*rauschen*”, “*ächzt*” відтворює звуки природи – свист вітру, шелест листя, хрускіт дерева. Ця звукова палітра підсилює відчуття самотності та меланхолії, які переслідують Вертера. Вітер і шелест листя символізують холодність і віддаленість світу, що підкреслює самотність героя, а звук дерева, що «стогне», натякає на внутрішній біль Вертера, від якого немає порятунку.

Das Wasser *rauscht*, das Wasser *schwoll*, die Nacht war dunkel, der Sturm *brüllte* [Goethe, 1999]. Слова “*rauscht*”, “*schwoll*”, “*brüllte*” – це класичні приклади ономатопеї, де звуки імітують реальні природні явища. Вони створюють аудіальне зображення грози, що відображає бурхливий внутрішній стан героя. Ніч та шторм, що «ревуть», символізують глибоку душевну боротьбу Вертера, його відчай і силу почуттів, що, як і стихія, виходять з-під контролю.

Der Donner *grollte*, die Wellen *schäumten*, die Bäume *ächzten* [Goethe, 1999]. Звуки “*grollte*” (гуркіт грому), “*schäumten*” (шум води) та “*ächzten*” (стогін дерев) формують тривожну та драматичну атмосферу. Це відтворення загрозливої природи підсилює внутрішню тривогу і напруження героя, а також передає відчуття небезпеки, яка оточує Вертера.

І, звичайно ж, Гете використовує **гру зі звуком**, щоб підкреслити психологічні та драматичні моменти:

Ach, die Welt ist *leer*, mein Herz ist *schwer* [Goethe, 1999]. Повторення звуків “e” та “r” у словах “*leer*” і “*schwer*” створює монотонність і пригніченість. Ці звуки формують ефект порожнечі та важкості, підкреслюючи контраст між зовнішнім світом, що здається порожнім, та внутрішнім, що переповнений глибокими почуттями. Це ілюструє самотність і безвихідь, які відчуває Вертер, створює ефект монотонності та пригніченості, що відображає психічний стан головного героя, підкреслює контраст між його зовнішнім і внутрішнім світом.

Sein Herz pochte, sein Atem stockte, seine Hände zitterten [Goethe, 1999]. Ритмічна структура і повторення коротких звуків підкреслюють нервозність і страх. Кожне слово різко підсилює драматизм моменту, демонструючи хвилювання як прояв фізичної реакції.

Es war still, es war finster, und die Luft war schwül und drückend [Goethe, 1999]. Повторення коротких звуків “i”, “e”, “u” у цій фразі створюють відчуття тісноти і гнітючої атмосфери. Це підсилює стан Вертера: він немов задихається від відчуття безвиході, яке переслідує його.

Звуковий символізм

У романі Гете застосовує звуковий символізм, щоб метафорично передати складні моральні й психологічні стани Вертера. За допомогою звукових ефектів він створює подвійний зміст: вони відображають як реальний світ, так і суб’єктивне сприйняття персонажа. Звуки у вигляді ономатопеї, асонансу та алітерації набувають символічного значення, часто слугуючи відображенням внутрішньої «бурі» Вертера та його екзистенційної боротьби. Це робить звукову палітру твору водночас відчутною й значущою, розширюючи межі сприйняття для читача і дозволяючи йому зануритися в психологічний ландшафт героя.

Висновки та перспективи подальших розробок. Фоностилестичні засоби у «Стражданнях юного Вертера» виконують ключову роль у створенні глибокої чуттєвої атмосфери, підсиленні впливу на читача, у передачі душевних переживань героїв і загального настрою твору.

Гете використовує алітерацію й асонанс для підсилення внутрішньої напруги, підкреслення важливих моментів у тексті та створення певного фону. Повторення однакових або подібних звуків надають тексту додаткової образності, що сприяє глибшому сприйняттю твору.

Використання звуконаслідувальних слів у прозі Гете допомагає передати звуки природи, міста, людського життя, що додає твору реалістичності та занурює читача у зображений світ. Ономатопея також використовується для підсилення драматичних моментів, коли звуки впливають на читача.

Автор майстерно використовує звукові повтори, ритмічні побудови та інші прийоми для створення переживання героїв, передачі їхнього внутрішнього стану.

Важливим аспектом фоностилестики у прозі Гете є використання звукової символіки, де певні звуки чи їх поєднання набувають символічного значення.

Отже, фоностилестичні засоби у прозі Гете є невід’ємною частиною його художнього стилю. Вони не тільки збагачують текст звуковими образами, але й глибше розкривають чуттєві та психологічні аспекти творів.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому опрацюванні фоностилістичних явищ у драматургії Й. В. Гете.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беценко Т. Закони звукової архітекtonіки художнього тексту. *Світгляд. Філософія. Релігія*. 2014. Вип. 6. С. 155–172.
2. Кабиш М.Ю. Звукопис в українській поезії першої половини ХХ століття: семантика, функції : авторефер. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2015. 20 с.
3. Качуровський І. Фоніка. Київ : Либідь, 1994. 168 с.
4. Левицкий В.В. Звуковой символизм. Мифы и реальность : монография. Черновцы : ЧНУ, 2009. 264 с.
5. Мацько Л.І. Стилістика української мови : підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
6. Мельничук Р.І. Фоносемантичні явища у сучасній німецькій мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2017. 21 с.
7. Мішеніна Т.М. Авторські фонетичні стилістичні засоби в поетичному мовленні Миколи Вінграновського. *Актуальні проблеми філології і методики викладання мов* : збірник наукових праць. Кривий Ріг, 2007. Вип. 5. С. 88–96.
8. Найдеш О.В. Фоносемантичний аналіз прозових текстів (на матеріалі німецькомовної літератури). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Т. 1. № 9. С. 171–175.
9. Сучасна українська літературна мова / за ред. А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін. Київ : Вища школа, 2002. 439 с.
10. Сучасна українська літературна мова: фонетика / за ред. І.К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1969. 435 с.
11. Сюта Г.М. Фоностилістична норма в українській поетичній мові другої половини ХХ століття. *Мовознавство*. 2012. № 3. С. 80–87.
12. Українська мова. Енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2000. 752 с.
13. Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови. Київ : Рад. школа, 1962. С. 42–86.
14. Bally Ch. *Le langage et la vie*. Paris : Payot, 1926. 238 p.
15. Goethe J. W. *Ausgewählte Werke*. Київ : Юніверс, 1999. 384 S.
2. Kabish M. Yu. (2015) *Zvukopis v ukrayinskij poeziyi pershoyi polovini XX stolittya: semantika, funkciyi* [Soundscape in Ukrainian poetry of the first half of the 20th century: semantics, functions] : avtorefer. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Kyiv, 20 s.
3. Kachurovskij I. (1994) *Fonika* [Phonics]. Kyiv : Libid, 168 s.
4. Levickij V. V. (2009) *Zvukovoj simvolizm. Mify i realnost* [Sound symbolism. Myths and Reality]: monografiya. Chernovcy : ChNU, 264 s.
5. Macko L.I. (2003) *Stilistika ukrayinskoyi movi* [Stylistics of the Ukrainian language] : pidruchnik / za red. L.I. Macko. Kyiv : Visha shkola, 462 s.
6. Melnichuk R.I. (2017) *Fonosemantichni yavisha u suchasni nimeckij movi* [Phonosemantic phenomena in modern German] : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Zaporizhzhya, 21 s.
7. Mishenina T. M. (2007) *Avtorski fonetichni stilistichni zasobi v poetichnomu movlenni Mikoli Vingranovskogo* [Author's phonetic stylistic means in the poetic speech of Nikolai Vingranovsky]. *Aktualni problemi filologiyi i metodiki vikladannya mov* : Zb. nauk. prac. Krivij Rig, Vip. 5. S. 88–96.
8. Najdesh O. V. (2017) *Fonosemantichnij analiz prozovih tekstiv (na materialі nimeckomovnoyi literaturi)* [Phonosemantic analysis of prose texts (based on German-language literature)]. *Odeskij lingvistichnij visnik*. T. 1. № 9. S. 171–175.
9. Grishenko A. P., Macko L. I., Plyush M. Ya. (ed.) (2002) *Suchasna ukrayinska literaturna mova* [Modern Ukrainian literary language]. Kyiv: Visha shkola, 439 s.
10. Bilodida I. K. (ed.) (1969) *Suchasna ukrayinska literaturna mova: Fonetika* [Modern Ukrainian literary language: Phonetics]. Kyiv: Naukova dumka, 435 s.
11. Syuta G. M. (2012) *Fonostilistichna norma v ukrayinskij poetichnij movi drugoyi polovini XX stolittya* [The phonostylistic norm in the Ukrainian poetic language of the second half of the 20th century]. *Movoznavstvo*. № 3. S. 80–87.
12. *Ukrayinska mova. Enciklopediya* [Ukrainian language. Encyclopedia]. Kyiv : Ukrayinska enciklopediya im. M. P. Bazhana, 2000. 752 s.
13. Cherednichenko I. G. (1962) *Narisi z zagalnoyi stilistiki suchasnoyi ukrayinskoyi movi* [Essays on the general stylistics of the modern Ukrainian language]. Kyiv : Rad. shkola, P. 42–86.
14. Bally Ch. (1926) *Le langage et la vie*. Paris : Payot, 238 p.
15. Goethe J. W. (1999) *Ausgewählte Werke*. Kyiv : Univers, 384 s.

REFERENCES

1. Bezenko T. (2014) *Zakoni zvukovoyi arhitektoniki hudozhnogo tekstu* [Laws of sound architectonics of artistic text]. *Svitoglyad. Filosofiya, Religiya*. Sumi. Vip. 6. S. 155–172.

РОМАН ЄВГЕНА ПАШКОВСЬКОГО «СВЯТО» ЯК СУЧАСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ БІБЛІЙНОЇ ПРИТЧІ ПРО БЛУДНОГО СИНА

Брижіцька І. П.

кандидат філологічних наук, науковий співробітник
Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України
вул. Михайла Грушевського, 4, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-7424-7773
ira_b2008@ukr.net

Ключові слова: духовне блукання, віднайдення шляху, блудний син, біблійна притча, духовне відродження, пошук сенсу життя, розкаяння і прощення, моральне очищення, символіка.

У статті аналізується тема духовних пошуків і віднайдення істинного шляху в романі Є. Пашковського «Свято» з особливим акцентом на паралелях з біблійною притчею про блудного сина. Розглядається те, як персонаж проходить складний шлях внутрішніх змін і духовної кризи. Віддаляючись від традиційних цінностей і родини, він опиняється у стані відчуження, що призводить до важливих випробувань. Поступове руйнування звичних орієнтирів виявляє глибокі протиріччя та сумніви в його душі, внаслідок чого він приходиться до усвідомлення справжнього змісту життя. Сюжет роману відтворює важливі етапи повернення блудного сина, акцентуючи на темах розкаяння, прощення та духовного переродження. Автор підсилює емоційні переживання персонажа за допомогою символів і художніх засобів, показуючи його відчуження від звичного світу, занурення у моральний хаос та поступове відновлення через усвідомлення власних помилок. Як і в біблійній притчі, герой проходить через біль самотності й розчарування, щоб зрозуміти значення духовного дому та прийняття. Поступово його духовні пошуки приводять до глибшого усвідомлення власної відповідальності перед близькими. У романі підкреслюється роль віри та внутрішнього переродження: залишаючи порожні цінності, головний герой відкриває в собі здатність до морального оновлення. У статті також звертається увага на стилістичні особливості творчості Є. Пашковського, зокрема його вміння передати психологічну глибину і складність персонажів через релігійні алюзії та метафоричний стиль. Символіка роману надає значення кожному етапу подорожі, а «свято» символізує повернення до духовного дому. Крізь випробування та очищення персонаж знаходить новий сенс життя, проходячи етапи, подібні до переживань блудного сина з Євангелії. Аналіз паралелей із Біблією показує, що роман «Свято» постає не лише історією особистого відродження, а й пошуком духовного прихистку у світі.

YEVHEN PASHKOVSKY'S NOVEL "HOLIDAY" AS A MODERN INTERPRETATION OF THE BIBLICAL PARABLE OF THE PRODIGAL SON

Bryzhytska I. P.

*Ph.D. in Philology, Researcher
Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy of Sciences of Ukraine
Mykhaila Hrushevskoho str., 4, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7424-7773
ira_b2008@ukr.net*

Key words: *Spiritual wandering, finding the way, prodigal son, biblical parable, spiritual rebirth, search for the meaning of life, repentance and forgiveness, moral purification, symbolism.*

The article examines the theme of spiritual quest and the discovery of the true path in Ye. Pashkovsky's novel "Holiday", with a particular focus on parallels with the biblical parable of the Prodigal Son. It explores how the protagonist undergoes a challenging journey of inner transformation and spiritual crisis. As he distances himself from traditional values and family, he finds himself in a state of alienation, leading to significant trials. The gradual collapse of familiar points of reference reveals deep inner conflicts and doubts, ultimately guiding him to an awareness of life's true meaning. The plot of the novel mirrors the essential stages of the Prodigal Son's return, emphasizing themes of repentance, forgiveness, and spiritual rebirth. The author intensifies the protagonist's emotional experiences through symbols and artistic techniques, portraying his estrangement from the familiar world, his descent into moral chaos, and his gradual renewal through self-realization. Like in the biblical parable, the protagonist endures the pain of loneliness and disillusionment to grasp the significance of spiritual homecoming and acceptance. Gradually, his spiritual quest leads him to a deeper understanding of his responsibilities toward those close to him. The novel underscores the role of faith and inner transformation: by abandoning empty values, the protagonist discovers within himself the capacity for moral renewal. The article also highlights the stylistic features of Pashkovsky's writing, particularly his skill in conveying the psychological depth and complexity of characters through religious allusions and a metaphorical style. The novel's symbolism imparts significance to each stage of the journey, with the "feast" symbolizing a return to a spiritual home. Through trials and purification, the character finds new meaning in life, following stages reminiscent of the Prodigal Son's journey in the Gospels. The analysis of biblical parallels reveals that "Holiday" stands not only as a story of personal revival but also as a search for spiritual refuge in the world.

Постановка проблеми. Творчість Є. Пашковського неможливо уявити без постійного звернення до біблійної тематики, яка служить основою для розуміння його персонажів і сюжетних ліній. Багато дослідників, таких як Р. Харчук, Н. Зборовська, С. Квіт, О. Логвиненко, Л. Кульчинська, В. Шевчук та ін. акцентує увагу на впливі біблійних мотивів, що формують погляди письменника. Л. Кульчинська підкреслює важливість читання всіх романів автора «крізь призму Святого Письма», де кожен твір сповнений біблійних легенд, що задають певний контекст [Кульчицька,

2004, с. 58]. С. Квіт зазначає, що біблійні притчі й алюзії впливають на стилістику, композицію та ідеологію романів Є. Пашковського, в яких персонажі метафоризуються, а сюжет розгортається в метафоричному вимірі [Квіт, 2003, с. 143]. Важливо також згадати, що В. Шевчук вважає роман «Свято» своєрідною інтерпретацією біблійної притчі про блудного сина, що вказує на зв'язок Є. Пашковського з традицією християнської літератури [Шевчук, 1989, с. 5–6]. Р. Харчук підкреслює, що автор часто звертається до Біблії, і це дає підстави розглядати його як християнського

мораліста [Харчук, 2008, с. 75]. О. Логвиненко зазначає, що «в основі кожного твору письменника приховано легенду з Євангелія» [Логвиненко, 2001, с. 6–7]. Незважаючи на значний інтерес дослідників до біблійних мотивів у творчості Є. Пашковського, ця тема залишається недостатньо дослідженою. Таким чином, вивчення біблійних текстів і їхніх впливів на творчість митця продовжує бути актуальним завданням для подальших літературознавчих досліджень, що можуть розкрити нові грані художнього світу автора та поглибити розуміння його літературної спадщини.

Проблеми духовного блукання й віднайдення шляху, які постають у романі Є. Пашковського «Свято», втілюють складний процес духовного очищення, каяття та повернення до своїх коренів. Подібно до біблійної притчі про блудного сина, головний герой роману проходить через періоди сумнівів, помилок та внутрішньої боротьби, що, зрештою, приводить його до усвідомлення справжніх цінностей. Аналізуючи паралелі між романом і притчею, ми поставили собі питання про те, як саме автор через образи та події відтворює непростий шлях героя до духовного відродження, що перегукується з вічними темами покаяння та прощення, глибоко закоріненими у біблійні традиції.

Мета дослідження – проаналізувати духовне блукання та процес віднайдення шляху головного героя роману Є. Пашковського «Свято» у світлі біблійної притчі про блудного сина. Дослідження спрямоване на виявлення художніх засобів, які використовує автор для розкриття теми духовного очищення та каяття, а також на визначення паралелей між шляхом героя та біблійною історією. Це допоможе побачити, як роман відображає загальнолюдські питання пошуку сенсу життя, прощення та повернення до своїх коренів.

Предмет дослідження охоплює аналіз образів, символіки та тематики, пов'язаних із духовним блуканням і процесом самовіднайдення персонажа роману, зокрема в контексті біблійної притчі про блудного сина. Автор досліджує, як ці елементи взаємодіють та відображаються в тексті, а також розглядає вплив біблійних мотивів на формування основних ідей та конфліктів твору.

Об'єктом дослідження виступає роман Є. Пашковського «Свято» як літературний твір, що ілюструє процеси духовного блукання і самопізнання героя, а також його зв'язок із біблійною притчею про блудного сина. У статті аналізуються структурні та тематичні особливості роману в контексті релігійної символіки та морально-етичних аспектів.

Виклад основного матеріалу. Євангельський образ блудного сина став надзвичайно виразним і

поширеним символом у літературі, що втілює теми гріха, відчаю, каяття та пошуку власного місця у світі. Твори різних епох представляють безліч форм вираження образу блудного сина – від класичних літературних інтерпретацій до сучасних трактувань. У романі Є. Пашковського «Свято» цей образ набуває нового звучання, поєднуючи традиційні релігійні мотиви з труднощами сучасного життя. Н. Тендітна зауважує, що, цитуючи Біблію у своїй творчості, Є. Пашковський вносить у біблійні мотиви та образи сучасне тлумачення [Тендітна, 2009, с. 216]. Письменник, обравши головним героєм Андрія Подорожного, проводить паралелі між його внутрішніми переживаннями та образом блудного сина, досліджуючи моральні та духовні питання, які виникають у зв'язку з його прагненням знайти власне «я». Герой твору намагається збагнути власну ідентичність, відшукати дорогу додому та зрозуміти свої духовні орієнтири, зіштовхуючись із протиріччями між рідним селом та відчуженим містом.

Внутрішня боротьба персонажа у романі розгортається на тлі біблійної історії про блудного сина, що взята з Євангелія від Луки (Лк. 15:11–32) [Хоменко, 2008, с. 805–806]. Ця притча описує шлях молодшого сина, який покидає батьківський дім, марнує спадщину та переживає глибоке розчарування. Подібним чином герой роману залишає село і вирушає до Києва, сповнений надій на краще життя, але швидко опиняється у полоні самотності та розгубленості. У великому місті він стає чужинцем серед бетонних стін і чужого натовпу, втрачаючи зв'язок із самим собою. Як зазначає дослідниця О. Вертиполох, «семантика прізвища Подорожній вказує на безперервний процес пошуку – як просторовий, так і духовний», і саме цей пошук становить основу роману» [Кульчицька, 2004, с. 93]. Залишаючи рідне середовище, Андрій водночас намагається знайти своє місце в житті, але, як і біблійний персонаж, він швидко втрачає відчуття своєї справжності у великому місті. Через ці мотиви автор порушує проблему відчуження, яка стає надзвичайно актуальною для сучасної людини, демонструючи, що кожен із нас потребує свого коріння – зв'язку з минулим і традиціями, які надають життю значущості.

Подібно до блудного сина, Андрій опиняється в пастці зовнішнього світу, де, здавалося б, він має шанс на успіх та реалізацію. Він покладає великі надії на кар'єру в будівельній сфері, проте робота стає для нього не джерелом натхнення, а місцем відчуженості: «Найважче признатись, що ти нікому ніколи ніде не потрібен, що, надриваючись від тривоги, мусиш мовчки іти в свою безвість» [Пашковський, 1989, с. 22]. Відчуття незадоволення разом із почуттям ізоляції посилює сумніви

персонажа і ставить під питання правильність вибору.

Подібно до блудного сина, який марнує спадщину і згодом опиняється у скруті, Андрій, перебуваючи у великому місті, відчувається загубленим серед «царства бетону» та «відсирілого духу підземелля» [Пашковський, 1989, с. 52]. Ці образи створюють моторошне відчуття відчуженості та безнадії, і самотність поглинає його дедалі більше. Як зазначає Р. Харчук, Андрій символізує «мандрівного філософа, шукача істини», який не знаходить відповіді у суворому міському середовищі [Харчук, 2008, с. 83].

Міська атмосфера, у яку занурюється Андрій, стає символом відчуженості та браку духовного зв'язку. Автор створює образи бетонних будівель, підземних переходів, які навіюють йому моторошне відчуття самотності та пустоти. За словами Н. Зборовської, Є. Пашковський у романі протиставляє «прокляте місто» справжньому духовному дому [Логвиненко, 2001, с. 196]. Тема «духовного голоду» пронизує весь роман і подібно до біблійної притчі спонукає до переоцінки цінностей. Сповнений внутрішнього неспокою, Андрій вирушає на пошуки прозоріння й гармонії, намагаючись віднайти справжній сенс життя. Однак, на відміну від блудного сина, він не знаходить безумовного прощення, а його душевні прагнення так і залишаються невгамованими.

Важливою постає ідея повернення до своїх витоків: подібно до біблійної історії, герой роману через важкі випробування усвідомлює, що справжній спокій і гармонія криються не в зовнішніх досягненнях, а у внутрішній злагоді з собою. Місто, зрештою, стає пасткою, розбиваючи його ілюзії про щастя.

Біблійний син, опинившись серед свиней, усвідомлює свій стан і вирішує повернутися до батька. Подібно до нього Андрій переживає внутрішню розгубленість, коли самотність і зневіра досягають своєї межі. Поступово він усвідомлює, що справжній спокій і внутрішнє задоволення відкриваються лише через повернення до рідного дому, який він залишив. Замість прощення, Андрій опиняється перед потребою знайти власний шлях, що вимагає глибшого осмислення та внутрішнього очищення. Дослідник В. Шевчук зазначає, що подорож головного героя з міста до села символізує метафоричний шлях «до того, що є Божим» [Шевчук, 1989, с. 5]. Він також зауважує, що життя Андрія – це безперервне прагнення знайти своє місце у світі: «Вся його енергія скеровується на отримання життєвих насолод, <...> але всі ці прагнення незмінно ведуть до нещасливих наслідків» [Шевчук, 1989, с. 5]. Така інтерпретація поглиблює образ блудного сина у сучасному контексті, де матеріальні блага виявляються неспро-

можними дати справжнє задоволення. У «світі підземелля» міста, де його поглинає «ескалаторний хижий гул» [Пашковський, 1989, с. 52], Андрій бачить лише механізовану реальність, що приховує руйнівну силу. Це місто, позбавлене тепла й підтримки, стає місцем, де він особливо гостро відчуває свою самотність і прагне до чогось справжнього. Розчарувавшись у людях і зазнавши невдач у стосунках, Андрій глибше усвідомлює важливість своїх коренів та справжнього себе. Його мандрівка, сповнена падінь і піднесенень, стає процесом самопізнання, де він переосмислює цінність дому та рідного оточення. Наприкінці твору Андрій починає розуміти, що справжнє щастя знаходиться не у зовнішньому, а в душевному спокої та єдності з рідними традиціями.

Як зазначає О. Логвиненко, притча про блудного сина перегукується з темами самотності та мандрів [Логвиненко, 2001, с. 6–7]. У цьому контексті самотність стає для героя безмовним закликком повернутися додому – туди, де він відчуває справжню душевну радість. Це прагнення до рідного місця яскраво підкреслює його емоційний стан: «Очі йняли сльозою, все кликало запахом печеної в духовці картоплі: так пахне смуток за батьківщиною» [Пашковський, 1989, с. 13]. У своїх поневіряннях Андрій поступово втрачає ілюзії, усвідомлюючи, що метушня великого міста лише віддаляє його від справжнього щастя. Відчуття порожнечі серед суєти стає гострішим, посилюючи бажання повернутися додому, до того місця, де його чекає тепло рідної землі.

Самотність Андрія у великому місті стає відлунням його внутрішньої ізоляції: він відчуває брак справжньої дружби, взаєморозуміння, його емоційні потреби залишаються незадоволеними. Подібно до біблійного блудного сина, який після довгих поневірянь повертається до родини, Андрій шукає себе, іноді повертаючись до рідного села.

Зневірившись у людях, герой зазнає поразок і в коханні, а всі спроби побудувати міцні стосунки розбиваються, як і матеріальні здобутки блудного сина. Ці невдачі та емоційні бар'єри підсилюють відчуття духовного голоду, що палає в ньому. Та, на відміну від біблійного героя, якому вдалося здобути батьківське прощення, Андрій залишається на роздоріжжі, змушений прийняти незадоволеність своїх емоційних потреб. Кожне з його поневірянь нагадує про справжню мету пошуку, яка криється не в зовнішніх здобутках, а у внутрішньому примиренні та прийнятті себе. Поступово він усвідомлює, що справжня радість можлива лише через повернення до родинних цінностей і духовного притулку.

Спогади про дитинство, що постають перед Андрієм, наче теплий промінь, нагадують про

втрачений зв'язок із землею та домом: «Кожен виїзд у село обертався на свято: впізнаєш рідку березову смугу, що збігає крізь соснову іржу, пізнаєш кожну углибину від долота в білокорому стовбурі і крашанку сонця...» [Пашковський, 1989, с. 21]. Простота і тепло минулого – ці щирі дитячі радощі уособлюють для нього втрачену духовну цілісність. Серед холодної механізованої реальності міста спогади про село стають єдиним нагадуванням про прихисток, де «розхристане літо тепліє в пам'яті» і де він міг би перестати бути гостем [Пашковський, 1989, с. 21]. Подібно до блудного сина Андрій, зрештою, починає усвідомлювати, що справжнє повернення можливе лише через визнання своїх помилок. Його шлях, хоч і без явного примирення з родиною, все ж став пошуком свого коріння, що відкриває перший крок до духовного зцілення. У романі образ свята набуває символічного значення, асоціюючись із відродженням і духовним очищенням, які відкривають нові горизонти для змін і відновлення внутрішньої гармонії. У розповіді про блудного сина святковий бенкет символізує не лише прощення, а й прийняття після покаяння, що свідчить про зміну внутрішнього світу героя. Ця ідея пронизує всю притчу і залишається ключовою для розвитку головного персонажа роману, підкреслюючи думку В. Шевчука про «роман із відкритим фіналом» [Шевчук, 1989, с. 6]. Таке завершення створює простір для надії на духовне зцілення і відкриває можливості для повного оновлення його особистості.

Висновки і перспективи подальших розробок. У романі Є. Пашковського «Свято» тема духовних пошуків і повернення до правильного шляху показана через переживання головного героя, який проходить через сумніви й випробування, намагаючись знайти свій життєвий шлях. Його історія нагадує біблійну притчу про блудного сина, де повернення символізує прощення й очищення. Ця паралель допомагає показати, як герой змінюється всередині й шукає прощення. Подальші дослідження можуть звернути увагу на те, як у романі використані біблійні символи та як християнські ідеї впливають на думки героя. Це дозволить краще зрозуміти духовний розвиток, характерний для української літератури, особливо у пошуках ідентичності та справжніх цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / перекл. о. Івана Хоменка. Львів : Місіонер, 2008. 1475 с.
2. Бондар-Терещенко І. Буцім додому: шляхами «мандрівної» прози Євгена Пашковського. *Кур'єр Кривбасу*. 1999. № 118. С. 171–174.

3. Вертипорох О. Роман Євгена Пашковського «Свято»: традиційна і постмодерна семантика бунту. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. 2008. Вип. 138. С. 92–101.
4. Зборовська Н. Про романи Євгена Пашковського. *Феміністичні роздуми: на карнавалі мертвих поцілунків*. Львів : Літопис, 1999. 273 с.
5. Квіт С. Євген Пашковський. Основи герменевтики : навчальний посібник. Київ : КМ-Академія. 2003. С. 141–147.
6. Кульчицька Л. Ризоматичні площини постмодерністських текстів: лабіринтами «Щоденного жезла» Є. Пашковського. *Сово і час*. 2004. № 11. С. 53–58.
7. Логвиненко О. «...І хліб стає прісним, і вино загусає на жовч»: інтерв'ю з Є. Пашковським. *Урядовий кур'єр*. 2001. 13 січня. № 6. С. 6–7.
8. Пашковський Є. Свято. *Дніпро*. 1989. № 9, 10. С. 4–87.
9. Тендітна Н.М. Біблійна тематика романів Євгена Пашковського. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2009. Вип. 4. С. 214–218.
10. Харчук Р.Б. Євген Пашковський – «Це буквально вулкан». *Сучасна українська проза: постмодерний період* : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія». 2008. 248 с.
11. Шевчук В. Чи ж буде вороття додому? *Дніпро*. 1989. № 9. С. 5–6.

REFERENCES

1. Khomenko Ivan (perekł.) (2008) *Biblija. Svjate Pysjmo Starogho ta Novogho Zavitu* [The Bible. The Holy Scriptures of the Old and New Testaments]. Ljviv: Misioner.
2. Bondar-Tereshhenko I. (1999) Bucim dodomu: Shljakhamy “mandrivnoji” prozy Jevghena Pashkovsjkogho [Supposedly Home: The Paths of the ‘Wandering’ Prose of Yevhen Pashkovskiy]. *Kur'jer Kryvbasu*, no. 118, pp. 171–174.
3. Vertyporokh O. (2008) Roman Jevghena Pashkovsjkogho “Svjato”: tradycijna i postmoderna semantyka buntu [The Novel by Yevhen Pashkovskiy ‘The Holiday’: Traditional and Postmodern Semantics of Rebellion]. *Visnyk Cherkasjkogho universytetu. Serija: Filologichni nauky*, vol. 138, pp. 92–101.
4. Zborovsjka N. (1999) *Pro romany Jevghena Pashkovsjkogho. Feministychni rozdumy: Na karnavali mertvykh pocilunkiv* [About the Novels of Yevhen Pashkovskiy. Feminist Reflections: At the Carnival of Dead Kisses]. Ljviv: Litopys. (in Ukrainian).

5. Kvit S. (2003) Jevghen Pashkovsjkyj [Yevhen Pashkovskyi]. *Osnovy ghermenevtyky: Navch. Posib* [Fundamentals of Hermeneutics: A Study Guide]. Kyiv: KM-Akademija, pp. 141–147.
6. Kuljchycjka L. (2004) Ryzomatychni ploshhyny postmodernistsjkykh tekstiv: labiryntamy “Shhodennogho zhezla” Je. Pashkovsjkogho [Rhizomatic Dimensions of Postmodernist Texts: Through the Labyrinths of Y. Pashkovskyi’s ‘The Daily Staff’]. *Sovo i chas*, no. 11, pp. 53–58.
7. Loghvynenko O. (2001) “...I khlib staje prisnym, i vyno zaghusaje na zhovch”: Interv’ju z Je. Pashkovsjkym [“...And the Bread Becomes Unleavened, and the Wine Thickens with Bile’: An Interview with Y. Pashkovskyi.”]. *Urjadovyj kur’jer*, no. 6, pp. 6–7.
8. Pashkovsjkyj Je. (1989) Svjato [“Holiday”]. *Dnipro*, no. 9, 10, pp. 4–87.
9. Tenditna N. M. (2009) Biblijna tematyka romaniv Jevghena Pashkovsjkogho [The Biblical Themes in the Novels of Yevhen Pashkovskyi]. *Aktualjni problemy filologhiji ta perekladoznavstva: zb. nauk. Pr.*, vol. 4, pp. 214–218.
10. Kharchuk R. B. (2008) Jevghen Pashkovsjkyj – “Ce bukvaljno vulkan” [Yevhen Pashkovskyi – This is Literally a Volcano]. *Suchasna ukrajinsjka proza: Postmodernyj period: Navch. Posib* [Contemporary Ukrainian Prose: Postmodern Period: Study Guide]. Kyjiv: VC “Akademija”, pp. 248.
11. Shevchuk V. (1989) Chy zh bude vorottja dodomu? [“Will There Be a Return Home?”]. *Dnipro*, no. 9, pp. 5–6.

МІФ І РЕАЛЬНІСТЬ У ПОЕТИЦІ МАГІЧНОГО РЕАЛІЗМУ

Галуцьких І. А.

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66А, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0003-4263-942X
iryna.galutskikh@gmail.com*

Ключові слова: *Салман
Рушді, магічний реалізм,
міф, міфологізм, поетика,
постмодернізм, художній
твір, когнітивна семіотика.*

З огляду на появу останнім часом великої кількості знакових літературних творів, які стають представниками таких новітніх і найсучасніших літературних напрямів, як магічний реалізм, сформований в руслі постмодернізму, увага дослідників фокусується на всебічному вивченні подібних творів, які зазвичай є складними завдяки глибині та поліфонії прихованих у них смислів.

Робота присвячена вивченню особливостей поетики магічного реалізму в романі С. Рушді «Опівнічні діти», де у фокусі аналізу перебуває специфіка міфологічної основи роману в аспекті поетики магічного реалізму, вивчення семантики якої здійснюється за допомогою залучення методології когнітивної поетики і семіотики.

Результати дослідження окреслили специфіку твору Салмана Рушді «Опівнічні діти», особливо в аспекті поєднання міфічного та реального в ракурсі творів магічного реалізму, що проявляється в наративному та образному планах художнього тексту та відображає притаманні для магічного реалізму риси.

Особливостями міфологізму в поетичі роману С. Рушді «Опівнічні діти» є багатовимірною структурою часу і простору (історичний, персональний, міфологічний час/простір), де можуть поєднуватись одночасно минуле й теперішнє як єдиний потік, а також такі просторові структури: міфологічний мотив ініціації героя (необхідність синтезу культурних відмінностей), повторюваність міфологічних образів-символів, залучення образів міфів та легенд, образів з різних міфологічних систем, що також набувають образного та символічного змісту, залучення до сюжету історичних подій, які набувають художньої інтерпретації та міфологічного переосмислення шляхом створення динамічних образів і сюжетів, залучення образів міфологічного (циклічного) часу. На текстовому рівні мають місце сюжетотвірні опозиції.

В цілому міфологізм та зображення реальності в художньому творі С. Рушді та тенденції, що проявились на рівні наративної та образної репрезентації дійсності в художній картині світу роману, відбивають особливості світобачення автора у контексті мультикультурного підходу до сприйняття світу, який інтегрує елементи різних культур, міфологій та традицій, відтворюючи поліфонічне звучання культури Сходу в англомовному тексті, яку уособлює Індія, через значну кількість інтертекстуальних зв'язків на фабульному та проблемно-ідеологічному рівнях шляхом застосування явних чи імпліцитних алюзій, перехресних посилань та цитат, історичних згадок тощо.

MYTH AND REALITY IN THE POETICS OF MAGICAL REALISM

Galutskikh I. A.

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of English Philology and Linguodidactics
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66a, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1165-2206
iryna.galutskikh@gmail.com*

Key words: *Salman
Rushdie, magic realism,
myth, mythologism, poetics,
postmodernism, literary text.*

In view of multiple literary texts written in the framework of magic realism poetics in the XXth century, the focus of researchers concentrates on their study from different perspective as they mostly pretend to have deep and polyphonic sense hidden and require multi-aspectual investigation. It stipulates the topicality of this thesis, focusing on the spectre of specific features of magic realism poetics characteristic of Salman Rushdie's novel "Midnight children" that becomes the object of this research, being studied from the point of view of specific features of mythological background of its magic realistic poetics. Taking into account the absence of systematic investigations of magic realistic works and the novel of Salman Rushdie "Midnight children", in particular, as well as lack of methodological studies, focusing on the methodology and ways of adoption of such pieces of modern literature into education process and foreign language teaching, it stipulates the aim of the thesis.

The aim of this research consists in systematic study of specific features of poetics of magic realism and mythological background of S. Rushdie's novel poetics in the framework of overall literary process of the XXth century.

The results obtained delineated specific features of S. Rushdie's novel "Midnight children" with the special accent on unterrelation and interweaving of mythical and realistic within the context of magic realistic novels, reflected on the level of narrative and imagery of the literary text.

Myth has a significant role in the creation of a magic line of the novel plot. On the narrative level of the text it is represented by inclusion of mythological personalities of gods, mythological plots of Hinduism, interweaven with mythological images from other cultures, including biblical plots, into the text structure, which is the reflection of multicultural context. Moreover, the general tendency of narration of magic line of the plot has mythological features, that is reflected in specific ways of time, place and characters interpretation.

Imagery dimension of the text also demonstrated the impact of mythology, reflected in the choice of metaphorical correlates for the objects of reality, some of which acquire the features of a symbol which semantics is also enriched by mythological senses.

Наприкінці ХХ століття у світі художньої літератури багатьох країн Європи, зокрема Великої Британії, особливу зацікавленість стала викликати творчість вихідців із країн Сходу, які активно залучались до західноєвропейських культурних процесів, уособлюючи результат змішання культур та ознаменуючи формування своєрідної окремої течії в рамках постмодерністського літературного напрямку. Так, творчий доробок новітньої літератури Великої Британії поповнили своїми самобутніми роботами К. Ісігуро (японець за походженням), китасець Т. Мо, В. Найпол з Три-

нідаду та індієць за походженням Салман Рушді, творчість яких демонструє результат взаємодії східної та західної світоглядних парадигм, різних культурних поглядів та традицій. Це відобразилось на їхньому художньому стилі.

Безсумнівно, одне зі значущих місць серед англомовних письменників східного походження займає Салман Рушді, чий художні твори незмінно привертають увагу як читацької аудиторії, так і літературних критиків, перекладаються на більшість мов світу, отримують літературні премії та нагороди. Маючи своєрідний стиль і мову, Салман

Рушді, до того ж, став одним з небагатьох представників літературного процесу Англії ХХ століття, який практикує метод магічного реалізму. Чудернацько поєднуючи фантазійний і реальний світи у своїй художній картині світу, магічний реалізм сам собою привертає підвищену увагу дослідників філологічної галузі [Narayan, 1993; Sanga, 2001; Teverson, 2003; Zamora, 2013], а більшість його аспектів усе ще недостатньо висвітлені за відсутності системних студій.

Зазначене і визначає **актуальність** цього дослідження, що підкріплюється невеликою кількістю робіт, сконцентрованих саме на питаннях специфіки художнього стилю Салмана Рушді.

Об'єктом дослідження є особливості роману С. Рушді «Опівнічні діти» (“Midnight’s Children”), опублікованого в 1981 році, текст якого є **матеріалом** аналізу.

Мета роботи полягає у визначенні специфіки поезики магічного реалізму та її реалізації в романі С. Рушді «Опівнічні діти» в аспекті його міфологічної основи на тлі загального літературного процесу ХХ століття. Відповідно до цього ключовим завданням стало вивчення головних особливостей магічного реалізму як явища, місця творів С. Рушді в ньому, а також рис міфологізму, що проявляються в постмодерністському художньому тексті, зокрема у романі «Опівнічні діти».

Для реалізації поставленої мети застосований комплекс **методів**, що передбачають поєднання культурологічного аналізу, текстуального аналізу, поетологічних аспектів структури роману (особливостей хронотопу, системи персонажів, характеру нарративу), аналізу образності художнього тексту із залученням літературно-критичної оцінки за загальними принципами постмодерної критики.

Термін «магічний реалізм», який з’являється на початку ХХ століття для опису нового, неореалістичного стилю в німецькому живописі (введений Ф. Рохом) і який пізніше починає застосовуватись для визначення новосформованого художнього жанру в літературі Латинської Америки, зараз позначає один з найважливіших напрямів у світовій художній літературі [Kortenaar, 2015].

Специфічність і широке розповсюдження методу магічного реалізму в літературах усіх континентів, особливо у постколоніальних культурах, становить основу для численних досліджень [Narayan, 1993; Sanga, 2001; Teverson, 2003; Zamora, 2013].

Як зрозуміло з самого терміна, магічний реалізм з’являється в руслі реалізму, радикально змінюючи і доповнюючи його метод, адже він ґрунтується на інших ключових принципах репрезентації.

Магічний реалізм – це художній метод, в якому магичні деталі стають частиною реалістичної кар-

тини світу [Narayan, 1993; Sanga, 2001]. В цілому ця течія літератури багато чим завдячує міфопоетичному світосприйняттю корінного населення Латинської Америки. Згодом метод магічного реалізму проявився у творах багатьох авторів по усьому світі.

Уже в самому терміні криється його головна риса – поєднання двох протилежних категорій – реалізму, що позначає світ матеріальний, явища, яких можна торкнутися або усвідомити як частину реального світу, щось буденне, звичайне, і магії, що позначає усі фантастичні, несподівані, незвичайні, містичні явища та події [Faris, 2014, с. 129; 66], що прослідковуємо і творі С. Рушді.

Письменницьку популярність Салману Рушді принесла вже друга опублікована ним книга – роман «Опівнічні діти» (“Midnight children”) (1981 р.), що була перекладена українською лише в 2016 році. Роман є родинною хронікою ХХ, в основу сюжету якої покладено історію індійської родини [Мазін, 2008; Chanady, 1985; Cooper, 2008; Durix, 1998; Reeds, 2006].

Твір написано в дусі магічного реалізму. Він вміщує в себе і пригодницький роман, і сімейну сагу, і політичну сатиру, і міф. Головний герой Салім Сінай народився в перший день після проголошення незалежності Індії – 15 серпня 1947 року. Він (його тіло) є чимось на кшталт лакмусового папірця в історії країни у ХХ столітті. Сюжет розвивається на фоні історичних подій, які відбувались в Індії з 1918 до 1980 року.

Роману «Опівнічні діти» притаманні всі риси методу магічного реалізму, що проявляються на рівні і нарративу, і образної системи, і хронотопу та комплексу персонажів. Оповідь в романі веде сам головний герой, починається вона ще з часів молодості його дідуся, а закінчується появою його сина. Історія роду тісно переплітається із історією держави. Тут вміщено багато назв індійських політичних рухів, імен діячів, визначних для історії Індії дат. Тут повно місцевого колориту, релігії, кулінарії та магії.

Оповідач і головний герой Салім Сінай з’являється на світ рівно опівночі того дня, коли Індія проголошує свою незалежність. Усі немовлята, народжені цієї ночі, дуже особливі. Ровесники незалежності – опівнічні діти – наділені магичним даром. У кожного він свій, і чим ближчий до півночі час народження, тим дар сильніший. А властивість дару перетворюватися на прокляття ще ніхто не відміняв. Усе перевертає догори дригом банальна для читача підміна немовлят, та банальною вона є тільки на перший погляд. У Рушді вона настільки фатальна, що знадобився 31 рік життя Саліма, аби замкнути коло і нарешті віддати борги долі.

Головний герой роману – по-своєму одинак, очевидною є його інакшість, виключність.

У романі фігурують феноменальні явища. Перша ознака магічного реалізму – тісне сплетіння реального – реальних фактів, яких в романі С. Рушді наводять безліч із топографічними та хронологічними деталями відносно історії його країни Індії, її стосунків з Пакистаном, здобуття Індією незалежності тощо – з непоясненим елементом магічного, тобто того, що читач не може пояснити (і читачу не пояснюють в самому тексті) з точки зору законів Всесвіту у формулюваннях західного емпіричного дискурсу. Автор просто нівелює, спростовує протиріччя між природним і надприродним на рівні текстуальної репрезентації, раціонального та ірраціонального в цьому придумано-реальному світі. Всі елементи як магічного і фантазійного, так і реального сплетені і тісно переплетені.

Завдяки тому, що автор подає непояснені події в тій самій оповідній площині, що й абсолютно реальні, всі чудернацькі події сприймаються як частини того, що відбувається в дійсності, наприклад, Салім Сінай в романі С. Рушді «дійсно» перетворюється на невидимого завдяки намаганням його жінки Парваті. Це поєднання та співіснування площини придуманого і реального як неподільного цілого, де природне вдається дивним, а надприродне звичайним, підкреслює навіть те, як він описує вербально пташку колибри як *“a creature which would be impossible if it did not exist”* – істоту, яка була б неможливою, якщо б вона не існувала, або те, як Салім чудесним чином подорожував невидимим всередині кошика, описуючи все, що бачив у місті Дакка під час індійської окупації, де події здаються нереальними або результатом галюцинацій (*“many things which were not true, which were not possible, <...> we moved through the impossible hallucination of the night”*) [Rushdie, с. 449].

Також оповідь роману, що є показником магічного реалізму, детально подає і описує існування світу феноменальних явищ, реалістичний опис яких створює придуманий світ, який нагадує світ реальний завдяки дуже високій деталізації. З одного боку, така увага до деталей продовжує реалістичну традицію, а з іншого, – створює світ чудес, що, наприклад, ілюструє включене до оповіді явище свідомості Саліма, що передає і отримує «радіосигнали», або наявність магічних здібностей у всіх, хто народився в той час, що й Салім, що й відносить їх до спільноти «дітей півночі». А деталізація створює в такому випадку ілюзію реальності, яка вписується в реальну історію. Зображено події, що супроводжують часи набуття Індією незалежності, і ті повстання й акції, що супроводжували це. Поєднання історичних подій і міфу, яким тут є все вигадане, є найбільш суттєвим аспектом колективної пам'яті.

Наступним фактором, що є ознакою застосованого в романі методу магічного реалізму, є підвищена сенсорика і тілесність сприйняття подій, що спостерігаємо і в романі «Опівнічні діти», прикладом чого може стати «відчута історія», коли персонаж на собі та власному тілі зазнає силу історії, що призводить до буквального поділу і розпаду на частини тіла Саліма як результату ототожнення себе із країною. Отже, магічні події відбуваються в реальності. Детально описується втрата Салімом видимості, коли чудо перетворення і дематеріалізації як джина детально обговорюється з Падмою: *“Then Parvati whispered some other words, and, inside the basket of invisibility, I Saleem Sinai, complete with my loose anonymous garment, vanished instantly into thin air. “Vanished? How vanished, what vanished?” Padma’s head jerks up; Padma’s eyes stare at me in bewilderment. I shrugging, merely reiterate: Vanished, just like that. Disappeared. Dematerialized. Like a djinn: proof, like so...”* [Rushdie, с. 455].

Отже, в романі з безліччю реальних історичних фактів руйнуються уявлення про час і простір (хронотоп), а також відчуття ідентичності головного героя, адже відповідно до сюжету Салім утримує в свідомості понад п'ятсот дітей півночі, з якими він спілкується, що ставить під сумнів те, чи є він ще самим собою: *“Who what am I? My answer: I am the sum total of everything that went before me, of all I have been seen done, of everything done-to-me. I am everyone everything whose being-in-the-world affected was affected by mine. I am anything that happens after I’ve gone which would not have happened if I had not come. Nor am I particularly exceptional in this matter; each ‘I’, every one of the now- six-hundred-million-plus of us, contains a similar multitude. I repeat for the last time: to understand me, you’ll have to swallow a world”* [Rushdie, с. 457–458]. Таким чином, він підкреслює міць особистої множинності, але водночас і розмиття свого «я».

У романі специфічним є і застосування категорії часу з точки зору його відносності та суб'єктивності.

Для магічного реалізму і роману С. Рушді «Опівнічні діти» характерна відмова від детерміновано-психологічного принципу зображення людського суспільства. Навпаки спостерігаємо прагнення зобразити це суспільство на рівні міфічної свідомості. Демонструється зображення існування і взаємопроникнення двох реальностей – «нижчої», первинної, здавалося б, очевидної, але несправжньої і «вищої», справжньої, на рівні чого втрачають усілякий сенс і значення стереотипи поведінки в суспільстві, що притаманні для життя [Irish, 2000, с. 130].

Наступна ознака – це «магічний простір» твору, який хоча і є конкретно, здавалося б, окресленим, але не збігається повністю з якимось реальним географічним та історичним простором, попри життєподібність [Conlon, 2017; D’Haen, 1998; Pamuk, 1995].

Широко застосовуючи міф, роман сам для себе складає контекст, де відбувається відкидання всіх базових категорій, тож роман є чимось посереднім між реальним зображенням життя і сюрреалістичним бурлеском.

У романі викривлюється течія часу, так що він стає циклічним або відчувається відсутнім, або застосовується колапс часу, коли сучасне повторює чи нагадує минуле. Саме тому причина та наслідок можуть мінятися місцями. Змінюється порядок слідування причини і наслідку (наприклад, страждання персонажа до трагічних подій) [Brennan, 2015]. Салман Рушді майстерно показує, як головний герой його роману «Опівнічні діти» за деякий час до трагічних подій уже відчуває те, що чекає на нього пізніше. При чому емоції, які переживає хлопець, пов’язані не лише з особистим життям, але й з глобальними процесами на рівні історії Індії [Bowers, 2004].

У тексті роману як прикладі магічного реалізму широко застосовується фольклор і міфологія. Ці елементи дуже часто складають магічну частину реалізму, запропонованого письменниками, що працюють у цьому напрямі. Істотним є те, що фольклорні елементи мають свою специфіку залежно від країни проживання і походження письменника, що в аналізованому тексті роману яскраво відбиває поєднання національних традицій Великої Британії й Індії.

Розширюючи традиційні межі, С. Рушді оперує новими засобами та прийомами, за допомогою яких він намагається передати мінливість, неоднозначність, діалектичну суперечність зовнішнього та внутрішнього життя. Зміна зображально-стильових форм роману пов’язана з пошуками шляхів збагачення та оновлення художнього методу, що спричинили активізацію інтересу до форм первісного світогляду людини, до міфології, до використання її моделей, архетипів, своєрідного освоєння засобів і форм міфологічно-образного мислення. С. Рушді вбачає у міфі витоки філософських проблем сучасності, тому створює міцні зв’язки між теперішнім і минулим, вкорінюючи історію у сучасність шляхом використання людського досвіду, який сконцентрований у міфологічних образах і структурах, адже переплетення об’єктивних реалій світу з чудернацько-неймовірними, які міцно вкорінені у фольклор, міф, фантастику, можна побачити у романі: “*My country was falling apart... and so was my body... it cracks*” [Rushdie, c. 413].

Міф – це один із центральних феноменів в історії культури і найдавніший спосіб пояснення навколишнього середовища і людської суті, первинна модель ідеології, синкретична колиска різних видів культури – літератури, релігії тощо [Коваль, 2015; Магічний, 2007].

Як продемонструвало ХХ століття, деміфологізація під впливом наукових ідей позитивізму була неповною, відносною, тому її час від часу змінює реміфологізація, адже наука не вирішує такі загальні метафізичні проблеми, як смисл життя, таїна смерті, мета історії тощо, а міфологія претендує на їх вирішення, що відбилось і в творі.

Оскільки в міфі відображається факт переходу Хаосу в Космос і захист Космосу від збережених сил Хаосу, міф як опис моделі світу розгортається у формі розповіді про походження світу. Космізація, зокрема, проявляється як виділення суші з первинного океану, відділення неба від землі, поява людей з тварин, олюднення природи, метафізичне зіставлення та навіть ототожнення природних і культурних об’єктів, загальна персоніфікація тощо. Міфологічна основа слугує загальній гармонізації уявлень про навколишній світ і місце людини в ньому. Це притаманно модерністській і постмодерністській літературі, до якої належить твір С. Рушді, в якому міф перетворюється на антиміф, стаючи вираженням соціального відчуження і самотності героя: “*<...> all by myself<...> alone, Salem looked at it<...>*” [Rushdie, c. 85].

Міфологічним пластом у романі можна вважати створену в магічному реалізмі приховану, загадкову дійсність, яку варто було віднайти і сполучити з першою, поєднуючи таким чином світ, що розпадається. Першорядне значення автор надає специфічному використанню категорії часу задля виявлення його суб’єктивності та відносності, яка має характер циклічності в романі.

Говорячи про міфологічну основу роману С. Рушді на рівні наративу, слід прийняти як факт поняття міфу як жанру епічної оповіді і міфу як способу мислення, причому в романі присутні обидва. Отже, спочатку розглянемо прояв міфу як жанру, про що вже йшлося вище, коли міф можна сприймати як варіант вимислу, що переплітається тісно з реальністю в романах магічного реалізму. Потім перейдемо до розгляду інших варіантів присутності міфу як способу мислення, що відображається в образності художнього твору.

На наративному рівні в самій оповіді роману прослідковується логіка космологічного міфу про походження світу: С. Рушді вбудовує приватну історію Саліма в історію Індії. Герой широко вважає себе головною причиною того, що відбувається в країні, а оскільки життя в Індії в міру його дорослішання тече зовсім не так, як йому хотілося б, це має все більш драматичний і навіть трагічний ефект.

До міфологічних ознак можна віднести і те, що сюжету роману будується на допущенні, що всі діти в Індії, які народилися в період від півночі до першої години ночі 15 серпня 1947 року – в перший день після проголошення незалежності країни, наділені магічними здібностями.

Отже, життя Саліма Сіная і його родини до та після проголошення незалежності Індії стає алегорією історії самої країни. Книга починається з історії родини Сінай до народження головного героя, і тут відображаються події, які передують оголошенню незалежності Індії. Салім, народжений опівночі 15 серпня 1947 року, стає ровесником незалежної країни. Пізніше він дізнається, що всі діти, народжені в Індії з опівночі до першої години ночі, отримали магічні здібності, і вони називаються опівнічними дітьми у творі: “*So among the midnight children were infants with powers of transmutation, flight, prophecy and wizardry...*” [Rushdie, с. 111]. Вони були народжені часом і самою історією, як зазначається в тексті роману, а сам Салім виступав зв’язком між ними, розкиданими по всій країні.

Міф і реальність поєднуються в романі в самому характері оповіді, що на мовному рівні може проявлятися введенням до контексту роману згадок як про божеств Індії (Ганеша, Калі, Індра, Агні, Варуна) (“*Inside, they found, at long last, some respite from the endless monsoon, and also the towering statue of a black dancing goddess, whom the boy-soldiers from Pakistan could not name; but the buddha knew she was Kali, fecund and awful, with the remnants of gold paint on her teeth*”) [Rushdie, с. 213], так і про реальних історичних персоналій (Махатма Ганді, Індіра Ганді, Джавахарлал Неру): “*But this is India in the heyday of the Mahatma, when even language obeys the instructions of Gandhiji, and the word has acquired, under his influence, new resonances. Hartal-April 7, agree mosque newspaper wall and pamphlet, because Gandhi has decreed that the whole of India shall*” [Rushdie, с. 15]. Те, що в тексті С. Рушді з’являються образи історичних постатей, політичних діячів з новітньої історії Індії та Пакистану (Махатма та Індіра Ганді, Дж. Неру), проявляє одну з тенденцій прози ХХ століття, що представлена тяжінням до удаваної документалізації фактів, а насправді заплутує читача в пошуках лінії реальності або вигадки.

Отже, і діти опівночі – персонажі на стику магії/міфу і дійсності, наділені магічними здібностями створіння – не здатні вирішити старі чвари і забобони між індуїстами та мусульманами в Індії та Пакистані.

Усю історію родини Сінай неможливо розглядати поза зв’язком із історією країни, яка у своєму розгортанні нагадує казки «Тисячі і однієї ночі». Намагаючись вирішити проблеми постколоні-

алізму, національної ідентичності і збереження історичних коренів та впливу Великої Британії, С. Рушді спирається на магічний реалізм. У романі для цього за допомогою телепатії у віці 10 років Салім налагоджує контакт зі своїми однолітками і скликає «Конференцію Опівнічних Дітей». На цих конференціях обговорюються питання, актуальні для тогочасного індійського соціуму, – культурні, мовні, політичні, релігійні відмінності всередині величезної нації.

Міф у романі С. Рушді слугує дискурсом, який протистотить державним наративам. Це світський дискурс, який є протилежним політичному світу, тож і міф автор застосовує як стратегію переробки історії, створення альтернативи реальному перебігу подій, придуманого всесвіту, а також для протистояння невдачі і розчаруванню реальністю. Міф у романі, альтернативний Всесвіт є стратегією звільнення у фантазії Сіная і альтернативною ідеологією.

Примітним є приклад, який пов’язує магічне і соціально-політичне реальне життя. Ідеться про засідання Конгресу Опівнічних Дітей, створеного Салімом, і його протиставлення Індійському конгресу з його обмеженнями. Згодом відбувається поступовий розпад Конференції Опівнічних Дітей, що остаточно розпадається в той самий день, коли китайська армія перейшла через Гімалаї і втоптала в багнюку індійських воїнів.

Отже, С. Рушді розвиває думку щодо використання міфу й історії відносно реалістичного контексту і розгортає міфічну думку у вирішенні постколоніальних тем. Головний герой «Опівнічних дітей» Салім Сінай сам розповідає історію свого життя та водночас є дійовою особою цієї оповіді, слухачкою якої є чарівна служниця фабрики Падма (з імені якої Рушді іронізує).

Незважаючи на те, що С. Рушді вдається до створення власної міфологічної системи в романі, він ще і деконструє міфологічні звичаї, застосовуючи гротеск, іронію, сарказм, метатекстові цитування, перехресні згадування та алюзії. Увесь цей спектр художніх засобів застосовує С. Рушді для створення літературного світу, апелюючи до релігійних, міфологічних та культурних прецедентних текстів і сюжетів багатьох культур і релігій.

Так, в оповіді роману спостерігаємо і алюзію на біблійну історію, яка починається зі створення першої людини – Адама, аналогічно із чим головний герой роману Салім Сінай починає переповідати життя своєї родини зі згадки про основоположника роду – Аадама Азіза: “*One Kashmiri morning in the early spring of 1915, my grandfather Aadam Aziz hit his nose against a frost-hardened tusssock of earth while attempting to pray. Three drops of blood plopped out of his left nostril, hardened*

instantly in the brittle air and lay before his eyes on the prayer-mat, transformed into rubies” [Rushdie, с. 67]. І цю аналогію прослідковуємо не лише завдяки імені та основоположній ролі в становленні роду, а й завдяки поглибленим алюзійним деталям його життя (наприклад, його здобуття освіти, що є аналогією яблука пізнання, після чого відбувається його вигнання з дому, асоційованого з Едемом). Аналогія з біблійним Адамом лежить ніби на поверхні, але Рушді поглиблює її додатковими гіперболізованими деталями: після здобуття освіти в Німеччині (змійне яблуко пізнання) його виганяють з рідної оселі (псевдо-Едему), та ще й саме після зустрічі з майбутньою дружиною Насім (аналогія Єви).

Призвище Сінай може інтерпретуватись як похідне від імені бога Місяця на ім'я Сін, який відповідно до міфу міг керувати світом і змінювати його на відстані, як і Салім, який завдяки своєму дару телепатії міг встановлювати мисленевий зв'язок з іншими подібними до себе опівнічними дітьми і намагався змінити долю своєї рідної країни.

Є аналогії і до індійської міфології, що, зокрема, криються у зовнішності чоловіків родини Сінай – у Аадама і Саліма дуже довгі носи, що автор повторює неодноразово, роблячи з цього окрему важливу художню деталь, яку ми проаналізуємо згодом. Саме така деталь дозволяє порівнювати його із слоноподібним індуїстським богом Ганешем (“*He was the true great-grandson of his great-grandfather, but elephantiasis attacked him in the ears instead of the nose-because he was also the true son of Shiva-and-Parvati; he was elephant-headed Ganesh*” [Rushdie, с. 18]), у якого є і антагоніст відповідно до давньоіндійського епосу – Махабхарати і Рамаїни – Шива, який з'являється з аналогічним іменем і в тексті роману в образі ворожого і войовничого Шиви.

В оповіді роману міфологічні риси спостерігаємо і в характері часопростору. Хронотоп роману С. Рушді є світом, у якому різні світи перехрещуються, стикаються і витікають один з одного. Синкретизм хронотопу роману проявляється в поєднанні часопросторових прошарків, що належать культурним просторам Сходу і Заходу.

Міфологічність хронотопу проявляється і в загальній тенденції до розсунення рамок часопростору з обмеженого фізичного простору до загального історичного контексту із наступним поверненням до вихідної точки, що має метафоричне значення, образно позначаючи обмеженість особистості. До того ж міф і реальність на рівні зображення хронотопу мають свої паралелі у часопросторових ознаках: міфологічний має циклічний тип організації, тоді як реальний історичний план – лінійний.

Основна частина реального топосу представлена урбаністичним світом і відбувається в містах Делі, Бомбей, Агра тощо, в чому С. Рушді деміфологізує фантазійні риси простору, розвінчуючи позитивне сприйняття, оскільки його описи міст далекі від екзотичного висвітлення, притаманного зазвичай подібним творам, навпаки акцентуючи увагу на не зовсім приємних аспектах (запахах, бруду на вулицях, насильстві і ненависті людей тощо).

Аналогічну тенденцію до деміфологізації простежуємо і в системі персонажів, представлених за міфологічним принципом протиставлення за параметром «хаос – гармонія» за принципом опозиції, причому така тенденція прослідковується саме відносно реальних історичних персонажів. Найбільше це стосується таких історичних персоналій, як Джавахарлал Неру та Індіра Ганді, щодо яких склались певні позитивні стереотипи, які він розвінчує, зображуючи, зокрема, Індіру Ганді як мстиву і жорстоку вдовицю, яка діє відповідно жорстко і бездушно.

Міфологічна основа роману Салмана Рушді «Опівнічні діти» знаходить прояви та відзеркалення в тексті не лише на рівні наративу та сюжетної лінії, де міфологізм є дійсно поліфонічним і глибоким та поєднаним тісно з історичною канвою подій, переплітаючись та взаємопроникаючи із реально існуючими історичними фактами та персоналіями, але й на рівні образності та тропіки. Характерним є також те, що художні образи набувають у художньому творі осимволізації – перетворення на художні символи.

Міфологізм як одна з ознак модернізму, що пізніше переходить в постмодернізм і є однією з яскравіших рис магічного реалізму, виявляється і на рівні образності художнього тексту, що проявляється в доборі метафоричних корелятивів явищ дійсності, які є або міфологічними образами, або міфологічними персоналіями богів, або ж може знаходити підґрунтя в символічному фоні, який може бути основою добору образних засобів для переосмислення, або добору символів, зміст яких зумовлений міфологічною основою.

До найбільш очевидних проявів міфологічної основи образності художнього твору С. Рушді належать, зокрема, випадки метафоричного переосмислення й уподібнення людей або частин їх тіла до об'єктів навколишньої дійсності, богів індійського пантеону, вибір чого зумовлений належністю С. Рушді за фактом народження до ідуїстської культури. Так, наприклад, як представник ідуїстської культури С. Рушді уподібнює головного героя з його носом до бога мудрості і добробуту Ганеша, якого зображували з головою слона і слонячим носом: “*My nose: elephantine as the trunk of Ganesh, it should, I thought, have been*

a superlative breather; a smeller without an answer” [Rushdie, c. 31], “Doctor Aziz’s *nose-comparable* only to the *trunk of the elephant-headed god Ganesh* – established incontrovertibly his right to be a patriarch” [Rushdie, c. 9]. Порівняння з цим богом також підкреслює символічний характер тілесної деталі в образно-нарративній структурі художнього твору, оскільки ніс стає знаком благословення і провідником у житті героя, передбачаючи несприятливий час, труднощі і небезпеку і стаючи символом мудрості для його носіїв: “... brainy girl on whose face my grandfather’s nose had acquired an air of overweight wisdom” [Rushdie, c. 9]. Ніс мав силу підказувати і повідомляти свого власника про те, що очікує його в майбутньому: “He, who revealed the *power of the nose*, and who is now *bringing my grandfather the message* which will catapult him into his future, is stroking his shikara through the early morning lake...” [Rushdie, c. 11]. Такі «повідомлення» ніс надсилає, сигналізуючи про негаразди і неприємності, шляхом свербіння: “Aziz stood at the window, inhaling the city. The spire of the Golden Temple gleamed in the sun. But his nose itched: something was not right here” [Rushdie, c. 13], що почалося, коли він ще був молодим: “... my grandfather’s eyes-which were, like the rest of him, twenty-five years old-saw things differently... and his *nose had started to itch*” [Rushdie, c. 13], після чого він зрозумів, що повинен слухатись свого носа, що є великим даром: “*It’s the place where the outside world meets the world inside you. If they don’t get on, you feel it here. Then you rub your nose with embarrassment to make the itch go away. A nose like that, little idiot, is a great gift. I say: trust it. When it warns you, look out or you’ll be finished. Follow your nose and you’ll go far.*” [Rushdie, c. 13].

В цілому ця художня деталь, яка виділяє значним чином героя роману, набуває ролі текстового символу завдяки високому рівню текстотвірному потенціалу у творі. Її значущість, частотність, функціональне навантаження, ключова роль у формуванні смислу художнього тексту і складають основу її символічної функції, завдяки чому ця художня деталь зовнішності персонажа утворюється автором художнього твору для певних естетичних задач.

Символом з міфологічною основою внаслідок уподібнення до носа бога Ганеша, зображуваного у вигляді слона з хоботом, стає ніс (*nose*) в романі С. Рушді, в якому перед нами постає описана в душі магічного реалізму історія життя Саліма Синая, що є володарем величезного носа. Багаторазова повторюваність художньої деталі в тексті (256 разів) сприяє висуванню її символічного змісту на перший план завдяки нарощуванню семантичного навантаження одиниці *nose* у тексті роману.

Однак ця частина тіла героя привертає до себе увагу не лише своєю частотною згадуваністю в тексті, а й своїм гіперболізованим розміром. Ніс на обличчі Саліма Синая був дійсно величезним, внаслідок чого він здобуває низку образних перекладів і уподібнень у романі [Rushdie, c. 7–9], набуваючи таких метафоричних корелятивів, як хобот, штучний ніс (“... watches his *rippling nose* ... it is what one sees first and remembers *longest.*” ‘*A cyranose,*’ ... ‘*A proboscissimus.*’”), «міст, по якому можна перейти ріку» (“*You could cross a river on that nose.*” Its bridge was wide”), «тріумфальна арка» (“... grandfather’s nose: nostrils flaring ... Between them swells the *nose’s triumphal arch* ...”), стаючи центром атракції образного ряду. Автор апелює до цієї частини тіла, вибудовуючи цілий синонімічний ряд текстових образних і референтних відповідників: mighty organ, colossal apparatus, proboscissimus, elephantine nose, cyranose, breathing apparatus, olfactory organs тощо, в чому знову ж спостерігаємо звертання до образу слона та міфологічної постаті бога Ганеша.

Ніс також набуває індексальної функції, адже за цією деталлю тіла людину відразу впізнавали як представника сім’ї Синаїв: “*That’s a nose to start a family on,* my princeling. There’d be *no mistaking whose brood* they were” [Rushdie, c. 8]. Ніс для династії Синаїв є ознакою належності до сім’ї, відзнакою роду за чоловічою лінією (the *nose assumed a patriarchal aspect* [Rushdie, c. 8]), символізуючи продовження їх династії та визначаючи статус носія (“...to provoke the aged bearer in a dozen different ways-by a tilt of the *nose to indicate her superior status...*”) [Rushdie, c. 8].

Окрім такої експліцитної міфологізації образів унаслідок уподібнення персонажа до богів завдяки деталі зовнішності та функційним характеристикам, що проявляється також у випадках уподібнення чоловіка сину богів, а тіла жінки до тіла Великої Матері, підкреслюючи плодючість та сексуальну твірну енергію і начало жіночого тіла, спостерігаємо також випадки імпліцитної присутності міфологічних уявлень у ході утворення образності тексту роману С. Рушді «Опівнічні діти».

Застосування міфологічних образів як метафоричних корелятивів в цілому відображає тенденцію, притаманну магічному реалізму. Повернення до міфу для представників літературного процесу і культури ХХ століття в цілому – не просто художній прийом, а світогляд.

Іноді, як вже зазначалось, образний засіб дійсно перетворюється на художній символ, що розуміємо як знак, наділений невичерпною багатозначністю, безкінечною смисловою перспективою образу, в якому представлена єдність смислу, внутрішньої форми та мовного позначення, у

межах якої словесний образ-символ передає підтекстову інформацію.

Традиційно символ розглядається в лінгвопоетиці як вид художнього образу, в якому поглиблюється смислова перспектива. Чим більш багатозначним є символ, тим змістовнішим він є, будучи згорнутою формою висловлювання і навіть цілого оповідання. Денотативна функція символів відступає на другий план перед тією роллю, яку вони відіграють як мотиви, пов'язані в єдину структуру.

Символи в художньому тексті можуть бути двох типів – *глобальними* і *текстовими*. Символи першого типу розуміються як пізнавальна і культурна категорія, що існує до і поза текстом. Ці типи символів характеризуються довільністю в художньому творі, яка полягає в активізації фонових, енциклопедичних знань читача, коли словесний образ-символ пов'язується з певними біблійними чи міфологічними сюжетами, творами світової літератури, історичними подіями, як у випадку проаналізованого вище образного засобу. Такі художні символи характеризуються опосередкованістю епохи автора, його історичністю і міфологічним складником.

Так, зокрема, вбачаємо міфологічність у появі в художніх творах письменників ХХ століття і магічного реалізму, і глобальних символів [Chanady, 1985, с. 3–14], що мають архаїчний характер і є частиною культурного контексту (об'єкти дійсності, що виконують роль символів (як, наприклад, *вода*, що виступає символом жіночого тіла, родючості, сексуальності, або *вогонь*, що є символом чоловічого начала). Вони відіграють роль символічного підґрунтя формування образності завдяки активізації фонових прецедентних знань, а не є самостійними образними засобами.

До таких художніх образів-символів, основу яких складає також міфологічна основа, належить тіло людини – головного персонажа роману Салмана Рушді "Midnight Children", де ролі символу набуває тіло Саліма, із яким відбуваються деструктивні процеси, яке руйнується і стає алегорією в тексті. При цьому в особливостях міфологізованої образності або міфологічних основ образності тексту С. Рушді окрему увагу приділено розгляду тілесного (соматичного) коду, що разом із біоморфним, фітоморфним, предметним, міфологічним та іншими кодами співвідноситься з архетипічними уявленнями та має зафіксовані «наївні» уявлення про світобудову. В основу утворення такого образу-символу, що нижче ілюструємо фрагментами з тексту роману, покладено міфологічні уявлення і вже згадувані міфологічні уявлення про початковий образ Всесвіту та виникнення Всесвіту з тіла людини, окремі частини якого відповідають частинам ландшафту.

Здобуваючи переосмислення крізь призму природних елементів, тіло зображується водночас на тлі природи як невід'ємна від природного середовища частина, що корелює з міфологічними уявленнями, оскільки частини тіла у більшості міфологій світу ототожнювались із певними частинами світу, що робить тіло природним у матеріальному всесвіті.

Саме людське тіло задає параметри первісного виміру простору і часу і базові архетипічні опозиції «далеко – близько», «свій – чужий» тощо. Тіло в цілому й окремі його частини виступають як первинна основа концептуалізації світу (як зовнішнього для людини, так і внутрішнього).

Саме тому добір тіла людини як символу країни, з якою вона народилась в один день, має не випадковий характер, оскільки процес образного переосмислення супроводжується підживленням та збагаченням за рахунок смислів, що вилучаються з міфологічних та архетипічних уявлень, особливо якщо йдеться про випадки добору образів зі світу міфології. Така тенденція притаманна творам магічного реалізму.

Так, у романі С. Рушді «Midnight Children» тіло героя – Саліма Сіная, трагічна доля якого зображується на тлі історичних подій – розпаду Індії як британської колонії спочатку на Індію і Пакистан, а потім Пакистану – на Пакистан і Бангладеш, стає в романі алегорією, символом усієї країни. Подібно до країни, що розпадається на декілька країн, що вимагають незалежності, тіло героя в романі розтріскується і роздрібнюється на частини ("I am *falling apart*" [Rushdie, с. 41]; "I *feel cracks widening down the length of my body...*" [Rushdie, с. 204]), символізуючи розпад країни.

Процитуємо, як автор описує характер деструктивних змін в тілі головного героя, як він розсипається, спустошується і перетворюється на мумію: "... now that I can, I swear, *see the cracks on the backs of my hands, cracks along my hairline and between my toes, why do I not bleed? Am I already so emptied desiccated pickled? Am I already the mummy of myself?*" [Rushdie, с. 643]. Описані тілесні зміни відбуваються буквально, а не метафорично (в дусі магічного реалізму), і тріщини в його тілі зростають, доки шви не починають розходитись, розширюватись, доки тіло не розпадається на шматки, що спостерігаємо на денотативному рівні тексту: "I am not speaking metaphorically; nor is this the opening gambit of some melodramatic, riddling, grubby appeal for pity. I mean quite simply that I have begun *to crack all over like an old jug-that my poor body, singular, unlovely, buffeted by too much history, subjected to drainage above and drainage below, mutilated by doors, brained by spittoons, has started coming apart at the seams*. In short, I am *literally disintegrating*, slowly for the moment, although there

are *signs of acceleration*. I ask you only to accept (as I have accepted) that I shall eventually *crumble into* (approximately) six hundred and thirty million *particles* of anonymous, and necessarily *oblivious dust*. This is why I have resolved to confide in paper, before I forget” [Rushdie, c. 41].

Тіло головного героя роману ніби стає бомбою, що вибухає, кістки його ламаються під напругою натовпу: “I am the *bomb* in Bombay, watch me *explode, bones splitting breaking beneath the awful pressure of the crowd, bag of bones falling down down down*, just as once at Jallianwala, but Dyer seems not to be present today, no Mercurochrome, only a *broken creature spilling pieces of itself into the street*, because I have been so-many too-many persons...” [Rushdie, c. 644]. Тіло розпадається, натовп втоптує його в пил, і він зникає з цього світу, розвіяний за вітром, в чому автор символічно демонструє долю усіх інших людей його часу: “Yes, *they will trample me underfoot*, the numbers marching one two three, four hundred million five hundred six, *reducing me to specks of voiceless dust*, ... because it is the *privilege and the curse of midnight’s children to be both masters and victims of their times*” [Rushdie, c. 645].

Ці руйнування мають символічний або алегоричний смисл, адже вони виходять за межі просто факту руйнування або смерті. Процеси деструкції тіла Саліма Сіная співвідносяться і чітко корелюють з ходом руйнівних подій у країні, з якою цей герой народився в один день.

Кореляція долі країни і стану тіла головного героя в романі С. Рушді і частотна апеляція до цього епізоду, що стає стрижневим у формуванні образно-нарративної структури художнього твору, утворюють основу символічної природи згаданої художньої деталі і її текстотвірний потенціал. Багатозначність і смислова перспектива, яку відкриває символізм зруйнованого тіла, імплікує зламані долі людей, на яких відбилися зміни в державному устрої країни, в якій вони народилися, і це їх привілеї і прокляття водночас – бути хазяями і жертвами свого часу (the privilege and the curse of midnight’s children to be both masters and victims of their times).

Через образи руйнації країни одночасно відбувається відсилка до більш значущого факту. Наприклад, невідомо кульмінацією деструктивних процесів тіла героя стає його остаточне знищення й останні хвилини життя, що збігаються з руйнівними процесами в його країні під супровод безладів на вулицях міста: “I shall reach my *birthday, thirty-one* today... it will be Independence Day and the many-headed multitudes will be in the streets, and Kashmir will be waiting. <...> in the thronging crowd, and yes, I will be separated from Padma, <...> she drowns in the crowd and I am alone in the vastness of the numbers, I am

being buffeted right and left while rip tear crunch reaches its climax, and my body is screaming, < ...> they throng around me pushing shoving crushing, and the cracks are widening, pieces of my body are falling off” [Rushdie, c. 644].

Салім Сінай, від імені якого йде оповідь, описує своє тіло фразами: “my crumbling, over-used body” [Rushdie, c. 3], “history pours out of my *fissured body*, my lotus is quietly dripping in” [Rushdie, c. 43], “*body* had become a battlefield and each day *a piece of it was blasted away*” [Rushdie, c. 49], “the *body politic began to crack*” [Rushdie, c. 339], “my *mutilated body*” [Rushdie, c. 348], “*parched body*”, “in drainage lie the origins of the *cracks*: my hapless, *pulverized body, drained* above and below, *began to crack* because it was *dried out*” [Rushdie, c. 643], в яких виділені вербальні відповідники зруйнованого тіла і його деструкції.

Така кореляція, як ми продемонстрували, не є випадковою, а добір саме людського тіла для такого образного засобу в романі С. Рушді сягає міфологічних уявлень про появу земного ландшафту і сторін світу з людського тіла (або тіла бога, який є аналогом його тут), а отже, відбиває образне переосмислення міфологічних уявлень про світобудову.

Узагальнюючі проаналізовані аспекти міфологізму в поезії роману С. Рушді «Опівнічні діти», окреслимо основні з них, серед яких – багатовимірною структурою часу і простору (історичний, персональний, міфологічний час/простір), в яких можуть поєднуватись одночасно минуле й теперішнє як єдиний потік, а також різні просторові структури: міфологічний мотив ініціації героя (необхідність синтезу культурних відмінностей), повторюваність міфологічних образів-символів, залучення образів з міфів та легенд, образів з різних міфологічних систем, що також набувають образного та символічного змісту, залучення до сюжету історичних подій, які набувають художньої інтерпретації та міфологічного переосмислення шляхом створення динамічних образів і сюжетів, залучення образів міфологічного (циклічного) часу. На текстовому рівні є сюжетотвірні опозиції.

В цілому міфологізм та зображення реальності в художньому творі С. Рушді, що проявилось на рівні нарративної та образної репрезентації дійсності в художній картині світу роману, відбиває особливості світобачення автора у контексті його мультикультурного підходу до сприйняття світу, який інтегрує елементи різних культур, міфологій та традицій, відтворюючи поліфонічне звучання культури Сходу, яку уособлює Індія. І здійснює це С. Рушді яскраво, самобутньо і своєрідно проявляючи застосований ним метод магічного реалізму в постмодерністському романі.

Застосовуючи значну кількість інтертекстуальних зв'язків на фабульному та проблемно-ідеологічному рівнях шляхом застосування явних чи імпліцитних алюзій, перехресних посилань та цитат, історичних згадок, С. Рушді апелює до символіки різних міфологічних систем, серед яких – східні (індуїстська, ісламська, іудейська, біблійна традиції) та західні (міфологія античного світу), поєднуючи їх, що не лише робить зміст образів складнішим і глибшим, а й розмиває кордони між міфологіями Сходу і Заходу, історичними дискурсами, розділеними часом і/або простором.

Перспективи дослідження охоплюють можливість застосування методики дослідження рис міфологізму інших творів періоду постмодернізму в аспекті їх специфіки або спільних особливостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль М.Р. Особливості постмодерністської інтерпретації історії в романі С. Рушді «Опівнічні діти». *Питання літературознавства*. 2015. Випуск 9 (66). С. 66–78.
2. Магічний реалізм. *Літературознавча енциклопедія* : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. С. 5–6.
3. Магічний реалізм. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*. Чернівці : Золоті литаври, 2001. С. 309.
4. Мазін Д.М. Міфопоетичні координати творчості С. Рушді. *Матеріум. Серія «Літературознавчі студії»*. 2018. Випуск 48. С. 99–102.
5. Bowers M.A. Magic(al) Realism. *The New Critical Idiom*. London; N. Y. : Routledge, 2004. 150 p.
6. Brennan T. Salman Rusdie and the Third World: Myths of the Nation. Houndmills, Basingstoke : Macmillan, 2015. 224 p.
7. Chanady A.B. Magical Realism and the Fantastic. Resolved Versus Unresolved Antinomy. N. Y.; London : Galrland Publishing, Inc., 1985. 179 p.
8. Conlon F. F. Bombay: Metaphor for Modern India; Bombay: Mosaic of Modern Culture. *The Journal of Asian Studies*. 2017. Vol. 56, № 3 (August). P. 831–833.
9. Cooper B. Magic Realism in West African Fiction: Seeing with a Third Eye. Routledge Research in Postcolonial Literatures. N. Y.: Routledge, 2008. 260 p.
10. D'Haen T. From Fantastic to Magic Realism in the book: International Postmodernism. Theory and Literary practice / Ed. by H. Bertens and D. Foldcema. Amsterdam: Utrecht University, 1998. 581 p.
11. Durix J-P. Mimesis, Genres, and Post-Colonial Discourse: Deconstructing Magic Realism. N. Y.: St. Martin's, 1998. 206 p.
12. Faris W.B. Ordinary Enchantments: Magical Realism and the Remystification of Narrative. Nashville: Vanderbilt Univ. Press, 2014. 480 p.
13. Irish J. Magical Realism: A Search for Caribbean and Latin American Roots. *Literary Half-Yearly*. University of Mysore. 2000. № 11, 2. P. 127–139.
14. Pamuk O. Salaam Bombay! The Mellowing of Magic Realism in Salman Rushdie's Family Saga. Salman Rushdie The Moor's Last Sigh. *The Times Literary Supplement* 1995. September 8. P. 3–4.
15. Reeds K. Magical Realism: A Problem of Definition. *Neophilologus*. 2006. Vol. 90. P. 175–196.
16. Rushdie S. *Midnight's Children*. N. Y.: Penguin Books, 1980. 533 p.
17. Narayan R.K. Rushdie: The Debunking of Myth. *Cultural Imperialism and the Indo-English Novel Genre and Ideology*. University Park, PA : Pennsy Ivania State University Press, 1993. P. 143–177.
18. Sanga J.C. Salman Rushdie's Postcolonial Metaphors: Migration, Translation, Hybridity, Blasphemy and Globalisation. Westport, CT. Greenwood, 2001. 173 p.
19. Ten Kortenaar N. Midnight's Children and the Allegory of History. Arie. *A Review of International English Literature*. 2015. № 26. 2. P. 41–61.
20. Teverson A. Salman Rushdie's Metaphorical Words. *Modern Fiction Studies*. 2003. Vol. 49, № 2. P. 332–340.
21. Zamora L., Faris W. *Magical Realism: Theory, History, Community*. Durham & London: Duke University Press, 2013. 580 p.

REFERENCES

1. Koval M. P. Osoblyvosti postmodernistskoi interpretatsii istorii v romani S. Rushdie "Midnight Children" [Mahichny realizm. Literaturoznavcha entsiklopedia [Mahichny realizm. *Leksykon zahalnoho ta porivnialnogo literaturoznavstva* [Mazin D.M. Miphopoetychnykoordynaty tvorchoosti S. Rushdie [Bowers M.A. Magic(al) Realism. The New Critical Idiom. London; N. Y.: Routledge, 2004. 150 p.
2. Brennan T. Salman Rusdie and the Third World: Myths of the Nation.. Houndmills, Basingstoke: Macmillan, 2015. 224 p.
3. Chanady A.B. Magical Realism and the Fantastic. Resolved Versus Unresolved Antinomy. N. Y.; London: Galrland Publishing, Inc., 1985. 179 p.
4. Conlon F. F. Bombay: Metaphor for Modern India; Bombay: Mosaic of Modern Culture. *The Journal of Asian Studies*. 2017. Vol. 56, № 3 (August). P. 831–833.
5. Cooper B. Magic Realism in West African Fiction: Seeing with a Third Eye. Routledge Research in

- Postcolonial Literatures. N. Y.: Routledge, 2008. 260 p.
6. D'Haen T. From Fantastic to Magic Realism in the book: International Postmodernism. Theory and Literary practice / Ed. by H. Bertens and D. Foldcema. Amsterdam: Utrecht University, 1998. 581 p.
 7. Durix J-P. Mimesis, Genres, and Post-Colonial Discourse: Deconstructing Magic Realism. N. Y.: St. Martin's, 1998. 206 p.
 8. Faris W.B. Ordinary Enchantments: Magical Realism and the Remystification of Narrative. Nashville: Vanderbilt Univ. Press, 2014. 480 p.
 9. Irish J. Magical Realism: A Search for Caribbean and Latin American Roots. *Literary Half-Yearly*. University of Mysore. 2000. № 11, 2. P. 127–139.
 10. Pamuk O. Salaam Bombay! The Mellowing of Magic Realism in Salman Rushdie's Family Saga. Salman Rushdie The Moor's Last Sigh. *The Times Literary Supplement* 1995. September 8. P. 3–4.
 11. Reeds K. Magical Realism: A Problem of Definition. *Neophilologus*. 2006. Vol. 90. P. 175–196.
 12. Rushdie S. *Midnight's Children*. N. Y.: Penguin Books, 1980. 533 p.
 13. Narayan R.K. Rushdie: The Debunking of Myth. *Cultural Imperialism and the Indo-English Novel Genre and Ideology*. University Park, PA : Pennsy Ivania State University Press, 1993. P. 143–177.
 14. Sanga J.C. Salman Rushdie's Postcolonial Metaphors: Migration, Translation, Hybridity, Blasphemy and Globalisation. Westport, CT. Greenwood, 2001. 173 p.
 15. Ten Kortenaar N. Midnight's Children and the Allegory of History. Arie. *A Review of International English Literature*. 2015. №26. 2. P. 41–61.
 16. Teverson A. Salman Rushdie's Metaphorical Words. *Modern Fiction Studies*. 2003. Vol. 49, № 2. P. 332–340.
 17. Zamora L., Faris W. *Magical Realism: Theory, History, Community*. Durham & London: Duke University Press, 2013. 580 p.

УДК 811.111'25'373.46=161.2
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-6>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОГО СПРЯМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Гриців Н. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри прикладної лінгвістики
Національний університет «Львівська політехніка»
вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна
orcid.org/0000-0001-6660-7161
nataliia.m.hrytsiv@lpnu.ua*

Сабан О. В.

*старший викладач кафедри прикладної лінгвістики
Національний університет «Львівська політехніка»
вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна
orcid.org/0000-0003-2343-3135
olesia.v.saban@lpnu.ua*

Ключові слова: *термін,
терміноід, калькування, пошук
відповідника, транскодування,
описовий переклад.*

Стаття присвячена вивченню науково-технічного перекладу, який включає в себе переклад термінологічної лексики. Дослідження спрямоване на виявлення способів перекладу термінів перекладознавчого спрямування з англійської на українську мову з урахуванням семантичних та структурних характеристик. У межах розвідки проаналізовано підходи до визначення понять «термін», «терміноід» і «термінологія», а також характерні особливості термінологічних одиниць в англійській та українській мові.

Для комплексного розуміння викликів, пов'язаних із перекладом термінологічної лексики, у статті розглянуто низку способів перекладу включно із концепцією неперекладності, яка часто виникає за умови відсутності прямих еквівалентів у цільовій мові. Представлено семантичний та перекладацький аналіз 100 англомовних термінів (у чотирьох томах) за редакцією Іва Гамб'є та Люка ван Дорслара, а також їхніх перекладів українською мовою. Використано низку дослідницьких методів та прийомів включно із аналізом, індукцією та дедукцією, компонентним, описовим, статистичним та порівняльним методами, узагальненням та синтезом.

З'ясовано, що основними методами перекладу термінів перекладознавчого спрямування є калькування, пошук відповідників, транскодування та описовий переклад. Зокрема, 4% від загальної кількості термінів вибірки було перекладено шляхом транскодування, 41% – за допомогою калькування, а метод пошуку відповідників було застосовано найчастіше до 55% термінів загальної вибірки. У дослідженні підкреслюється важливість комплексного підходу до визначення специфіки перекладу термінів, особливо для інноваційних термінів.

Наукова розвідка може бути корисною для подальшого розвитку загальної теорії перекладу, зокрема в контексті науково-технічного перекладу, а також в частині англо-українського перекладу. Отримані результати можуть слугувати матеріалом для подальших, зокрема корпуснобазованих, досліджень з перекладу термінології.

SPECIFIC FEATURES OF TRANSLATING ENGLISH TERMINOLOGY IN TRANSLATION STUDIES INTO UKRAINIAN

Hrytsiv N. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Postdoctoral Student at the Department of Applied Linguistics
Lviv Polytechnic National University
Stepana Bandery str., 12, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6660-7161
nataliia.m.hrytsiv@lpnu.ua*

Saban O. V.

*Senior Lecturer at the Department of Applied Linguistics
Lviv Polytechnic National University
Stepana Bandery str., 12, Lviv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2343-3135
olesia.v.saban@lpnu.ua*

Key words: *term, terminoid, calquing, equivalence search, transcoding, descriptive translation.*

This article explores the field of scientific and technical translation, emphasizing the significant role of terminological vocabulary within this domain. The research aims to identify methods for translating English terms in the field of Translation Studies into Ukrainian, considering their semantic and structural characteristics. The study analyzes approaches to defining the concepts of “term”, “terminoid”, and “terminology”, as well as the characteristics of terminological units in English and Ukrainian.

To gain a comprehensive understanding of the challenges associated with translating terminological vocabulary, this study examines a range of translation methods, including the concept of untranslatability, which often arises when direct equivalents in the target language are absent. A semantic and translation analysis is presented based on 100 English-language terms extracted from articles in the reputable “Handbook of Translation Studies” (four volumes), edited by Yves Gambier and Luc van Doorslaer, along with their corresponding Ukrainian translations. A diverse set of methodologies was utilized, including analysis, induction and deduction, componential analysis, descriptive method, statistical method, comparative method, generalization, and synthesis.

The study finds that the primary methods for translating terms in Translation Studies include calquing, equivalence search, transcoding, and descriptive translation. Specifically, 4% of the terms in the sample were translated using transcoding, 41% using calquing, and equivalence search was the most commonly employed method, accounting for 55% of the terms. The research highlights the importance of a comprehensive approach to determining the specificity of term translation, particularly for innovative terms. This approach involves considering the functional domain, target orientation (pragmatic load), and structural-semantic organization.

The main findings of this study may contribute to the specific theory of scientific and technical translation, and the partial theory of English-Ukrainian translation. The results can serve as material for further research (including corpus-based) on the translation of terminology.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного суспільства та різних галузей його діяльності вимагає від українських лінгвістів віднаходження українських еквівалентів та відповідників англійських термінів. Питання перекладу термінології завжди займало особливе місце в перекладознавстві. Оскільки кількість термінологічних одиниць збільшується, то виникає необхідність укладати нові термінологічні словники, а важливим етапом при укладанні таких словників є переклад термінів. Невирішеною частиною цього питання залишається підбір правильного способу перекладу термінів з огляду на їхні структурні, семантичні та лексичні особливості.

Невпинне зростання кількості одиниць мови завдяки бурхливому розвитку технологій спричинило появу нової прикладної дисципліни – термінології, тобто розділу «лексикології, що вивчає терміносистеми мови, принципи їхньої організації, механізми творення термінів, вимоги до них, а також розв’язує прикладні завдання упорядкування й кодифікації терміносистем і їхніх відповідників у різних мовах» [Селіванова, 2006, с. 618]. Окрім цього, це поняття також використовують для позначення фахової чи спеціальної галузевої термінології [Фурт & Дмитрук, 2020, с. 18]. Оксана Петрина у науковій розвідці, присвяченій дослідженню англійських та українських терміносистем банківської сфери, зауважує, що «це особливий пласт лексики, дослідження якого вимагає комплексного застосування загальнонаукових та лінгвістичних методів для систематизації термінологічного матеріалу та впорядкування терміносистем» [Петрина, 2016, с. 13]. Оскільки переклад є одним із способів поповнення термінологічної лексики, «особлива увага приділяється перекладу термінів, які можуть становити головну складність для перекладача» [Фурт & Дмитрук, 2020, с. 68]. Таким чином, виявлення характерних особливостей та способів перекладу термінів з англійської на українську мову є **актуальним**.

Мета статті полягає у дослідженні ефективних способів перекладу термінів перекладознавчого спрямування з англійської на українську мову з опорою на сучасні наукові принципи та підходи. Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

1) проаналізувати підходи до визначення понять «термін», «терміноід» і «термінологія» для уточнення їхніх значень і відмінностей у контексті науково-технічного перекладу;

2) виявити характерні особливості термінологічних одиниць англійської та української мови для обґрунтованого вибору методів перекладу;

3) дослідити та систематизувати основні способи перекладу термінів, встановити їхню ефективність у перекладознавчому дискурсі, а також проаналізувати явище неперекладності;

4) виконати семантичний та перекладацький аналіз 100 англійських термінів з “Handbook of Translation Studies” для виявлення статистичних закономірностей у виборі методів перекладу;

5) узагальнити отримані результати для подальшого використання у дослідженнях та практичних завданнях, пов’язаних із перекладом науково-технічної термінології.

Об’єкт дослідження – терміни перекладознавчого спрямування.

Предмет дослідження – характерні особливості та способи перекладу термінів перекладознавчого спрямування з англійської на українську мову.

Матеріалом дослідження слугують оригінали статей «Енциклопедії перекладознавства» [Gambier & Doorslaer, 2014] та їхні переклади [Кальниченко & Черноватий, 2020], з яких виокремлено 100 термінів.

У статті здебільшого використано такі базові дослідницькі **методи** і **прийоми**: описовий метод (який включає збір та попередній аналіз даних для подальшого опису досліджуваного явища), індукцію та дедукцію (індукція – це логічний умовид від окремого до загального, а дедукція – від загального до окремого [Кочерган, 2006, с. 11]), узагальнення (логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей об’єктивних явищ [Цехмістрова, 2004, с. 83]), аналіз (метод наукового пізнання шляхом розчленування предметів дослідження на складові частини [Антонюк та ін., 2015, с. 44]), синтез (мислене або практичне з’єднання частин у ціле [Антонюк та ін., 2015, с. 44]), зіставний метод (головний метод контрастивної лінгвістики, спрямований на вияв спільних і специфічних рис зіставлюваних мов на всіх їх рівнях, а також в мовленні і у тексті [Кочерган, 2001, с. 77]).

М. Вакуленко у своїй статті зауважив, що для аналізу термінологічної лексики зазвичай використовують структурний метод (для вивчення формальної та змістової структур терміна) з використанням дистрибутивного аналізу (для вивчення сполучуваності термінів та їхніх лексико-семантичних відношень – синонімії, паронімії, омонімії й полісемії – у галузевих терміносистемах), компонентного аналізу (для вивчення семантичної структури термінів) та функціонального аналізу (для з’ясування особливостей вживання термінів у наукових текстах і в повсякденному метамовленні фахівців) [Вакуленко, 2013, с. 18].

Для проведення всебічного аналізу термінологічної лексики з вибірки буде проведено класифікаційний, жанрово-стилістичний, структурний, словотвірний та семантичний аналіз. Для під-

рахунку відсотку використання певного методу перекладу буде залучено статистичний метод.

Аналіз, синтез, індукція та дедукція, а також описовий метод будуть використовуватися під час дослідження понять «термін», «терміноїд», «термінологія». Методи зіставлення, узагальнення та синтезу будуть використані під час проведення перекладознавчого аналізу. Зіставний метод буде використаний шляхом зіставлення термінів англійською та українською мовою. Завдяки цьому можна виявити спільні та відмінні риси. Компонентний аналіз будемо проводити для визначення значення терміна. Структурний метод застосуємо під час аналізу термінологічних одиниць при перекладі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поняття «термін» є ключовим як для термінології загалом, так і для цієї наукової розвідки зокрема. Однак, попри непоодинокі спроби, його визначення залишається дискусійним, тому поки не існує єдиного загальноприйнятого варіанту. Автори навчального посібника «Фахова українська мова» пояснюють це тим, що «термін є об'єктом дослідження кількох наук (логіки, лінгвістики, термінознавства тощо), і кожна з них намагається побачити ті ознаки у терміні, що є суттєвими саме з її точки зору» [Васенко та ін., 2008, с. 74].

В «Академічному тлумачному словнику української мови» знаходимо таке визначення поняття «термін»: «Слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо» [Термін, б. д.]. Український мовознавець М. Вакуленко пропонує власне визначення поняття термін: «Одиниця лексичного рівня (слово або словосполучення), яка позначає певне поняття у відповідній галузі людської діяльності, утворює функціонально-тематичний клас галузевої лексики і є органічним (системним чи поза-системним) елементом термінологічного фонду» [Вакуленко, 2013, с. 2]. Важливим для розуміння цього поняття є також визначення, подане у «Словнику перекладознавства»: «Термін відрізняється від звичайного слова тим, що він позначає єдине поняття» [Shuttleworth & Cowie, 2014, с. 166]. У термінологічній енциклопедії «Сучасна лінгвістика» подано перелік основних вимог до поняття, яке відносимо до термінів: «Системність; наявність класифікаційної дефініції (тлумачення, яке ґрунтується на ключовому гіперонімі, видовій специфіці або холонімі); прагнення до моносемічності й конкретизації в межах терміносистеми, до прозорості внутрішньої форми; жорстка конвенційність; стилістична нейтральність, залученість до системи понять певної галузі; відповідність нормам мови, що запобігає появі професійних жаргонізмів; точність і короткість; дериваційна

здатність; інваріантність як відсутність варіантів і синонімів; висока інформативність» [Селіванова, 2006, с. 617]. Отже, термін – це лексична одиниця (слово чи колокація), головним завданням якої є надання однозначного визначення конкретного поняття, притаманного певній галузі науки та техніки. До того ж термін повинен бути стилістично нейтральним. Також важливою ознакою термінів є відсутність синонімів і омонімів.

Ще одним важливим для розуміння термінологічної лексики є поняття «терміноїд». Терміноїд – це слово або словосполучення, що називає поняття та сутність, проте не має чітких, повних визначень, а також функціонує незалежно від терміносистеми. На відміну від термінів, які утворені для позначення наукових або технічних понять, терміноїди є поняттями вузької професійної діяльності та включають номени, професіоналізми та професійні просторіччя [Васенко та ін., 2008, с. 76].

Той факт, що одним із джерел збагачення термінології є переклад термінів, створює неабиякі виклики для перекладачів, тому глибоке розуміння цього процесу в цілому та окремих аспектів зокрема є запорукою створення чіткої та зрозумілої термінологічної картини, що суттєво полегшує внутрішньогалузеву, міжгалузеву та міжмовну комунікацію.

За В. Карабаном, всі елементи денотативної системи вихідної мови (лексичні та фразеологічні одиниці) поділяються на дві такі групи: ті, що мають перекладні еквіваленти, і ті, що не мають відповідників у цільовій мові, тобто безеквівалентні одиниці.

Науковці визначають два етапи перекладу терміна, зокрема з'ясування значення терміна (у контексті) та переклад значення рідною мовою.

Головними принципами термінотворення, особливо, якщо терміни створюються через переклад науково-технічної літератури, є такі:

- 1) перекладений термін повинен якомога ближче текстуально та за змістом відповідати тому ж самому терміну або поняттю мовою оригіналу, а також за своїм словотвором не повинен бути громіздким та мати штучний характер;
- 2) не слід вводити неперекладених іншомовних слів, якщо можна підібрати свій термін, що правильно передає науково-технічне поняття [Д'яков та ін., 2000, с. 163].

Отже, потрібно детально розглянути способи перекладу термінологічної лексики.

Популярним способом перекладу термінів є транскодування. Загалом розрізняють чотири види транскодування:

- 1) транслітерація – передача графічної форми елемента вихідної мови літерами мови перекладу. Транслітерацію можна використовувати у тих

випадках, коли реалія, яка передається в англійському озвученні, викликає асоціації, які міцно закріпилися в українського читача. А в інших випадках транслітерація повинна супроводжуватися відповідною приміткою (описом), що розкриває суть цієї реалії;

2) транскрибування – передача звукової форми елемента вихідної мови літерами мови перекладу;

3) змішане транскодування – переважне застосування транскрибування із елементами транслітерування;

4) адаптивне транскодування – адаптація елемента вихідної мови до фонетичної або граматичної структури мови перекладу [Гузь, 2012, с. 144].

Калькування, тобто дослівний переклад, є ще одним способом перекладу. Його слід використовувати за умови, якщо не порушуються норми цільової мови. Від калькування слід відрізнити буквальный переклад – просту механічну передачу слів іноземного тексту в такому порядку, у якому вони йдуть у ньому, без урахування їх синтаксичних та логічних зв'язків. Такий переклад неприпустимий у перекладацькій практиці.

Описовий метод – це вид перекладацької трансформації, за якого «лексична одиниця іноземної мови замінюється словосполученням, що експлікує її значення (тобто дає пояснення або опис цього слова)» [Фурт & Дмитрук, 2020, с. 72].

Переклад термінологічної лексики також здійснюють шляхом пошуку відповідника (еквівалентної одиниці). Відповідник – це «стійка, стандартно відтворена структура складного професійного поняття, що передається цільовою мовою однозначним, незалежним від контексту відповідником» [Швачко, 2021, с. 60]. У процесі його підбору слід враховувати те, що існують одно- та багатоеквівалентні одиниці, тобто такі, які мають один або більше варіантів перекладу, що вимагає відповідних знань та навичок від фахівця з перекладу.

Неабиякі труднощі постають перед перекладачем, який зіштовхується із неперекладністю вузькоспеціалізованої термінології. Неперекладність – це властивість тексту або висловлювання в одній мові, для якого немає еквівалента в іншій мові. Вузькоспеціалізовану термінологію неможливо віднести ні до повністю неперекладної, ні до абсолютно неперекладної. Терміни та реалії, якими так насичена науково-технічна література, найчастіше потрапляють до групи безеквівалентних лексичних одиниць, тобто «лексем певної мови, що не мають однослівних відповідників в іншій мові при перекладі і здебільшого позначають специфічні для певного етносу явища матеріальної та духовної культури, суспільного життя, науки, техніки тощо» [Селіванова, 2006, с. 50].

Однак О. Селіванова стверджує: «Відсутність точного відповідника не є свідченням неможливості передати зміст слова при перекладі описовим зворотом або того, що відповідник не з'явиться у мові в майбутньому» [Селіванова, 2006, с. 50]. Досить часто текст або висловлювання, які вважаються неперекладними, в дійсності є лакунами, тобто лексичними одиницями, які не мають схожого поняття в мові перекладу. Словниковий запас усіх мов, включаючи англійську та українську, мають ці так звані лексичні прогалини. Це означає, що для слова, виразу або фрази у вихідній мові не існує повного еквівалента в мові перекладу.

Відзначимо, що в певних термінах немає саме терміну-еквіваленту, але нерідко існує той, що рекомендується двомовними словниками. Його прийнято називати передтерміном, що виникає в результаті поєднання термінів і загальноживаних лексичних одиниць [Семенов, 2008]. Цей еквівалент передає значення терміна, але не задовольняє вимоги до термінів: він не позначає поняття в системі мови, не характеризується стислістю та незмінністю структури. Таким чином, відмінності в системі понять двох мов представлені екстралінгвістичними чинниками, що створюють об'єктивні умови для виникнення безеквівалентності. На думку О. Селіванової, лакуна (від лат. *lacuna* – *пробіл, заглиблення*) – це базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклад її текстів і сприйняття їх іноземними реципієнтами через нестачу в одній мові порівняно з іншою певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення [Селіванова, 2006, с. 321].

Властивості безеквівалентності та лакунарності не є суміжними, оскільки коли одиниця є безеквівалентною, то вона не має лексичних еквівалентів у мові перекладу, проте таке поняття існує, а якщо одиниця лакуарна, то загалом такого поняття не існує у мовній картині світу.

Неперекладність і наявність великої кількості лексичних лакун здебільшого трапляється у публіцистичному, художньому та розмовному стилях. До того ж існують не лише лексичні чи семантичні, але й концептуальні та абсолютні лакуни. Одразу зауважимо, що в науково-технічній літературі також трапляються лексичні прогалини, проте не настільки часто. З таких причин культуро-специфічні особливості таких текстів нівелюються, оскільки в науковому стилі майже не залишається місця для вираження етнокультурних особливостей певного народу.

Коли переклад безеквівалентного поняття є важливим, то перекладач може спробувати

заповнити лексичну лаку. Заповнення лакун – це процес розкриття сенсу деякого поняття або фрагмента тексту, що належить незнайомій реципієнту культурі. Здебільшого використовують метод компенсації. Компенсація – це особливий метод, який використовується для досягнення еквівалентності, коли немає еквівалентного поняття та відповідного виразу цільовою мовою. Компенсація включає в себе адаптацію, запозичення, примітку перекладача, калькування та перефразування.

Під час використання запозичення перекладач передає слово або вираз мови оригіналу засобами цільової мови. Під приміткою перекладача розуміють виноску, яка містить додаткову інформацію про поняття або будь-яке інше пояснення. Іншими словами, використання цього методу допоможе пояснити неперекладну одиницю і при цьому точно передати семантику поняття. Якщо розглядати калькування як метод компенсації, то цей спосіб перекладу спрямований на збереження семантики та структури поняття вихідної мови тексту, жертвуючи формальним елементом цільової мови. Ще одним способом перекладу безеквівалентних одиниць є підбір українського терміна або загальноживаного слова з близьким значенням. Перефразування здебільшого застосовують, коли термінологічну одиницю не можна перекласти чи пояснити іншими способами [Jingjing, 2012].

Перекладачеві інколи доводиться самостійно створювати еквівалентні терміни рідною мовою, причому основна проблема, яку доводиться розв'язувати перекладачеві науково-технічної літератури, полягає саме у перекладі термінів, що веде до появи неологізмів, які становлять досить великий відсоток всієї лексики у перекладах. Через це перекладачі змушені винаходити способи передачі відсутнього терміна для подальшої його стандартизації та закріплення у відповідних терміносистемах.

З метою проведення дослідження попередньо відібрані 100 термінів було поділено на прості (однокомпонентні) терміни та терміносполуки (багатокомпонентні). Загалом можна сказати, що деякі терміносполуки включали в себе складні терміни, тобто ті, що пишуться через дефіс. Загалом усю вибірку термінів можна поділити на ті, що вже мають відповідники (перекладні еквіваленти), та ті, що не мають відповідників у цільовій мові.

Як було раніше зазначено, еквівалентні одиниці поділяються на одноквівалентні (ті, що мають один перекладний відповідник) і багатоквівалентні (ті, що мають два або більше перекладних відповідників). Відповідники неоднозначного слова називаються варіантними відповідниками.

Під варіантним відповідником мається на увазі один із можливих способів перекладу терміна. Відповідно, кожен з цих лексико-семантичних варіантів має свій перекладний еквівалент. Таким чином, виникає проблема щодо того, відносити ці багатоквівалентні одиниці до термінів чи до терміноїдів.

Проаналізувавши вибірку термінів, ми виявили, що існують терміни англійською мовою, а у перекладі українською мовою це є не терміни, а терміноїди, оскільки вони хоч і називають поняття, проте не мають усталеності. Упевнено можна сказати, що будь-який терміноїд може стати терміном. Наприклад, *translation act* має два варіанти перекладу – *акт перекладу* або *перекладацька дія*. В англійській мові цю одиницю відносять до термінів, проте в українській з огляду на варіативність та неточність перекладу її відносять до терміноїдів.

Для того щоб перевірити, чи лексична одиниця належить до групи термінів чи терміноїдів, використовуємо лінгвістичні словники. Загалом пошук термінологічних одиниць здійснено у «Словнику сучасної лінгвістики» та «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів».

Розглянемо, до прикладу, англійський термін *bilingualism*. У одній із опрацьованих статей використано український переклад *білінгвізм*. Щоб перевірити, чи це термін чи терміноїд, необхідно з'ясувати, чи зафіксовано такий переклад у словнику. У «Словнику сучасної лінгвістики» є словникова стаття з таким заголовковим словом:

Білінгвізм (лат. *bi* – двох + *lingua* – мова) – 1) взаємодія двох або трьох мов у тому самому мовному колективі, мовному соціумі; 2) вільне володіння двома мовами (діалектами) і здатність особи або групи осіб користуватись цими двома мовами для забезпечення комунікативних потреб; 3) реалізація здатності користуватись почергово двома мовами; практика почергового спілкування двома мовами; практика індивідуального або колективного використання двох мов у межах однієї державної чи соціальної спільноти у відповідних комунікативних сферах [Загнітко, 2012, с. 92].

Ще одним прикладом може слугувати англійський термін *assimilation*. У статті використано український відповідник *асиміляція*. Аналогічно до попереднього прикладу необхідно здійснити пошук цього варіанту перекладу у словнику. У «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» існує словникова стаття з цією одиницею:

Асиміляція – взаємне пристосування звуків один до одного в потоці мовлення [Тодор & Бирик, 2001, с. 19].

Отже, можемо стверджувати, що ця одиниця в українській мові є терміном, оскільки вона має чіткий відповідник, визначення та є усталеною. Такий варіант перекладу є розповсюдженим, оскільки його можна часто зустріти у текстах.

Англійський термін *overt translation* перекладено як *відкритий переклад*, проте для цього терміна англійською мовою є ще декілька відповідників, зокрема *явний переклад*. З огляду на це в українській мові цю лексичну одиницю віднесуть до терміноідів. Ще одним прикладом може слугувати *terminological variation* – *варіативність в термінології*, або *термінологічна варіабельність*.

Оскільки наразі немає достатньої кількості перекладних термінологічних словників перекладознавчого спрямування, не всі термінологічні одиниці мають єдине зафіксоване значення, тому можна зробити висновок, що терміноіди є доволі розповсюдженими в українському термінознавстві.

Як було зазначено вище, терміни можна поділити на дві категорії – ті, що мають та не мають еквівалентів у цільовій мові. Що стосується термінів, що мають еквіваленти, то у вибірці їх 55. Інакше кажучи, при перекладі термінів з англійської на українську мову було застосовано метод пошуку відповідників. Отже, при перекладі лексичних одиниць для одержання тексту перекладу з еквівалентним змістом та тотожною функцією серед найчастіших прийомів був пошук еквівалента в мові перекладу. Терміни, які мають еквіваленти в мові перекладу, відіграють важливу роль під час перекладу, бо вони допомагають розкрити значення інших слів та термінів. Наприклад:

- translation universal – перекладацька універсалия;
- wordplay – гра слів;
- descriptive translation studies – дескриптивне перекладознавство;
- ethnographic approaches – етнографічні підходи;
- poetry translation – переклад поезії;
- conference interpreting – конференц-переклад;
- consecutive interpreting – послідовний усний переклад;
- interpreting studies – теорія усного перекладу;
- drama translation – драматургічний переклад.

Оскільки англійська мова є більш лаконічною, то певні однокомпонентні терміни англійської мови під час перекладу не завжди відповідають однокомпонентним українським, тобто переклад терміна може складатися з більшої кількості компонентів (слів), ніж оригінал. Наприклад:

- copyright – авторське право;
- voiceover – закадровий переклад;
- wordplay – гра слів.

Однокомпонентні, прості терміни були перекладені шляхом пошуку відповідника та калькування.

В. Карабан виділив ще два види термінів, а саме префіксальні та суфіксальні терміни. Під час перекладу префіксальних термінів увагу потрібно звертати на значення префікса. У вибірці є терміни з префіксом *self-*, *auto-* та *re-*, а також з напівпрефіксом *homo-*. Префікс *self-* має значення *свій, себе, самостійний* та *автоматичний*. При перекладі складних термінів українським відповідником є префікс *само-* чи *авто-*. Префікс *auto-* має значення *автоматичний*. А префікс *re-* має значення *повторний, заміняючий*. З огляду на це терміни, які містять цей префікс, були перекладені таким чином:

- auto-translation – автопереклад;
- self-translation – автопереклад;
- re-reading – вчитка.

Під час перекладу суфіксальних термінів потрібно брати до уваги значення суфіксів. У вибірці є термін, який містить суфікс *-aided*. Суфікс *-aided* означає, що щось виконується за допомогою чи з використанням чогось:

- computer-aided translation – автоматизований переклад.

Особливим способом треба перекладати терміни, які автори подають у лапках. У нашому випадку це термін “Think-aloud protocol”, який було перекладено способом калькування:

- “think-aloud” protocol – протокол «міркуй уголос».

Висновки і перспективи подальших розробок. Аналіз перекладацьких прийомів, застосованих під час перекладу англійських науково-технічних термінів українською мовою, показав, що найчастіше було використано спосіб відтворення термінів за допомогою пошуку зафіксованого відповідника (55%). На другому місці за частотою використання є калькування (41%). Шляхом транскодування ми переклали 4% термінів. Що стосується способів перекладу безеквівалентних термінів, то терміни такого типу представлені в нашій вибірці одиничними випадками. Наприклад, при перекладі *volunteer translator* застосували метод компенсації – калькування.

У межах цієї наукової розвідки проаналізовано лише невелику вибірку термінів перекладознавчого спрямування. Виявлені особливості перекладу англійської термінологічної лексики українською мовою мають вагомое значення у сфері міжкультурного спілкування. Тож подальші, зокрема корпуснобазовані, дослідження англійської термінологічної лексики сприятимуть глибшому розумінню процесів, що лежать в основі її перекладу українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакуленко М.О. Методологічні засади вивчення наукової термінології. *Термінологічний вісник*. 2013. № 2 (2). С. 16–21.
2. Вакуленко М.О. Сучасна українська термінологія : методологія, кодифікація, лексикографічна практика : дис. ... докт. філол. наук. Київ, 2023. 445 с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/cc3/ua3ryi2yecfndw4i6jtd5adwquu4oiaf/dis_Vakulenko%20M.%20O.%20KNU%2010.02.01%20-%202022.pdf (дата звернення: 01.10.2024).
3. Васенко Л.А., Дубічинський В.В., Кримець О.М. Фахова українська мова : навчальний посібник. Київ : Центр навч. літ., 2008. 272 с.
4. Гузь А.М. Транскодування як спосіб перекладу англійської авіаційної термінології. *Наука і молодь. Серія «Гуманітарна»*. 2012. № 11–12. С. 143–146.
5. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : КМ “Academia”, 2000. 218 с.
6. Енциклопедія перекладознавства у 4 томах: переклад з англійської / за ред. О.А. Кальниченко, Л.М. Черноватого. Вінниця : Нова Кн., 2020. 584 с.
7. Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. А – Й. Донецьк : Дон., 2012. 401 с.
8. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. Київ : Вид. центр «Академія», 2001. 368 с.
9. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства. Київ : Вид. центр «Академія», 2006. 424 с.
10. Методологія наукових досліджень / В.С. Антонюк та ін. Київ : НТУУ «КПІ», 2015. 277 с.
11. Модуси сучасного перекладознавства : монографія. / ред. С.О. Швачко. Суми : Сум. держ. ун-т, 2021. 149 с.
12. Петрина О.С. Формування та функціонування англомовних та українських терміносистем банківської сфери : дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2016. 202 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/dis_petryna.pdf.
13. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К., 2006. 711 с.
14. Семенов О. Лексикографічна компетенція як показник мовної культури особистості. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 2. С. 41–44.
15. Термін. *Академічний тлумачний словник української мови*. URL: <https://sum.in.ua/s/termin> (дата звернення: 04.10.2024).
16. Тодор О.Г., Бибик С.П. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С.Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 221 с.
17. Фург Д.В., Дмитрук Л.А. Термінологія : навчальний посібник. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 172 с.
18. Цехмістрова Г.С. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Вид. Дім «Слово», 2004. 236 с.
19. Handbook of translation studies: 4 volumes (set). / ed. by Y. Gambier, L. v. Doorslaer. John Benjamins Publishing Company, 2014.
20. Jingjing C. Untranslatability and the method of compensation, theory and practice. *Language studies*. 2012. № 2 (4). P. 826–830.
21. Shuttleworth M., Cowie M. Dictionary of translation studies. Routledge, 2014. 233 p. URL: http://traduttologiageneralenz.pbworks.com/w/file/fetch/138771690/Shuttleworth-Dictionary_of_Translation_Studies.pdf (date of access: 03.10.2024).

REFERENCES

1. Vakulenko, M. O. (2013). *Metodolohichni zasady vyvchennia naukovoï terminolohii [Methodological Foundations for Studying Scientific Terminology]*. *Terminolohichni visnyk: Zbirnyk nauk. prats*, (2 (2)), 16–21. [in Ukrainian]
2. Vakulenko, M. O. (2023). *Suchasna ukrainska terminolohiia: Metodolohiia, kodyfikatsiia, leksykohrafichna praktyka [Modern Ukrainian Terminology: Methodology, Codification, Lexicographic Practice]* [Dys. d-ra filol. nauk, Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka]. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Vakulenko_Maksym/Suchasna_ukrainska_terminolohiia_metodolohiia_kodyfikatsiia_leksykohrafichna_praktyka.pdf [in Ukrainian]
3. Vasenko, L. A., Dubichynskiy, V. V., & Krymets, O. M. (2008). *Fakhova ukrainska mova: Navchalnyi posibnyk [Professional Ukrainian Language: Textbook]*. Tsentri navchalnoi literatury. [in Ukrainian]
4. Huz, A. M. (2012). *Transkoduvannia yak sposib perekladu anhliiskoi aviatsiinoï terminolohii [Transcoding as a Method of Translating English Aviation Terminology]*. *Nauka i molod. Humanitarna seriia. Zbirnyk naukovykh prats.*, (11-12), 143–146. [in Ukrainian]
5. Diakov, A. S., Kyiak, T. R., & Kudelko, Z. B. (2000). *Osnovy terminotvorennia: Semantychni ta sotsiolingvistychni aspekty [Terminology Fundamentals: Semantic and*

- Sociolinguistic Aspects*]. KM Academia. [in Ukrainian]
6. Kalnychenko, O. A., & Chernovatyi, L. M. (Red.). (2020). *Entsyklopediia perekladoznavstva u 4 tomakh: Pereklad z anhliiskoi [Encyclopedia of Translation Studies in Four Volumes: Translation from English]*. Nova Knyha. [in Ukrainian]
 7. Zahnitko, A. P. (2012). *Slovyk suchasnoi linhvistyky: Poniattia i termini. A – Y [Dictionary of Modern Linguistics: Concepts and Terms. A – Y]* (T. 1). DonNU. [in Ukrainian]
 8. Kocherhan, M. P. (2001). *Vstup do movoznavstva [Introduction to Linguistics]* (2-he vyd.). Akademiia. [in Ukrainian]
 9. Kocherhan, M. P. (2006). *Osnovy zistavnoho movoznavstva [Fundamentals of Comparative Linguistics]*. Akademiia. [in Ukrainian]
 10. Antoniuk, V. S., Polonskyi, L. H., Averchenkov, V. I., & Malakhov, Yu. A. (2015). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen [Methodology of Scientific Research]*. NTUU “KPI”. [in Ukrainian]
 11. Shvachko, S. O. (Red.). (2021). *Modusy suchasnoho perekladoznavstva: Monohrafiia [Modes of Modern Translation Studies: Monograph]*. Sumskyi derzhavnyi universytet. [in Ukrainian]
 12. Petryna, O. S. (2016). *Formuvannia ta funkcionuvannia anhlo-movnykh ta ukrainskykh terminosystem bankivskoi sfery [Formation and Functioning of English and Ukrainian Terminological Systems in the Banking Sector]* [Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia, Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka]. Retrieved from https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/dis_petryna.pdf [in Ukrainian]
 13. Selivanova, O. O. (2006). *Suchasna linhvistyka: Terminolohichna entsyklopediia [Modern Linguistics: Terminological Encyclopedia]*. Dovkillia-K. [in Ukrainian]
 14. Semenoh, O. (2008). *Leksykohrafichna kompetentsiia yak pokaznyk movnoi kultury osobystosti [Lexicographical Competence as an Indicator of an Individual’s Language Culture]*. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli*, (2), 41–44. [in Ukrainian]
 15. *Termin [Term]*. (b. d.). Akademichnyi tлумachnyi slovyk ukrainskoi movy. Retrieved from <https://sum.in.ua/s/termin> [in Ukrainian]
 16. Todor, O. H., & Bybyk, S. P. (2001). *Ukrainska mova. Korotkyi tлумachnyi slovyk linhvistychnykh terminiv [Ukrainian Language: Concise Explanatory Dictionary of Linguistic Terms]* (S. Ya. Yermolenko, Red.). Lybid. [in Ukrainian]
 17. Furt, D. V., & Dmytruk, L. A. (2020). *Terminolohiia: Navchalnyi posibnyk. DonNUET [Terminology: Textbook]*. [in Ukrainian]
 18. Tsekhmistrova, H. S. (2004). *Osnovy naukovykh doslidzhen: Navchalnyi posibnyk [Fundamentals of Scientific Research: Textbook]*. Vydavnychiy Dim “Slovo”. [in Ukrainian]
 19. Gambier, Y., & Doorslaer, L. v. (Red.). (2014). *Handbook of translation studies: 4 volumes (set)*. John Benjamins Publishing Company.
 20. Jingjing, C. (2012). Untranslatability and the Method of Compensation, Theory and Practice. *Language Studies*, 2(4), 826–830.
 21. Shuttleworth, M., & Cowie, M. (2014). *Dictionary of translation studies*. Routledge. Retrieved from http://traduttologiageneralenz.pbworks.com/w/file/138771690/Shuttleworth-Dictionary_of_Translation_Studies.pdf.

СТАНОВЛЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ТРИБОЛОГІЇ

Густера Р. М.

аспірант,

викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

Запорізький національний університет

вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна

orcid.org/0009-0009-0948-4156

hustera.roman@gmail.com

Ключові слова:

*екстралінгвістичні чинники,
доіндустріальний період,
екотрибологія, біотрибологія,
трибоінформатика,
ознаки терміносистеми,
трибологічний термін.*

Наука трибологія розвивалася протягом тривалого часу і сьогодні постає як самостійна наукова дисципліна з власною системою термінів на позначення специфічних галузевих понять. У статті висвітлено процеси становлення та розвитку англійської терміносистеми трибології від доіндустріального періоду до сучасності, від стихійного накопичення термінів до становлення цілісної терміносистеми. У процесі формування терміносистеми трибології важливу роль відігравали позамовні чинники. Розвиток відбувався відповідно до еволюції наукових теорій та потреб техніки. Базова лексика на позначення трибологічних понять з'являється ще у доіндустріальний період приблизно до 50-х років XVIII століття. Подальша інтенсифікація досліджень та технологічний прогрес призвели до накопичення та розгалуження термінології, зокрема до появи багатокomпонентних термінів. Офіційне визнання трибології як окремої науки у 60-ті роки XX століття зумовило запозичення термінів, що відображають релевантні поняття переважно з галузей фізики, хімії, машинобудування та матеріалознавства. Подальша взаємодія трибології з іншими науками сприяє розширенню термінологічного апарату. Видається спеціалізована література, впроваджуються галузеві стандарти. З початку XXI століття з'являються терміни для трибологічних понять, пов'язаних із захистом довкілля. Поява триботроніки і розвиток досліджень у сфері трибоінформатики стимулюють подальший розвиток терміносистеми. Трибологічну терміносистему у статті визначено як цілісну і свідомо впорядковану сукупність структурно взаємопов'язаних на логічному та мовному рівні термінів, що відбиває поняттєву систему трибологічної галузі на сучасному етапі її розвитку. Терміносистемі трибології притаманні сталість, відкритість, певна динамічність, цілісність та структурованість.

FORMATION OF THE ENGLISH TERMINOLOGICAL SYSTEM OF TRIBOLOGY

Hustera R. M.

Postgraduate Student,

Lecturer at the Department of English Translation Theory and Practice

Zaporizhzhia National University

Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine

orcid.org/0009-0009-0948-4156

hustera.roman@gmail.com

Key words: *extralinguistic factors, pre-industrial period, ecotribology, biotribology, tribo-informatics, characteristics of the terminological system, tribological term.*

Tribology has evolved over an extended period and currently stands as an independent scientific discipline with its own system of terms denoting specific concepts in the field. This article examines the formation of the English terminological system of tribology, tracing its development from the pre-industrial period to the present, from the initial accumulation of terms to the establishment of a coherent terminological system. Extralinguistic factors have played a crucial role in the development of tribological terminology, as its formation followed the evolution of scientific theories and technological needs. The foundational vocabulary for tribological concepts emerged during the pre-industrial period, before the 1750s. The subsequent intensification of research and technological advancements spurred the expansion and diversification of terminology, including the introduction of multi-component terms. The formal recognition of tribology as a distinct discipline in the 1960s prompted the borrowing of terms reflecting relevant concepts, primarily from physics, chemistry, mechanical engineering, and materials science. Further interaction between tribology and other sciences has facilitated the expansion of its terminology, accompanied by the publication of specialized literature and implementation of industry standards. Since the early 21st century, new terms have emerged for tribological concepts related to environmental protection. The advent of tribotronics and advancements in triboinformatics have further stimulated the development of the terminological system. The article defines the terminological system of tribology as a coherent, structured set of terms that are logically and linguistically interconnected, reflecting the conceptual framework of the field at its current stage of development. The terminological system of tribology is characterized by stability, openness, a degree of dynamism, completeness, and structured organization.

Постановка проблеми. Розвиток термінологічного апарату відображає динаміку й еволюцію наукового знання та є невід'ємною частиною становлення наукових дисциплін. Дослідження процесів становлення терміносистем дозволяє простежити еволюцію наукової думки та розуміння концепцій у відповідній галузі на певному етапі її розвитку, оскільки зміна понятійного апарату галузі відбивається на відповідній термінології через появу нових термінів, переосмислення наявних дефініцій та встановлення міждисциплінарних зв'язків. Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю вивчення процесів становлення та розвитку терміносистеми трибології, зокрема ролі екстралінгвістичних чинників у формуванні зазначеної терміносистеми. З огляду на міждисциплінарний характер трибологічної

науки актуальним також є встановлення зв'язків терміносистеми трибології з терміносистемами суміжних галузей та визначення головних ознак трибологічної терміносистеми.

Головною **метою** нашого дослідження є виявлення чинників становлення та розвитку англійської терміносистеми трибології від доіндустріального періоду до сучасності, уточнення поняття «терміносистема трибології» та визначення її специфічних характеристик як цілісної впорядкованої сукупності термінів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: визначити основні етапи формування терміносистеми трибології та охарактеризувати їх особливості, схарактеризувати сучасний стан розвитку трибологічної науки та терміносистеми галузі, дати визначення термі-

носистеми трибології та встановити її головні ознаки, напрями та перспективи розвитку.

Об'єктом розвідки є англomовна термінологічна система трибології.

Предметом є особливості формування та розвитку англomовної терміносистеми трибології на різних етапах.

Виклад основного матеріалу. Мова розвивається разом з громадою її носіїв та реагує на всі зрушення у розвитку мовної спільноти [Д'яков, Кияк, Куделько, 2000, с. 16]. Склад терміносистеми як підсистеми загальнолітературної мови зумовлений станом відповідної науки або галузі діяльності людини та має тісний зв'язок зі ступенем розвитку наукової теорії та прикладних галузевих підходів. Структура терміносистеми адекватна структурі системи понять спеціальної галузі знань чи діяльності, а функція полягає в тому, щоб слугувати її знаковою (мовною) моделлю [Попович, Бялик, 2020, с. 207], тому важливою частиною дослідження терміносистем є розгляд основних етапів становлення відповідної галузі.

Шлях формування термінології починається разом з формуванням певної галузі знання або діяльності, під час якого типовим є запозичення термінів або цілої термінології. Після накопичення достатньої кількості фактів починається етап розвитку термінології, під час якого поглиблюються наукові знання, з'являються видові поняття до відповідних родових понять, виникають об'єкти техніки, всередині галузі знань створюються нові її підгалузі [Васенко, Дубічинський, Кримець, 2008, с. 84–85]. Подальше формування цілісної терміносистеми є складним процесом, під час якого відбувається систематизація вже наявної сукупності галузевих термінів, продовжується визначення понять галузі та встановлення між ними певних відношень, відбувається класифікація та групування термінів.

У контексті створення терміносистем на процес системоутворення впливають дві групи чинників – позамовні (потреба в номінації галузевих понять) та лінгвістичні, які пов'язані з різноманітністю поняттєвих відносин [Овчаренко, 2013, с. 45]. Виділяють три етапи формування й функціонування терміносистем. На першому етапі відбувається перехід від етапу відсутності теорії до стану її формування, тобто перехід від неупорядкованої сукупності термінів до терміносистеми. На другому етапі відбувається зростання обсягу знань у межах прийнятої теорії. Третій етап характеризується зміною теорії. При цьому впроваджуються нові терміни, а деякі терміни перестають вживатися, що тягне за собою зміну терміносистеми [Васенко, Дубічинський, Кримець, 2008, с. 86]. Таким чином, як системність термінологій, так і періодизація їх розвитку зумовлена екстралінгвіс-

тичними факторами. Основними ж факторами, які визначили становлення та розвиток трибологічної терміносистеми, є рівень теоретичних наукових досліджень, розвиток промисловості та технологій, а також стан практичного застосування знань про тертя, зношування та мащення.

З давніх часів люди розуміли загальні принципи трибології та застосовували їх на практиці. Так, наприклад, ще на єгипетських барельєфах, датованих приблизно 2000 рр. до н.е., зображено те, як при транспортуванні важких кам'яних статуй перед санями наливають рідину, тобто фактично застосовують стародавній мастильний матеріал. Ще одним прикладом спроб людства зменшити тертя є створення у 900-х роках у Китаї металевих підшипників [Ciulli, 2019, с. 3]. Ранні спостереження людей за явищами тертя та зношування стали необхідним ґрунтом для зародження як майбутньої теорії, так і лексичної системи на позначення її понять.

Початок становлення трибології як науки пов'язують із вченим та художником Леонардо да Вінчі, який зацікавився питаннями тертя наприкінці XV століття. Саме він здійснив перші експерименти з трибології, за підсумками яких дійшов висновків про залежність тертя від матеріалу тертьових поверхонь та ступеня їх шорсткості. Він також зазначав, що наявність круглих тіл між двома тілами, які перебувають у контакті, зменшує тертя між ними. Таким чином, Леонардо да Вінчі фактично вказав на можливість створення підшипника кочення [Ciulli, 2019, с. 3–4]. Свої наукові здобутки, пов'язані із вивченням тертя, перший відомий триболог викладав у формі ескізів та записів, які робив ще не стандартизованою на той час італійською мовою.

Водночас в англomовних текстах також все частіше починали з'являтися відображення тогочасного розуміння проблем тертя та дотичних питань, закладаючи основу для подальшого розвитку трибологічної термінології в англійській мові. Так, перший випадок фіксації лексеми *friction* (тертя) в англійській мові припадає на кінець XVI століття зі значенням «натирання». З таким значенням воно часто використовувалося у контексті натирання тіла або кінцівок. У 1722 році слово *friction* набуло значення «опір відносному переміщенню» [Etymonline, OED], і саме це значення є основою нинішнього термінологічного визначення явища тертя. Такі зміни семантики відображають фундаментальні зрушення у розумінні відповідного фізичного явища та є свідченням початку формування термінології ще у доіндустріальний період.

З 1729 року тертя почали пов'язувати зі зношуванням, що згодом сприяло формуванню іншого центрального трибологічного терміна *wear* (зно-

шування), адже з 1729 року *wear* починає використовуватися для опису стану матеріалів, які зазнають поступового руйнування або зменшення об'єму внаслідок, зокрема, тертя або впливу зовнішніх факторів. До цього дане слово використовувалося переважно у контексті носіння одягу та прикрас, а пізніше для позначення процесу поступового руйнування або псування одягу та інших речей внаслідок використання [OED]. Загалом для позначення процесів зношування, спричиненого тертям, використовувалися і такі слова, як *fretting*, *attrition*, *fridging*, *obtrition*, *detrition* та *fray* [OED]. Деякі з них дотепер можна зустріти у технічній літературі, а інші практично повністю вийшли з ужитку.

Дещо пізніше у контексті боротьби з тертям починає використовуватися лексема *lubricate* (*змащувати*). Хоча перше фіксоване вживання цього слова датується 1623 роком, починаючи з 1745 року і до сьогодні, воно використовується у контексті нанесення олії або іншої речовини для зменшення тертя та полегшення роботи машин [OED]. Як мастильні матеріали для зменшення негативних наслідків тертя люди використовували тваринний жир та олії принаймні з першого тисячоліття до нашої ери [Ciulli, 2019, с. 3]. Незважаючи на значні зміни у складі та застосуванні мастильних матеріалів з того часу, сталими є окремі лексичні одиниці, пов'язані із процесами мащення. У значенні «змащувати» лексему *oil* було зафіксовано ще у середині XV століття [OED], а *grease* у цьому ж значенні (із поправкою на більш густу консистенцію мастильного матеріалу) використовували ще у XIV столітті [OED]. Ці лексичні одиниці з'являються у контексті мащення колісних механізмів (зустрічається також форма *wheel-grease*) для попередження тертя та нагрівання поверхонь з дерева, металу та каменю під час їх взаємодії [Mortimer, 1745; Philosophical transactions, 1665].

Сучасна наука, зокрема біотрибологія, використовує трибологічні терміни для опису процесів тертя та зношування у біологічних тканинах, хоча окремі лексеми на позначення базових трибологічних понять, такі як *friction*, *lubricating* або *abrasion* (*стирання*) фігурували у медичному контексті ще у XVIII столітті [Hunter, 1742]. Зазначений факт свідчить про те, що загальні проблеми та природний зв'язок між вивченням механічних взаємодій та біологічними процесами в людському організмі привертати до себе увагу задовго до формального виділення біотрибології.

Хоча наука про тертя на цьому етапі як окрема дисципліна ще не сформувалася, закладалися важливі підвалини для її майбутнього розвитку. Звісно, тоді словниковий запас для опису явищ тертя не був розгалуженим і не мав чітких визна-

чень, як сьогодні. У текстах пропонувалися теорії, описувалися експерименти, а також обговорювалося вирішення завдань прикладного характеру, пов'язаних із тертям, що стало підґрунтям для систематичного дослідження цього феномену. Важливими елементами наукового опису серед інших були такі параметри, як *weight* (вага), *velocity* (швидкість), *pressure* (тиск) та *surface* (поверхня), що є ключовими параметрами аналізу трибологічних процесів і сьогодні. Ці елементи розглядалися у взаємозв'язку, що сприяло розвитку фізики як науки та подальшому виокремленню напряму трибології.

Отже, у доіндустріальний період приблизно до 50-х рр. XVIII ст. відбувається зародження наукових концепцій, проводяться перші дослідження тертя, з'являються зачатки теорії. Трибологічна лексика представлена обмеженою кількістю базових лексичних одиниць, які лише починали набувати спеціалізованих значень у контексті опису явищ тертя та зношування. На цей час ще зарано говорити про розгалужену термінологію із чітко визначеними поняттями, але саме у цей період було закладено основу подальшого розвитку наукового опису явищ тертя, зношування та мащення.

З XVIII ст. відбувався подальший прогрес у теоретичних та практичних аспектах науки про тертя. Індустріальний період характеризувався інтенсифікацією досліджень та публікацією наукових праць, які суттєво розширили розуміння процесів тертя. Він значно перевершив досягнення попередніх часів, що свідчить про зростання актуальності та важливості досліджень тертя в контексті технологічного розвитку. Зокрема, були проведені дослідження, які свідчать про перетворення при терті механічної енергії в теплову. Відбувалося формування основних положень теорії сухого тертя, а також було досягнуто значних успіхів у вивченні тертя за наявності мастильних матеріалів. Розроблено теорії мащення [Антипенко, Белас, Войтов, 2008, с. 6–7; Дмитриченко, Мнацаканов, Мікосянчик, 2006, с. 7]. Прогрес також відбувався у розробці нових підшипників та мастильних матеріалів [Ciulli, 2019, с. 4]. Розвиток у теоретичній та прикладній площинах сприяв не тільки накопиченню нових знань, а й збагаченню термінологічного апарату галузі.

Поповнення термінології відбувається не тільки за рахунок появи нових термінів на позначення явищ або об'єктів техніки, а й за рахунок появи видових понять до відповідних родових понять. Так, слово *abrasive* (*абразивний*) зі значенням «той, що зношує тертям» було зафіксовано в англійській мові у 1805 році [Etymonline]. Пізніше у 1850 році його семантику було розширено з категорії властивості до категорії об'єкта, коли *abrasive* почали використовувати у якості

іменника у значенні «абразив». А ще пізніше у 1868 році у значенні «абразив» починає використовуватися слово *abradant*. Термін *bearing* (підшипник) у значенні «деталь машини, що зменшує тертя» вперше був зафіксований ще у 1791 році [Etymonline]. Згодом почали з'являтися різні типи підшипників, що призвело до виникнення відповідних видових термінів, які конкретизують і розширюють початкове родове поняття. Так, на позначення упорних підшипників для вертикальних валів у 1835 році з'явився термін *foot bearing*, а дещо пізніше вжиток увійшли терміни *footstep bearing* та *pivot bearing* у 1848 році та 1851 році відповідно. Подальший розвиток призвів до появи у 1857 році терміна *roller bearing* (роликівий підшипник), а через десять років, у 1867 році було вперше зафіксовано використання терміна *ball bearing* (кульковий підшипник). Ще згодом у 1909 році на позначення типу підшипника, роль мастила у якому виконує повітря, з'явився інший видовий термін *air bearing* [OED]. Іншим прикладом поповнення термінології у цей період є термінологічне гніздо, утворене навколо стрижневого терміна *grease*. У період з 1839 до 1924 року почали використовуватися такі терміни, як *grease-cock* (мастильний кран), *grease cup* (ковпачкова мастильниця), *axle-grease* (мастило для осі), *cup-grease* (мастило), *grease-gun* (мастильний шприц) та *grease-cap* (ковпак маточини) [OED].

Розвиток теорії та практичних аспектів, пов'язаних з тертям, продовжувався і в ХХ ст. У 1920 році у Лондоні були видані перші рекомендації із застосування твердих мастильних матеріалів [Thomsen, Archbutt, 1920]. Ця робота під назвою "Memorandum on Solid Lubricants" становить узагальнення наявних на той час досліджень щодо питань твердого мащення та використовує терміни на позначення широкого спектру понять, дотичних до проблем тертя та його зменшення. Зокрема, серед них спостерігаються терміни на позначення видів тертя (*dry friction*, *static friction*), триботехнічних характеристик тертя (*coefficient of friction*, *kinetic coefficient of friction*), мастильних матеріалів (*solid lubricant*, *mineral oil*), підшипників (*ball bearing*, *roller bearing*) та пристроїв для забезпечення процесів мащення (*drop-feed oiler*, *pad oiler*).

Згодом у 1937 році у Лондоні відбувається перша міжнародна професійна конференція з питань мащення [Karelitz, 1939]. У 1938 році наукова теорія зробила черговий крок уперед, коли було виділено види зношування при терті, серед яких – тертя ковзання, тертя кочення, зношування при вібраційному контакті тощо. Загалом 30-і роки ХХ століття вважаються початком систематичних досліджень проблем зношування твердих тіл при терті, його природи та основних механізмів.

Дослідники займалися вивченням фундаментальних питань зношування, зокрема утомного та абразивного, запропонували адгезійну та молекулярно-механічну теорії тертя. У 60-х роках було створено адгезійно-деформаційну теорію тертя [Антипенко, Белас, Войтов, 2008, с. 7; Дмитриченко, Мнацаканов, Мікосянчик, 2006, с. 8], що суттєво вплинула на подальший розвиток науки. У 1944 році було створено Американське товариство інженерів з мащення [STLE]. З 50-х років проводилися глибокі дослідження у сфері створення розрахункових методів оцінювання зносу [Антипенко, Белас, Войтов, 2008, с. 8].

Такий стрімкий прогрес у теорії галузі закономерно призвів до розвитку спеціалізованих видань, покликаних поширювати нові знання та сприяти обміну досвідом між науковцями. Так, у 1957 році виходить перший міжнародний журнал з питань проблем зношування та його попередження "Wear", у якому публікується низка досліджень, що відображають актуальні напрями розвитку галузі. У своїх роботах автори фокусуються на різноманітних аспектах тертя, зношування та мащення та користуються доволі детальним термінологічним інструментарієм. Зокрема, у роботі "The wear of cast iron machine tool slides, shears and guideways" автор надає визначення низки термінів на позначення видів зношування, таких як *scratching* (дряпання) або *scoring* (задирка) [Salomon, 1957, с. 41].

Загалом можна стверджувати, що станом на початок ХХ століття термінологічний апарат на позначення понять, пов'язаних із тертям, зношуванням та мащенням, вже був достатньо розвиненим і диференційованим. Досліджень стає більше, а наукові досягнення висвітлюються у науковій та технічній літературі, яка стає сферою функціонування відповідної термінології. Поглиблення теорії та нові прикладні підходи сприяли накопиченню відповідної термінологіки, зокрема багатоконпонентних термінів, та диференціації термінології на окремі семантичні групи. При цьому термінологія поповнюється як за рахунок появи нових термінів, так і за рахунок термінологізації слів загального вжитку.

На початку березня 1966 року у наукову практику увійшло слово *tribology* (трибологія). У сучасному трактуванні воно з'явилося у доповіді професора Пітера Джоста, у якій він звернув увагу уряду Великої Британії на проблеми, пов'язані з втратами внаслідок зношування машин і механізмів. Слово «трибологія» походить від грецького кореня *τριβ* – дієслова *τρίβω* (трибо), що означає «терти», та було визначене як «наука і технологія взаємодії поверхонь, що знаходяться у відносному русі, а також пов'язані з цим явища та їхні практичні наслідки» [Антипенко, Белас, Вой-

тов, 2008, с. 9]. Про недостатність терміна *lubrication*, необхідність використання терміна *tribology* та сутність позначуваної їм науки Пітер Джост згадував у своєму інтерв'ю у 1968 році: «Термін “трибологія” є значно ширшим, ніж “мащення”. Окрім мащення, предметом трибології також є, наприклад, питання тертя (як у гальмах), зносу (наприклад, вкладишів) або проектування підшипників (наприклад, корпусів підшипників). Трибологія – це наука, яка вивчає взаємодію будь-яких контактних поверхонь, які переміщуються одна відносно одної, та пов'язані з цим технологічні завдання». Він також відмітив міждисциплінарну природу трибології та її зв'язок із такими науками та галузями, як машинобудування, фізика, хімія та металургія [Interview with H. Peter Jost, 1968, с. 35].

Після офіційного визнання трибології окремою наукою у становленні досліджуваної терміносистеми розпочинається важливий етап, який характеризується запозиченням термінів на позначення трибологічно релевантних понять згідно з визначеним предметним полем науки переважно з галузей фізики, хімії, машинобудування та матеріалознавства. Запозичення здійснювалося як без зміни семантики запозичуваних одиниць, так через ретермінологізацію, що дозволило сформувати специфічний термінологічний апарат для нової наукової дисципліни. Наявні наукові теорії надали основу для визначення ключових об'єктів трибології та встановлення зв'язків між ними, сприяючи формуванню семантичного ядра підмови, у центрі якого перебувають поняття *тертя*, *зношування* та *мащення*.

Визначення предметного поля науки та впровадження її офіційної назви також сприяло подальшій диференціації та розгалуженню трибологічних досліджень. Зокрема, це призвело до появи низки нових термінів, які відображають специфіку різних напрямів у межах трибології та її взаємодію з іншими науковими дисциплінами. Так, у 1970 році був офіційно введений термін *biotribology* (*біотрибологія*) та розпочалися дослідження зношування та мащення синовіальних суглобів, зношування зубних тканин, заміни клапанів серця, трибології шкіри та тертя волосся [Ciulli, 2019, с. 5]. Зближення трибології та біології сприяло взаємодії лексики цих галузей з метою позначення певних понять, як-от *skin tribology* (трибологія шкіри) або *hair friction* (тертя волосся).

У 1973 році у Лондоні було проведено перший Європейський трибологічний конгрес та організовано Міжнародну раду з трибології. Розвиток науки продовжувався через поглиблення як фундаментальних, так і прикладних її аспектів, зокрема у питаннях підшипників, мащення та трибології магнітних носіїв інформації. У 1984 році як новий

інструмент для аналізу трибологічних процесів з'являється концепція «третього тіла», яка фокусується на ролі елементів трибосистеми, що перебувають у контакті третюх тіл. Термін *third body* стає важливим елементом трибологічної термінології. У 1990 році для напряму вивчення взаємодії поверхонь на атомному рівні було запропоновано термін *nanotribology* (*нанотрибологія*) [Ciulli, 2019, с. 4–5; Neubauer, Cohen, McClelland, Seki, 1990; The aeronautical journal, 1973]. Це призводить до появи термінів на позначення трибологічних явищ у відповідному контексті, таких як *nanofriction* та *nanowear*.

Інтенсифікація досліджень та розвиток теоретичних засад галузі у цей період зумовили необхідність створення стандартів, словників, наукової та довідкової літератури, які стали сферою фіксації та функціонування трибологічної термінології, започаткувавши процес систематизації накопиченої термінології в межах новоствореної наукової дисципліни. Ще у 1969 році Міжнародна дослідницька група з питань зношування конструкційних матеріалів, яка працювала під егідою Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), склала глосарій трибологічних англійських термінів та визначень, який став ключовим джерелом термінів галузі [Senholzi, 1982, с. 17]. У цьому глосарії терміни були розподілені на три основні секції, а саме: загальні трибологічні терміни (*coefficient of friction, angle of contact, fatigue wear, tribometer*), терміни на позначення типів підшипників (*bimetal bearing, journal bearing, radial-load bearing*) та мастильних матеріалів (*lubricating oil, heavy-duty oil, motor oil*). Також варто зазначити, що низку термінів у глосарії було представлено у специфічному для трибології значенні, що свідчить про запозичення відповідних терміноодиниць зі зміною семантики. До прикладу, термін *welding* із визначенням “*the process of joining two metallic workpieces by applying heat...*” [Engineering Dictionary] у межах трибологічної терміносистеми отримав визначення “*adhesion between solid surfaces in direct contact, at any temperature*” [Glossary of terms and definitions, 1969].

Деякі трибологічні терміни зазнають аббревіації. Це терміни на позначення різних трибологічних понять, зокрема видів мащення, зношування та триботехнічних характеристик, як-от *WPC* (*wear particle concentration*) – концентрація частинок зносу, *TS* (*tribosystem*) – трибосистема, *RCF* (*rolling contact fatigue*) – контактна втома при коченні, *EHL* (*elastohydrodynamic lubrication*) – еластогідродинамічне мащення тощо.

У становленні та розвитку термінологічної системи будь-якої галузі науки велику роль відіграє стандартизація термінології. Англійські три-

бологічні терміни фіксувалися як у міжнародних, так і у національних термінологічних стандартах, що свідчить про цілеспрямований характер термінологічної роботи в цій галузі. Так, у 1979 році Німецький інститут зі стандартизації (DIN) опублікував стандарт DIN 50 320 “Wear”, у якому було наведено класифікацію термінів, пов’язаних зі зношуванням [DIN 50 320, 1979]. У 1988 році вийшов міжнародний термінологічний стандарт ASTM G40 “Standard Terminology Relating to Wear and Erosion”, який безпосередньо стосується питань трибології та регулярно переглядається для забезпечення актуальності термінології [ASTM–G40]. Водночас розроблялися й національні стандарти, які включали англійські варіанти термінів для забезпечення міжнародної сумісності. Так, в Україні у 1994 році був прийнятий ДСТУ 2823–94 «Зносостійкість виробів. Тертя, зношування та мащення» [ДСТУ 2823–94, 1994], а у Китайській Народній Республіці національний стандарт трибологічної термінології вперше було розроблено у листопаді 1999 року [GB/T 17754–1999, 1999]. Зазначимо, що міждисциплінарність трибології має вплив на стандартизацію відповідної термінології. Відповідно до Міжнародної класифікації стандартів (ICS) трибологія дотична одночасно до значної кількості груп у різних галузях, в які входять відповідні терміни [Dašić, Franek, Assenova, Radovanović, 2013; с. 288]. Стандартизація термінів стала важливим етапом на шляху становлення трибологічної терміносистеми, оскільки вона сприяла систематизації термінологічного апарату та покращенню взаєморозуміння між фахівцями, зокрема на міжнародному рівні.

Розробка термінологічних стандартів не є ізольованим процесом, а супроводжується розвитком спеціалізованої літератури, яка стає невід’ємною частиною процесу формування та еволюції терміносистеми галузі. Надзвичайно важливим джерелом спеціальної лексики є галузеві термінологічні словники, оскільки в них фіксуються відношення між термінами як елементами термінологічної системи. На сьогодні кількість словників із фокусом на трибологічній лексиці не є великою. Насамперед це англо-німецькі словники “Dictionary of Lubrication Engineering” [Gänsheimer, 1999] та “Machine Engineering and Tribology” [Wunsch, 2003] 1990 та 2003 років видання відповідно. Пошук вузькогалузевих трибологічних термінів у цих словниках ускладнений наявністю загальнотехнічних термінів та лексичних одиниць із суміжних галузей. Говорячи про сферу фіксації трибологічної термінологічної лексики, важливо зазначити, що з огляду на міжгалузевий характер трибології окремі трибологічні терміни можна зустріти у загальнотехнічних словниках або словниках інших галузей, зокрема металургії

або зварювання. Окрім словників, у цей період також активно публікуються статті, реєструються патенти, видається наукова та навчальна література. Можна стверджувати, що активний розвиток спеціалізованої літератури став важливим елементом у формуванні та еволюції термінологічної системи галузі, фіксуючи її певну сталість і стимулюючи подальший науковий прогрес.

Згодом трибологія зіткнулася з новими викликами, що вплинуло і на термінологічний апарат галузі. Зокрема, на межі XX–XXI століть особливу увагу спеціалістів галузі привернули проблеми навантаження на навколишнє середовище, спричинені виходом з ладу техніки та обладнання, та необхідності їх зменшення. Так, наприкінці 1990-х – початку 2000-х років деякі трибологи почали пропонувати відповідні терміни. У 1997 році було запропоновано термін *tribology for energy conservation* (трибологія з фокусом на оптимізацію використання енергії), у 2000 році – *environmental friendly tribology* (трибологія, орієнтована на захист довкілля) та *ecological tribology* або *ecotribology* (екотрибологія). Після 2000 року до традиційних завдань трибології додалися завдання оптимізації використання енергії та матеріалів, зменшення викидів, поглинання ударних навантажень, зниження шумового забруднення, розробки екологічно безпечних мастильних матеріалів та покращення якості життя. Фактично у розвитку науки почався новий екоіндустріальний період. Для відображення змін у галузі у 2001 році було запропоновано термін *green tribology* (зелена трибологія) [Zhang, 2013, с. 186]. Така зміна меж об’єкта дослідження позначилася і на термінологічному апараті галузі – у спеціалізованих текстах почали використовуватися терміни на позначення трибологічних понять, пов’язаних із захистом довкілля, як-от *green lubricant* (екологічно безпечний мастильний матеріал) чи *biodegradable lubricant* (біорозкладний мастильний матеріал).

У цей період вчені також починають займатися вивченням процесів тертя, зношування та мащення в умовах відкритого космосу, а у 2008 році з’являється термін *tribotronics* (триботроніка), який об’єднує трибологію та електроніку [Zhang, 2013, с. 186]. Розвиток технологій штучного інтелекту також сприяє прогресу трибології та відкриває перспективи для нового погляду на феномен тертя. Сьогодні у межах наукового напрямку *tribo-informatics* (трибоінформатика) застосовуються сучасні комп’ютерні методи для виявлення взаємозв’язків і закономірностей у трибологічних системах [Yin, Yang, Liu, Pan, Zhang, 2024]. Зазначимо, що у цей період також продовжили свій розвиток усі усталені напрями досліджень галузі. Зокрема, трибологічні дослідження відбуваються у контексті проблем дорожнього

та залізничного транспорту, механічної обробки, холодного та гарячого штампування, біоінженерії та систем зберігання інформації. Проводяться трибологічні дослідження нових матеріалів та покриттів, мастильних матеріалів та присадок до них [Ciulli, 2019, с. 5].

Хоча у попередні періоди було визначено багато ключових галузевих термінів, розвиток термінологічного апарату галузі триває. Зокрема, регулярно переглядаються й оновлюються міжнародні стандарти, що містять трибологічні терміни, а перелік стандартизованої термінології розширюється.

Сьогодні трибологія набула широкого визнання. Розробка та теорія трибології торкається різних сфер діяльності людини, але особливу увагу привертає необхідність підвищення зносостійкості та подовження експлуатаційного періоду приладів, інструментів та деталей машин. Важливим завданням трибології є зниження витрат на тертя, яке поглинає близько чверті всієї енергії, яка використовується людиною [Дмитриченко, Мнацаканов, Мікосянчик, 2006, с. 8]. Трибологію вивчають у всіх розвинених країнах світу, де кафедри або курси з трибології є невід'ємною частиною політехнічних університетів, у різних країнах функціонують професійні трибологічні об'єднання. Міжнародна рада з трибології займається координацією наукових установ та асоціацій, а Міжнародний конгрес з трибології відбувається кожні чотири роки.

Вчені виокремлюють низку напрямів трибології, а саме: трибоаналіз (накопичення наукової інформації та моделювання фрикційних процесів), трибоматеріалознавство (вивчення та розробка матеріалів для вузлів тертя), триботехнологію (методи керування фрикційними характеристиками), трибомоніторинг (вимірювання та керування станом фрикційних параметрів), триботехніку (втілення теоретичних знань у практичні конструкції вузлів тертя) та трибоінформатику (узагальнення та зберігання трибологічної інформації) [Закалов О., Закалов І., 2011, с. 8–10]. Окремо також виділяють хімотологію як науку про проблеми теорії та практики раціонального використання палив, олив та мастил у техніці [Венцель, Лисіков, Євтушенко, 2007, с. 11]. Ці напрями, взаємодіючи між собою, формують цілісну систему знань, спрямовану на оптимізацію процесів тертя та зношування. Терміни, що позначають поняття цих напрямів, утворюють окремі підгалузеві терміносистеми, які об'єднуються в єдину цілісну галузеву терміносистему трибології.

Термінологічній лексиці притаманні як внутрішньосистемні, так і зовнішньосистемні відношення. Зокрема, терміни можуть співвідноситись

один з одним на понятійному, дериваційному, семантичному та граматичному рівнях як у межах однієї терміносистеми, так і в декількох паралельно [Ротко, 2013, с. 235]. Ефективне вирішення проблем трибології вимагає взаємодії з іншими галузями, що впливає на відповідну терміносистему, насичуючи її міжсистемними запозиченнями та встановлюючи широкі зв'язки з терміносистемами суміжних галузей. Таким чином, під час розмежування терміносистем та аналізу окремих термінів важливим критерієм є семантичний складник, тобто свідченням приналежності терміна до трибологічної терміносистеми є семи, які співвідносять термін із трибологією.

Узагальнюючи питання становлення трибологічної терміносистеми, можна стверджувати, що визначальними у цьому процесі виступали екстралінгвістичні чинники. Розвиток термінології відбувався відповідно до потреб паралельно з розвитком відповідних теорій. Трибологія розвивалася протягом тривалого часу і сьогодні постає як самостійна наукова дисципліна зі своєю власною системою термінів на позначення специфічних галузевих понять. Важливою передумовою формування системи термінів трибології стала наявність спеціальної галузі дослідження, відповідної теорії, наявність сформованого понятійного апарату, а також лексичних одиниць на позначення спеціальних понять.

Сукупності термінів трибології притаманні типові ознаки терміносистем. Терміносистема трибології є сталою, оскільки вона є мовною моделлю теоретичних, прикладних та методологічних підходів, які склалися або використовуються на даному етапі її розвитку. Водночас трибологічна терміносистема розвивається разом із галуззю та оновлюється у міру розвитку останньої, що виявляється у поповненні терміносистеми новими терміноодинацями. З огляду на це можна стверджувати, що трибологічна терміносистема характеризується відкритістю та певним ступенем динамічності. Заповнення або відсутність семантичних лакун передбачає наявність у складі терміносистеми термінів на позначення всіх необхідних галузевих понять, що дозволяє говорити про її цілісність. Структурованість трибологічної терміносистеми виявляється у її багаторівневій ієрархічній структурі, елементи якої пов'язані на логічному та мовному рівнях. Зв'язність на логічному рівні підтверджується наявністю у системі трибологічних термінів відносин цілого та частини, гіпогіперонімічних відносин та гіперогіпонімічних груп, таких як *tribosystem – open tribosystem – closed tribosystem, abrasive wear – hydroabrasive wear – gasoabrasive wear*. Що стосується зв'язності на мовному рівні, то вона виявляється в існуванні між трибологічними тер-

мінами формально-мовних зв'язків, наприклад: *abrasion – abradant – abrasivity, lubrication – lubricant – lubricity*.

Зважаючи на вищезазначене, трибологічну терміносистему визначаємо як цілісну та свідомо впорядковану сукупність структурно взаємопов'язаних на логічному та мовному рівні термінів, що відбиває поняттєву систему трибологічної галузі на сучасному етапі її розвитку. Терміносистема трибології є підсистемою загальнолітературної мови, великий вплив на розвиток якої мають позамовні чинники. Основними елементами терміносистеми трибології виступають терміни на позначення понять, пов'язаних з тертям, зношуванням та мащенням, у яких відображено міждисциплінарний характер трибологічної галузі. Перспективою подальших досліджень є аналіз шляхів і способів поповнення терміносистеми трибології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антипенко А.М., Белас О.М., Войтов В.А. Основи трибології : підручник / за ред. В.А. Войтова. Харків : ХНТУСГ, 2008. 342 с.
2. Васенко Л.А., Дубічинський В.В., Кримець О.М. Фахова українська мова : навчальний посібник. Київ : Центр учб. літ., 2008. 272 с.
3. Венцель Є.С., Лисіков Є.М., Євтушенко А.В. Основи трибології та хімотології : навчальний посібник. Харків : УкрДАЗТ, 2007. 247 с.
4. Д'яков А.С. Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : КМ "Academia", 2000. 218 с.
5. Дмитриченко М.Ф., Мнацаканов Р.Г., Мікосянчик О.О. Триботехніка та основи надійності машин : навчальний посібник. Київ : Інформавтодор, 2006. 216 с.
6. ДСТУ 2823–94. Зносостійкість виробів. Тертя, зношування та мащення. Терміни та визначення. Вид. офіц. Київ : Держстандарт України, 1994. 32 с.
7. Закалов О.В., Закалов І.О. Основи тертя і зношування в машинах : навчальний посібник. Тернопіль : Вид-во ТНТУ ім. І. Пулюя, 2011. 322 с.
8. Овчаренко Н.І. Теоретичні передумови дослідження терміносистем. *Дивослово*. 2013. № 11. С. 43–45.
9. Попович Ю.В., Бялик В.Д. Поняття термінології та терміносистеми в сучасній лінгвістиці. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2020. Т. 31, № 2. С. 206–211. URL: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-2/36> (дата звернення: 02.04.2024).
10. Ротко С.І. Дефініції понять «термінологія» та «терміносистема» у сучасній лінгвістиці. *Науковий часопис національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 9 «Сучасні тенденції розвитку мов»*. 2013. № 10. С. 234–239.
11. Abrasion | search online etymology dictionary. *Etymonline – Online Etymology Dictionary*. URL: <https://www.etymonline.com/search?q=abrasion> (дата звернення: 23.05.2024).
12. AI for tribology: present and future / N.Yin та ін. *Friction*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1007/s40544-024-0879-2> (дата звернення: 19.06.2024).
13. Anniversary – STLE. *Home – Tribology and Lubrication Engineering Society | STLE*. URL: https://www.stle.org/files/About_STLE/Anniversary/files/Anniversary/Anniversary.aspx?hkey=0dde37de-ba64-4ad3-81e2-af6afe80d867 (дата звернення: 25.05.2024).
14. ASTM–G40. Document Center, Inc. | Your Online Library of US and International Standards. URL: <https://www.document-center.com/standards/show/ASTM-G40/history/> (дата звернення: 20.05.2024).
15. Bearing | search online etymology dictionary. *Etymonline – Online Etymology Dictionary*. URL: <https://www.etymonline.com/search?q=bearing> (дата звернення: 23.05.2024).
16. Bearing – advanced search results in historical thesaurus. *Oxford English Dictionary*. URL: <https://www.oed.com/search/advanced/HistoricalThesaurus?textTermText0=bearing&dateOfUseFirstUse=false&page=3&sortOption=DateOldFirst> (дата звернення: 23.05.2024).
17. Ciulli E. Tribology and industry: from the origins to 4.0. *Frontiers in mechanical engineering*. 2019. Volume 5. 55. URL: <https://doi.org/10.3389/fmech.2019.00055> (дата звернення: 10.04.2024).
18. DIN 50 320. Wear: terms, systematic analysis of wear processes, classification of wear phenomena. Berlin : Beuth Verlag, 1979. 8 с.
19. ER volume 77 issue 748 cover and front matter | the aeronautical journal. *Cambridge Core*. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/aeronautical-journal/article/aer-volume-77-issue-748-cover-and-front-matter/77FD452C1598A9F8117E2DB3D3C742C5#article> (дата звернення: 11.05.2024).
20. Friction | search online etymology dictionary. *Etymonline – Online Etymology Dictionary*. URL: <https://www.etymonline.com/search?q=friction> (дата звернення: 17.05.2024).
21. Friction – Advanced search results in Historical Thesaurus. *Oxford English Dictionary*.

- URL: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=HistoricalThesaurus&q=friction&tl=true> (дата звернення: 17.05.2024).
22. Gänshaimer J. Wörterbuch der Schmierungs-technik : Deutsch-Englisch / English-German = Dictionary of lubrication engineering. New York ; Chicheseter ; Singapore ; Brisbane ; Toronto : Wiley-VCH, 1999. 451 с.
 23. GB/T 17754-1999. 摩擦学术语 [Термінологія трибології]. Вид. офіц. 北京 : 中国标准出版社出版, 1999. 97 с.
 24. Glossary of terms and definitions in the field of friction, wear and lubrication – tribology. Paris : Organisation for economic co-operation and development, 1969. 171 с.
 25. Grease – Advanced search results in Entries. *Oxford English Dictionary*. URL: <https://www.oed.com/search/advanced/Entries?textTermText0=grease&textTermOpt0=WordPhrase&dateOfUseFirstUse=false&page=1&sortOption=DateOldFirst> (дата звернення: 18.05.2024).
 26. Hunter W. Of the structure and diseases of articulating cartilages, by William Hunter, surgeon. *Philosophical transactions (1683-1775)*. 1742. Vol. 42. C. 514–521. URL: <https://www.jstor.org/stable/104206> (дата звернення: 24.04.2024).
 27. International standardization and organizations in the field of tribology / P. Dašić та ін. *Industrial lubrication and tribology*. 2013. Т. 55, № 6. С. 287–291.
 28. Interview with H. Peter Jost. *Tribology*. 1968. Т. 1, № 1. С. 35–37. URL: [https://doi.org/10.1016/S0041-2678\(68\)80697-9](https://doi.org/10.1016/S0041-2678(68)80697-9) (дата звернення: 12.05.2024).
 29. Karelitz G. B. Discussion: “wear in lubrication problems” (Tichvinsky, L.M., 1939, trans. ASME, 61, pp. 335–342). *Journal of fluids engineering*. 1939. Т. 61, № 4. С. 343. URL: <https://doi.org/10.1115/1.4021096> (дата звернення: 13.04.2024).
 30. Lubricate – advanced search results in historical thesaurus. *Oxford English Dictionary*. URL: <https://www.oed.com/search/advanced/HistoricalThesaurus?textTermText0=lubricate&dateOfUseFirstUse=false&page=1&sortOption=DateOldFirst> (дата звернення: 18.05.2024).
 31. Mortimer C. A letter to martin folkes, esq; president of the royal society, from Cromwell Mortimer, M. D. secr. of the same, concerning the natural heat of animals. *Philosophical transactions (1683-1775)*. 1745. Vol. 43. C. 473–480. URL: <https://www.jstor.org/stable/104496> (дата звернення: 22.04.2024).
 32. Nanotribology of diamond films studied by atomic force microscopy / G. Neubauer та in. *MRS proceedings*. 1990. Т. 188. URL: <https://doi.org/10.1557/proc-188-219> (дата звернення: 26.06.2024).
 33. Of some other not-common springs at Basel and in Alsatia. *Philosophical transactions (1665-1678)*. 1665. Vol. 1. C. 134–136. URL: <https://www.jstor.org/stable/101460> (дата звернення: 22.04.2024).
 34. Oil – advanced search results in entries. *Oxford English Dictionary*. URL: <https://www.oed.com/search/advanced/Entries?textTermText0=oil&textTermOpt0=WordPhrase&dateOfUseFirstUse=false&page=1&sortOption=DateOldFirst> (дата звернення: 18.05.2024).
 35. Thomsen T.C., Archbutt L. Memorandum on solid lubricants. *Zenodo*. 1920. URL: <https://zenodo.org/records/1561265/files/article.pdf> (дата звернення: 3.05.2024).
 36. Tribological technology : Final report / ed. by P.B. Senholzi. Annapolis, 1982. 405 с.
 37. Wear. An international journal on fundamentals of friction, lubrication, wear, and their control in industry / ed. by G. Salomon. Elsevier, 1957. Vol. 1 (No. 1). 76 с.
 38. Wear – Advanced search results in historical thesaurus. *Oxford English Dictionary*. URL: <https://www.oed.com/search/advanced/HistoricalThesaurus?textTermText0=wear%20&dateOfUseFirstUse=false&tl=true&page=1&sortOption=DateOldFirst> (дата звернення: 17.05.2024).
 39. Wearing by friction synonyms. *Oxford English Dictionary*. URL: <https://www.oed.com/thesaurus/?classId=82495&tl=true> (дата звернення: 17.05.2024).
 40. Welding. *Engineering Dictionary*. URL: <https://www.engineering-dictionary.com/index.php?definition=5219> (дата звернення: 12.05.2024).
 41. Wunsch F. Wörterbuch Maschinenbau und Tribologie = Dictionary Machine Engineering and Tribology. Berlin; Heidelberg; New York; Hongkong; London; Mailand; Paris; Tokio : Springer, 2003. 1444 с.
 42. Zhang S.-W. Green tribology: fundamentals and future development. *Friction*. 2013. Т. 1, № 2. С. 186–194. URL: <https://doi.org/10.1007/s40544-013-0012-4> (дата звернення: 16.06.2024).

REFERENCES

1. Abrasion | search online etymology dictionary. *Etymonline – Online Etymology Dictionary*. Retrieved from: <https://www.etymonline.com/search?q=abrasion> (Last accessed: 23.05.2024).

2. AER volume 77 issue 748 cover and front matter | the aeronautical journal. *Cambridge Core*. Retrieved from: <https://www.cambridge.org/core/journals/aeronautical-journal/article/aer-volume-77-issue-748-cover-and-front-matter/77FD452C1598A9F8117E2DB3D3C742C5#article> (Last accessed: 11.05.2024).
3. Anniversary – STLE. *Tribology and Lubrication Engineering Society* | STLE. Retrieved from: https://www.stle.org/files/About_STLE/Anniversary/files/Anniversary/Anniversary.aspx?hkey=0dde37de-ba64-4ad3-81e2-af6afe80d867 (Last accessed: 25.05.2024).
4. Antypenko, A.M., Bielas, O.M., & Voitov, V.A. (2008). *Osnovy tribolohii* (V.A. Voitov, Ed.) [Basics of tribology]. Kharkiv: KhNTUSH, p. 342.
5. ASTM-G40. *Document Center, Inc. | Your Online Library of US and International Standards*. Retrieved from: <https://www.document-center.com/standards/show/ASTM-G40/history/> (Last accessed: 20.05.2024).
6. Bearing | search online etymology dictionary. *Etymonline – Online Etymology Dictionary*. Retrieved from: <https://www.etymonline.com/search?q=bearing> (Last accessed: 23.05.2024).
7. Bearing – advanced search results in historical thesaurus. *Oxford English Dictionary*. Retrieved from: <https://www.oed.com/search/advanced/HistoricalThesaurus?textTermText0=bearing&dateOfUseFirstUse=false&page=3&sortOption=DateOld-First> (Last accessed: 23.05.2024).
8. Ciulli, E. (2019). Tribology and industry: From the origins to 4.0. *Frontiers in Mechanical Engineering, Volume 5*, Article 55. <https://doi.org/10.3389/fmech.2019.00055> (Last accessed: 10.04.2024).
9. Dašić, P., Franek, F., Assenova, E., & Radovanović, M. (2013). International standardization and organizations in the field of tribology. *Industrial Lubrication and Tribology*, 55(6), 287–291.
10. Dmytrychenko, M.F., Mnatsakanov, R.H., & Mikosianchyk, O.O. (2006). *Trybotekhnika ta osnovy nadiinosti mashyn* [Tribo-engineering and the basics of machine reliability]. Kyiv: Informavtodor, p. 216.
11. Dyakov A.S., Kyiak T.R., Kudelko Z.B. (2000). *Osnovy terminotvorennia: semantychni ta sotsiolinhvistychni aspekty* [Fundamentals of term formation: semantic and sociolinguistic aspects]. Kyiv: Academia, p. 218.
12. Friction | search online etymology dictionary. *Etymonline – Online Etymology Dictionary*. Retrieved from: <https://www.etymonline.com/search?q=friction> (Last accessed: 17.05.2024).
13. Friction – Advanced search results in Historical Thesaurus. *Oxford English Dictionary*. Retrieved from: <https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=HistoricalThesaurus&q=friction&tl=true> (Last accessed: 17.05.2024).
14. Gänshemer, J. (1999). *Wörterbuch der Schmier-technik : Deutsch-Englisch / English-German = Dictionary of lubrication engineering*. Wiley-VCH, p. 451
15. Glossary of terms and definitions in the field of friction, wear and lubrication – tribology. (1969). Organisation for economic co-operation and development, p. 171
16. Grease – advanced search results in Entries. *Oxford English Dictionary*. Retrieved from: <https://www.oed.com/search/advanced/Entries?textTermText0=grease&textTermOpt0=WordPhrase&dateOfUseFirstUse=false&page=1&sortOption=DateOld-First> (Last accessed: 18.05.2024).
17. Hunter, W. (1742). Of the structure and diseases of articulating cartilages, by william hunter, surgeon. *Philosophical Transactions (1683–1775), Vol. 42*, 514–521. <https://www.jstor.org/stable/104206> (Last accessed: 24.04.2024).
18. Interview with H. Peter Jost. (1968). *Tribology*, 1(1), 35–37. Retrieved from: [https://doi.org/10.1016/S0041-2678\(68\)80697-9](https://doi.org/10.1016/S0041-2678(68)80697-9) (Last accessed: 12.05.2024).
19. Karelitz, G.B. (1939). Discussion: “wear in lubrication problems” (Tichvinsky, L. M., 1939, trans. ASME, 61, pp. 335–342). *Journal of Fluids Engineering*, 61(4), 343. <https://doi.org/10.1115/1.4021096> (Last accessed: 13.04.2024).
20. Lubricate – advanced search results in historical thesaurus. *Oxford English Dictionary*. Retrieved from: <https://www.oed.com/search/advanced/HistoricalThesaurus?textTermText0=lubricate&dateOfUseFirstUse=false&page=1&sortOption=DateOld-First> (Last accessed: 18.05.2024).
21. Mortimer, C. (1745). A letter to martin folkes, esq; president of the royal society, from Cromwell Mortimer, M. D. secr. of the same, concerning the natural heat of animals. *Philosophical Transactions (1683-1775), Vol. 43*, 473–480. <https://www.jstor.org/stable/104496> (Last accessed: 22.04.2024).
22. Neubauer, G., Cohen, S. R., McClelland, G. M., & Seki, H. (1990). Nanotribology of diamond films studied by atomic force microscopy. *MRS Proceedings*, 188. <https://doi.org/10.1557/proc-188-219> (Last accessed: 26.06.2024).
23. Of some other not-common springs at Basel and in Alsatia. (1665). *Philosophical Transactions*

- (1665–1678), Vol. 1, 134–136. <https://www.jstor.org/stable/101460> (Last accessed: 22.04.2024).
24. Oil – advanced search results in entries. *Oxford English Dictionary*. Retrieved from: <https://www.oed.com/search/advanced/Entries?textTermText0=oil&textTermOpt0=WordPhrase&dateOfUseFirstUse=false&page=1&sortOption=DateOldFirst> (Last accessed: 18.05.2024).
 25. Ovcharenko, N.I. (2013). Teoretychni peredumovy doslidzhennia terminosystem. *Dyvoslovo*, (11), 43–45.
 26. Popovych, Yu.B., & Bialyk, V.D. (2020). Poniattia terminolohii ta terminosystemy v suchasni linhvistytsi [Concept of terminology and terminological system in modern linguistics]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho*, 31(2), 206–211. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-2/36> (Last accessed: 02.04.2024).
 27. Rotko, S. I. (2013). Definitsii poniat terminolohiia ta terminosystema u suchasni linhvistytsi [Definitions of the concepts of terminology and term system in modern linguistics]. *Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M.P. Drahomanova*, Serii 9. Suchasni tendentsii rozvytku mov. (10), 234–239.
 28. Salomon, G. (Ed.). (1957). Wear. An international journal on fundamentals of friction, lubrication, wear, and their control in industry. Elsevier, Vol. 1, No. 1, p. 76.
 29. Senholzi, P.B. (Ed.). (1982). Tribological technology. Annapolis, p. 405
 30. Thomsen, T.C., & Archbutt, L. (1920). Memorandum on solid lubricants. *Zenodo*. <https://zenodo.org/records/1561265/files/article.pdf> (Last accessed: 3.05.2024).
 31. Vasenko, L.A., Dubichynskyi, V.V., & Krymets, O.M. (2008). Fakhova ukrainska mova [Professional Ukrainian language]. Kyiv: Tsentruchovoi literatury, p. 272.
 32. Ventsel, Ye.S., Lysikov, Ye.S., & Yevtushenko, A.V. (2007). Osnovy trybolohii ta khimotolohii [Basics of tribology and chemotology]. Kharkiv: UkrDAZT, p. 247.
 33. Wear – Advanced search results in Historical Thesaurus. *Oxford English Dictionary*. Retrieved from: <https://www.oed.com/search/advanced/HistoricalThesaurus?textTermText0=wear%20&dateOfUseFirstUse=false&tl=true&page=1&sortOption=DateOldFirst> (Last accessed: 17.05.2024).
 34. Wear: Terms, systematic analysis of wear processes, classification of wear phenomena (DIN 50 320). (1979). Beuth Verlag, p. 8.
 35. Wearing by friction synonyms. *Oxford English Dictionary*. Retrieved from: <https://www.oed.com/thesaurus/?classId=82495&tl=true> (Last accessed: 17.05.2024).
 36. Welding. *Engineering Dictionary*. Retrieved from: <https://www.engineering-dictionary.com/index.php?definition=5219> (Last accessed: 12.05.2024).
 37. Wunsch, F. (2003). Wörterbuch Maschinenbau und Tribologie = Dictionary Machine Engineering and Tribology. Springer, p. 1444
 38. Yin, N., Yang, P., Liu, S., Pan, S., & Zhang, Z. (2024). AI for tribology: Present and future. *Friction*. URL: <https://doi.org/10.1007/s40544-024-0879-2> (Last accessed: 19.06.2024).
 39. Zakalov O., Zakalov I. Osnovy tertia i znoshuvannia v mashynakh [Basics of friction and wear in machines] : navchalnyi posibnyk. Ternopil : Vydavnytstvo TNTU im. I.Puliuiia, 2011. p. 322
 40. Zhang, S.-W. (2013). Green tribology: Fundamentals and future development. *Friction*, 1(2), 186–194. URL: <https://doi.org/10.1007/s40544-013-0012-4> (Last accessed: 16.06.2024).
 41. Znosostiikist vyrobiv. Tertia, znoshuvannia ta mashchennia. Terminy ta vyznachennia [Wear resistance of parts. Friction, wear and lubrication. Terms and definitions] (DSTU 2823–94). (1994). Derzhstandart Ukrainy, p. 32
 42. 摩擦学术语 [Tribological terminology] (GB/T 1754–1999). (1999). 中国标准出版社出版. 1999, p. 97.

**СТАН РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ПРИКЛАДІ
ДИСКУРС-АНАЛІЗУ СТРАТЕГІЙ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ РАДИ ЄВРОПИ
(2014, 2018, 2024 РР.)**

Дунебабіна О. А.

аспірантка

Національна академія Служби безпеки України

вул. Михайла Максимовича, 22, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-3242-2377

olgadunebabina@ukr.net

Ключові слова: *гендерний дискурс, гендерна терміносистема, дискурс-аналіз, дискурсоутворювальна роль, лінгвогендерологія, Стратегія гендерної рівності Ради Європи, мовна політика, поняття, термін.*

Гендерна терміносистема перебуває в стані інтенсивного розвитку та спеціалізації. Джерелом національного права є міжнародне законодавство, яке також постійно розвивається. Метою статті є огляд формування та змін гендерної терміносистеми стратегій гендерної рівності Ради Європи (далі – стратегії), які були розроблені Комісією з гендерної рівності Ради Європи і прийняті Комітетом Міністрів сторін в 2014, 2018 та 2024 роках. Важливість і актуальність дискурс-аналізу як методу дослідження становлення гендерної терміносистеми визначається тим, що таке дослідження відбувається з урахуванням контексту, у якому розроблялися тексти стратегій. Таким контекстом є розвиток політики досягнення гендерної рівності в просторі впливу Ради Європи. Дискурс-аналіз також передбачає можливість інтерпретувати зміст понять та термінів для розуміння того, які ідеї та концепти закладено в тексті, яким чином мова відображає та формує соціальні реалії, структури та впливає на уявлення реципієнтів про реальність. Наукова новизна статті полягає в тому, що авторкою з використанням дискурс-аналізу простежено взаємозумовленість гендерної терміносистеми і суспільних реалій в текстах стратегій гендерної рівності Ради Європи, зокрема, на прикладах використання таких понять, як гендерно трансформативний підхід, дискримінація за ознакою статі та антигендерні рухи. Здійснено огляд їхнього використання в українському правовому та соціально-політичному дискурсах та наукових дослідженнях. У статті розмежовуються категорії «поняття» і «термін». Таке розмежування є важливим у контексті того, що в сучасному українському науковому дискурсі, зокрема лінгвістиці, категорія гендеру визначається одночасно і як термін, і як поняття як свідчення відсутності чіткого розуміння їхнього змістовного наповнення, а також того факту, що гендерна термінологія перебуває у процесі становлення та потребує глибинного дослідження.

THE STATE OF GENDER TERMINOLOGY DEVELOPMENT BASED ON DISCOURSE ANALYSIS OF THE COUNCIL OF EUROPE GENDER EQUALITY STRATEGIES (2014, 2018, 2024 YEARS)

Dunebabina O. A.

Postgraduate Student

National Academy of the Security Service of Ukraine

Mykhaila Maksymovycha str., 22, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-3242-2377

olgadunebabina@ukr.net

Key words: *concept, Council of Europe Strategy for Gender Equality, gender discourse, gender terminology, discourse analysis, discourse-forming role, language policy, linguo genderology, term.*

The gender terminology is in a process of intensive development and specialization. One of the sources of national law is international legislation, which is also in a process of constant development. The purpose of the article is to review the formation and changes of the gender terminology of the Council of Europe's Strategies for Gender Equality (hereinafter – the Strategies), which were developed by the Council of Europe's Commission for Gender Equality and adopted by the Committee of Ministers of the Parties in 2014, 2018 and 2024. The importance and relevance of discourse analysis as a method of studying the formation of gender terminology is determined by the fact that such a study takes into account the context in which the texts of the Strategies were developed. This context is, first of all, the development of gender equality policy in the Council of Europe's area of influence. Discourse analysis also provides an opportunity to interpret the meaning of concepts and terms to understand what ideas and concepts are embedded in the text, how language reflects and shapes social realities, structures and influences the recipients' perceptions of reality. The scientific innovation of the article is that the author uses discourse analysis to trace the interdependence of gender terminology and social realities in the texts of the Council of Europe's Gender Equality Strategies, in particular, on the examples of the use of such concepts as gender transformative, gender discrimination and anti-gender movements. The author reviews their use in Ukrainian legal and socio-political discourse and research. The article differentiates between the categories of concept and term. Such a differentiation is important in the context of the fact that in contemporary Ukrainian scientific discourse, in particular, linguistics, the category of gender is defined simultaneously as a term and a concept, as evidence of the lack of a clear understanding of their content, as well as the fact that gender terminology is in the process of formation and requires in-depth research.

Постановка проблеми. Розвиток національної гендерної політики потребує не лише нормативно-правового, але й лінгвістичного забезпечення, зокрема розбудови гендерної терміносистеми. Говорячи про становлення та розвиток правового дискурсу в незалежній Україні, варто погодитися з А. Березовенко в тому, що «міжнародна суб'єктність України стала потужним стимулом для розвитку всіх дискурсивних практик, включно зі спеціальними» [Березовенко 2021, с. 77]. А. Березовенко називає такі мейнстрімінгові тенденції, як інтенсифікація мовотворення, інтернаціоналізація мовотворення, а також автохтонізація (націоналізація) мовотворення [Березовенко 2021, с. 77]. Її висновок можна віднести і до формування ген-

дерного дискурсу в Україні, який певною мірою є частиною сучасного правового дискурсу. Невипадково низка вчених досліджує формування такої галузі, як гендерне право. Так, Р. Дудник доводить, що «гендерне право має самостійний предмет та метод правового регулювання, з огляду на що можна говорити про гендерне право як про повноцінну галузь права, що існує поряд з іншими структурними елементами системи права» [Дудник 2022, с. 23]. «Таким чином, становлення повноцінної комунікативної динаміки сучасного українського суспільства вимагає того, щоб процеси негайних категоріальних та номінативних (у тому числі й термінологічних) трансформацій були не менш інтенсивними, ніж

екзистенційні зміни» [Березовенко 2021, с. 78]. Водночас у фундаментальній праці «Щодо мови правничої» С. Головатого гендерна термінологія не згадується і не використовується [Головатий 2024].

Тож поки гендерна тематики фактично відсутня в правничій лінгвістиці, вона активно розвивається в рамках лінгвогендерології, яка вивчає мовні аспекти гендерної теорії та гендерної політики. Гендерний дискурс і гендерні дослідження були відсутні в Україні до здобуття незалежності. Його розвиток розпочався після Четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок в Пекіні (1995), яка підштовхнула процеси формування та реалізації політики на національному рівні, а також здійснення досліджень з орієнтацією на стандарти міжнародних організацій, членом яких є Україна, а не пострадянських або російських дослідників. Приєднання в 1996 році до Ради Європи, переклад українською мовою міжнародних документів з людських прав та гендерної рівності, зокрема Європейської Конвенції з прав людини та протоколів до неї, а також інших документів Ради Європи, стали важливими для формування гендерної терміносистеми. Паралельно з процесом підготовки до ратифікації міжнародного документу розпочинається приведення українського законодавства у відповідність до його стандартів та положень. Важливо, що активну участь у розробленні самих документів брали українські фахівці, зокрема Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, 2011], а також стратегій гендерної рівності Ради Європи, що були прийняті в 2014, 2018 та 2024 роках [Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2014–2017 рр., 2014; Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 рр., 2018; Council of Europe Gender Equality Strategy for 2024–2029, 2024 р]. Дослідження розвитку понятійного апарату цих документів є важливим для розуміння стану та напрямів подальшого розвитку національного гендерного дискурсу.

Стратегії гендерної рівності розробляються Комісією Ради Європи з гендерної рівності, яка складається з представників усіх країн-членів Ради Європи (далі – Комісія). Хоч вони не є обов'язковими документами для держав, усі країни-члени Ради Європи використовують їх під час формування національного законодавства та наслідують їх у своїй політиці. Кожної планерної сесії Комісія розглядає стан імплементації Стратегій на національному рівні країн-членів, а також всередині самої Ради Європи. Стратегії гендерної рівності відображають актуальні потреби

та проблеми у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків і базуються на сучасних дослідженнях та підходах до забезпечення гендерної рівності. Як експертка авторка статті брала участь у розробленні третьої Стратегії гендерної рівності Ради Європи, робота над якою велася під час 23-ої (24–26 травня 2023 р.) та 24-ої (14–16 листопада 2023 р.) пленарних сесій Комісії. Третя Стратегія прийнята Комітетом Міністрів країн-членів Ради Європи 6 березня 2024 р. [Council of Europe adopts Gender Equality Strategy for 2024–2029, 2024]. Авторка статті має також практичний досвід здійснення гендерного опрацювання українського перекладу тексту третьої Стратегії гендерної рівності Ради Європи, зробленого на замовлення Проекту Ради Європи в Україні «Просування гендерної рівності в Україні». Очікується його розміщення на сайті Ради Європи. Стратегії покладені в основу низки національних документів, зокрема Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, 2022 р.], Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року [Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, 2020], Концепції комунікації у сфері гендерної рівності [Концепція комунікації у сфері гендерної рівності, 2020], а також планів дій Ради Європи для України [План дій Ради Європи для України на 2018–2022 роки, План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки]. Цим зумовлена актуальність дослідження розвитку гендерної терміносистеми Стратегій гендерної рівності, аналіз текстів яких досі не проводився.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток гендерної терміносистеми – актуальний предмет досліджень українських лінгвістів, зокрема Г. Кобевко вивчено вплив соціокультурного аспекту на розвиток гендерної лінгвістики [Кобевко, 2017], Л. Компанцевою проаналізовано гендерну перспективу інформаційної безпеки [Компанцева, 2019; Компанцева, 2021], В. Патріарх простежено формування поняття сексизму в термінологічній системі гуманітаристики та гендерної лінгвістики [Патріарх, 2022], О. Чуешковою комплексно досліджуються різні аспекти становлення гендерної терміносистеми [Чуешкова, 2016; Чуешкова, 2017; Чуешкова, 2018] тощо. До питань розвитку термінології гендерної політики у правничому та соціологічному аспектах зверталися К. Левченко [Левченко, 2019] та Т. Марценюк [Марценюк, 2014; Марценюк, 2018]. Дискурс-аналіз як метод «декодування / інтерпретації текстової інформації у її зв'язку з контекстом та особливостями ментальної моделі адресата» впроваджено С. Тхоровською [Тхоровська, 2022, с. 105]. Водно-

час тематика становлення та розвитку гендерної термінології в документах Ради Європи українськими дослідниками не вивчалася.

Метою статті є дослідження особливостей формування та розвитку гендерної терміносистеми на прикладі трьох Стратегій гендерної рівності Ради Європи. Для досягнення поставленої мети були реалізовані такі **завдання**: визначити основні терміни та поняття, що становлять гендерну терміносистему Ради Європи; проаналізувати вплив практичних потреб в забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на розвиток європейського та українського гендерного дискурсу; візуалізувати динаміку використання гендерної термінології від першої (2014 р.) до третьої (2024 р.) Стратегії гендерної рівності Ради Європи; підібрати та навести приклади застосування цієї термінології в Україні.

Предметом дослідження є формування та динаміка гендерної терміносистеми в текстах стратегій гендерної рівності Ради Європи (2014 р., 2018 р., 2024 р.). **Об'єктом дослідження** є тексти трьох Стратегій гендерної рівності Ради Європи англійською та українською мовою.

Виклад основного матеріалу. У цьому дослідженні розмежовуються категорії *поняття* і *термін*. Австрійський вчений-термінолог Х. Фелбер у роботі «Термінологічний посібник», яка видана ЮНЕСКО і стала базовою публікацією з розвитку термінології, дає таке визначення категорії *термін*: «Термін – це будь-який умовний символ, що представляє поняття, визначене в предметній галузі» [Felber, 1984, с. 1], а також категорії *поняття*: «Абстрактне уявлення про об'єкт чи клас об'єктів, яке формується завдяки ментальним операціям» [Felber, 1984, с. 252]. Таке визначення є релевантним і для категорії *гендер*. Разом з тим і сучасному українському науковому дискурсі, зокрема лінгвістиці, категорія *гендер* визначається одночасно і як *термін*, і як *поняття*. Такі дослідники, як Е. Степанова [Степанова, 2017], М. Грабійчук, О. Лазебна [Грабійчук, Лазебна, 2020], Т. Сукаленко [Сукаленко, 2013], Г. Тихоновська [Тихоновська, 2012], Н. Кіщенко, І. Моргун [Кіщенко, Моргун, 2022], використовують категорію *поняття* для опису *гендера*. Р. Ліончук [Ліончук, 2013], Т. Марценюк [Марценюк, 2017], В. Патріарх [Патріарх, 2022], В. Романенко [Романенко, 2015], О. Чуешкова [Чуешкова, 2018] оперують поняттям *термін* по відношенню до категорії *гендер*. Така ситуація є свідченням відсутності як чіткого розуміння їхнього змістового наповнення, так і того факту, що гендерна термінологія перебуває в процесі становлення і потребує глибокого дослідження. Тож одна категорія може бути і *терміном*, і *поняттям* залежно від контексту використання. «Будь-яка людська діяльність і

будь-яка галузь знань наділена великою кількістю понять, які взаємопов'язані між собою в межах однієї галузі, та з поняттями інших галузей, а також сукупністю термінів, що закріплені за цими поняттями. Прогрес у цих галузях призводить до появи нових понять, для яких потрібно призначити терміни. Ці поняття мають бути приведені у відповідність до наявної системи понять. Ця діяльність з пошуку або утворення термінів для понять і визначення понять є водночас науковою і термінологічною» [Felber, 1984, с. 1–2]. Спираючись на дослідження та висновки Х. Фелбера, можемо зробити висновок, що *поняття* набуває статусу *терміну* за умови, що воно стає частиною фахової мови, тобто отримує чітке визначення, відображається в наукових публікаціях, наукових словниках або в правничих актах: «Системи понять становлять основу як загальної мови, так і термінологій. Якщо системи понять у загальній мові є більш-менш довільними і, крім того, донануковими, то термінологічні системи понять є цілеспрямованими і мають відображати найновіші досягнення дисципліни» [Felber, 1984, с. 10].

Враховуючи закріпленість визначення поняття *гендер* в низці правничих документів, зокрема в Конвенції Ради Європи із запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству та боротьби із цими явищами, в словниках (Глосарій і тезаурус Європейського інституту гендерної рівності), а також в науковій літературі, ми вважаємо, що *гендер* потрібно відносити до категорії термінів і відповідно досліджувати становлення гендерної термінології та розвиток гендерної терміносистеми.

За допомогою дискурс-аналізу оригінальних англійських Стратегій гендерної рівності Ради Європи виявлено поняття та терміни, похідні від терміну *gender* та пов'язані з ним (таблиця 1). У таблицю внесено також дані щодо представлення кожного терміна в Глосарії та тезаурусі Європейського інституту гендерної рівності (ЄІР, останній стовпчик) відповідно до інформації на сайті Інституту [Glossary and thesaurus].

На основі кількісного аналізу визначено, що в текстах трьох стратегій використано 45 понять і термінів, похідних від терміну *гендер* або пов'язаних із ним, серед них – 28 в першій Стратегії, 38 – у другій, 41 – у третій. 26 понять використано в усіх трьох стратегіях. 19 термінів визначено в Глосарії і тезаурусі Європейського інституту гендерної рівності [Glossary and thesaurus].

Вважаємо, що наявність визначення того чи іншого поняття в Глосарії і тезаурусі Європейського інституту гендерної рівності становить підставу для віднесення тієї чи іншої категорії до розряду термінів. Результати аналізу свідчать про сталість і розвинутість гендерної термінології,

Динаміка використання гендерної термінології у стратегіях гендерної рівності Ради Європи
(2014–2017 рр., 2018–2023 рр. та 2024–2029 рр.)

Назва документу	Стратегія гендерної рівності РЄ (2014–2017 рр.)	Стратегія гендерної рівності РЄ (2018–2023 рр.)	Стратегія гендерної рівності РЄ (2024–2029 рр.)	Наявність визначення терміну в Глосарії і тезаурусі ЄІП
Гендерні поняття та терміни, які використовуються в тексті Стратегії				
Anti-Gender Movements			X	
Anti-Gender Rhetoric		X		
Gender Awareness	X	X	X	X
Gender-Based Analysis	X	X	X	
Gender-Based Discrimination	X	X	X	X
Gender-Based Exploitation		X	X	
Gender-Based Violence	X	X	X	X
Gender Bias	X	X	X	X
Gender Budgeting	X	X	X	X
Gender Discrimination	X	X	X	X
Gender Equality	X	X	X	X
Gender Equality Agenda	X	X	X	
Gender Equality Bodies	X	X	X	X
Gender Equality Commission	X	X	X	
Gender Equality Law	X	X	X	
Gender Equality Mechanisms	X	X	X	
Gender Equality Monitoring	X	X	X	
Gender Equality Programme	X	X	X	
Gender Equality Transversal Programme		X	X	
Gender Equality Rapporteurs	X	X	X	
Gender Equality Standards		X	X	
Gender Equality Strategy	X	X	X	
Gender Gaps	X	X	X	X
Gender Identity	X	X	X	X
Gender Impact Assessment	X	X	X	X
Gender Inequalities	X	X	X	X
Gender Mainstreaming	X	X	X	X
Gender Norms		X	X	X
Gender Perspective	X	X	X	X
Gender-Related Inequalities		X	X	
Gender Roles		X	X	X
Gender Relations	X			X
Gender Sensitive	X	X	X	X
Gender-Sensitive Integration Measures		X	X	
Gender-Sensitive Policy-Making		X	X	
Gender-Sensitive Policies	X			
Gender Stereotypes	X	X	X	X
Gender-Sensitive Training	X	X	X	
Gender Transformative Approaches			X	
Male Gender Stereotypes		X	X	
Men's Engagement in Gender Equality		X	X	
Online Gender-Based Violence		X	X	
Sex-Based Discrimination			X	
Sex-Based Stereotypes			X	
Всього одиниць: 45	28	38	41	19

Примітка: У таблиці використовується таке кольорове маркування: чорний колір – терміни, які використовуються в усіх трьох стратегіях; червоний колір – терміни, які використовуються в першій Стратегії; фіолетовий колір – терміни, які використовуються в другій Стратегії; синій колір – терміни, які використовуються в другій та третій Стратегіях; зелений колір – терміни, які використовуються в третій Стратегії гендерної рівності.

яка використовується Радою Європи, а також про її розширення від першої Стратегії до третьої (від 28 термінів до 41).

Також спостерігається ситуація зникнення одних понять та термінів і заміни їх іншими. Так, лише в першій Стратегії використовується термін *gender relations* (гендерні відносини) та поняття *gender-sensitive policies* (гендерно чутлива політика). Так, на заміну поняттю *gender-sensitive policies* (гендерно чутлива політика) прийшло поняття *gender-sensitive policy-making* (гендерно чутлива розробка політики або гендерно чутливе полікотворення), що свідчить про розвиток політики та глибше розуміння проблематики, яка включає використання гендерних підходів не тільки в цілях та результатах реалізації політики, але й в процесах її розробки. Водночас визначення цих понять у Глосарії та тезаурусі Європейського інституту гендерної рівності відсутнє, що є свідченням динамічного розвитку соціально-політичних процесів, які ще не отримали виваженого наукового визначення для включення в словник. У близьких контекстах замість терміна *gender relations* (гендерні відносини) в другій Стратегії використовується термін *gender norms* (гендерні норми), які обидва визначені в Глосарії та тезаурусі Європейського інституту гендерної рівності [Glossary and thesaurus].

Також у другій Стратегії з'являються такі поняття, як *anti-gender rhetoric* (антигендерна риторика), *gender-based exploitation* (гендерно зумовлена експлуатація), *gender-related inequalities*, *gender-sensitive integration measures*, *gender-sensitive policy-making* (гендерно чутлива розробка політики або гендерно чутливе полікотворення), *male gender stereotypes* (чоловічі гендерні стереотипи), *men's engagement in gender equality* (залучення чоловіків до гендерної рівності), *online gender-based violence* (гендерно зумовлене насильство онлайн), а також терміни *gender norms* (гендерні норми), *gender roles* (гендерні ролі),

У третій Стратегії з'являється поняття *anti-gender movements* (антигендерні рухи) на заміну поняття *anti-gender rhetoric* (антигендерна риторика), яке використовується лише в другій Стратегії, *gender transformative approaches* (гендерно трансформативні підходи), *sex-based discrimination* (дискримінація, зумовлена статтю), *sex-based stereotypes* (стереотипи, зумовлені статтю).

Проаналізуємо три поняття, які характеризують зміни в гендерному дискурсі Ради Європи і використовуються в третій Стратегії, а саме: *anti-gender movements* (антигендерні рухи), *gender transformative approaches* (гендерно трансформативні підходи), *sex-based discrimination* (дискримінація, зумовлена статтю).

Anti-gender movements (антигендерні рухи). У першій Стратегії [Council of Europe Gender Equality Strategy for 2014–2017, 2014] тема нападів на гендерну політику з боку правих груп, політиків та окремих релігійних організацій, зокрема російської православної церкви, не знайшла відображення, хоча в Україні вона вже була відома, фіксувалася громадськими організаціями і досліджувалась науковцями. На нашу думку, це є підтвердженням того, що антигендерна політика формувалася в російській федерації та була спрямована на країни колишнього радянського союзу. Відповідно, в інших країнах, зокрема в країнах Західної демократії, вона не була помітна. У другій Стратегії [Council of Europe Gender Equality Strategy for 2018–2023, 2018] ідеться вже про *антигендерну риторіку* як відображення впливів росії, які стали відчутними в усій Європі. З часом стало зрозуміло, що за риторикою стоять соціальні рухи, що й знайшло відображення в зміні поняття *антигендерна риторика* на поняття *антигендерні рухи* (*anti-gender movements*), що вимагало визначення їхньої суб'єктності та в практичній площині вказувало на певних акторів, які були носіями як риторики, так і дій. Найбільш активно їх вплив був відчутний на системній протидії ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції), який такі групи чинили в Хорватії, Естонії, Молдові, Грузії, Україні і чинять досі в країнах, які поки не ратифікували цю Конвенцію (Чехія, Словаччина, Болгарія, Латвія, Литва, Угорщина, Вірменія, Азербайджан). Чимало роз'яснень щодо використання терміну *гендер* та похідних від нього надавалося експертами Ради Європи у контексті протидії цим маніпуляціям, зокрема в Україні [Міфи і факти про Стамбульську конвенцію, 2020, с. 16].

Поява понять *дискримінація, зумовлена статтю*, та *стереотипи, зумовлені статтю* (*sex-based discrimination, sex-based stereotypes*), в доповнення до термінів *гендерно зумовлена дискримінація* (гендерна дискримінація) та *гендерно зумовлені стереотипи* (гендерні стереотипи) зумовлена тим, що з термінів *гендерне насильство та гендерно зумовлене насильство* почав, на думку експертів, які виступали на засіданнях Комісії гендерної рівності Ради Європи, зникати саме компонент статі, коли жінок стереотипізують або дискримінують тільки через те, що вони жінки, не пов'язуючи це з тим, чи належать вони до ЛГБТ або інших вразливих груп. І для того щоб повернути в політичний дискурс і практику увагу до питання прав та дискримінації саме жінок, що є ознакою патріархального суспільства, члени Комісії під час роботи на текстом проекту

Стратегії запропонували використовувати у тексті поняття *дискримінація, зумовлена статтю*, та *стереотипи, зумовлені статтю*. Наведемо приклади із вживання поняття *sex-based discrimination* у Стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2024–2029 рр.

1. “*There are a multitude of obstacles that prevent women from having equal access to justice: taboos, prejudices, gender stereotypes, customs, poverty, lack of information, gaps in legislation or in its implementation, violence against women, sex-based discrimination and sexist behaviors within the justice system, and sometimes even the laws themselves. They particularly affect certain groups of women and girls, notably victims of gender-based violence; LGBTI women; migrant, refugee and asylum-seeking women; Roma and Traveller women; women belonging to national, ethnic or religious minorities; women with disabilities; older women; undocumented women; and women human rights defenders*” [Council of Europe Gender Equality Strategy for 2024–2029, 2024, с. 37].

2. “*support data collection and research on sexism, gender stereotypes and sex-based discrimination*” [Council of Europe Gender Equality Strategy for 2024–2029, 2024, с. 19].

Під час роботи над третьою Стратегією також виникли дискусії щодо необхідності використання поняття *gender transformative (гендерно трансформативний)*, а не тільки терміна *гендерно сенситивний* чи поняття *гендерно відповідальний*. Використання поняття *гендерно трансформативний* зумовлено необхідністю не тільки бачити і фіксувати гендерні відмінності, нерівності, дискримінацію, розриви, але й змінювати ситуацію, щоб їх ліквідувати. Тобто *гендерно трансформативний підхід* – це підхід, який спрямований на забезпечення і здійснення гендерних перетворень. Це поняття використовують міжнародні організації, зокрема структури ООН – Дитячий Фонд ООН ЮНІСЕФ [Gender-Transformative Programming 2021], Фонд ООН в галузі народонаселення [Gender transformative approaches to achieve gender equality and sexual and reproductive health and rights 2023], ООН Жінки [Transcending norms: gender transformative approaches in women and girls safe spaces in humanitarian settings 2021]. У документах ЮНІСЕФ поняття *гендерно трансформативні підходи* визначаються як такі підходи, що «спрямовані на усунення першопричин гендерної нерівності, усунення структурних бар’єрів та розширення прав і можливостей вразливих груп населення шляхом внесення змін у законодавство та політику, адаптації та вдосконалення систем і послуг, розподілу ресурсів, а також зміни негативних або шкідливих норм і переконань (включно зі стереотипами), поведінки та практик» [Gender-Transformative Programming, 2021, с. 2].

Вивчення стану і розвитку терміносистеми сучасної української лінгвогендерології показує, що в українській мові термінологія, яка використовується в Стратегіях гендерної рівності Ради Європи, виконує дискурсоутворювальну роль, зокрема в соціально-політичних комунікаціях. Активний розвиток гендерної термінології відображає активізацію державної гендерної політики. Проведений аналіз документів свідчить про те, що поняття *гендерно трансформативний підхід* ще не знайшло визначення та закріплення в правничих документах різних рівнів (закони, постанови та розпорядження КМУ, накази та інші документи центральних органів виконавчої влади та інших державних структур), але використовується в наукових та науково-практичних працях і очікує на свою подальшу легітимацію в політико-правничому дискурсі.

Так, у «Процедурі гендерного аналізу досліджень ЦСД» поняття *гендерно трансформативний підхід* стосується трансформації гендерних стереотипів [Процедура гендерного аналізу досліджень, 2022, с. 3]. Про «гендерно чутливі та гендерно трансформативні (перетворювальні) інтервенції у програмах зменшення шкоди» у своїх навчальних матеріалах говорить Альянс громадського здоров’я [Гендерний підхід. Програма курсу]. Це поняття використовується в Гендерному профілі України [Гендерний профіль, 2023, с. 93].

За словами К. Левченко, «від того, як назвати те чи інше явище, дуже часто залежить те, як потім формується політика. Наприклад, сьогодні ми вже говоримо не про гендерно чутливу політику, а про гендерно трансформативну, тому що відчути дискримінацію – це перший крок. Але важливо те, що ми відчули, трансформувати в дії» [Як писати про гендерну рівність, 2024].

Висновки і перспективи подальших розробок. Сучасний світ є надзвичайно комунікативним. Цей висновок сповна стосується і сфери гендерної політики, оскільки більшість понять та термінів сучасної української гендеристики запозичена з міжнародних документів або наукових публікацій.

Проведене дослідження розвитку гендерної терміносистеми на прикладі трьох стратегій гендерної рівності Ради Європи виявило базові терміни та поняття (*gender-based violence, gender discrimination, gender equality, gender mainstreaming, gender perspective, gender sensitive, gender stereotypes* тощо), які становлять основу гендерної терміносистеми як Ради Європи як міжнародної регіональної організації, так і країн-членів Ради Європи, які впроваджують національні гендерні політики, спираючись на документи та рекомендації Ради Європи, а також Європейського Союзу.

Дослідження також підтвердило зв'язок між становленням гендерної терміносистеми Ради Європи та її країн-членів, а також практичними потребами в забезпеченні рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, розвитком гендерної політики, оскільки терміни та поняття відображають реальні соціально-політичні процеси. Це дає підстави для висновку щодо відображення змін політики забезпечення гендерної рівності в розвитку термінології, зокрема на прикладі збільшення застосування понять *gender transformative* та *gender transformative approaches*. Це означає, що можна передбачити подальший розвиток гендерної термінології, яка потребуватиме свого вивчення та аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березовенко А. Російсько-українська війна в українському політичному дискурсі. *Політичні дослідження*. 2021. № 2. С. 97–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Politst_2021_2_7 (дата звернення: 10.10.2024).
2. Гендерний підхід. Програма курсу. Альянс громадського здоров'я. URL: <https://profihealth.org.ua/uk/courses/5/program> (дата звернення: 18.10.2024).
3. Глосарій і тезаурус Європейського інституту з гендерної рівності / М. Бабак, О. Давліканова та ін. Київ : Вістка, 2021. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17580-20210419.pdf> (дата звернення: 28.09.2024).
4. Головатий С. Щодо мови правничої. Студії. Зібране. Словники. Документи. Київ : Наш Формат, 2024. XIV, 1016 с. : іл.
5. Грабійчук М., Лазебна О. Поняття «гендер» у сучасній науковій парадигмі. *Молодий вчений*. 2020. № 6 (82). С. 369–372. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-74> (дата звернення: 01.10.2024).
6. Гендерний профіль країни. Липень 2023 року. 108 с. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/03/eu4genderhelpdesk_ukrainegenderprofile_2023-cgr_ukr_v5.pdf (дата звернення: 15.10.2024).
7. Дудник Р. Гендерне право та система права: проблеми теорії та практики. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 23–26. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/266894> (дата звернення: 12.10.2024).
8. Кіщенко Н., Моргун І. Теоретико-історичні засади обґрунтування поняття «гендер» в лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2022. № 13 (81). С. 24–26. URL: <https://www.journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/3480> (дата звернення: 06.10.2024).
9. Кобевко Г.В. Вплив соціокультурного аспекту на розвиток гендерної лінгвістики. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 232–235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_58 (дата звернення: 16.10.2024).
10. Компанцева Л.Ф. Гендерна перспектива інформаційної безпеки. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2019. № 2. С. 115–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2019_2_16 (дата звернення: 03.10.2024).
11. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e> (дата звернення: 19.10.2024).
12. Левченко К. Гендерне тяжіння: виклики та рішення. Харків : Фоліо, 2019.
13. Ліончук Р. Термін «гендер» у науковому дискурсі: вітчизняний та зарубіжний підходи. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 2. С. 66–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_2_18 (дата звернення: 08.10.2024).
14. Марценюк Т. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. Київ : Основи, 2017.
15. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація : посібник. Київ, 2014. 65 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a9fb5af5-76c1-460b-8319-0fded7ee8afe/content> (дата звернення: 05.10.2024).
16. Марценюк Т. Рада Європи прийняла нову Стратегію гендерної рівності на 2018–2023 роки. Українська Гельсінська спілка з прав людини. 1 червня 2018 року. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/rada-evropy-pryjnyala-novu-stratehiyu-gendernoji-rivnosti-na-2018-2023-roku> (дата звернення: 14.10.2024).
17. Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України / О. Волобуєва, А. В'яткіна, С. Ганаба та ін. Київ : ФОП «Клименко Ю.Я.», 2021. 292 с.
18. Міфи і факти про Стамбульську Конвенцію / Рада Європи. URL: <https://rm.coe.int/ukr-2020-brochure-ic-myths-and-facts-ukr-25112020/1680a07ee9> (дата звернення: 30.09.2024).
19. Патріарх В. Інтерпретація терміна «гендер» у сучасному науковому дискурсі. URL: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/2394> (дата звернення: 17.10.2024).
20. Патріарх В. Поняття сексизму в термінологічній системі гуманітаристики та гендерної лінгвістики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2022. № 13. С. 311–315.
21. План дій Ради Європи для України на 2018–2022 роки. URL: <https://rm.coe.int/>

- coe-action-plan-for-ukraine-2018-2021-ukr/1680925bec (дата звернення: 07.10.2024).
22. План дій Ради Європи для України на 2023–2026 роки. URL: <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282> (дата звернення: 20.10.2024).
 23. Про затвердження Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriadom-skhvaleno-derzhavnu-stratehiiu-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostei-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2030-roku> (дата звернення: 29.09.2024).
 24. Про схвалення Концепції комунікації у сфері гендерної рівності : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1128-р від 16 вересня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.10.2024).
 25. Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022–2024 роки з її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.10.2024).
 26. Процедура гендерного аналізу досліджень ЦСД. 2022 р. URL: <http://surl.li/lnuziy> (дата звернення: 02.10.2024).
 27. Романенко В.О. До питання історії появи у лінгвістиці термінів «гендер», «маскулінність», «фемінність». *Мова*. 2015. № 23. С. 79–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mova_2015_23_17 (дата звернення: 09.10.2024).
 28. Скорик М. Гендер без мови: презентація українського перекладу Глосарію й тезаурусу Європейського інституту з гендерної рівності. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 3. С. 71–77.
 29. Стацюк Р. Основні підходи до визначення поняття «термін» в сучасній лінгвістичній науці. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. Серія «Мовознавство»*. 2016. Т. 2, № 5. С. 112–116.
 30. Степанова Е.Р. Сутність та походження поняття «гендер». Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 30–31 берез. 2017 р. 2017. С. 269–271.
 31. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2014–2017 рр. URL: <https://rm.coe.int/1680590176> (дата звернення: 11.10.2024).
 32. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 рр. URL: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4> (дата звернення: 28.09.2024).
 33. Сукаленко Т.М. Гендер як соціолінгвістичне поняття. *Лінгвістичні дослідження Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. 2013. № 36. С. 248–254.
 34. Тихоновська Г.С. Визначення поняття «гендер» та гендерні дослідження у сучасній лінгвістиці. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. № 66. С. 231–234.
 35. Тхоровська С. Метод дискурс-аналізу: поняття та застосування (на прикладі ідеологічного дискурсу). *Молодий вчений*. 2022. № 2 (102). С. 104–107. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-2-102-21> (дата звернення: 12.10.2024).
 36. Чуєшкова О.В. Синонімія в терміносистемі гендерної лінгвістики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2017. № 869. С. 105–108.
 37. Чуєшкова О.В. Термін «гендер» і його похідні як ядро терміносистеми гендерної лінгвістики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». 2018. Вип. 2 (70). С. 237–239.
 38. Як писати про гендерну рівність: у Києві презентували рекомендації для ЗМІ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3895167-ak-pisati-pro-gendernu-rivnist-u-kievi-prezentovali-rekomendacii-dla-zmi.html> (дата звернення: 03.10.2024).
 39. Council of Europe adopts Gender Equality Strategy for 2024–2029. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-adopts-gender-equality-strategy-for-2024-2029> (дата звернення: 05.10.2024).
 40. Council of Europe Gender Equality Strategy for 2014–2017. URL: <https://rm.coe.int/1680590174> (дата звернення: 18.10.2024).
 41. Council of Europe Gender Equality Strategy for 2018–2023. URL: <https://rm.coe.int/ge-strategy-2018-2023/1680791246> (дата звернення: 29.09.2024).
 42. Council of Europe Gender Equality Strategy for 2024–2029. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680ae569b (дата звернення: 04.10.2024).
 43. Felber H. Terminology Manual / prepared by Helmet Felber for the General Information Programme and UNISIST and for the International

Information Centre for Terminology. Paris : UNESCO ; Infoterm, 1984. XXI, 426 p.

44. Gender transformative approaches to achieve gender equality and sexual and reproductive health and rights. TECHNICAL NOTE. UNFPA, 2023. URL: https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA_GTA-2023.pdf (дата звернення: 14.10.2024).
 45. Gender-Transformative Programming. Background Paper Series UNICEF Gender Policy and Action Plan 2022–2025. URL: <https://www.unicef.org/lac/en/media/43146/file> (дата звернення: 11.10.2024).
 46. Glossary and thesaurus. Сайт Європейського інституту гендерної рівності. URL: https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus#letter_g (дата звернення: 20.10.2024).
 47. Transcending norms: gender transformative approaches in women and girls safe spaces in humanitarian settings. UN Women, 2021. URL: <https://wrd.unwomen.org/practice/resources/transcending-norms-gender-transformative-approaches-women-and-girls-safe-spaces> (дата звернення: 07.10.2024)
- REFERENCES**
1. Berezovenko, A. (2021). Rosiisko-ukrainska viina v ukrainskomu politychnomu diskursi [The Russian-Ukrainian war in Ukrainian political discourse]. *Politychni doslidzhennia*, (2), 97–110. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Politst_2021_2_7 (Accessed: 10.10.2024).
 2. Gendernyi pidkhid. Prohrama kursu [Gender Approach. Course Program]. Alians hromadskoho zdorovia. Retrieved from <https://profilhealth.org.ua/uk/courses/5/program> (Accessed: 18.10.2024).
 3. Babak, M., & Davlikanova, O., et al. (2021). Hlosarii i tezaurus Yevropeiskoho instytutu z gendernoi rivnosti [Glossary and thesaurus of the European Institute for Gender Equality]. Kyiv: Vistka. Retrieved from <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17580-20210419.pdf> (Accessed: 28.09.2024).
 4. Holovatyi, S. (2024). Shchodo movy pravychoi. Studii. Zibrane. Slovnyky. Dokumenty [Regarding the legal language. Studies. Collected. Dictionaries. Documents]. Kyiv: Nash Format.
 5. Hrabiihchuk, M., & Lazebna, O. (2020). Poniattia “gender” u suchasni naukovi paradymhi [The concept of “gender” in the modern scientific paradigm]. *Molodyi vchenyi*, (6), 369–372. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-74> (Accessed: 01.10.2024).
 6. Gendernyi profil krainy. Ukraina, onovlenyi, lypen 2023 roku [Country Gender Profile. Ukraine, updated July 2023]. Retrieved from https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/03/eu4genderhelpdesk_ukrainegenderprofile_2023-cgp_ukr_v5.pdf (Accessed: 15.10.2024).
 7. Dudnyk, R. (2022). Genderne pravo ta systema prava: problemy teorii ta praktyky [Gender law and the legal system: Issues of theory and practice]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, (4), 23–26. Retrieved from <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/266894> (Accessed: 12.10.2024).
 8. Kishchenko, N., & Morhun, I. (2022). Teoretyko-istorychni zasady obgruntuvannia poniattia “gender” v linhvistytsi [Theoretical and historical basis of the concept of “gender” in linguistics]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozhka akademiia”*. Serii: Filolohiia, (13), 24–26. Retrieved from <https://www.journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/3480> (Accessed: 06.10.2024).
 9. Kobevko, H. V. (2017). Vplyv sotsiokulturnoho aspektu na rozvytok gendernoi linhvistyky [The influence of the sociocultural aspect on the development of gender linguistics]. *Molodyi vchenyi*, (11), 232–235. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_58 (Accessed: 16.10.2024).
 10. Kompantseva, L. F. (2019). Genderna perspektyva informatsiinoi bezpeky [Gender perspective of information security]. *Informatsiina bezpeka liudyny, suspilstva, derzhavy*, (2), 115–125. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2019_2_16 (Accessed: 03.10.2024).
 11. Rada Yevropy. Konventsiiia pro zapobihannia nasyilstvu stosovno zhynek ta domashnomu nasyilstvu ta borotbu iz tsymy yavyschamy [Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence]. Retrieved from <https://rm.coe.int/1680093d9e> (Accessed: 19.10.2024).
 12. Levchenko, K. (2019). Genderne tiazhinnia: vyklyky ta rishennia [Gender Gravity: Challenges and Solutions]. Kharkiv: Folio.
 13. Lionchuk, R. (2013). Termin “gender” u naukovomu diskursi: vitchyzniani ta zarubizhnyi pidkhody [The term “gender” in scientific discourse: domestic and foreign approaches]. *Nova pedahohichna dumka*, (2), 66–70. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_2_18 (Accessed: 08.10.2024).
 14. Martsenyuk, T. (2017). Gender dlia vsikh. Vyklyk stereotyepam [Gender for Everyone: Challenging Stereotypes]. Kyiv : Osnovy.
 15. Martsenyuk, T. (2014). Genderna rivnist i nedyskryminatsiia: posibnyk dlia ekspertiv i ekspertek analitychnykh tsentriv [Gender equality

- and non-discrimination: A manual for experts of analytical centers]. Kyiv. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a9fb5af5-76c1-460b-8319-0fded7ee8afe/content> (Accessed: 05.10.2024).
16. Martsenyuk, T. (2018, June 1). Rada Yevropy pryiniata novu Stratehiiu gendernoi rivnosti na 2018–2023 roky [The Council of Europe adopts a new Gender Equality Strategy for 2018–2023]. *Ukrainska helsinkhska spilka z prav liudyny*. Retrieved from <https://helsinki.org.ua/articles/rada-evropy-pryjnyala-novu-stratehiyu-gendernoji-rivnosti-na-2018-2023-roky> (Accessed: 14.10.2024).
 17. Volobuieva, O., Viatkina, A., & Hanaba, S., et al. (2021). *Metodychni rekomendatsii z intehratsii gendernykh pidkhodiv u systemu pidhotovky fakhivtsiv dlia sektoru bezpeky i oborony Ukrainy* [Methodological recommendations for integrating gender approaches into the training system for security and defense sector specialists in Ukraine]. Kyiv: FOP Klymenko Yu. Ya.
 18. Rada Yevropy. (2020). *Mify i fakty pro Stambulsku Konventsiu* [Myths and Facts about the Istanbul Convention]. Retrieved from <https://rm.coe.int/ukr-2020-brochure-ic-myths-and-facts-ukr-25112020/1680a07ee9> (Accessed: 30.09.2024).
 19. Patriarkh, V. (2022). Interpretatsiia termina “gender” u suchasnomu naukovomu dyskursi [Interpretation of the term “gender” in modern scientific discourse]. Retrieved from <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/2394> (Accessed: 17.10.2024).
 20. Patriarkh, V. (2022). Poniattia seksyzmu v terminolohichnii systemi humanitarystyky ta gendernoi linhvistyky [The concept of sexism in the terminological system of humanities and gender linguistics]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozhka akademiia”*. Serii: Filolohiia, (13), 311–315.
 21. Rada Yevropy. (2018). *Plan dii dlia Ukrainy na 2018–2022 roky* [Action Plan for Ukraine for 2018–2022]. Retrieved from <https://rm.coe.int/coe-action-plan-for-ukraine-2018-2021-ukr/1680925bec> (Accessed: 07.10.2024).
 22. Rada Yevropy. (2023). *Plan dii dlia Ukrainy na 2023–2026 roky* [Action Plan for Ukraine for 2023–2026]. Retrieved from <https://rm.coe.int/action-plan-ukraine-2023-2026-ukr/1680aa8282> (Accessed: 20.10.2024).
 23. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022, August 12). *Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv* [On the approval of the State Strategy for ensuring equal rights and opportunities for women and men]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/uriadom-skhvaleno-derzhavnu-stratehiu-zabezpechennia-rivnykh-prav-ta-mozhlyvostei-zhinok-i-cholovikiv-na-period-do-2030-roku> (Accessed: 29.09.2024).
 24. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2020, September 16). *Pro skhvalennia Kontseptsii komunikatsii u sferi gendernoi rivnosti* [On the approval of the Communication Concept in the field of gender equality]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-%D1%80#Text> (Accessed: 04.10.2024).
 25. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2022, December 20). *Pro skhvalennia Stratehii vprovadzhenia gendernoi rivnosti u sferi osvity do 2030 roku* [On the approval of the Strategy for implementing gender equality in the field of education until 2030]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> (Accessed: 13.10.2024).
 26. *Protsedura gendernoho analizu doslidzhen TsSD* [Procedure for gender analysis of CCD research]. (2022). Retrieved from <http://surl.li/lnuziy> (Accessed: 02.10.2024).
 27. Romanenko, V. O. (2015). *Do pytannia istorii poyavy u linhvistytsi terminiv gender, maskulinnist, femininist* [On the history of the emergence of the terms gender, masculinity, femininity in linguistics]. *Mova*, (23), 79–83. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mova_2015_23_17 (Accessed: 09.10.2024).
 28. Skoryk, M. (2022). *Gender bez movy: prezentatsiia ukraïnskoho perekladu Hlosariia i tezaurusu Yevropeiskoho instytutu z gendernoi rivnosti* [Gender without language: presentation of the Ukrainian translation of the Glossary and Thesaurus of the European Institute for Gender Equality]. *Dniprovskii naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psikhologii, prava*, (3), 71–77.
 29. Stasyuk, R. (2016). *Osnovni pidkhody do vyznachennia poniattia “termin” v suchasni linhvistychnii nautsi* [Main approaches to defining the concept of “term” in modern linguistics]. *Naukovyi visnyk DDPu im. I. Franka. Movoznavstvo*, (2), 112–116.
 30. Stepanova, E. R. (2017). *Sutnist ta pokhodzhennia poniattia “gender”* [The essence and origin of the concept “gender”]. *Materialy mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii*, 269–271.
 31. Rada Yevropy. (2014). *Stratehiia gendernoi rivnosti na 2014–2017 rr.* [Gender Equality Strategy for 2014–2017]. Retrieved from <https://rm.coe.int/1680590176> (Accessed: 11.10.2024).

32. Rada Yevropy. (2018). Stratehiia gendernoi rivnosti na 2018–2023 rr. [Gender Equality Strategy for 2018–2023]. Retrieved from <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4> (Accessed: 28.09.2024).
33. Sukalenko, T. M. (2013). Gender yak sotsiolinhvistychni poniattia [Gender as a sociolinguistic concept]. *Linhvistychni doslidzhennia*, (36), 248–254.
34. Tykhonovska, H. S. (2012). Vyznachennia poniattia “gender” ta genderni doslidzhennia u suchasni linhvistytsi [Defining the concept of “gender” and gender research in modern linguistics]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, (66), 231–234.
35. Tkhorovska, S. (2022). Metod dyskurs-analizu: poniattia ta zastosuvannia [Discourse analysis method: concept and application]. *Molodyi vchenyi*, (2), 104–107. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-2-102-21> (Accessed: 12.10.2024).
36. Chuiushkova, O. V. (2017). Synonimiiia v terminosystemi gendernoi linhvistyky [Synonymy in the terminology system of gender linguistics]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”*. Serii: Problemy ukrainskoi terminolohii, (869), 105–108.
37. Chuiushkova, O. V. (2018). Termin “gender” i ioho pokhidni yak yadro terminosystemy gendernoi linhvistyky [The term “gender” and its derivatives as the core of the gender linguistics terminology system]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozhka akademiia”*. Serii: Filolohiia, (70), 237–239.
38. Yak pysaty pro gendernu rivnist: u Kyievi prezentuvaty rekomendatsii dlia ZMI [How to write about gender equality: recommendations for the media presented in Kyiv]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3895167-ak-pisati-pro-gendernu-rivnist-u-kievi-prezentuvati-rekomendacii-dlia-zmi.html> (Accessed: 03.10.2024).
39. Council of Europe. (2024). Council of Europe adopts Gender Equality Strategy for 2024–2029. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-adopts-gender-equality-strategy-for-2024-2029> (Accessed: 05.10.2024).
40. Council of Europe. (2014). Gender Equality Strategy for 2014–2017. Retrieved from <https://rm.coe.int/1680590174> (Accessed: 18.10.2024).
41. Council of Europe. (2018). Gender Equality Strategy for 2018–2023. Retrieved from <https://rm.coe.int/ge-strategy-2018-2023/1680791246> (Accessed: 29.09.2024).
42. Council of Europe. (2024). Gender Equality Strategy for 2024–2029. Retrieved from https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680ae569b (Accessed: 04.10.2024).
43. Felber, H. (1984). *Terminology Manual*. Paris: UNESCO; Infoterm.
44. UNFPA. (2023). Gender transformative approaches to achieve gender equality and sexual and reproductive health and rights. Retrieved from https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA_GTA-2023.pdf (Accessed: 14.10.2024).
45. UNICEF. (2022). Gender-Transformative Programming. Background Paper Series. Retrieved from <https://www.unicef.org/lac/en/media/43146/file> (Accessed: 11.10.2024).
46. European Institute for Gender Equality. Glossary and thesaurus. Retrieved from https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus#letter_g (Accessed: 20.10.2024).
47. UN Women. (2021). Transcending norms: gender transformative approaches in women and girls safe spaces in humanitarian settings. Retrieved from <https://wrd.unwomen.org/practice/resources/transcending-norms-gender-transformative-approaches-women-and-girls-safe-spaces> (Accessed: 07.10.2024).

КЛЮЧОВІ МОТИВИ ТВОРЧОСТІ САЛМАНА РУШДІ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ «ГАРУН І МОРЕ ОПОВІДОК»)

Євтушенко С. О.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури,
компаративістики і грінченкознавства
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
вул. Левка Лук'яненка, 13Б, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-2183-2338
s.yevtushenko@kubg.edu.ua*

Ключові слова: *мотив,
епіграф, магічний реалізм,
Індія.*

С. Рушді ретельно вибудовує каркас своїх творів. Назва, епіграфи, композиційна побудова – надважливі елементи архітекτονіки, які міцно тримають конструкцію його текстів. Особливе місце займають епіграфи, які відіграють роль вагомого структурного компоненту творів письменника. У повісті «Гарун і море оповідок» підібране висловлювання на початку тексту дозволяє відчитати важливі складники авторського ідіостилу, а саме: (1) міф – структурно-семантична модель тексту; (2) магічний реалізм – стилістичний код тексту; (3) мистецтво – філософське та естетичне пізнання буття. У романах «Земля під її ногами», «Клоун Шалімар», «Гнів», «Золотий дім» спостерігаємо використання письменником епіграфів як паратекстів. Скориставшись різноманітними джерелами для конструювання надтекстових цитат, С. Рушді організовує взаємодію між епіграфом і текстом двома типами: унісон (позиція епіграфа й тексту близькі) та розвиток теми (між епіграфом і текстом виникають взаємини теми й варіації). Магічний реалізм у творчості С. Рушді – художній метод і тип художнього мислення, своєрідна опція сприйняття та відтворення світу. Письменник віртуозно зображує природні та надприродні події, включаючи в реалістичну оповідь ірреальний елемент, який не піддається поясненню з позицій звичних законів універсуму. Реальний та уявний світи у творах С. Рушді наділені здатністю співіснувати та взаємопроникати один в одного. Особливо цікаво спостерігати за майстерним зображенням реальної дійсності в казковому просторі. Подібне бачимо у повісті «Гарун і море оповідок», у якій автор виразно натякає на реалії Індії. Він зображує сезон дощів, змальовує індійські традиції, відтворює контрасти індійського суспільства (країна багатіїв, бідних і дуже бідних), конструє політичні реалії Індії, показуючи політиків та політичні технології, якими вони послуговуються задля досягнення своєї мети.

KEY MOTIVES OF SALMAN RUSHDY'S NOVELS (BASED ON THE STORY "HARUN AND THE SEA STORY")

Yevtushenko S. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature,
Comparative Studies and Grinchenko Studies
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
Levka Lukyanenko str., 13B, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2183-2338
s.yevtushenko@kubg.edu.ua*

Key words: *motif, epigraph, magical realism, India.*

S. Rushdie carefully builds the frame of his works. The title, epigraphs, and compositional structure are crucial elements of architecture that firmly hold the structure of his texts. A special place is occupied by epigraphs, which play the role of an important structural component of the writer's works. In the story "Haroun and the Sea of Stories" (1990), the selected statement at the beginning of the text allows us to read the important components of the author's idiosyncrasy, namely: (1) myth – a structural-semantic model of the text; (2) magical realism – the stylistic code of the text; (3) art – philosophical and aesthetic knowledge of being. In the novels "The Ground Beneath Her Feet" (1999), "Shalimar the Clown" (2005), "Fury" (2001), "The Golden House" (2017) we observe the writer's use of epigraphs as paratexts. Using various sources to construct supratextual quotations, S. Rushdie manages to organize the interaction between the epigraph and the text in two types: unison (the position of the epigraph and the text are close) and the development of the theme (between the epigraph and the text, there are relationships between the theme and variations). Magical realism in S. Rushdie's work is an artistic method and type of artistic thinking, a kind of option for perceiving and reproducing the world. The writer masterfully depicts natural and supernatural events, including an unreal element in a realistic story that cannot be explained from the standpoint of the usual laws of the universe. The real and imaginary worlds in the works of S. Rushdie are endowed with the ability to coexist and interpenetrate each other. It is especially interesting to watch the masterful depiction of reality in a fairy-tale space. We can see this in the story "Haroun and the Sea of Stories", in which the author clearly alludes to the realities of India. It depicts the rainy season, depicts Indian traditions, reproduces the contrasts of Indian society (the country of the rich, the poor and the very poor), constructs the political realities of India, showing politicians and the political technologies they use to achieve their goals.

Постановка проблеми. Творчість С. Рушді незмінно викликає зацікавленість у дослідників. Так, у дисертації Д. Мазіна «Поетика романів Салмана Рушді» (2003) особливості романів письменника як цілісних художніх систем досліджуються на матеріалі творів «Опівнічні діти» (1981), «Сором» (1983), «Останній подих Мавра» (1995) із залученням інших творів автора та його літературної есеїстики. Повість «Гарун і море оповідок» також викликає зацікавлення у дослідників. Прикладом, Людмила Вольна у статті «Морський світ Салмана Рушді: Гарун і море оповідок» аналізує

художній текст, використовуючи індуїстський світогляд як відправну точку та детальний огляд різних аспектів уявлення письменника про море. У статті Томаса Куллмана «Східне та західне в оповіданні "Гарун і море оповідок" Салмана Рушді» досліджується поєднання елементів європейського оповідання з алюзіями на Схід і східну міфологію. Таким чином, повість С. Рушді «Гарун і море оповідок» не залишається поза увагою науковців, однак проблема ключових мотивів твору та їх взаємозв'язок з іншими текстами письменника й творами англо-індійських письменни-

ків вимагає посиленої дослідницької уваги, що і визначило актуальність нашої роботи.

Мета дослідження – встановити ключові мотиви повісті С. Русдї «Гарун і море оповідок» та виявити реалізацію їх у подальшій творчості письменника із залученням творів англо-індійських авторів.

Досягнення загальної мети дослідження передбачає вирішення таких завдань:

1) проаналізувати елементи архітекtonіки (назва творів і епіграфи) у творчості С. Русдї;

2) розкрити реалізацію магічного реалізму у повісті «Гарун і море оповідок»;

3) дослідити відтворення реалій Індії у повісті «Гарун і море оповідок».

Предметом дослідження обрано стійкі формально-змістові компоненти у творчості С. Русдї.

Об'єктом дослідження є вагомий елементи композиційної та сюжетної побудови повісті С. Русдї «Гарун і море оповідок» та інших творів письменника («Два роки, вісім місяців і двадцять вісім ночей», «Золотий дїм», «Клоун Шалїмар», «Лука і вогонь життя», «The Ground Beneath Her Feet»).

Виклад основного матеріалу. С. Русдї ретельно вибудовує каркас своїх творів. Серед конструкцій, які міцно тримають будівлі його творів, – назва (передбачає можливість символічного тлумачення), епіграфи (здебільшого паратекстуальні цитати), композиційна побудова (кожен компонент працює на досягнення художньої цілісності). Так, у повісті «Гарун і море оповідок» складова частина назви «море» актуалізує один із універсальних символів, а саме воду, що відіграє у русдївських текстах роль надважливого художнього образу (див. роман «The Ground Beneath Her Feet»). Кільцева композиція повісті включає елементи казкової побудови (зачин: «Було собі в країні Аліфбей одне сумне місто...» / «There was once, in the country of Alifbay, a sad city...»), використання яких спостерігається у багатьох текстах письменника (див. «Лука і вогонь життя», «Два роки, вісім місяців і двадцять вісім ночей»).

Дослідження текстів С. Русдї переконує, що епіграфи – вагомий структурний компонент творів письменника. У повісті «Гарун і море оповідок» автор використовує такий епіграф: «Зенбла, Зенда, Ксанаду: // Мрію чисту, чарівну, // Запроси до свого сну. // Казку гарну хоч одну // Прочитай – і я прийду» / «Zembla, Zenda, Xanadu: // All your dream-worlds may come true. // Fairy lands are fearsome too. // As I wander far from view // Read, and bring me home to you». Розкодування потребує перший компонент напису до твору – «Zembla, Zenda, Xanadu». Ймовірно, що назву «Zembla» письменник запозичив з роману Володимира Набокова «Бліде полум'я», «Zenda» – з роману Ентонї Хоупа Хокінса «В'язень Зенда», а «Xanadu» відсилає

до місця розташування літньої резиденції монгольського імператора Хубілая та твору Семюеля Тейлора Колрїджа «Kubla Khan; Christabel». Джерела вимагають ретельного дослідження, однак очевидно є символічна складова частина назв «Zembla», «Zenda», «Xanadu». Враховуючи відтінки у найменуваннях, припускаємо, що їх об'єднує авторський наголос на вагомих компонентах художнього тексту, а саме: (1) міф – структурно-семантична модель тексту; (2) магічний реалїзм – стилістичний код тексту; (3) мистецтво – філософське та естетичне пізнання буття. У романах «The Ground Beneath Her Feet», «Клоун Шалїмар», «Fury», «Золотий дїм» письменник використовує епіграфи як паратекст. Джерела надтекстових цитат найрізноманїтніші. Це антична література (Пліній), європейська література (Р.-М. Рїльке, В. Шекспїр, Д.Г. Лоуренс), східна література (Ага Шахїд Алі), європейське кіно (Франсуа Трюффо). Добираючи епіграфи, автор надає перевагу відомим текстам («Сонети до Орфея» Р.-М. Рїльке, «Ромео і Джульєтта» В. Шекспїра, «Коханець ледї Чаттерлей» Д.Г. Лоуренса), тим самим вступаючи в діалог з європейським культурним кодом. Обсяг епіграфів варіюється від одного речення до завершеного твору. У романах «Клоун Шалїмар» і «Золотий дїм» – одне речення: «Чума на ваші два роди» (Вільям Шекспїр, «Ромео і Джульєтта») / «A plague on both your houses!» (William Shakespeare, «Romeo and Juliet»), «Дайте мені мідяка, і я розповім вам золоту історію» («Зазивання вуличних оповідачів у стародавньому Римі, цитоване Плінієм») / «Give me a copper penny and I'll tell you a golden story» (The cry of street-corner storytellers in ancient Rome, quoted by Pliny), «Життя має куди багатшу уяву, ніж ми» (Франсуа Трюффо) / «La vie a beaucoup plus d'imagination que nous» (François Truffaut). У романі «Золотий дїм» – уривок із творів: «Наш вік по сутї своїй трагічний, а тому за трагічний ми його не сприймаємо. Катаклїзм уже стався, й посеред руїн ми починаємо знову будувати сякі-такі оселї, знову плекати сякі-такї надїї. Важкувата це праця – в майбутнє немає гладкої дороги, та ми йдемо в обхїд чи продираємося крізь перешкоди. Треба жити, хоч би скільки впало небес» (Д.Г. Лоуренс, «Коханець ледї Чаттерлей») / «Ours is essentially a tragic age, so we refuse to take it tragically. The cataclysm has happened, we are among the ruins, we start to build up new little habitats, to have new little hopes. It is rather hard work: there is now no smooth road to the future: but we go round, or scramble over the obstacles. We've got to live, no matter how many skies have fallen» (D. H. Lawrence, Lady Chatterley's Lover). У романі «Клоун Шалїмар» – завершений твір: «Я через Рай пливу рікою з пекла: // прекрасний привид, серед ночї. // Весло – це серце, воно у

хвилі з порцеляни б'є. // Безмовна ніч. Весло – це лотос. // Я – танучий весляр. Ласкавим диханням втішає бриз, // мені він наче співчуває...// Якби ж ти могла колись мою бути, // чи залишилося б щось неможливе в світі? // Все, що ти втратила, – це я. Ти не пробачиш. // Блукає моя пам'ять шляхами твого минулого. // Там нічого прощати. Ти пробачиш. // Навіть від себе я таю свій біль, // свій біль я відкриваю лиш собі. // Нема нічого, що не прощається. Ти не прощаєш. // Якби ж ти могла колись мою бути, // чи залишилося б щось неможливе в світі?» (Ага Шахід Алі. «Країна без поштамтів») / *“I am being rowed through Paradise on a river of Hell: Exquisite ghost, it is night.// The paddle is a heart; it breaks the porcelain waves...// I'm everything you lost. You won't forgive me. // My memory keeps getting in the way of your history.// There is nothing to forgive. You won't forgive me. // I hid my pain even from myself; I revealed my pain only to myself.// There is everything to forgive. You can't forgive me. // If only somehow you could have been mine, //what would not have been possible in the world?”* (Agha Shahid Ali). Характерною особливістю рушдівських текстів є співіснування кількох надтекстових цитат – дві у «Клоуні Шалімарі», три у «Золотому домі». Однак зустрічаємо і більш традиційну ситуацію – одну цитату в романі «Земля під її ногами». Варто відмітити епіграф до останнього роману «Кішотт» [Quichotte, 2019], в якому автор відтворює стилістику лицарських романів: *“Quichotte, pronounced “key-SHOT”, in French and “key-SHOT-uh” in German, and Chisciotte, pronounced “key-SHO-tay” in Italian, are alternative spelling/pronunciations of the Spanish Quixote or Quijote, pronounced “key-NO-tay”. Portuguese also uses a “sh” sound rather than a “h” sound for the x or j in the middle of Don Quixote / Quijote’s illustrious name. Cervantes himself would probably have said “key-SHO-tay” in Spanish of his time, For the purposes of this text, the recommended pronunciations is the elegant French “key-SHOT”, for reasons which the text itself will make clear; but, gentle reader, suit yourself. To each his/her/their own articulation of the universal Don”*. С. Рушді надає перевагу автентичним епіграфам (Ж. Жаннет): його цитати містять вказівку або на автора (Франсуа Трюффо), або на джерело («Зазивання вуличних оповідачів у стародавньому Римі, цитоване Плінієм»), або на автора й джерело (Д.Г. Лоуренс, «Коханець леді Чаттерлей»; Ага Шахід Алі, «Країна без поштамтів»; В. Шекспір, «Ромео і Джульєтта», Р.-М. Рільке, «Сонети до Орфея»). Діалогічна взаємодія епіграфа й тексту представлена у рушдівських текстах двома типами, а саме: унісон (позиція епіграфа й тексту близькі); розвиток теми (між епіграфом і текстом виникають взаємини теми й варіації).

Магічний реалізм у творчості С. Рушді – це не стільки художній метод, в якому магичні (містичні) елементи вконструйовані в реалістичну картину світу, скільки тип художнього мислення, своєрідна опція сприйняття та відтворення світу. Письменнику вдається майстерно зображувати природні та надприродні події, при цьому приховуючи власне ставлення до зображуваного. Латентність авторської позиції не заважає читачеві відчитати авторське прагнення об'єднати зображувані світи в єдину художню цілісність. Як відданий апологет магичного реалізму, С. Рушді включає в реалістичну оповідь надприродний елемент, який не піддається поясненню з позицій звичних законів універсуму. У повісті «Гарун і море оповідок» таємнича природа творчості втілена в образі «великого моря оповідок» / джерела оповідок та ретрансляторів – невидимого крану (*invisible Tap*), Джина Води (*Water Genies*), ключа (*subscriber*). Оповідач казок Рашид Халіф п'є гарячу оповідну Воду (*warm Story Waters*) й наповнюється її паром (*I feel full of steam*), але сам процес підключення до джерела оповідок тривалий час залишається таємницею, адже *“that's much Too Complicated To Explain”* [Rushdi, 2000]. Ефекту присутності чарівного в раціональному світі С. Рушді вдається досягти шляхом залучення незвичайних образів і опису неймовірних ситуацій. У повісті «Гарун і море оповідок» задіяні дивні напівреальні персонажі на кшталт дивака-водія Поштового експресу-автобусу номер один до Долини К на ім'я Алеж (*Butt*). Він вражає своєю зовнішністю (здоровань / *an enormous fellow* з гучним голосом, великою чуприною на маківці, що стирчала, як гребінь папути / *a great quiff of hair standing straight up on his head, like a parrot's crest*, зарослим обличчям з якимось дуже «пір'ястим» волоссям / *extremely hairy, somehow feather-like*), поведінкою (умовившись з Гаруном, відмовляється від виконання своїх посадових обов'язків) і філософським сприйняттям життя (*“An accident is truly a sad and cruel thing, but but but – crash! Wham! Spatoosh! – how it makes one giggle and hoot”* / «Сам по собі нещасний випадок – справа сумна й жорстока, але ж, але ж, але ж – Бах! Трах! Та-ра-рах! – як не розреготатися!» [Рушді, 2012]; *“A figure of speech is a shifty thing; it can be twisted or it can be straight”* / «Кожен вислів – гнучка річ; його можна гнути, а можна не гнути й залишити прямим» [Рушді, 2012]). Два світи – реальний світ, побудований на «просвітницькому», раціональному баченні реальності, та ірреальний світ, побудований на прийнятті логіки надприродного як частини повсякденного життя, у творах С. Рушді наділені здатністю співіснувати та взаємопроникати один в одного. У повісті «Гарун і море історій» письменник створює образ сумного міста в

уявній країні Аліфбей (*a sad city*), найсумнішого у світі (*the saddest of cities, a city*), такого сумного, що й забуло, як зветься (*so ruinously sad that it had forgotten its name*). Похмуре море (*a mournful sea*), зграї насуплених риб-вугрів (*full glumfish <...> were so miserable*), велетенські заводи з виробництва смутку (*factories in which (so I'm told) sadness was actually manufactured*), чорний дим з коминів заводів з виробництва смутку (*Black smoke poured out of the chimney of the sadness factories*), руїни «старих-старих будинків, що нагадували розбиті серця» в середмісті (*And in the depths of the city, beyond an old zone of ruined buildings that looked like broken hearts*), – красномовні деталі, які допомагають автору відтворити атмосферу сумного міста з навислим над ним лихим передвістям (*hung over the city like bad news* [Rushdi, 2000, с. 15]). Детально описуючи сумне місто в країні Аліфбей, автор ніби прагне переконати читача в примарності, казковості, химерності цього міста. Однак реальність проникає крізь художнє плетиво авторської фантазії, і перед читачем постає цілком реальна країна – Індія / *the country of Alifbay*, Країна без поштамтів / *the Country Without a Post Office* (за образним виразом Агі Шахіда Алі).

Виділимо декілька позицій у повісті «Гарун і море оповідок», які виразно натякають на реалії Індії.

(1) Зображення сезону дощів як незмінного атрибуту індійського клімату. У повісті «Гарун і море оповідок» автор описує сумне місто під час дощового періоду: саме тоді “*delicious pomfret in the sea*”, “*people could have a break from the glumfish*”, “*the air was cool and clean, because the rain washed away most of the black smoke billowing out of the sadness factories*” [Rushdi, 2000, с. 21]. Англо-індійські письменники (Кіран Десаї, Арундаті Рой) подібно С. Русдді також відтворюють колорит Індії, зображуючи специфічні мусонні дощі, які ллють в країні протягом кількох місяців. Так, у романі Арундаті Рой «Бог дрібниць» дізнаємося, що «на початку червня зривається південно-західний мусон і приносить три місяці вітру й води з короткими проміжками різкого, блискотливого сонячного світла, у якому квапляться набавитися невгамовні діти» [Рой, 2018, с. 4]. Як і в повісті С. Русдді, так і в романі А. Рой дощ змінює навколишній краєвид («Усе навколо захоплює буйна, нестримна зелень» [Рой, 2017, с. 4]) і приносить полегшення місцевим жителям як сумного міста країни Аліфбей, так і жителям Аєменема в індійському штаті Керала. Проникливо насолоду від першого дощу в році передає опис відчуттів Гаруна Халіфа, який “*skipped about and got a wonderful warm drenching, and opened his mouth to let the raindrops plop on to his tongue*” [Rushdi, 2000, с. 21].

(2) Змалювання індійських традицій як незмінної константи індійського суспільства. У повісті «Гарун і море оповідок» автор створює образ казкаря (*storyteller*) Рашида Халіфа, сповненого “*cheery, tall, short and winding stories / tales*”, які він безперестанку / “*never-ending stream*” розповідав. Для шанувальників казкаря був Рашидом-Море Оповідок (*Rashid the Ocean of Notions*), для заздрісників – Шахом-Казна-Що (*Shah of Blah*) [Rushdi, с. 15]. Гарун називав свого батька Жонглером, великим Штукарем (*Juggle*), «який приштуковує одну оповідку до іншої та й крутить ними, як циган сонцем, і, головне, ніколи не схибить» (*because his stories were really lots of different tales juggled together, and Rashid kept them going in a sort of dizzy whirl, and made a mistake* [Rushdi, 2000, с. 16]). Здавалося, досить Рашидові розімкнути уста в щирій усмішці – й звідти виплигне новісінька легенда (*pop some brand-new saga*), де є справжнісіньке чаклунство (*sorcery*), велике кохання (*love-interest*), чудові принцеси (*princesses*), злі дядьки (*wicked uncles*), товсті тітки (*fat aunts*), вусаті бандити в жовтих картатих штанах (*mustachioed gangsters in yellow check pants*), чудові гаї (*fantastic locations*), великі негідники (*cowards*), хоробрі герої (*heroes*), завзяті сутички (*fight*s) та ще пів дюжини тихих мелодій (*half a dozen catchy, hummable tunes*). Здатність створювати історії єднає русдівського казкаря як з індійськими вуличними оповідачами, так і з героями арабських казок. Ім'я *Rashid Khalif* (як і ім'я його сина *Haroun*) сягає легендарного халіфа Багдада Гаруна аль-Рашида, правління якого возвеличується в збірці «Тисяча й одна ніч». Варто відмітити, що письменник неодноразово звертався у своїй творчості до найвідомішої у світі збірки східних казок. Промовистий приклад – роман «Два роки, вісім місяців і двадцять вісім ночей», назва якого є алюзією на збірку «Тисяча й одна ніч». У повісті «Гарун і море оповідок» очевидними є перегуки між образом непересічної оповідачки казок Шехерезади та русдівським персонажем (зокрема, вплив на аудиторію). Під час виступів Рашид Халіф (як і Шехерезада) перетворювався на «справжнього чарівника», чарам якого піддавалися і обдерті дітлахи (*raggedy children*), і беззубі діди (*toothless old-timers*), і міські корови (*city's wandering cows*), і мавпочки (*monkeys*), і папуги (*parrots*) [Rushdi, 2000, с. 16]. Рашидове вміння захопити слухачів нагадує не тільки оповідачку східних казок, а і легендарного давньогрецького героя Орфея, спів якого зачаровував і людей, і тварин, і птахів, і мешканців підземного царства. Образ Орфея як непересічного співака і музиканта в трансформованому вигляді постає також в романі «Земля під її ногами», що дає підстави

припустити вагомість цього міфічного персонажа для авторської моделі художнього світу.

(3) Відтворення Індії як країни контрастів, неодмінним атрибутом якої є *poor* і *super-poor*. У повісті «Гарун і море оповідок» родина головного персонажа мешкає у невеликому панельному будинку, який “*nothing like the skyscrapers where the super-rich folks lived; then again, it was nothing like the dwellings of the poor, either*” [Rushdi, 2000, с. 16]. В Індії багаті живуть у хмарочосах, бідні у невеликих будиночках, а бідарі «в халабудях зі старих фанерних ящиків і полімерної плівки, склеєних відчаєм» (“*in tumbledown shacks made of old cardboard boxes and plastic sheeting, and these shacks were glued together by despair*”). Показово, що навіть за ніч, проведену на брукувці та на сходах крамниць, місцеві бандити здирали з бідаків гроші. І ще одна деталь: «Діти бідняків хворіли й голодували, а діти багатих переїдали й сварилися через гроші батьків». У творах англо-індійських письменників (Аравінд Адіга, «Білий тигр», Арундаті Рой, «Бог дрібниць») відтворення екзотики Індії поєднується із зображенням так званої темної сторони Індії, реальної Індії з безкінечними історіями насильства, розбещення, хвороб та смерті.

Черги біля касового вікна – “*a wrestling match*” – це Індія в мініатюрі. Велика кількість пасажирів (хто з курчам, хто з дитинчам, хто з іншою поклажею) чубилася через найменшу дрібницю і ставала «учасниками грандіозної штовханини, над якою літало пір’я, іграшки й капелюхи». Кожен хотів купити квиток першим і тільки одиницям, очманілим і у пошматованому одязі, вдавалося «перемогти» і отримати омріяний квиток на автобус. Біля автобусів юрби пасажирів здіймали «невеликі хмарки», адже раз за разом вони підхоплювали валізи, скручені постелі, папуг, транзисторні приймачі й бігли до нього. Причина – знущання водіїв, які користалися тим, що «пасажирів було значно більше, ніж місць в автобусах, і ніхто не знав, який автобус має відправлятися першим» [Рушді, 2012].

(4) Конструювання політичних реалій Індії, складовими якої є політики, політичні мітинги, вибори, питання Кашміру.

Відтворюючи образи політиків та їх наближених, С. Рушді підкреслює відповідність їх зовнішнього вигляду внутрішньому наповненню (політики = шахраї). Голова правлячої партії Долини на ім’я Алежбо (*Buttoo*) – «прилизаний панисько» (*The slick gent*) з гладким і лискучим обличчям (*so shiny-faced and smooth*), зі щурячими вусами (*the ratty moustache*), які занадто простакуваті для такого рафінованого пана, та з «нещирою усмішкою кінозірки» (*a movie-star smile*), від чого оточуючим робилося зле [Rushdi, 2000].

Справжнє обличчя політика розкривається в його реакції на порівняння з водієм автобуса: «Який там водій автобуса! О Мойсею-мученику! Ти хоч знаєш, малий, з ким ти говориш? Що спільного між мною і якимось шоферюгою?» (“*Not at all the same as any bus driver, he shrieked. ‘Suffering Moses! Do you know to whom you speak? Do I look the bus-driver type?’*” [Rushdi, 2000]). До пари політикам – помічники, похмурі чоловіки «з величезними вусами в яскраво жовтих картатих штанах», які скидалися на шахраїв (*look like villains*).

Вибори в Індії – найулюбленіша «гра» політиків. Напередодні кожних виборів усі цабе «з масними обличчями, нещирими посмішками й торбами грошей» з найбільших політичних партій звертаються до артистів. Заручитися красномовною підтримкою талановитих акторів на кшталт Рашида Халіфа – перевірений спосіб «набрати якнайбільше голосів», адже ніхто не вірив політиканам, «хоч вони аж зі шкіри пнулися, аби все скидалося на правду» (*they pretended as hard as they could that they were telling the truth*). Секрет довіри до виступів казкаря – його щирість, адже він, на відміну від політиків, «завжди зізнавався, що сказане ним – це суцільна вигадка, плід його уяви» [Рушді, 2012]. Ще один перевірений спосіб набрати голосів – організація політичних мітингів (*political rally*), на які юрмища людей звозили автобусами, перетворюючи місце зібрання на густий ліс, джунглі, величезні кущі дітей, жінок і чоловіків.

Зображуючи долину К – Кашмір, письменник артикулює проблему не вирішеного політичного конфлікту між Індією та Пакистаном за право володіння кашмірською територією. Ідея «Кашмір для кашмірців!» не працює протягом п’ятдесяти років, тому майже у всіх творах С. Рушді звертається до цієї болючої теми (див. «Опівнічні діти», «Клоун Шалімар», «Сором»). У повісті «Гарун і море історій» письменник зображує Долину К як «найвеличніший краєвид у світі», який нагадує «чарівний килим, який чекає і думає, хто ж би на ньому захотів прокататися». Тут і «золоті поля» (насправді порослі жовто-оранжевим шафраном) / “*fields of gold (which really grew saffron)*”, і «срібні гори» (насправді вкриті мерехтливо-білим снігом) / “*silver mountains (which were really covered in glistening, pure, white snow)*”, і «чудове озеро» / “*a beautiful Lake*”, і «руїни казкового замку в срібних горах» / “*the ruined fairy castle in the silver mountains*”, і «споруджені за наказом стародавніх імператорів сади утіх» / “*the pleasure gardens built by the ancient Emperors*”, і «сади з водограями, терасами й павільйонами утіх, де духи давніх королів усе ще витають у пташиній подобі одудів» / “*gardens with fountains and terraces and pavilions of pleasure, where the spirits*

of the ancient kings still flew about in the guise of hoopoe birds”. Прекрасні пейзажі поєднуються із величним минулим, і ніхто не має сумувати, дивлячись на таку красу, однак назва озера – Безрадісне. *Dull Lake* ніби натякає читачеві на оманливість прекрасної картини: “No man can be sad who looks upon that sight,” Rashid had said, “but a blind man’s blindness must feel twice as wretched then” [Rushdi, 2000].

Таким чином, проаналізувавши формально-змістові компоненти повісті С. Рушді «Гарун і море оповідок», ми дійшли таких висновків:

(1) письменник у своїй творчості вагому роль надає елементам архітекtonіки, зокрема назвам твору й епіграфам;

(2) магічний реалізм у творчості письменника постає як художній метод, тип художнього мислення та своєрідна опція сприйняття та відтворення світу;

(3) відтворення реалій Індії (зображення сезону дощів як незмінного атрибуту індійського клімату, змалювання індійських традицій як незмінної константи індійського суспільства, конструювання політичних реалій Індії) виступає невід’ємною складовою частиною художнього світу письменника.

Аналіз та систематизація ключових мотивів творчості С. Рушді та інших англо-індійських письменників потребує ретельного дослідження, і в цьому вбачаємо перспективність розробки даної теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мазін Д. Поетика романів Салмана Рушді : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. КНУТШ. Київ, 2003. 20 с.
2. Рой А. Бог дрібниць. Львів : ВСЛ, 2018. 432 с.
3. Рушді С. Два роки, вісім місяців і двадцять вісім ночей. Львів : ВСЛ, 2018. 336 с.
4. Рушді С. Золотий дім. Львів : ВСЛ, 2019. 496 с.
5. Рушді С. Клоун Шалімар. Київ : Фабула, 2024. 464 с.
6. Рушді С. Лука і вогонь життя. Київ : Вид-во Жупанського, 2012. 200 с.
7. Рушді С. Гарун і море оповідок: казкова повість. Київ : Вид-во Жупанського, 2012. 153 с.
8. Adiga A. The White Tiger. Atlantic Books, 2020. 336 p.
9. Desai K. The Inheritance of Loss. Grove Press, 2006. 384 p.
10. Volná L. (2019). Salman Rushdie’s Sea World: Haroun and the Sea of Stories. *Angles*, 9.

Retrieved from URL: <https://doi.org/10.4000/angles.843>.

11. Kullmann T. (1996). Eastern and Western Story-Telling in Salman Rushdie’s Haroun and the Sea of Stories. *EESE*, 1. Retrieved from URL: https://webdoc.sub.gwdg.de/edoc/ia/eese/artic96/kullmann/1_96.
12. Rushdi S. Haroun and the Sea of Stories Granta books. London in association with Penguin Books, 1990. 216 p.
13. Rushdi S. The Ground Beneath Her Feet. Henry Holt and Co, 2000. 594 p.
14. Rushdi S. Quichotte. Random House, 2019. 416 c.

REFERENCES

1. Mazin D. Poetika romaniv Salmana Rushdi [Poetics of Salman Rushdie’s novels] : avtoref. dis. ... kand. filolog. nauk: 10.01.04. KNUSh. Kyiv, 2003. 20 s.
2. Roj A. (2018). Bog Dribnic [The God of Small Things]. Lviv : VSL, 432 s.
3. Rushdi S. (2018). Dva roki, visim misyacyv i dvadcyat visim nochej [Two Years Eight Months and Twenty-Eight Nights]. Lviv : VSL. 336 s.
4. Rushdi S. (2019). Zolotij dim [The Golden House]. Lviv : VSL. 496 s.
5. Rushdi S. (2024) Kloun Shalimar. [Shalimar the Clown]. Kiyiv : Fabula. 464 s.
6. Rushdi S. (2012). Luka i vogon zhittya. [Luka and the Fire of Life]. Kyiv : Vid-vo Zhupanskogo, 200 s.
7. Rushdi S. (2012). Garun i more opovidok: kazkova povist. [Haroun and the sea of stories: a fairy tale]. Kyiv : Vid-vo Zhupanskogo, 153 p.
8. Adiga A.(2020). The White Tiger. Atlantic Books, 336 p.
9. Desai K. (2006). The Inheritance of Loss. Grove Press, 384 p.
10. Volná L. (2019). Salman Rushdie’s Sea World: Haroun and the Sea of Stories. *Angles*, 9. Retrieved from URL: <https://doi.org/10.4000/angles.843>.
11. Kullmann T. (1996). Eastern and Western Story-Telling in Salman Rushdie’s Haroun and the Sea of Stories. *EESE*, 1. Retrieved from URL: https://webdoc.sub.gwdg.de/edoc/ia/eese/artic96/kullmann/1_96.
12. Rushdi S. (1990) Haroun and the Sea of Stories Granta books. London in association with Penguin Books, 1990. 216 p.
13. Rushdi S. (2000). The Ground Beneath Her Feet. Henry Holt and Co. 594 p.
14. Rushdi S. (2019). Quichotte. Random House. 416 c.

UDC 811.111' 42:791

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-10>

THE EVOLVING DISCOURSE OF FILM REVIEWS: A COMPARATIVE STUDY OF PROFESSIONAL AND AMATEUR APPROACHES

Yesypenko N. H.

*Doctor of Philology, Professor,
Professor at the Department of English
Yurii Fedkovych Chernivtsi National University
Sadova str., 2, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6698-3201
n.yesypenko@chnu.edu.ua*

Solovyova O. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English
Yurii Fedkovych Chernivtsi National University
Sadova str., 2, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3758-5925
o.solovyova@chnu.edu.ua*

Hnatkovska O. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English
Yurii Fedkovych Chernivtsi National University
Sadova str., 2, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4172-9503
o.hnatkovska@chnu.edu.ua*

Key words: *amateur film review, communicative strategy, communicative tactics, professional film review, speech move.*

This study illustrates how communicative strategies in amateur and professional film reviews shape readers' perceptions and preferences, contributing to the evolving landscape of film criticism in the digital age. Its purpose is to examine the communicative purposes of authors of the aforementioned types of reviews and their intended impact on readers through strategic and tactical language use. It employs a communicative and pragmatic approach to explore why readers increasingly prefer amateur film reviews over professional ones, focusing on the strategic and tactical differences between the two. Data for the research have been drawn from professional film reviews in *The Guardian* and amateur film reviews on Rotten Tomatoes, representing heterogeneous genres and scores. The analysis highlights significant differences in the use of communicative strategies and tactics in professional and amateur film reviews. Firstly, two-thirds of all identified strategies have been found in the amateur reviews. Secondly, both review types are characterised by the dominance of the informative communicative strategy, which underscores its alignment with the primary purpose of film reviews: to provide concise, objective information. Professional film reviews, however, tend to avoid author self-presentation tactics. Thirdly, the emotional and motivational communicative strategy, whose aim is to appeal to audience values and experiences, is more common in amateur reviews, thus fostering personal engagement and challenging conventional perspectives. Professional reviews, on the other

hand, prioritize objective analysis of technical and industry-specific aspects, distinguishing them from the emotionally driven focus of amateur critiques. Therefore, amateur reviews often feel more relatable and personal, which can enhance their credibility. In contrast, professional reviews tend to adopt a detached and structured tone, prioritizing the delivery of facts and critical assessment. While this approach supports objectivity, it might not resonate as strongly with certain audiences. These findings underline the evolving nature of film criticism and its dual role in catering to both subjective and objective reader expectations.

ЕВОЛЮЦІЯ ДИСКУРСУ КІНОРЕЦЕНЗІЙ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ТА АМАТОРСЬКИХ ПІДХОДІВ

Єсипенко Н. Г.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської мови*

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Садова, 2, Чернівці, Україна
orcid.org/0000-0002-6698-3201
n.yesypenko@chnu.edu.ua*

Соловйова О. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови*

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Садова, 2, Чернівці, Україна
orcid.org/0000-0002-3758-5925
o.solovyova@chnu.edu.ua*

Гнатковська О. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови*

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Садова, 2, Чернівці, Україна
orcid.org/0000-0003-4172-9503
o.hnatkovska@chnu.edu.ua*

Ключові слова: *аматорська кінорецензія, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, професійна кінорецензія, мовленнєвий хід.*

Дослідження демонструє, як комунікативні стратегії у професійних та аматорських кінорецензіях формують сприйняття та вподобання читачів, сприяючи еволюції кінокритики в епоху цифрових технологій. Мета цієї статті – визначити комунікативні цілі авторів вищезгаданих типів рецензій та їхній передбачуваний вплив на читачів через стратегічне та тактичне використання мови. Застосовуючи комунікативно-прагматичний підхід, щоб дослідити, чому читачі частіше надають перевагу аматорським кінооглядам, а не професійним рецензіям, ми встановили стратегічні й тактичні відмінності між ними. Дані для дослідження були взяті з професійних кінорецензій у “The Guardian” та аматорських кінорецензій на “Rotten Tomatoes”, беручи до уваги різноманітні жанри та оцінки. Аналіз показав значні відмінності у використанні комунікативних стратегій і тактик у професійних і аматорських кінорецензіях. По-перше, дві третини

всіх виявлених стратегій трапляються в аматорських кінорецензіях. По-друге, для обох типів рецензій властиве домінування інформативно-комунікативної стратегії, що підкреслює її узгодженість із основною метою кінорецензії – надати стисло, об’єктивну інформацію, однак автори професійних кінорецензій схильні уникати тактики авторської самопрезентації. По-третє, емоційно-мотиваційна комунікативна стратегія, метою якої є звернення до цінностей і досвіду аудиторії, більш поширена в аматорських кінорецензіях, таким чином сприяючи особистому залученню читачів та кидаючи виклик звичайним поглядам. Автори професійних рецензій навпаки надають перевагу об’єктивному аналізу технічних і галузевих аспектів фільмів, що відрізняє їх від емоційного наповнення аматорської критики. З огляду на це аматорські відгуки часто здаються більш близькими та персоналізованими, що може підвищити довіру до них. Професійні рецензії, як правило, характеризуються відстороненим тоном та фокусом на подачі фактів і критичній оцінці. Хоча такий підхід є більш об’єктивним, його вплив на читачів може нівелюватися. Отже, результати дослідження вказують на подвійну роль кінокритики у задоволенні як суб’єктивних, так і об’єктивних очікувань читачів.

The film review genre has undergone considerable changes since its inception and continues to evolve. As one of the changes, the field has gradually broadened and a new category of amateur reviews became quite as potential as the professional ones. Thus, the evolution of film criticism has largely been a story of moving from an elite realm of intellectual writing by experts to a democratic phenomenon where the distinctions between true expertise and ordinary viewers’ opinion are blurred. This shift has resulted in the loss of some traditional features of film reviews and the acquisition of new ones [Breuer, 2020].

The evolution of film criticism has progressed from film critics sharing their professional opinions through mass media such as magazines to moviegoers sharing their opinions through different modern technology platforms: *IMDb*; *Rotten Tomatoes*. The early stage of film criticism was provided by individuals who were responsible for analysis all aspects of films and explaining them to moviegoers. “It also highlights the fact that the media today relegate the role of a cultural journalist, critic or arbiter of taste to a group of experts, media professionals and celebrities of the cultural scene. In addition, digital technologies have challenged the professional logic of contemporary cultural journalism and criticism, allowing ordinary citizens or “amateurs” to participate in cultural debates and experiential evaluations across multiple media platforms” [Kristensen, 2012]. A question which is raised in this paper is whether the shift from professional to amateur reviews is stipulated by the difference in communicative strategies employed by both types of reviewers.

Nowadays, amateur movie review sites provide valuable insights into whether a movie is worth watching, as the text of the review is written in such a

way that it motivates not only to get acquainted with the rating of movies, but also to look at the movie that is offered to the attention of the reader from the point of view of the plot, characters, emotions, individual experience, and values. The information presented on the site includes a brief overview, information about the team that worked on the film, the actors, the general opinion of critics and feedback from other viewers. This information serves as a concise and informative message about the film content, incorporating elements of analysis and, what is more important for the modern audience, evaluation.

The communicative and pragmatic approach was chosen for this research to establish the reasons of shifting readers’ interest from professional to amateur reviews due to the communicative nature of film reviews. When studying the texts of film reviews and the overall transformation of readers’ interest from professional to amateur reviews, we cannot ignore the interaction between the author and their readers. For us, the assumption that it is the difference in communicative and pragmatic features that plays a decisive role in the difference in the perception of film reviews by modern audience is based on the understanding that by identifying communicative strategies, clarifying the meaning of the communicative process and exploring the communicative space – digital in this case – in relation to the communication environment we understand what hinders interaction or vice versa engages into it. The significance of considering the specific circumstances in which modern film review communication occurs was highlighted in AlMamoory and Abd’s work “as online digital communication is distinct and necessitates distinct linguistic methods. Participants must modify their techniques to suit the online situation, as in-person

communication may need to be more efficient in digital communication. The findings can guide the creation of linguistic techniques for online digital communication and enhance its efficacy in this particular setting” [AlMamoory, Abd, 2024].

The aim of the present paper is to establish the differences between professional and amateur film reviews in terms of communicative and pragmatic peculiarities which can explain the shift in their popularity. To fulfil this aim we set the following tasks: collate the communicative strategies used in professional and amateur film and ascertain their potential for fulfilling the communicative purpose of a modern film criticism form. The object of our research is the pragmatic features of professional and amateur film reviews. The subject of our research is the communicative strategies and tactics of professional and amateur film reviews.

Method. For the study of peculiarities of the film review genre, we analyzed the data collected from 20 equally-sized reviews of movies shot from 2017 to 2022 (Table 1). The reviews were heterogeneous with respect to their genres and scores from professional and amateur reviewers. As the source for our data, we have chosen *the Guardian* for professional and a popular platform *rottentomatoes.com* for amateur reviews.

The difficulties were in matching all the requirements for the reviews, which limited the material of our study. The requirements were as follows: 1) evaluation of both reviews with a difference of a maximum of 1 point; 2) professional and amateur reviews were the same in scope; 3) reviews should belong to more than one author in order to give a general idea about pragmatic peculiarities of the genre, not just the peculiarities of the author’s style.

Subsequently, language peculiarities of the reviews were then used to elicit further data. Thus, the next stage of the research consisted of an

attempt to determine the communicative purpose of the authors and the planned impact on the readers, embodied in the strategic and tactical creation of the text by application of specific language means. The evaluation of the data presented in this work leads to contextual and interpretive analysis results.

Results. This section summarizes the findings and contributions made in the process of reviews analysis within the framework of communicative pragmatics. One of the basic notions used in our research is ‘communicative strategy’. The concept of “communicative strategy” is interpreted by T.A. van Dijk as a cognitive process, the ultimate goal of which is the correction of the addressee’s world model [Dijk, 1983]. Different definitions and interpretations of communicative strategy can provide different perspectives for linguistic analysis, so we chose a definition that is more suitable for our research objectives. According to Ziomko, communicative strategy is defined as a pattern of speech behavior chosen by the recipient within the specific context of a communicative event. This behavior is chosen after considering the communicative situation and is directed towards achieving the ultimate goal of speech communication. Communicative tactics are correlated with local intention, which is implemented by a set of speech moves in accordance with the situational, social and cultural context. A speech move (step, turn, a communicative move) is a unit of a sequence of actions, with the help of which communication tactics are directly manifested and strategies – in general indirectly” [Ziomko, 2019, p. 10].

Communicative strategies are implemented using communicative tactics. “Communicative tactics are speech steps determined by the strategy, which together make it possible to achieve the main communicative goal. In natural communication, there are different ways to achieve a strategic goal (except for cases of strictly ritualized speech actions). Several

Table 1

Research Dataset: Film Titles, Genres, and Ratings

Film Title/Year	Genre	Professional Review Rating	Amateur Review Rating
No Time to Die (2021)	Action	3 (Wendy Ide)	4
Doctor Strange in the Multiverse of Madness (2022)	Adventure	2 (Wendy Ide)	3
Paddington 2 (2017)	Comedy / Adventure	5 (Wendy Ide)	5
Fantastic Beasts: The Secrets of Dumbledore (2022)	Fantasy / Adventure	3 (Wendy Ide)	3
The Northman (2022)	Adventure	3 (Mark Kermode)	3.5
CODA (2021)	Drama	(Simran Hans)	4.5
It (2017)	Horror	4 (Mark Kermode)	3
Hidden Figures (2017)	Drama/History	4.5 (Simran Hans)	5
Shang-Chi and the Legend of the Ten Rings (2021)	Action / Adventure	4 (Wendy Ide)	4.5
House of Gucci (2021)	Drama	3 (Mark Kermode)	4

tactics can be applied within one strategy” [Konratenko, 2018, p. 181].

The analysis of reviews at the communicative and pragmatic level made it possible to see what is common and unique to each type of film reviews. The evaluation of the data is used to summarize these features in order to determine which of them are important for the modern audience. For convenience, the data are included in Table 2.

The table presents the frequency of use of various communicative tactics in both types of reviews. There appears to be a considerable difference between the two types of reviews in terms of their communicative strategies and tactics. The first peculiarity is that amateur reviews account for roughly two-thirds of total cases of all attested strategies, with informative strategy having the largest share (30 attested cases out of 69). Evaluative, emotional and motivational strategies are represented by 13, 16, and 10 cases correspondingly. For professional reviews, informative communicative strategy accounts for 60%, followed by evaluative (12 cases) and a rather negligible part of cases for emotional and motivational strategies (3 and 2 cases).

Thus, as a common feature of both types of reviews we can set an informative and evaluative-influential strategies, though tactics of these strategies are to be analyzed for each type separately. Apart from this, amateur and professional reviews differ in the usage of emotional and influential and regulative and motivational strategies.

Discussion. Analysis of the data allows making certain generalizations about communicative and pragmatic features of reviews and their implementation in texts.

The informative communicative strategy in film reviews. This strategy is characterized by the largest number of tactics that represent it in both types of reviews and the highest general frequency of use. The frequency of this strategy can be explained by the fact that its primary goal is to provide the reader with the information about the film which coincides with the aim of the review itself. It provides complete, concise, and objective information about the film, which can help the reader make well-grounded decisions about whether to watch the film. Besides, the informative communicative strategy is easy to implement, making it a popular choice for film reviewers who want to provide useful and direct information about a film.

The use of author self-presentation techniques is the primary distinction between professional and amateur reviews for this strategy. Instead of focusing on their own personalities or experiences, professional film critics maintain a focus on the film. By avoiding self-presentation, reviewers can ensure that their evaluations of films are consistent and maintain a level of objectivity and distance. Amateur film critics, on the other hand, employ self-presentation tactics to explain their background or personal connection to the film, or to provide a more engaging and interesting perspective on films: *“I was hesitant to look forward to this one ... I didn’t know much about the character,*

Table 2

Frequency of using communicative strategies and tactics in professional and amateur reviews

Strategy	Tactics	Amateur reviews	Professional reviews	Total
Informative Communicative Strategy	Tactics of immersion in the film	8	10	18
	Tactics of review object presentation	9	10	19
	Tactics of the author’s self-presentation	8	0	8
	Tactics of appealing to the reader	5	4	9
Total		30	24	54
Evaluative Communicative Strategy	Tactics of positive presentation	10	8	18
	Tactics of negative presentation	3	4	7
Total		13	12	25
Emotional Communicative Strategy	Tactics of creating an attractive image	5	1	6
	Tactics of appealing to the recipient’s emotions	5	2	7
	Tactics of establishing emotional associations	6	0	6
Total		16	3	19
Motivational Communicative Strategy	Tactics of giving advice	5	0	5
	Tactics of expressing a request	1	0	1
	Tactics of demands and orders	1	1	2
	Prediction tactics	3	1	4
Total		10	2	12
Total		69	41	110

... This is what we all thought Iron Fist was going to be... But at certain moments the color choices used to highlight things really stands out and makes you appreciate it... Unfortunately, from a story telling perspective they gutted the character in Ironman 3 and left us all hanging” [Rotten Tomatoes].

There were attested common speech moves that are often used in professional and amateur film reviews to convey information and opinions about the film. For example, retelling the plot is a common speech move that provides a summary of the story and helps set the context for the review: “*The movie takes us into the world of 1930s Europe and Weimar Berlin; Grindelwald happens to be in prison and is planning to gain absolute control of the wizarding world when he gets out, by the accepted democratic route if that is convenient. Remind you of anyone?*” [The Guardian, 2017].

Citing primary sources, such as interviews with the filmmakers or articles about the production, can provide valuable background information, broaden the context and add insights into the film. Presenting factual information about the film, such as the budget, release date, and director, can help the reader understand the context, especially if these data contain peculiar drawbacks or assets of the film.

The evaluative communicative strategy in film reviews. Both types of reviews are very similar in applying this strategy. We can observe reviews being biased towards positivity as a result of avoiding negative presentation tactics out of fear of damaging their reputation or relationships with the film industry, studios, or producers or believing that positive presentation tactics are more effective in capturing the attention of readers and promoting a film to a wider audience. Approving and denying the shortcomings of the film are evaluative speech moves that allow the reviewer to provide their overall assessment of the film. Also, praising and complimenting the film were attested to express a positive opinion, while pointing out the similarities of the film can provide a more objective view of its strengths and weaknesses: “*There are some great scenes: I loved the Indiana Jones-ish sequence when Newt has to rescue his brother from a dank and horrible cave guarded by a grisly warder, played by the Austrian actor Peter Simonischek (the legendary Toni Erdmann from Maren Ade’s black comedy) and Newt and Theseus both have to do a silly hip-wiggling dance to mesmerise the horrible creatures that infest the place*” [The Guardian, 2017].

The emotional and motivational communicative strategies. Addressing audience values and experience is a speech move that allows the reviewer to challenge conventional views and expectations about the film, while an appeal to events and values can help the reviewer connect the film to broader cultural or historical contexts: “*The movie takes us*

into the world of 1930s Europe and Weimar Berlin; Grindelwald happens to be in prison and is planning to gain absolute control of the wizarding world when he gets out, by the accepted democratic route if that is convenient. Remind you of anyone?” [The Guardian, 2017]. A positive forecast for the film’s success can suggest that the reviewer believes the film will be well-received by audiences, while an appeal to someone else’s opinion can provide additional perspectives and insights: “*I have nothing but praise considering how much I enjoyed myself with this one, but I will say that a much more satisfying experience will come if you have seen the previous four Bond films. Now playing in theatres, absolutely check this one out.*” [Rotten Tomatoes].

Mockery and juxtaposition of objects can be used to provide a humorous or critical perspective on the film, allowing the reviewer to engage with the film on a more personal and creative level: “*It’s an omnium-gatherum of the company’s movies, series, and comics – an attempt to advertise these properties and prop them up as required viewing to understand the action. (Fear not: you can understand everything just fine even if you’ve missed “WandaVision” and “Inhumans.”) It’s also a blueprint for the building-out of subsequent productions involving these still-underdeveloped assets. It eliminates all definitive results from the dramas of Marvel franchise products – a mercantile cheat that already reared its head when Thanos’s murder spree at the end of “Avengers: Infinity War” proved reversible*” [The Guardian, 2022]. These speech moves can add depth and nuance to the review, helping the reader understand the film in a more comprehensive and meaningful way.

The tendencies of amateur reviews to focus more on personal opinions and experiences and professional ones to rely more on objective facts and analysis are reflected in the language used by each type of reviewer. Amateur reviewers often use first person personal pronouns, rhetoric questions, addresses, and informal vocabulary: “*But is it great, well, I guess we’ll have to get into it, shall we?... Very good movie and a really damn easy recommendation*” [rottentomatoes], and professional reviewers rely on more formal language and technical terms: “*The movie depicts the Browns’ Windsor Gardens neighborhood as a model of multiculturalism, but there’s nothing sanctimonious about it... Paddington himself is more of a melting-pot fellow than a pure multiculturalist*” [The Guardian, 2017].

Furthermore, although amateur reviews tend to concentrate on the individual enjoyment of the film and the emotional reaction it evokes, professional reviews frequently seek to offer a thorough analysis of the technical specifications of the film as well as its position within the broader framework of the cinema

industry. As we can observe, the main difference echoes the shift that the film industry previously experienced. From being saturated with information and analysis, which the audience had to do while watching a movie, industry and society moved to perceiving movies as pure entertainment. Amateur reviews, due to their pragmatic features, fit into the paradigm of the modern viewer: constant change of tactics, appeal to emotions, primarily positive ones, emphasis on viewing experience. Dry data about the cost of the film, sound engineers and cameramen cannot influence the desire to watch or not watch a certain film, but the journey through the world of impressions and emotions, described by the author, successfully does this.

Conclusions. The communicative and pragmatic features identified in reviews may be used to explain the loss of interest in professional reviews in modern society. As the analysis of professional and amateur reviews showed, the main difference between them in terms of communicative strategies applied lies in the realm of emotional and motivation strategies. For example, amateur reviews differ in their attempt to establish an emotional connection between the reader – the reviewer – the film by choosing communication tactics and speech moves that are different from professional reviews – the author self-presentation, sharing emotions, and personal experiences. This can make the review more engaging and intimate, thus increasing its trustworthiness. In contrast, professional reviews may be seen as impersonal and more formal, with a greater focus on conveying information and evaluating the film. While this can make the review more objective, it may also make it less appealing to some readers.

Sharing a common goal to create an idea of a film for the audience, both types of reviews have common features, such as the usage of an informative communicative strategy, the predominance of a positive presentation over a negative one, common communicative tactics, and certain language moves. Among the common important speech moves, we note the retelling of the plot, quoting, methods of characterization, references to primary sources, presentation of factual information about the film, approval, denial of the object's shortcomings, appeal to artistic traditions, an appeal to values, mockery, juxtaposition of objects.

To conclude, the focus of professional reviews on an informative communicative strategy with tactics of immersion in the film and presentation of the subject of the review overloads the text with details and facts about the film that are not very popular among the public. The cinematography itself is moving or has moved from the purpose of informing and aesthetic education to an entertainment and advertising function. And, therefore, the review genre gradually loses the position of material for analysis and infor-

mation and focuses on the implementation of evaluative and emotional impact. The further analysis of wider scope of material can give us detailed information about the shift in audience needs and preferences in term of communicative strategies and tactics that can improve communication between reviewers and readers.

BIBLIOGRAPHY

1. Зьомко У.В. Лінгвокультурні, текстотвірні та гендерні особливості рецензії у кінокритиці (на матеріалі англійської та німецької мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львівський національний інститут ім. Івана Франка. Львів, 2019. 20 с.
2. Кондратенко Я.О. Комунікативні стратегії й тактики вираження толерантності в сучасному газетному дискурсі. *Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації*. 2018. С. 179–183.
3. AlMamoory S., Abd S.N. Linguistic Strategy in Online Digital Communication: A Pragmatic Study. *Journal of Media, Culture and Communication*. 2024. 4. P. 10–21. URL: https://www.researchgate.net/publication/380585943_Linguistic_Strategy_in_Online_Digital_Communication_A_Pragmatic_Study (last accessed: 01.12.2024).
4. Breuer J., Wulf T., Mohseni M. New Formats, New Methods: Computational Approaches as a Way Forward for Media Entertainment Research. *Media and Communication*. 2020. PP. 147–152. URL: https://www.researchgate.net/publication/343628734_New_Formats_New_Methods_Computational_Approaches_as_a_Way_Forward_for_Media_Entertainment_Research (дата звернення: 28.11.2024).
5. Kristensen N.N. From U. Lifestyle Journalism: Blurring Boundaries. *Journalism Practice*. 2012. No 6 (1). P. 26–41.
6. Van Dijk T.A., Kintsch W. *Strategies of Discourse Comprehension*. New York: Academic Press, 1983. pp. 145–157.
7. The Guardian: Films+Reviews URL: <https://www.theguardian.com/film+tone/reviews> (last accessed: 01.12.2024).
8. Rotten Tomatoes: Movies | TV Shows | Movie Trailers. URL: <https://www.rottentomatoes.com/> (last accessed: 01.12.2024).

REFERENCES

1. Z'omko, U. V. (2019) Lingvokul'turni, tekstotvirni ta genderni osobly'vosti recenziyi u kinokry'ty'ci (na materiali anglijs'koyi ta nimecz'koyi mov) [Linguistic, Textual, and Gender Features of Film Reviews (Based on

- English and German languages)] : avtoref. dy`s. ... kand. filol. nauk : 10.02.04. L`viv. nacz. un-t im. Ivana Franka. 20 p.
2. Kondratenko, Ya. O. (2018) Komunikaty`vni strategiyi j takty`ky` vy`razhennya tolerantnosti v suchasnomu gazetnomu dy`skursi. [Communicative Strategies and Tactics of Tolerance Expression in Modern Newspaper Discourse.] *Suchasni filologichni doslidzhennya ta navchannya inozemnoyi movy` v konteksti mizhkul`turnoyi komunikaciyi: Zbirny`k naukovy`x prac`*. pp. 179–183.
 3. AlMamoory, S., Abd, S.N. (2024). Linguistic Strategy in Online Digital Communication: A Pragmatic Study. *Journal of Media, Culture and Communication*. 4. pp. 10–21.
 4. Breuer, J., Wulf, T., Mohseni, M. (2020). New Formats, New Methods: Computational Approaches as a Way Forward for Media Entertainment Research. *Media and Communication*. pp. 147–152.
 5. Kristensen, N. N. From U. (2012). Lifestyle Journalism: Blurring Boundaries. *Journalism Practice*. No 6 (1). pp. 26–41.
 6. Van Dijk, T.A., Kintsch W. (1983). Strategies of Discourse Comprehension. New York : Academic Press. pp. 145–157.
 7. The Gardian: Films+Reviews. <https://www.theguardian.com/film+tone/reviews>.
 8. Rotten Tomatoes: Movies | TV Shows | Movie Trailers. <https://www.rottentomatoes.com/>.

UDC 811.111'42:821.111.02
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-11>

SYMBOLIC REPRESENTATION OF CRISIS IN THE BRITISH POSTMODERNISTS' FICTION DISCOURSE

Zaluzhna M. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology
and Linguodidactics
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9316-452X
zaluzhna_mari@ukr.net*

Key words: *crisis,
postmodernism, British fiction,
discourse, symbol, concept,
language means.*

Contemporary fiction discourse reflects the general unease and turbulence of the late XX – early XXI century, marked by crises in various spheres. The paper investigates how the concept CRISIS is represented in the fiction discourse of the British postmodernists via symbols. Symbol which is always an understatement, a potentiality for interpretations, indefinite in its arbitrariness, acquires a specific rendition in postmodern theory through its idea of unreality, “simulativity” of the world filled with secondary meanings. This capacity of symbol to contain numerous layers of meaning is frequently employed by the postmodernist writers who in such way create multidimensional narrative with numerous possible interpretations. Symbol that can be viewed within the traditional approach (as a culture-forming phenomenon) or the postmodern one (as a means of creating a simulative reality), is a relevant component of the postmodern textual space. Postmodern authors tend to reject traditional symbols, and instead create new symbols representing the modified reality. Crisis which is understood as a period of instability, a crucial stage, a turning point of events, features prominently within the postmodern worldview, and is one of the most verbalized concepts in postmodern fiction discourse due to the particular importance attached to it in postmodern theory. The crises depicted by I. McEwan, D. Lodge, J. Barnes take a variety of forms, from global socio-political to interpersonal and inner psychological ones. Postmodernists use the nominations of different attributes of current crisis situations as the new symbols to actualize the concept CRISIS – to represent the idea of threat for modern society, human insecurity when facing global and personal turmoils, the risks and pressures of turning points in life. In the postmodern narrative, the symbolic space of a crisis society becomes not just disturbing and unsafe, but even hostile.

СИМВОЛІЧНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ КРИЗИ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ БРИТАНСЬКИХ ПОСТМОДЕРНІСТІВ

Залужна М. В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-9316-452X
zaluzhna_mari@ukr.net*

Ключові слова: криза, постмодернізм, британська художня література, дискурс, символ, концепт, мовні засоби.

Сучасний художній дискурс відображає загальний неспокій і турбулентність кінця ХХ – початку ХХІ століття, що позначається кризами в різних сферах. У статті досліджено, як концепт КРИЗА представлений в художньому дискурсі британських постмодерністів через символи. Символ, який завжди є недомовленістю, поштовхом для інтерпретацій, невизначеним у своїй довільності, набуває специфічного тлумачення в теорії постмодернізму через ідею ірреальності, «симулятивності» світу, наповненого вторинними значеннями. Письменники-постмодерністи часто використовують цю здатність символу містити численні шари значення для створення багатовимірного нарративу з численними можливими інтерпретаціями. Символ, який можна розглядати в межах традиційного підходу (як культуротвірний феномен) або постмодерністського (як засіб створення симулятивної реальності), є актуальною складовою частиною постмодерністського текстопростору. Постмодерністи відмовляються від традиційних символів на користь створення нових, що репрезентують змінену реальність. Криза як період нестабільності, переломний етап, поворотний момент подій займає важливе місце в постмодерністському світогляді та є одним із найбільш вербалізованих концептів у постмодерному художньому дискурсі через особливе значення, яке надається йому в теорії постмодернізму. Кризи, зображені І. Макьюеном, Д. Лоджем, Дж. Барнсом, набувають розмаїтих форм та варіюються від соціально-політичних до міжособистісних і внутрішньопсихологічних. Автори використовують номінації різних атрибутів сучасних катастроф і кризових ситуацій як нові символи, які актуалізують концепт КРИЗА, тобто виражають ідею загрози для сучасного суспільства, незахищеності від глобальних та особистих потрясінь, ризиків переламних моментів життя. У постмодерністському нарративі символічний простір кризового суспільства стає не просто тривожним і небезпечним, а навіть ворожим.

Problem statement. In the second decade of the XXI century – with a full-scale war in Ukraine still in progress, at the brink of World War III, facing a growing nuclear threat – we are living through the period of multiple crises, including economic, political, demographic, ecological, cultural, axiological, and moral. It is quite rare that a speech of a politician or a statesman is made without a mention of the word “crisis”, let alone analytical texts in political, economic, ecological affairs where the term is most prevalent. So, crisis has become a sign of our time. Crisis is commonly understood as a crucial stage or turning point in the course of something, esp. in a sequence

of events or a disease, an unstable period, esp. one of extreme trouble or danger in politics, economics, etc. [Collins]. No wonder that the concept has recently become so common, since it can be used to describe watershed events both on the global scale, and at a local or even personal level.

In the turbulent XX century that brought the humanity two world wars, the complex outlook of the new epoch – post-modernity – started to shape as a response to the challenges of the time. Ambivalence, loss or dispersion of centre, and total uncertainty are postulated among the key concepts of postmodernist outlook (by I. Hassan, J.-F. Lyotard, and many others

theorists): “the interior space of our imagination is a theatre...; the images created there make up a movie that can never be destroyed” [Rushdie, 1992, p. 426]. The evolution of the British fictional forms has provided both traditional and innovative means for articulation of the most crucial aspects of contemporary life. But the scope of lingual means to actualize such images gradually changes as the postmodernist paradigm offers new dominant concepts, approaches and forms of their depiction capable of functioning as “the richest allegorical and hermeneutic vehicles for some new description” [Jameson, 1991, p. 16–17].

So, the **objective** of the paper is to investigate how the concept of crisis is represented in the fiction discourse of the British postmodernists via symbols.

The main **tasks** that we intend to accomplish in the paper are:

- to specify the notion of symbol and its interpretation in linguistics;
- to describe the role of symbols in fiction;
- to single out and analyze the symbolic means of expressing crisis in postmodern British fiction.

The British postmodernists’ fiction texts (Ian McEwan, David Lodge, Julian Barnes) comprise the empiric **material** of this research.

The **object** of the research is represented by crisis and its realization in language. The **subject** of the article includes the symbolic means of expressing crisis.

Presentation of the main material. Symbol, which occupies a special position in postmodern art, has quite long been in the focus of culture studies and philological research. It may be interpreted in modern humanitarian sciences in numerous ways, but its prominent role is recognized by all scholars, because as the main component of the symbolic universe, it brings together the world of culture and the world of man through the mediation of language. Symbol acquires a special interpretation in postmodern theorizing, in the framework of which J. Baudrillard proposed the idea of unreality, “simulativity” of the world filled with secondary meanings. Simulacra are related to symbols, but differ from them in that they do not have denotates, they are signs autonomous from referents [Baudrillard, 1983]. Regardless of the understanding of symbol – traditional (as a culture-forming phenomenon) or postmodern (as a means of creating a simulative reality) – it is mentioned by many theorists as a relevant component of the postmodern textual space.

The variety of meanings embedded in symbol makes it quite a challenging object of analysis in several fields of science, semiotics being in the forefront. A symbol is always an understatement, a signal for interpretations, indefinite in its arbitrariness and tangibility. The indicator of the symbol is the incomplete information in the verbal designation of the object, vagueness of the implied information,

“in the Peircean sense, symbols are based purely on conventional association” [Chandler, 2007, p. 38]. This capacity to contain numerous layers of meaning is frequently employed by the writers of fiction, postmodernism being no exception, who in such way create multidimensional narrative with several possible implications. A symbol in literature is an effective means to suggest an idea or evoke an emotion in the readers. As G. Hellman puts it, “Artful writers use symbols to suggest abstract ideas, not only for their brevity but for the feelings they convey” [Hellman, 1977, p. 280].

Symbol plays a special role in culture during crisis situations. “Crises are triggered by real or seeming threats. They are highly disruptive events (upending plans, routines, expectations, beliefs and values) that create heightened uncertainty” [Woods et al., 2020]. The crisis affects society in two ways: on the one hand, it brings destructive tendencies; on the other hand, it stimulates the renewal and update of the spiritual sphere, because it leads to a reconsidering the traditional values. Crisis periods, which postmodernity also belongs to, are usually accompanied by an upsurge in symbol-making, as the writers, movie-makers, journalists and general public feel that common ones are outdated and do not fully reflect the particulars of reality: “We are living at a time when it is more important than ever to put on our critical thinking hats. Are these symbols – the ones we’ve entrusted to coordinate our values – serving us the people? <...> What we are seeing right now is the crisis of symbols. The symbols of the old world, of the old order are only loosely mapped to inherent values. <...> What we need is an explosion of new symbols, which actually represent the inherent values we care about” [Smith, 2019].

So, numerous new symbols appear that reflect the spirit of time, the fragility and instability of human existence. For instance, yellow vests became a symbol of mass protests against the government social policy in France in 2018. The COVID-19 pandemic that posed a global threat to health, economic well-being and even political stability, gave rise to such a symbol as mask. For instance, the publication on the web-site of The Research Institute for Sustainability (Potsdam, Germany) was entitled “The mask in the Coronavirus crisis: a symbol of risk perception, politeness and community spirit” [Kumar, 2020], which awards the medical mask the status of the symbol of fight against the pandemic and highlights the importance of protecting oneself and the surrounding from coronavirus.

The second half of the 20th century is typically associated in art with the postmodernist “crisis of meaning”, therefore postmodern writers treat symbols in a special way. Postmodern discourse is influenced by historical (traditional) symbols that have personal meaning for people: “Symbolism

aimed at suggestibility of expression, actualisation and semantisation of the cultural context” [Mankus, 2014, p. 274]. According to M. Mankus, postmodernism replaces the abstract industrial and mechanical symbolism associated with modernist form-making with its figurative symbols derived from anthropomorphism, analogies of ‘items from environment’, or allusions to popular culture [Mankus, 2014, p. 277]. The significance of the idea of “double coding” for postmodernism brings to the forefront the necessity to “read” a postmodernist’s work on at least two levels, which is relevant when speaking about the symbols employed by the authors.

As mentioned in “A Dictionary of Symbols”, in times of crises and challenges people are likely to “find the technique whereby everything of a kind can be transmuted into its opposite. For example, illness inverted becomes health, hate becomes love, loneliness company, ignorance wisdom, dissension solidarity, rancour forgiveness, sadness happiness, the enemy’s victory turns to rout and drought to fertility. Such inversion at first appears as a crossroads, that is, as a potentiality. Then it takes the form of symbols of sacrifice” [Cirlot, 2001, p. 66–67]. Among the traditional Christian symbols of sacrifice the most famous are: cross, candle, poppy, and knife. However, today’s media-driven images have undermined society’s traditional values: “To get our attention, writers and speakers often use a discourse of exaggeration. Almost to the point of boredom do we hear about the ‘crisis’ of this and the ‘end’ of that. These expressions summon us to get ‘beyond,’ ‘post’ whatever is now in place” [Farley, 1996, p. 1], so postmodernism replaces the traditional symbols with its own newly-coined ones that are in the zeitgeist, respond to the audiences’ experiences and resonate with their backgrounds. Therefore, in a symbolic image crisis is included in the spectrum of the semantic load of the concepts of uncertainty, threat, anxiety, insecurity and tension.

CRISIS is one of the most verbalized concepts in postmodern fiction discourse due to the particular importance attached to it in postmodern theory. “Crisis” is defined by “Cambridge Dictionary” as: 1) a time of great disagreement, confusion, or suffering; 2) an extremely difficult or dangerous point in a situation; 3) a moment during a serious illness when there is the possibility of suddenly getting either better or worse [Cambridge]. As seen from the definitions, the concept that is quite ambiguous and challenging to express in everyday communication, as well as in fiction. Postmodernists explore new and modify traditional techniques for symbolic representation of crises that trigger the current social, political and cultural changes. Symbols serve as the efficient vehicle of representing the concept of crisis so relevant for people at the turn of the millenia, as we can observe

in the works of the popular British postmodernists: I. McEwan (“Saturday”), D. Lodge (“Deaf Sentence”), J. Barnes (“The Sense of an Ending”).

In his novel “Saturday” I. McEwan describes in detail a day in the life of the British neurosurgeon Henry Perowne. The main character faces threats from his professional duties in addition to those related to London’s social, political, and criminal environment. In a single day, he watches an airliner on fire in London sky, is caught up in a violent anti-war protest march, gets into a vehicle accident, and his family is taken hostage by a crazy criminal. The author portrays these unalienable aspects of our day as frequent threats to modernity, endangering people’s security, creating uncertainty about the future, and placing their lives in danger: “During the course of the novel, Perowne’s professionalized materialist understanding of consciousness is challenged” [Waugh, 2010, p. 128], as well as his confidence in the future and stability of his life.

Numerous symbols in the novel signal of the general crisis situation. The events of that day demonstrate Henry’s sense of vulnerability and insecurity, therefore, symbols of “double” reality acquire special significance in the novel. For example, **Schrodinger’s cat** which is the symbol of parallel existence of several possibilities at the same time at the point of bifurcation, which disappears and gives way to realization of only one of the two potentialities right after this point has been passed: “*A cat, Schrodinger’s Cat, hidden from view in a covered box, is either still alive, or has just been killed by a randomly activated hammer hitting a vial of poison. Until the observer lifts the cover from the box, both possibilities, alive cat and dead cat, exist side by side, in parallel universes, equally real*” [McEwan, 2006, p. 18].

Perowne wakes up one morning in fear, as he is sure that a terrorist attack is about to occur in London. The symbol that turns out to be a harbinger of a crisis situation and causes the main character’s unease and fear (both situational and overall) is **a burning plane**. With its appearance in London sky in the opening pages of the novel, anxiety bursts into the protagonist’s life and grows as the action proceeds, because many of today’s disasters are connected with airplanes, technological disasters have become the undeniable sign of our time. From time to time during the narration Henry enquires about the plane and tries to find out about its fate (asks his family, colleagues, watches TV news). The text contains 35 cases of the word “*plane*” used in the contextual environment of such lexemes as “*horrified*”, “*nightmare*”, “*horror*”, “*catastrophe*”, “*death*” that the protagonist associates the case with.

But as the novel unfolds, the symbol turns out to be simulative because the accident with the airplane on fire turns out not an act of terrorism against hundreds of civilians, but an emergency situation on a cargo

vehicle – “an electrical fault is suspected to be the cause of the fire” [McEwan, 2006, p. 70] – which ends up in a successful landing, as the journalists reported later. However scary the burning plane seemed to Henry, it appeared that his expectations and fears were far from reality, so the symbol appears to be a simulacrum: “The fading life-chances of a disappointing news story – no villains, no deaths, no suspended outcome” [McEwan, 2006, p. 70] “...in fact the story has collapsed – you can almost hear in the introduction the presenter’s regretful tone” [McEwan, 2006, p. 179]. Henry even feels a kind of disappointment about his failed expectations of what he supposed to be a disaster as he watches the news on TV: “Good news, but as he walks out of the kitchen in the direction of the larder, Henry feels no particular pleasure, not even relief. Have his anxieties been making a fool of him?” [McEwan, 2006, p. 180].

In the novel “Saturday”, the new symbols of crisis are also the names of tragic socio-political events, organizations responsible for tragic acts of violence with disastrous consequences, sinister personalities associated with attempts to undermine the stability of human existence: “Saddam” [McEwan, 2006, pp. 38, 62, 64, 72], “jihadists” [McEwan, 2006, p. 33], “Al-Qaeda” [McEwan, 2006, pp. 73, 100, 186], “the New York bombers” [McEwan, 2006, p. 191]. The novel contains multiple references to the other turning points of modern times that together form a specific symbolic space which is insecure and hostile: “Despite the **troops mustering in the Gulf, or the tanks out at Heathrow on Thursday, the storming of the Finsbury Park mosque, the reports of terror cells around the country, and Bin Laden’s promise on tape of ‘martyrdom attacks’ on London**, Perowne held for a while to the idea that it was all an aberration, that the world would surely calm down and soon be otherwise, that solutions were possible, that reason, being a powerful tool, was irresistible, the only way out; or that like any other crisis, this one would fade soon, and make way for the next, going the way of the **Falklands and Bosnia, Biafra and Chernobyl**” [McEwan, 2006, p. 32].

The language means used to verbalize the symbols of crisis are diverse, but the specificity of postmodern fiction is that resorts with this aim to names of locations, people, organizations strongly associated with crises situations: “Perowne, born the year before the **Suez Crisis**, too young for the **Cuban missiles**, or the construction of the Berlin Wall, or **Kennedy’s assassination**, remembers being tearful over **Aberfan**” [McEwan, 2006, p. 31]. The terrible events of September 11 make this tragic date a modern symbol of the uncertainty of existence: “**The September attacks** were Theo’s induction into international affairs... **the New York attacks precipitated a global crisis**” [McEwan, 2006, p. 31]. Their initial function – to denote the realia associated

with events of political, religious, existential crisis – develops into symbolic representation of insecurity, instability of human existence, as their role here is to imply the tension, fear, and uncertainty, which is the leitmotif of the novel.

The author also tends to use the symbol of “**fog/mist**”: “Perowne feels himself moving through a mental **fog**” [McEwan, 2006, p. 104], “Until now, Henry suddenly sees, he’s been in a **fog**” [McEwan, 2006, p. 209]. This symbol is created by metaphorical transfer of meaning based on similarity of events and objects which are fuzzy, vague, blurred or unclear. That physical and mental fog the protagonist goes through brings to mind the idea of a person or the whole humanity being lost, seeing no way out.

In contrast to H. Perowne, the protagonist of D. Lodge’s novel “Deaf Sentence” Desmond Bates, a Doctor of Linguistics, faces with the professional and family crisis arising from his physical disability (deafness): “His retirement put the whole phenomenon in a different and less agreeable perspective, and shifted the balance of their marriage” [Lodge, 2008, p. 41]. As a deaf person deprived of the auditory perception, he feels acutely and frequently exaggerates his problems, since the world reduces to his nearest environment, and any minor trouble seems a crisis if it deteriorates his touch with the outer world: “I have to admit that after that I forgot all about him **in the stress of my hearing-aid crisis**” [Lodge, 2008, p. 192].

In spite of occasional personal crises, Desmond also cares about the social and other issues, and expresses concern about the local and global problems: “The episode threw me into a what-is-the-world-coming-to mood, a state I am increasingly prone to these days, prompted by phenomena like **Big Brother, four-letter words in the Guardian, vibrating penis rings on sale in Boots, binge-drinkers puking in the city centre on Saturday nights, and chemotherapy for cats and dogs**. Somehow it is easier to focus one’s anger and despair on these comparatively trivial offences to reason and decency than on the larger threats to civilisation like **Islamic terrorism, Israel/Palestine, Iraq, AIDS, the energy crisis and global warming**, which seem to be beyond anyone’s ability to control. I don’t think I have ever felt so pessimistic about the future of the human race, even at the height of the Cold War, as I do now, because there are so many possible ways civilisation could come to a catastrophic end” [Lodge, 2008, p. 108].

This list quoted above demonstrates what Desmond sees as the everyday symbols of numerous crises, the mixture of local down-to-earth markers and the events with planetary-scale consequences. The interplay between the global and personal dimension of crises is further intensified by their recurrent opposition in the text – the author places Desmond’s reflections on

world problems next to the following description of the characters' trifling concerns: "*She asked for a glass of white wine, being in good humour because the faulty Italian fabric which had caused a **minor crisis** some weeks ago had been replaced in time to make up the client's curtains for Christmas*" [Lodge, 2008, p. 164]. By doing so, D. Lodge points out that for a postmodern individual their personal and interpersonal crises are intertwined and equally important.

The novel "The Sense of an Ending" by J. Barnes demonstrates another approach to the symbolic depiction of crisis. The crisis revealed there is inner psychological one, as it concerns the collapse of emotional stability, the loss of trust and confusion of feelings. It is "the story of one man coming to terms with the mutable past" [Barnes, 2011, p. 3]. The main character, Tony Webster, who is retired, tries to disclose the mystery of his close friend Adrian's death, and faces with a stumbling block of turbulent reality which disillusiones him and makes him rethink his past. The novel reveals the collision between different dimensions of the main character's personality, so the entire narrative provides numerous symbolic representations of his internal crisis.

At the beginning of the text, his worldview dissonance with the era is expressed in an internal monologue: "*We live in time – it holds us and moulds us – but I've never felt I understood it very well*" [Barnes, 2011, p. 10]. The seven-time repeated anaphora in the finale of the novel emphasizes the heaviness of the narrator's thoughts, creates a sense of confusion, movement in a circle, looping: "***I thought*** of a bunch of kids in Trafalgar Square. ***I thought*** of a young woman dancing, for once in her life. ***I thought*** of what I couldn't know or understand now... ***I thought*** of Adrian's definition of history. ***I thought*** of his son cramming his face into a shelf of quilted toilet tissue in order to avoid me. ***I thought*** of a woman frying eggs in a carefree, slapdash way, untroubled when one of them broke in the pan... ***And I thought*** of a cresting wave of water, lit by a moon, rushing past and vanishing upstream" [Barnes, 2011, p. 162]. The text ends with the protagonist still completely confused, as what he had found out during his investigation did not give him all the answers, yet increased his anxiety, unease and confusion: "*You are allowed a long moment of pause, time enough to ask the question: what else have I done wrong?*" [Barnes, 2011, p. 162]. Such a finale of the novel implies that the crisis of personality is not resolved.

The detailed textual analysis of the novel makes it possible to single out several symbols of crisis in the textual space: "*Another detail I remember: the three of us, as a symbol of our bond, used to wear our watches with the face on the inside of the wrist. It was an affectation, of course, but perhaps something*

more. It made time feel like a personal, even a secret, thing" [Barnes, 2011, p. 12]. Those **watches worn in the wrong way** were the symbols of not only friendship and unity, but also represented a specific feeling of time, its neglect and wrong perception that eventually ended in loss of relationship.

It is necessary to mention that J. Barnes also resorts to the symbolic representation of a personal crisis as an **airplane crash**, which is consonant with a similar symbol used by I. McEwan, and indicates its importance for postmodern outlook: "*Later, the memory becomes a thing of shreds and patches. It's a bit like the black box aeroplanes carry to record what happens in a crash. If nothing goes wrong, the tape erases itself. So if you do crash, it's obvious why you did; if you don't, then the log of your journey is much less clear*" [Barnes, 2011, p. 105].

Another symbol reflecting the concept of crisis the narrator (Tony) considers relevant is the **Severn Bore** (a tidal bore created as the rising tide enters the funnel-shaped Bristol Channel and Severn Estuary and the rushing water pushes upstream in a sequence of waves) that he happened to witness with his friends: "*the river simply seemed to change its mind, and a wave, two or three feet high, was heading towards us, the water breaking across its whole width, from bank to bank. This heaving swell came level with us, surged past, and curved off into the distance*" [Barnes, 2011, p. 46]. He admits that the event was not equal to a disaster, but made him reflect on the turning points in life when things can unexpectedly go in the reverse direction: "*It wasn't like a tornado or an earthquake (not that I'd witnessed either) – nature being violent and destructive, putting us in our place. It was more unsettling because it looked and felt quietly wrong, as if some small lever of the universe had been pressed*" [Barnes, 2011, p. 46]. River is a traditional symbol of the irreversible flow of time that many authors employ in fiction discourse, but in the postmodernist text it is updated to the "Severn Bore" with its new connotation of the flow's potential to run backwards. Just the same way as that tidal bore, Chapter Two of the novel turns Tony's idea of his past in the opposite direction, making him reconsider many events of his and his friends' lives. Thus the symbolic dimension gives the personal crisis voluminous character, brings in philosophic ideas about eternal values.

Thus, the texts under consideration demonstrate that understanding and harmonizing with the inner "self" in the world transformed by the changing reality and global crises, turns out a real challenge for postmodern individuals: "*...words like 'catastrophe' and 'mass fatalities', 'chemical and biological warfare' and 'major attack' have recently become bland through repetition*" [McEwan, 2006, p. 12]. By using the lexemes usually associated with the military sphere the author states that the terms of war have become the

signs of postmodern tough times. The analysis of the fiction discourse of the British postmodernists reveals that the concept of crisis is one of the postmodern semantic dominants around which the symbolic space is created noted by the atmosphere of total insecurity and unease. The represented symbols of crisis extend the range of interpretations of postmodern reality by the authors, shaping its specific simulative character and marking the overlappings between the concept of crisis and other conceptual spheres.

Conclusion and prospects for further research.

Symbolic systems, performing as an integrating factor in stable periods of life, tend to lose this function in times of crises. Any crisis, on the one hand, has a destructive character, but, on the other hand, contributes to the transformation and renovation of the spiritual sphere, since it triggers rethinking of values. It is shown in the research that a social crisis is always accompanied by complex processes in the symbolic system of culture: rejection of old symbols, and an upsurge in symbol creation leading to the emergence of numerous new symbols to represent the modified reality, which is what we observe in postmodernity. The specific feature of a postmodern symbolic space of a crisis society is that it tends to be simulative.

The analysis of the symbolic representation of the concept CRISIS in the fiction discourse of the British postmodernists reveals that it can be performed in a number of ways, with a tendency to employ rather newly-created than traditional symbols. In the postmodern narrative, the symbolic space of a crisis society becomes not just disturbing and unsafe, but even hostile. It is worth highlighting the differences in the nature of the crises depicted in the novels under consideration – from global socio-political to interpersonal and inner psychological. As the analyzed novels demonstrated, a symbol is an effective means of actualizing crisis in fiction discourse due to its inherent imagery, metaphorical and meaningful character, potential for implications. This is evidenced by theoretical studies of the nature of symbolism, and this is also confirmed by our illustrative material. Postmodernist writers gravitate towards using nominations of different attributes of current disasters and crisis situations as the new symbols to represent the ideas of threat, insecurity, and the whole concept of crisis pressuring modern society. The prospective research of the problematics can touch upon the linguistic manifestations of crisis in other types of discourse.

REFERENCES

1. Barnes J. *The Sense of an Ending*. London : Jonathan Cape, 2011. 150 p.
2. Baudrillard J. *Simulations* / translated by Phil Beitchman, Paul Foss and Paul Patton. Semiotext(e), Inc., 1983. 176 p.
3. Cambridge Dictionary Online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/crisis> (accessed 10.12.2024).
4. Chandler D. *Semiotics: the basics*. 2nd edition. Routledge, 2007. 307 p.
5. Cirlot J. E. *A Dictionary of Symbols* / translated by John Sage. Routledge, 2001. 507 p.
6. Crisis. Collins English Dictionary. Harper Collins Publishers. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/crisis> (accessed: 29.12.2023).
7. Farley E. *Deep symbols: their postmodern effacement and reclamation*. Trinity Press International, 1996. 158 p.
8. Hellman G. Symbol Systems and Artistic Styles. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 1977. №35. P. 279–292.
9. Jameson F. *Postmodernism, Or the Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham, NC : Duke University Press, 1991. 461 p.
10. Kumar P. The mask in the Coronavirus crisis: a symbol of risk perception, politeness and community spirit. May 5, 2020. URL: <https://www.rifs-potsdam.de/en/blog/2020/05/mask-coronavirus-crisis-symbol-risk-perception-politeness-and-community-spirit>.
11. Lodge D. *Deaf Sentence*. London : Penguin Books, 2008. 294 p.
12. Mankus M. Manifestations of symbolism in architecture of postmodernism. *Journal of Architecture and Urbanism*. 2014. №38(4). P. 274–282.
13. McEwan I. *Saturday*. London : Vintage Books, 2006. 304 p.
14. Rogador C. 10 Common Symbols Of Sacrifice. *Symbols Archive. World Symbols and Their Meanings*. June 29, 2023. URL: <https://symbolsarchive.com/sacrifice-symbols/>.
15. Rushdie S. *Imaginary Homelands: Essays and criticism, 1981-1991*. London : Granta, 1992. 448 p.
16. Smith J. Blockchain: the crisis of symbols and the age of value transfer. *Diplomatic Courier*. January 15, 2019. URL: <https://www.diplomaticcourier.com/posts/blockchain-the-crisis-of-symbols-and-the-age-of-value-transfer>.
17. Waugh P. *Contemporary British fiction. The Cambridge Companion to Modern British Culture* / ed. by Michael Higgins, Clarissa Smith and John Storey. Cambridge University Press, 2010. P. 115–136.
18. Woods E. T., Schertzer R., Greenfield L., Hughes C., Miller-Idriss C. COVID-19, nationalism, and the politics of crisis: A scholarly exchange. *Nations and Nationalism* 2020. №26. P. 807–825. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/nana.12644>.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *MOVEMENT* В ЖАНРІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРИЛЕРУ

Ківенко І. О.

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри «Філологія»
Одеський національний морський університет
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-2044-5456
innakivenko@gmail.com*

Тихоніна С. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови № 2
Національний університет «Одеська морська академія»
вул. Дідріхсона, 8, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-6289-0529
s_tykhonina@ukr.net*

Ключові слова: *концепт,
мовна картина світу, рух,
сема, семема, семантична
ознака, вербалізація,
психологічний трилер.*

Об'єктом статті обрано концепт руху як універсальну категорію людського буття, яка становить ядро концептуальної картини світу. Матеріалом дослідження слугували сучасні англійські психологічні трилери, з яких було відібрано контексти вербалізації концепту руху. Трилер визначається як твір, який характеризується динамічним сюжетом та викликає у читача почуття тривоги, хвилювання чи страху. Динамічний розвиток подій у психологічному трилері зумовив його насиченість вербалізаторами руху. Було встановлено, що рух номінується, передусім, дієсловами акціональної і статуально-динамічної семантики, тобто дієсловами конкретної фізичної дії, руху, зміни стану. Ядром концепту *MOVEMENT* визнано дієслово *move*, яке має просту семантичну структуру, нейтральне стилістичне забарвлення та передає ідею переміщення у просторі у загальному вигляді. Базовими лексемами-репрезентантами, що маніфестують досліджуваний концепт у жанрі трилеру, є дієслова *go, come, step, pace, march, crawl, cross, drive, ride, enter, leave, fly, follow, jump, leave, pass, run, swim, walk*. Ознаки «рух» і «рух певного типу» є відповідно тематичною характеристикою та конкретизацією тематичної характеристики дієслова, вони утворюють його лексичне значення. Основними семантичними ознаками, що вирізняють дієслова руху, є спрямованість/неспрямованість, спосіб руху, інтенсивність руху, якість руху. Спрямованість руху може бути: а) за горизонталлю – ліворуч / праворуч; б) за вертикаллю – вгору / вниз; в) круговою; г) зворотною; г) такою, що зникає. Ознака якості руху може включати такі приватні семантичні ознаки: труднощі руху, особливу манеру руху, безцільність, творчість, швидкість, повільність, рух зі звуком. Дієслова акціональної і статуально-динамічної семантики вживаються в однорідних конструкціях, рух також вербалізують прийменниково-іменникові сполучення та адвербіальні конструкції, що конкретизують спрямованість, інтенсивність та якість руху. Перелік дієслів руху в однорідних синтаксичних конструкціях сприяє створенню поступального руху сюжету трилера.

VERBALIZATION OF THE CONCEPT OF *MOVEMENT* IN THE PSYCHOLOGICAL THRILLER GENRE

Kivenko I. O.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department “Philology”
Odesa National Maritime University
Mechnikova str., 34, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2044-5456
innakivenko@gmail.com*

Tykhonyna S. I.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English № 2
National University “Odessa Maritime Academy”
Didrikhson str., 8, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6289-0529
s_tykhonina@ukr.net*

Key words: *concept, the language picture of the world, movement, seme, sememe, semantic feature, verbalization, psychological thriller.*

Subject matter of the given article is the concept of movement as a universal category of human existence, which forms the core of the conceptual picture of the world. The research data have been taken from modern English-language psychological thrillers, namely the contexts verbalizing the concept of movement. Thriller is defined as a work of fiction characterized by a dynamic plot and that causes the reader to feel anxiety, excitement, or fear. The dynamic development of events in a psychological thriller accounts for a large number of movement verbalizers in it. It has been established that movement is nominated, first of all, by verbs of action and of statuary-dynamic semantics, i.e. by verbs of physical action, movement, change of state. The nuclear zone of the concept of movement comprises the verb *move*, which has a simple semantic structure, neutral stylistic colouring and conveys the idea of movement in space in a most general form. The basic lexemes-representatives that manifest the concept under analysis in thriller genre are the verbs *go, come, step, pace, march, crawl, cross, drive, ride, enter, leave, fly, follow, jump, leave, pass, run, swim, walk*. The type of movement is the verb's thematic characteristic, it forms its lexical meaning. The main semantic features distinguishing action verbs are directionality/non-direction, manner of movement, intensity of movement, quality of movement. The direction of movement can be: a) horizontal – left/right; b) vertical – up/down; c) circular; d) reverse; e) disappearing. The quality of movement may have the following private semantic features: difficulty of movement, a special manner of movement, aimlessness, creativity, speed, slowness, movement with sound. Action verbs and the verbs of statuary-dynamic semantics are used in homogeneous constructions. Movement is also verbalized by noun preposition collocations and adverbial constructions that specify the direction, intensity and quality of movement. Organizing action verbs in syntactic parallel constructions contributes to the progressive movement of the thriller plot.

Постановка проблеми. У когнівістиці мова сприймається як засіб категоризації та концептуалізації позамовної реальності, тісно пов'язаної з картиною світу. Поняття концептуалізації сприяє

опису пізнавальної діяльності людини та її когнітивних здібностей. Концептуалізація передбачає мисленнєве конструювання реалій і подій, що формує уявлення про світ у вигляді концептів як

ментальних сутностей різного рівня та їх сукупностей – концептосфери [Колегаєва, 2018; Положин, 2015; Смаглій, 2020].

Основним принципом опису мовного матеріалу стає принцип антропоцентризму, який дозволяє побачити центральну позицію людини у системі мови. Саме розуміння та вивчення мови як засобу формування та вираження думки, зберігання та організації знання в людській свідомості, обміну знаннями лежить в основі когнітивного підходу до мови.

Базовою категорією когнітивної семантики є концепт. Саме через концепти як певні стереотипи свідомості здійснюється зв'язок мови з мисленнєвою діяльністю людини. Концепти активно й плідно вивчають українські когнітивісти І.М. Колегаєва, М.М. Положин, А.М. Приходько, В.М. Смаглій, В.Д. Ужченко та інші.

Концепти становлять основу для опису мовної картини світу, яка є своєрідною сіткою, що накладається на наше сприйняття, на його оцінку, що впливає на членування досвіду, набутого разом із засвоєнням мови, і включає не лише величезний корпус одиниць номінації, а й правила їх утворення та функціонування [Приходько, 2008; Ужченко, 2006].

Серед різноманітних концептів особливу роль відіграють багатовимірні соціопсихічні утворення, які є орієнтирами буття [Bigunova, Dombrovska, 2022]. До таких орієнтирів належить концепт руху, адже у ньому, як зазначає Ю.Є. Кійко, зосереджено всю сукупність знань людини про кінетичний фрагмент картини світу [Кійко, 2001]. На слушну думку Н.В. Єфремової, у мовній свідомості концепт руху втілює як наївні, так і наукові уявлення про рух, результатом чого є утворення складного і багатовимірного концепту, що містить низку релевантних семантичних ознак, а саме: напрямок, просторову локалізацію, спосіб руху, інтенсивність, шлях, ціль, середовище [Єфремова, 2008]. Дані семантичні ознаки детермінують вибір мовних засобів, зокрема дієслівних лексем, яких експлікують змістовні характеристики концепту руху у конкретних висловлюваннях. Виявлення таких семантичних ознак та ідентифікація засобів їхньої вербалізації в англomовному тексті становить актуальну потребу когнітивної лінгвістики.

Мета і завдання статті. Об'єктом цієї статті обрано концепт MOVEMENT у жанрі психологічно трилеру. Предметом слугують лінгвальні засоби його реалізації. Метою статті є виявлення вербалізаторів концепту MOVEMENT в англomовних психологічних трилерах. Відповідно до мети дослідження ми виділили такі завдання: 1) визначити основні семантичні ознаки дієслова руху; 2) описати параметри руху, способу та

інтенсивності у структурі дієслів руху; 3) описати вербалізацію семантичних ознак руху в жанрі англomовного трилеру.

Застосування контекстуально-інтерпретаційного методу для вивчення мовленнєвого матеріалу уможливило проведення концептуального аналізу, спрямованого на виявлення концептуальних ознак.

Матеріалом дослідження слугували сучасні англomовні психологічні трилери, в яких аналізу було піддано вербалізатори концепту руху.

В англomовній традиції під трилером прийнято розуміти твір, що викликає у читача почуття тривоги, хвилювання чи страху. Американський культуролог Дж. Кавелті зазначає, що трилер відводить читача від «реальної дійсності з її складністю, невизначеністю, недосконалістю у світ фантазій, мрій, ідеальних уявлень, де все зрозуміло та передбачувано» [Cawelti, 1976, с. 168]. Українські дослідники А.В. Головня та А.О. Панасовська вважають, що психологічний трилер є «відгалуженням детективної літератури, сюжети творів якого розповідають про психологію його персонажів і їх нестабільні емоційні стани» [Головня, Панасовська, 2019, с. 426]. Динамічний розвиток подій у психологічному трилері зумовив його насиченість вербалізаторами руху, що відповідає інтересам пропонованої розвідки.

Виклад основного матеріалу. Рух розуміється як: «зміна положення (a change of position)» [Cambridge Dictionary]; «зміна фізичної локації (a change of physical location)» [Oxford Dictionary]; «коли хтось або щось змінює положення або переходить з одного місця на інше (when someone or something changes position or moves from one place to another)» [Longman Dictionary].

Рух номінується у мові дієсловами акціональної і статуально-динамічної семантики, тобто дієсловами конкретної фізичної дії, руху, зміни стану.

Ядром концепту MOVEMENT є дієслово *move*, яке має просту семантичну структуру, нейтральне стилістичне забарвлення та передає ідею переміщення у просторі у загальному вигляді. Базовими лексемами-репрезентантами, що маніфестують досліджуваний концепт у дискурсі, є дієслова *go, come, step, pace, march, crawl, cross, drive, ride, enter, leave, fly, follow, jump, leave, pass, run, swim, walk*.

Сема руху є специфічним компонентом дієслівної семантики, конкретизацією процесуальної ознаки як головної частиномовної ознаки дієслова. У лексичному значенні дієслова рух виражено денотативно, тобто як можливість референції, у категоріальному комплексі ознак, які виділяються у змісті слова. Наприклад, значення дієслова *to run* можна представити як комбіна-

цію ознак «процес», «рух», «рух певного типу». Ознаки «рух» і «рух певного типу» є відповідно тематичною характеристикою та конкретизацією тематичної характеристики дієслова, вони утворюють його лексичне значення. Компонент «процес» є частиномовною, граматичною характеристикою цієї семми. Різновиди процесуальної властивості дієслівної дії є в сукупності парадигматичним контекстом дієслова.

Дієслова руху позначають фізичне переміщення у просторі і характеризуються своєрідною кореляцією. Для дієслів руху, крім опозицій за основними граматичними значеннями категорій виду, стану, способу, часу, характерні також опозиції з семи певної / невизначеної спрямованості та односпрямованості / різноспрямованості руху. В останньому випадку семантику дієслова визначають прийменникові словосполучення, що виконують синтаксичну функцію обставин місця.

Основними семантичними ознаками, що вирізняють дієслова руху, є спрямованість / неспрямованість, спосіб руху, інтенсивність руху, якість руху. Наприклад, семема *to take* характеризується односпрямованістю (до дійової особи), за способом руху передбачає рух рукою, вона є нейтральною за інтенсивністю та за якістю характеризується свідомістю, навмисністю. Кожна із цих загальних ознак має приватні семантичні ознаки. Наприклад, спрямованість руху може бути: а) за горизонталлю – ліворуч / праворуч; б) за вертикаллю – вгору / вниз; в) круговою; г) зворотною; г) такою, що зникає. Ознака якості руху, за нашими спостереженнями, може включати такі приватні семантичні ознаки: труднощі руху (наприклад, *to creep*), особливу манеру руху (*to tiptoe*), безцільність (*to roam*), творчість (*to draw*), швидкість (*to run*), повільність (*to trail*), рух зі звуком (*to knock*).

Чимало англійських дієслів, що вербалізують концепт MOVEMENT, є фразовими, а їхня семантика уточнюється післяйменником, який номінує напрямок руху, інтенсивність і якість. Наприклад, розглянемо семантику дієслова *to go*: словосполучення *go along with* номінує рух суб'єкта дії впродовж однієї осі з деяким об'єктом; *go away* передбачає рух суб'єкта у напрямку, протилежному до місця дії; *go back* номінує рух суб'єкта дії у зворотному напрямку; *go down* виражає рух вниз; *go up* – вгору; *go in* номінує рух усередину замкнутого простору; *go out* виражає рух назовні тощо.

Одним із суттєвих компонентів руху є семантична категорія способу. Тут слід виокремити дві семми: самостійне переміщення суб'єкта (*go, run, swim, step, toddle, tread, walk, march, crawl*); переміщення суб'єкта за допомогою транспортних засобів (*drive, ride, fly, land, go off, land*).

У структурі деяких дієслів поєднуються параметри руху, способу та інтенсивності (*march,*

stroll, mince, wander, roam, ramble, trot, rush, dash, lash, sweep). З точки зору критерію інтенсивності виділяються два таких синонімічних ряди: дієслова з домінантною семмою 'висока швидкість руху'; дієслова з домінантною семмою 'низька швидкість руху':

– *Linda Everett ran past Barbie and threw herself into Rusty's arms* [King, 2009, с. 13] (сема «висока швидкість руху»);

– *He was pointing to Fern Bowie, who was strolling past with a loaded basket in one hand and a beer in the other* [King, 2009, с. 369] (сема «низька швидкість руху»).

Усі названі семантичні ознаки руху є когнітивними класифікаторами та характеризуються взаємопов'язаністю.

Крім дієслів руху, що займають центральне місце в репрезентації досліджуваного концепту, у його реалізації беруть участь також інші частини мови: іменники, прикметники, прислівники, які не тільки конкретизують зміст дієслів руху, але розкривають їхній потенціал в об'єктивації руху. До таких конкретизаторів, які уточнюють швидкість переміщення, належать якісні прислівники, порівняльні звороти, іменникові словосполучення, що можна спостерігати у наступному прикладі, де швидкість руху вербалізує іменникове словосполучення: *In one motion he sank low and spun and moved to the side* [Greaney, 2010, с. 21].

Спостереження за вибіркою нашого дослідження дозволяють стверджувати, що найбільш уживаними дієсловами руху, що беруть участь у побудові ланцюга подій у трилері, є фразові дієслова *go, get, walk, take*, поєднані з післялогом, що виконує функцію ідентифікації спрямованості руху: *A thick young man in a black rugby shirt stepped into the street from his hiding place; Court moved to the window; He started back up the street; She unlocked a door and started down the stairs.*

Дієслова, що вербалізують концепт MOVEMENT, утворюють у жанрі трилеру однорідні конструкції. Перелік дієслів руху сприяє створенню поступального руху сюжету трилера:

– *Court's hand grabbed the right collar of Dougal's rugby shirt, pulled it back across his throat, yanked it all the way around his neck in the back, and handed it off to Court's left hand* [Greaney, 2010, с. 32];

– *She turned, stumbled over a broken cribslat, went to one knee, got up, and rushed into the bathroom with the baby wailing in her arms* [King, 2009, 5];

– *He then patted Court down front to back, pulled a knife from the foreigner's pocket, and slipped it into his own* [Greaney, 2010, с. 49].

Таким чином, лексичне наповнення дієслів та їх залучення до синтаксичних однорідних кон-

струкцій є найважливішим засобом реалізації концепту руху. Рух номінується в дискурсі дієсловами руху, організованими в перелічувальні конструкції, а місцезнаходження суб'єкта – прийменниково-іменними поєднаннями та адвербіальними конструкціями, що виконують синтаксичну функцію обставин місця.

Головною функцією прислівників та прийменниково-іменних поєднань у процесі вербалізації концепту руху є номінація спрямованості руху:

– *Gentry got both legs over one of Slattery's arms, but the other fist hammered down on Court's back and the top of his head with frantic repetition* [Greaney, 2010, с. 36];

– *Court rolled off of Slattery's chest and lowered himself onto his back on the floor next to the dead man* [Greaney, 2010, с. 37].

Крім зазначеної функції, прислівники та прийменниково-іменні поєднання можуть також конкретизувати:

1) інтенсивність руху:

– *She pulled over and scrambled out the car so fast she went to one knee, scraping it* [King, 2009, с. 275];

– *Mike quickly picked up his pace and followed him* [Coben, 2008, с. 59];

2) якість руху:

The woman snatched it from her before Piper could offer it, and drank greedily, water overspilling the neck and dripping off her chin to darken the top of her tee-shirt [King, 2009, с. 276].

Інтенсивність і якість руху у психологічному трилері вербалізують також дієприкметникові звороти та порівняльні конструкції:

– *The two girls followed, keeping a little distance* [Coben, 2008, с. 131];

– *He plucked the phone from Ernie's hand as though Ernie were an assistant who had been holding it for just that purpose* [King, 2009, с. 44].

Таким чином, у жанрі англomовного психологічного трилеру концепт MOVEMENT вербалізується дієсловами акціональної і статально-динамічної семантики, які вживаються у ланцюгах – однорідних конструкціях, а також за допомогою прийменниково-іменникових сполучень та адвербіальних конструкцій, що конкретизують спрямованість, інтенсивність і якість руху.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямку. Рух постає універсальною категорією людського буття та утворює поряд з матерією ядро концептуальної картини світу. Аналіз вибірки свідчить про те, що зміст концепту руху фактично утворюється взаємодією лексичних та граматичних смислів і набуває в результаті обробки в концептуальній системі різних інтерпретацій, мотивованих прагматикою комунікації.

Ядром концепту MOVEMENT слугує дієслово *move*, яке має просту семантичну структуру, нейтральне стилістичне забарвлення та передає ідею переміщення у просторі у загальному вигляді. Базовими лексемами-репрезентантами, що маніфестують досліджуваний концепт у трилері, є дієслова *go, come, step, pace, march, crawl, cross, drive, ride, enter, leave, fly, follow, jump, leave, pass, run, swim, walk*. Дієслова руху позначають самостійне переміщення об'єкта у просторі. У структурі дієслівного руху виділяються прототипові ознаки та властивості, а саме: напрямок, просторова локалізація, спосіб руху, інтенсивність, шлях, мета, середовище. Названі універсальні параметри, які виявилися характерними для більшості контекстів руху у англomовних трилерах, можуть по-різному вербалізуватися в дієсловах руху. Основними семантичними ознаками, що вирізняють дієслова руху, є спрямованість/неспрямованість, спосіб руху, інтенсивність руху, якість руху. Крім опозицій за основними граматичними значеннями категорій виду, стану, способу, часу, для дієслів руху характерними також є опозиції з сем певної / невизначеної спрямованості та односпрямованості / різноспрямованості руху. Спрямованість руху може бути: а) за горизонталлю – ліворуч / праворуч; б) за вертикаллю – вгору / вниз; в) круговою; г) зворотною; г) такою, що зникає. Ознака якості руху може включати такі приватні семантичні ознаки: труднощі руху, особливу манеру руху, безцільність, творчість, швидкість, повільність, рух зі звуком.

Перспективою роботи вважаємо вивчення вербалізації руху у пареміологічних одиницях англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єфремова Н.В. Семантичні та функціональні особливості синонімічних опозицій англійських дієслів на позначення емоційного впливу. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*. 2009. № 5. С. 486–490.
2. Кійко Ю.Є. Лексико-семантична група дієслів переміщення в сучасній німецькій мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Київський державний лінгвістичний університет. Київ, 2001. 20 с.
3. Колегаєва І.М. Конструювання номінативного поля концепту: етапи та одиниці. *Записки з романо-германської філології*. Одеса, 2018. Вип. 1. С. 121–127.
4. Полножин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Укра-*

інки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство». 2015. № 4. С. 212–222.

5. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
6. Смаглий В.М. Вербалізований концепт WORD / LANGUAGE / SPEECH у науковій та наївній картинах світу : монографія. Одеса : Астропринт, 2020. 508 с.
7. Ужченко В.Д. Нові лінгвістичні парадигми «концепт – фразеологізм – мовна картина світу». *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку*. Запоріжжя, 2006. С. 146–151.
8. Bigunova N., Dombrovska S. Language representation of the time concept in English oral narrative discourse. *Orbis Linguarum (Ezikov Svyat)*, Vol. 20, Issue 1. Bulgaria, Blagoevgrad, 2022. P. 78–85.
9. Cawelti J.G. Adventure, mystery, and romance: Formula stories as art and popular culture. Chicago : The University of Chicago, 1976.
10. Coben H. Hold Tight. Newark : Dutton, 2008. 444 p.
11. Greaney M. On target. Memphis : Berkley, 2010. 544 p.
12. King S. Under the dome. Glasgow : Scribner, 2009. 1085 p.

СЛОВНИКИ

13. Cambridge Dictionary. URL : <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>.
14. Longman Dictionary. URL: <https://www.ldoceonline.com/>.
15. Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/>.

REFERENCES

1. Iefremova, N.V. (2008) Semantychni ta funktsionalni osoblyvosti synonymichnykh opozytsii anhliiskykh diiesliv na poznachennia emotsiinoho vplyvu [Semantic and Functional Features of Synonymic Oppositions of English Verbs, Denoting Emotional Influence]. *Naukovyi visnyk Shkhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriiia : Filolohichni nauky. Movoznavstvo*, vol. 5, pp. 486–490.
2. Kiiiko, Yu.Ie. (2001) Leksyko-semantychna hrupa diiesliv peremishchennia v suchasni nimetskii movi [Lexico-semantic group of verbs of movement in the modern German language] :

thesis abstract for obtaining the scientific degree of candidate of philological sciences: 10.02.04. Kyiv State Linguistic University.

3. Kolehaieva, I.M. (2018) Konstruiuvannia nominatyvnoho polia kontseptu: etapy ta odyntysi [Construction of the nominative field of the concept: stages and units]. *Zapysky z romanohermanskoi filolohii*, vol. 1, pp. 121–127.
4. Poliuzhyn, M. (2015) Poniattia, kontsept ta yoho struktura [Notion, concept and its structure]. *Naukovyi visnyk Shkhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriiia : Filolohichni nauky. Movoznavstvo*, vol. 4, pp. 212–222.
5. Prykhodko, A.M. (2008) Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-dyskursyvni paradyhmi linhvistyky [Concepts and conceptual systems in the cognitive-discursive paradigm of linguistics]. Zaporizhzhia : Premier.
6. Smahlii, V.M. (2020) Verbalizovanyi kontsept WORD / LANGUAGE / SPEECH u naukovi ta naivni kartynakh svitu [The verbalized concept of WORD / LANGUAGE / SPEECH in scientific and naive pictures of the world]: monograph. Odessa : Astroprynt.
7. Uzhchenko, V.D. (2006) Novi linhvistychni paradyhmy “kontsept – frazeolohizm – movna kartyna svitu” [New linguistic paradigms “concept – phraseology – linguistic picture of the world”]. *East Slavic languages in their historical development: a collection of scientific papers*. Zaporizhzhia, pp. 146–151.
8. Bigunova, N., Dombrovska, S. (2022) Language representation of the time concept in English oral narrative discourse. *Orbis Linguarum (Ezikov Svyat)*, vol. 20, Issue 1, Bulgaria, Blagoevgrad, pp. 78–85.
9. Cawelti, J.G. (1976) Adventure, mystery, and romance: Formula stories as art and popular culture. Chicago : The University of Chicago.
10. Coben, H. (2008) Hold Tight. Newark : Dutton.
11. Greaney, M. (2010) On target. Memphis : Berkley.
12. King, S. (2009) Under the dome. Glasgow : Scribner.

DICTIONARIES

13. Cambridge Dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>.
14. Longman Dictionary. URL: <https://www.ldoceonline.com/>.
15. Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/>.

PROTOTYPICAL INTONATION PATTERNS IN ENGLISH DISCOURSE: COGNITIVE APPROACH

Krasovska I. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Foreign Languages Department of Science Faculties
Educational and Science Institute of Philology
of Kyiv National Shevchenko University
Taras Shevchenko Boulevard, 14, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-1567-1443
3488778@gmail.com*

Key words: *intonation, function, cognitive approach, prototypical intonation pattern, dichotomy, pitch, terminal tone, interval.*

The article surveys function that intonation units play in the discourse, systemizing scientific approaches to that issue. The function of intonation units is analyzed in the framework of structural, pragmatic, functional and cognitive perspective. The paper rests on the overview of each functional capacity of intonation, viewed within the singled out scientific approaches. The article highlights constitutive, segmentative, distinctive, stylistic and cognitive functions of intonation elements in the discourse. The focus of the article is on the role of intonation units in the realm of cognitive mechanisms that allow speakers to code and decode linguistic information during the process of communication. Intonation units are approached as cognitive clues that trigger procession of acoustic information in the consciousness of the listener. The cognitive function of intonation is viewed in the prism of prototypical intonation patterns that lay foundation of speech generation and procession. The paper analyzes and systemizes the typology and architecture of melodic patterns that are defined as universal intonation models, built by the interplay of basic intonation parameters. Besides, the concept of intonation pattern is defined in the paradigm of cognitive approach to the study of intonation. The typology and architecture of intonation models is highlighted within the scope of music moods, symbolic and cognitive perspectives. The assays of comparative phonetic experimental research into intonation peculiarities of emotional and neutral English discourse are presented in the paper. The intonation units are analyzed in correlation to prototypical meanings that they realize in the discourse. The article describes the typology and architecture of prototypical intonation patterns that ensure unambiguous decoding of universal meanings. The typology of the prototypical intonation patterns is presented within the dichotomy of universal meanings which are defined as: incentive/statement; background/foreground; major/minor; approval/disapproval. The suggested typology of prototypical intonation patterns reflects functional capacity of intonation in reliance with the cognitive mechanism of decoding linguistic information and embraces such prototypical intonation patterns as: incentive, intensification, identification and estimation.

ПРОТОТИПОВІ ІНТОНАЦІЙНІ МОДЕЛІ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ: КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД

Красовська І. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов математичних факультетів
Навчально-науковий інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульвар Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-1567-1443
3488778@gmail.com*

Ключові слова: інтонація, функція, когнітивний підхід, прототипова інтонаційна модель, дихотомія, тональний рівень, термінальний тон, інтервал.

У статті розглядаються функції інтонації у дискурсі та систематизуються наукові підходи до розв'язання цього питання. Функціональний потенціал інтонаційних одиниць аналізується у площині структурного, функціонального, прагматичного та когнітивного підходів до вивчення інтонації та її ролі у спілкуванні. У статті описуються різні функціональні властивості інтонаційних одиниць крізь призму визначених наукових підходів. Зокрема, дається визначення таких функцій інтонації, як: структуруюча, розділова, сигнальна, стилістична та когнітивна. Основна увага зосереджена на тому, яку роль інтонаційні одиниці відіграють у когнітивних процесах, що забезпечують кодування та декодування лінгвістичної інформації у процесі комунікації. Інтонаційні одиниці визначаються як когнітивні ключі, що запускають процес аналізу акустичної інформації у свідомості мовця. При цьому когнітивна функція інтонації розглядається крізь призму прототипових інтонаційних моделей, які формують фундамент породження та сприйняття мовлення. У статті проаналізовано та систематизовано типологію та структуру мелодійних моделей, які визначаються як універсальні інтонаційні моделі, що складаються завдяки взаємодії базових інтонаційних параметрів. Поняття інтонаційної моделі розглядається під кутом зору когнітивного підходу до вивчення інтонації. У статті наведено різні типології та структурні особливості універсальних інтонаційних моделей, які визначені у межах емоційно-музикального, символічного та когнітивного підходів. Робота містить результати порівняльного експериментально-фонетичного дослідження емоційного та нейтрального англомовного дискурсу. Інтонаційні одиниці аналізуються з урахуванням того, який зміст вони передають у мовленні. Отже, у статті описана типологія і структура прототипових інтонаційних моделей, які безпомилково декодуються слухачем як такі, що реалізують певні універсальні значення, що систематизовані у межах дихотомій: спонукання / твердження; фон / фігура; мажор / мінор; схвалення / несхвалення. Наведена у роботі типологія прототипових інтонаційних моделей побудована з урахуванням функціонального навантаження у площині когнітивного механізму декодування лінгвістичної інформації і охоплює такі різновиди інтонаційних моделей: спонукальні, ідентифікуючі, інтенсифікуючі та визначаючі.

Introduction. Contemporary research into intonation shows that it plays a crucial role in the process of communication, ensuring an adequate output and processing of linguistic and paralinguistic information. Intonation elements are intuitively perceived

by speakers as meaningful units that contribute to an overall semantic structure of an utterance [Laver, 1994; O'Connor, 1984]. Speakers can detect some emotional meaning by the quality of the voice and attribute what they hear to a particular emotional-

ly-marked category. For example, speakers can decode irritation, anger or tenderness by a particular timbre of tone pitch. Scientists approach functional capacities of intonation from different angles, taking into consideration its role to identify meaning, contribute to an overall semantic and grammatical completeness of an utterance or mark an emotional or modal meaning. We believe that numerous approaches to single out functional value of intonation are realized in the framework of 4 linguistic frameworks: **structural, pragmatic, functional and cognitive.**

The structural viewpoint [Laver, 1994; O'Connor, 1984] focuses primarily on what role intonation elements play to build syntactical structure of utterances, delimit boundaries between syntactical units and mark a communicative type of utterances. Thus, the **constitutive function** is realized in the ability of intonation units to form utterances as communicative units. Prosody unifies words into utterances, thus giving the latter the final form without which they cannot exist. A succession of words arranged syntactically is not a communicative unit until a certain prosodic pattern is attached to it.

E.g. Pete has left for London.

This sentence turns into a communicative unit when it is plunged into a certain communicative situation, when key words in its structure are accented and finalized by a terminal tone. Intonation system is the only tool that adds vocabulary items extra meaning, turning them into units of communication that can arouse the feedback of the listener. Intonation can dramatically change appellative function of a whole utterance altering pitch height of the terminal tone. For example, the same lexical meaning of the word “fire” being marked by a high pitched falling terminal tone is perceived as an emotional warning of threat, while the same direction of terminal tone realized in low pitch zone is perceived as a command.

E.g. Fire! Fire!

Distinctive function of intonation is revealed on a syntactical level, as intonation units mark the boundaries between grammatically relevant parts of the sentence structure, delimiting either subordinate/coordinate relations between them or marking syntactical functions of the sentence elements. In this case, intonation does not manifest any grammatical value, it serves as a clue for the speaker to interpret the grammatical ties between sentence stakeholders correctly. Thus, sentence stress combined with the falling terminal tone in the examples given below marks subject-predicate relations, whereas pauses and rising tone on the sentence constituents show a syntactical function of this word that is pivotal to comprehend the meaning of the message in general.

E.g. Her sister, said Mary, | was a well-known actress (a compound sentence). // Her sister said |

Mary was a well-known actress (a complex sentence with an object subordinate clause)

Smiling Tom | entered the hall (“smiling” is an attribute). // Smiling | Tom entered the hall (“smiling” is an adverbial modifier).

Depending on the situation of communication this utterance may become a question if the speaker changes its intonation contour into rising or it can sound as a thoughtful remark in case the terminal tone is level. It testifies the concept that intonation units are omnipresent tools of communication as they form and finalize communicative types of utterances – statements, questions, imperatives, exclamations and modal (attitudinal) types: categoric statements, non-categoric, perfunctory statements, quizzical statements, certainty and uncertainty questions, insistent questions, etc. In constituting an utterance, intonation at the same time performs the **segmentative and delimitative function.** It segments connected discourse into utterances and intonation groups and simultaneously delimits them one from another, showing relations between them. It also signals the semantic nucleus and other semantically important words of an utterance (or an intonation group).

In the framework of pragmatic approach [Bolinger, 1989; Chafe, 1994] intonation is viewed from three perspectives: the ability of intonation units to convey different shades of modal meaning or signal about emotional state of the speaker; the role of intonation to form sentence perspective. The **distinctive function** of intonation within this approach manifests itself on several levels. As the essential tool of communicative efficiency, intonation, first and foremost, distinguishes communicative types of utterances. Pitch, direction of the terminal tone clearly signals whether the speaker questions, commands, requests, exclaims or states something.

The ability of intonation units to mark different emotional states and communicate approval, disapproval, disbelief or acquiescence and other modal shades of meaning is viewed as attitudinal or modal distinctive function. In the example given below “splendid” bears different emotional or attitudinal meaning depending on pitch and type of a terminal tone. Low pitch in combination with low falling terminal tone makes it sound authoritative with the tint of certainty and approval. High pitch realization of falling terminal tone signifies elation and approval. In case the utterance is pronounced with rising high pitch terminal tone, it is perceived as doubt or surprise.

E.g. Splendid! Splendid! Splendid!

Various modal meanings can also be expressed and differentiated by lexical and grammatical means, such as modal words as “sure”, “undoubtedly”, “definitely”, “perhaps”, “may be”, “probably” and modal verbs “may”, “might” and so on. Usually, the speaker’s

attitude is in tune with the semantic meaning of these modal words or verbs. Anyhow, a single accent can completely change the modal meaning of the utterance and play a crucial role in decoding its true meaning that corresponds to the contents of the words the speaker chooses. However, modal meaning may disagree with word content and then intonation is the crucial factor in determining the modal meaning of the utterance.

E.g. He is ¹sure to come. // He is ¹sure to come.

In the first utterance an accent on the “sure” aligned with low falling tone contributes to a categoric and certain statement of the speaker, whereas in the second the accent on the same word is altered by a rising terminal tone turning the whole utterance into an uncertain or even condescending statement.

Multiple experiments into mechanisms of speech coding and decoding [Chomsky, 2002; Cook, 2002; Ladd, 2001] testify the fact that listeners rely on acoustic clues to single out rheme and theme of the utterance, because accents laid on the key words trigger decoding mechanisms of the listener and enable one to distinguish between what is already known and what is new in the utterance [Halliday, 1967, p. 199–244]. For instance, accent on a functional word or the position of the terminal tone within the utterance can considerably impact sentence perspective for the listener.

E.g. My ¹friend (theme) has been a way (rheme). // My ¹friend (rheme) has been a way (theme).

The position of sentence stress and terminal tone change sentence perspective, indicating that the part of the utterance marked by a terminal falling tone signifies new information (rheme) while sentence stress marks constituents of already known information (theme). The logical center of these two utterances is distinguished by intonation element that demonstrates discourse-distinctive function of intonation.

Functional approach takes into consideration the importance of intonation units to differentiate speaking styles [Красовська, 2022, с. 21–24] in compliance with the situation of communication, communicative aim, social status of speakers. Under different conditions (speaking in public, communicating to friends, making a spontaneous speech, etc.) speakers choose a number of intonation units that will enable them to achieve a pragmatic aim of communication. Thus, spontaneous speech is usually full of pauses, much slow in tempo, contains a lot of level and rising terminal tones to signal about more information ahead. Public speeches also vary in the array of intonation units used by the speaker to make the audience focused and comprehend the idea. These tools embrace accidental rise of the tone on the significant words, high pitch realization of terminal tones, high volume that contribute to an emotionally charged

message. Thus, intonation performs **stylistic–distinctive function** that manifests itself in the ability of intonation units to differentiate pronunciation (phonetic) styles, determined by extralinguistic factors (situation, audience, goal of communication) [Crystal, 1969; O’Connor, 1984].

Cognitive approach to the study of intonation function in the discourse originates from the study of cognitive mechanisms that ensure the basis of coding and decoding acoustic information [Калита, 2007; Красовська, 2024]. Within this approach intonation units are defined as acoustic clues able to activate more complicated cognitive operations necessary to convey and process acoustic information [Cook, 2002]. We believe that cognitive function of intonation is revealed through symbolism of certain intonation patterns or single intonation elements that are employed as clichés which stand for a number of unambiguously comprehensive concepts [Kazuko, 2010]. The realization of cognitive function can be modified by a communicative context that conditions the usage of particular intonation means to achieve a pragmatic goal of communication within an unambiguous intonation pattern.

However, the typology of intonation patterns remains a debatable question in modern linguistics, as scientists single out different structural elements that build up these intonation patterns. The structure of a typical melodic contour is approached as the movement of tone within utterance boundaries. From this perspective, 10 major contours have been singled out: For example, wave, wave with climax at end, rising wave, falling wave, arch, inverse arch (bowl), rising line, falling line, horizontal line, combination [Siegmeister, 1965, p. 64–77]. This approach interprets intonation patterns as a combination of different direction of the basic unit used to describe the pitch component – the tone. Depending on whether the pitch of the voice varies or remains unvaried tones are subdivided into kinetic and static. Static tones may have different pitch level of the voice – the high static tone, the mid static tone, the low static tone. Kinetic tones are characterized by the variation in the pitch movement direction. According to the direction of pitch movement, kinetic tones are subdivided into simple and complex. Simple tones are unidirectional: the falling and the rising tones. Complex tones are bidirectional: the falling-rising tone, the rising-falling tone, and the rising-falling-rising tone.

Another approach to the typology and architecture of intonation patterns originates from applying analysis of music into speech melody. It assumes that four basic characteristics of music (pitch, dynamics, tempo, timbre) in combination build up the system of logical forms that reflect “music moods”. [Seeger, 1960, p. 252]. The combination of pitch, dynamics, tempo and timbre are realized in two basic tonal

directions defined as tense and dense modes that reflect emotional tension of speaker. However, all the intonation patterns within this typology are characterized by ascending or descending terminal tone, their difference arises from realization of a pitch component on a certain element of an utterance that is defined as arch.

Melodic contour is defined as a certain symbolic pattern that is characterized by acoustically important features to decode a certain meaning. However, the controversy lies in differentiating the exact and universally relevant number of intonation elements that set the shape and boundaries of a melodic contour. An attempt to exclude ambiguity of intonation contours typology was made by Charles Adams within entomusical architecture of intonation patterns [Adams, 1976, p. 183–215]. The latter is singled out with the reference to essential acoustic parameters: boundaries, pitch, slope and deviation within the slope. First and foremost, an intonation pattern is defined in the minimum boundaries, delimiting its beginning and termination. Another intonation feature that contributes to the structure of an intonation pattern is pitch of the boundaries realization: high (H) or low (L). Relations between the pitches are measured in semitones that mark the extent or magnitude of these relationships. The third distinctive parameter is slope of intonation pattern that is termed as falling/rising/level direction of melody towards the final boundary of the intonation pattern. Variation of melodic slope within the boundaries that embraces increase or decrease of pitch level in contrast with the initial pitch level is viewed as one more constituent of intonations patterns, termed deviation.

The typologies of intonation contours or patterns envisioned above tend to single out distinctive universal features of intonation system that are approached as generative units of speech production. On the other hand, the melodic contours in terms of the presented approaches are viewed as logical constructs devoid of meaning and associated with some specific physiological states and process [Fougeron, 1989, p. 200–210]. However, the complexity of intonation parameters that enable to render and comprehend different meanings remains open for research.

The goal of the research is to throw some light on the universal character of intonation units in the English discourse. To attain this target, we have conducted a comparative phonetic experiment to define cognitive function of intonation units and single out prototypic intonation patterns that ensure the processes of coding and decoding of acoustic information in the course of communication. The object of the research is intonation features of emotional and neutral English discourse that are perceived by the listeners as correlates of certain meaning. The subject of the

experiment is the interplay of intonation elements within an utterance which convey an unambiguously decoded meaning during the communication.

Experiment and Results. The cognitive function of intonation units should be viewed in relation to meaning that is conveyed and perceived by communicants. The research into intonation of emotional speech and comparison it with neutral speech has enabled us to single out intonation patterns that are unambiguously decoded as meaningful units. The typology and architecture of intonation patterns depends on the interplay of several intonation elements depending on the intention of the speaker to convey a certain meaning. The shades of the meaning can be versatile, anyhow unmistakably comprehended universal meanings that have been singled out during our phonetic research are the following: incentivizing, intensifying, identifying and estimating. Thus, we have researched into prototypical combination of intonation units which function as symbolic meaningful patterns that are perceived by the listener and arouse a particular feedback. The distinctive features of a symbolic intonation pattern are pitch, direction of terminal tone, interval between the beginning and the end of intonation pattern and its duration (tempo of the speaker's voice). Our typology of intonation symbolic intonation patterns involves such types as:

- incentive intonation pattern that motivates the speaker to do some action;
 - intensification intonation pattern – lays accent or underlines importance of the key information;
 - identification intonation pattern – signals about emotional state;
 - estimation intonation pattern – renders the attitude of the speaker to the topic of communication.
- Incentive intonation model is built up by the interplay of falling terminal tone that can be realized on low or high pitch level. The deviation of pitch level marks how urgent the matter is for the speaker. Incentive intonation pattern is characterized by a narrow interval, anyhow its broad variant adds extra value to the utterance. Incentive intonational pattern communicates command, recommendation, guideline, warning or threat. Anyhow, the typology of incentive intonation patterns can be limited by the dichotomy of incentive vs statement.

E.g. ¹All participants ¹have to ¹make a report. ¹Help me ¹right now. ¹Watch out!

The given utterances are decoded as stimulating to do an action. The listeners interpret falling terminal tone as binding to complete an action. High pitch of its realization (¹Watch out!) makes the utterance sound urgent and alarming. High pitch beginning of the utterance ¹Help me ¹right now in combination with a low pitched falling terminal tone adds sincerity and marks close ties between the interlocutors.

The place of accent in the utterance is conditioned by cognitive mechanism of foregrounding the key elements of information. This mechanism of foregrounding is based on hierarchical relations between type and form of the elements that constitute the mental block of information. Thus, doers of the action and the direction of the action, as well as an essential attribute can acquire accent, new information is foregrounded too. The intensification pattern is the most versatile and embrace a number of tools, such as sentence stress, accidental rise, terminal tone on the key element of a mental construct.

E.g. *Gabriel said* \tilde{z} *-if we* \downarrow *won the war,* \tilde{z} *we could build the* \uparrow *whole 'new world.*||

Your farther and I \tilde{z} *are* \downarrow *so* \rightarrow *proud.*||

In the given example rising terminal tone *war* does not just convey incompleteness, but marks the direction of the action and rests the attention of the listener on this element of the information construct. The accidental rise \uparrow *whole* lays emphasis on the dramatic change the action can bring about, while sentence stress in combination with the falling terminal tone *farther and I* intensify the actors, involved in realization of the action.

The architecture of the incentive intonation pattern can be viewed as the dichotomy of background intonation units and a foreground intonation element that is perceived as a nucleus of the information, conveyed in the utterance. Anyhow, the outstanding nature of the foreground intonation element, for instance the accidental rise on the word \uparrow *whole* or the rising terminal tone on *war*, become conspicuous and clear for the listener against the background of common intonation parameters.

The identification intonation pattern is a prototypical interplay of intonation elements that are able to trigger the cognitive mechanisms of the listener and enable the one to decode emotional state of the speaker. The nomenclature of emotional states is versatile and open to controversy. Thus, the survey into intonation parameters, employed to render and recognize emotions, is logically limited by the classificational schemes, accepted in the framework of the research. The procedure of our experiment involves comparing intonation patterns of emotional and neutral types of speech. Therefore, the assays show that emotional speech can be approached as the dichotomy of minor and major emotional states clearly perceived by the listener. Difficulties emerge at the stage of labeling a particular emotional state, while 85% of respondents are able to define a general slant of an utterance as positive/negative or, to put it in musical terms, as major/minor.

Prototypical intonation elements that constitute the identificatory intonation pattern are realized in different registers/pitch zones in reliance with a general slant of an utterance (major/minor). Thus, the

identificatory intonation pattern in major slant is characterized by a lower pitch of the initial syllables of the utterance in contrast to a high-pitched terminal tone that creates a broad positive interval between the beginning and the end of the utterance. This intonation contour communicates positive emotions that are clearly interpreted by listeners as the uplifted state of the speaker.

E.g. *-My man,* \tilde{z} *you touched me.*|| *-Look,* \rightarrow *who's here!*|| *Akim.*

In the given examples above the beginning of the utterance is pronounced at an average pitch level that goes in contrast with a low-pitched falling terminal tone. As a result, a positive interval adds sincerity and openness to the whole utterance. The contrast is achieved by the interplay of the same parameters in a different way, when low pitch of the beginning is accompanied by a high pitch falling or level tone, which is clearly defined as major slant.

E.g. *What a pretty outfit!*|| *Your farther and I* \tilde{z} *are* \downarrow *so* \rightarrow *proud.*||

Apart from identifying emotional states, intonation units play an essential role to recognize attitude of the speaker about the information communicated. There are often cases when lexical and grammatical means can be misleading to clearly decode the attitude of the speaker, while intonation unambiguously estimates the speaker's approval or disapproval of the message. So, the estimation prototypical intonation pattern is also defined within the dichotomy of approval/disapproval. The listener can unmistakably interpret approval, if the utterance starts on the average pitch level and is finalized by a low falling terminal. This interplay builds a narrow interval that is perceived as positive attitude of the speaker or certainty of what one says. On the opposite, a high-pitched beginning together with a falling-rising or rising-falling terminal tone adds uncertain, hesitant or negative slant to the utterance.

E.g. *He isn't serious, I hope.* || *I* \rightarrow *hope,* \tilde{z} *he* \downarrow *isn't serious.*

During the experiment the recipients were offered to differentiate between the utterances that have the same lexical means and grammatical structure, though bear opposite attitudinal meaning as it is exemplified above. The first utterance starts on an average pitch and ends in a low pitch zone marked by falling terminal tone. The combination of these parameters is interpreted by the listener as certainty of the speaker that the information is true. The second utterance is characterized by a high-pitched beginning and the complex movement of the terminal tone that starts as high falling and ends as rising which suggests disapproval of the speaker and intention to clarify the matter.

Conclusions. Summing up, it is important to emphasize that functional value of intonation can be

approached from the different scientific perspective that focuses on its structural, pragmatic or functional capacities as the subsystem of the language. The contemporary paradigm of phonetic research assumes that intonation units are triggers of cognitive processes that ensure generation and processing of information during communication. To give insight into cognitive mechanism of acoustic information coding and decoding, it is vital to single out the prototypical intonation patterns which lay basis of unambiguous understanding of the message conveyed. The architecture of these prototypical patterns involves meaningful intonation units which function as acoustic clues for the listener and allow the latter to code and decode the content of the message. The typology of the prototypical patterns is conditioned by unambiguously decoded meanings which can be viewed in the framework of such dichotomies as: incentive/statement; background/foreground; major/minor; approval/disapproval.

We believe that prototypical intonation patterns clearly show cognitive function of intonation units as leading mechanisms of speech generation and comprehension and open up new perspectives to research into intonation subsystems that render more complicated and subtle meanings.

BIBLIOGRAPHY

1. Калита А.А., Тараненко Л.І. Методологічні засади досліджень з когнітивної фонетики. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація* : матеріали IV Міжнародної конференції, м. Харків, 1 лютого 2007 р. Харків : «Константа», 2007. С. 144–145.
2. Красовська І.В. Speaking Styles: Problem of Definition. *Філологічні й педагогічні студії* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 23 листопада 2022 р. Київ : АВІАЗ. С. 21–24.
3. Красовська І.В. Формування емоційного тезаурусу мовця (експериментально-фонетичне дослідження). *Modern philology: history, theory, methodology* : монографія / за ред. Дякони-Романс, Матсєвко-Бекєрска. Riga, Latvia, Baltija Publishing, 2024. С. 199–210.
4. Bolinger D. Intonation and its uses: Melody in grammar and discourse. Stanford : Stanford University Press, 1989. 470 p.
5. Chafe W. Discourse, consciousness and time. Chicago : Chicago University Press, 1994. 311 p.
6. Charles R. Adams Melodic Contour Typology. *Ethnomusicology*. 1976. Vol. 20. No. 2. P. 179–215.
7. Chomsky N. The Sound Pattern of English. Cambridge (Mass.): The MIT Press, 2002. 470 p.

8. Cook N. Tone of Voice and Mind: The connection between intonation, emotion, cognition and consciousness. Amsterdam (Philadelphia): John Benjamins Publishing Company, 2002. 291 p.
9. Crystal D. Prosodic Systems and Intonation in English. Cambridge: Cambridge University Press, 1969. 392 p.
10. Fougeron I. Prosody et organisation du message. Paris: Librairie C. Klincksieck, 1989. 367 p.
11. Halliday K. Notes on transitivity and theme in English. *Journal of Linguistics*. 1967. Vol. 3, Issue 2. P. 199–244.
12. Kazuko Sh., Shigeto K. A Cross-linguistic study of sound symbolism: the images of size. *Berkley Linguistic Society*. 2010. № 36. P. 396–410.
13. Ladd R. Intonational Phonology. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 334 p.
14. Laver J. Principles of Phonetics. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. 707 p.
15. O'Connor J. Phonetics. London : Penguin Books Ltd., 1984. 320 p.
16. Seeger Ch. On the moods of a music logic. *Journal of the American Musicology Society*. 1960. № 13. P. 224–261.
17. Siegmeister Elie Harmony and melody. 1965. Belmont, California : Wadsworth Publishing Company, 1965. 474 p.

REFERENCES

1. Kalyta A. A., L. I. Taranenko. Metodolohichni zasady doslidzhen z kohnityvnoi fonetyky [Methodological basis of cognitive phonetic research]// *Karazinski chytannia: Liudyna. Mova. Komunikatsiia: materialy IV mizhnarodnoi konferentsii*. (pp. 144–145) 1 February 2007, Kharkiv, Kharkiv: “Konstanta”. (In Ukrainian)
2. Krasovska I.V. Speaking Styles: Problem of Definition. *Filolohichni y pedahohichni studii // mat-ly V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. (pp. 21–24) 23 November 2022, Kyiv, Kyiv: AVIAZ. (In Ukrainian)
3. Krasovska I.V. (2024). Formuvannia emotsiinoho tezaurusu movtsia (eksperymentalno-fonetychne doslidzhennia) [Formation of emotional thesaurus of the speaker (phonetic experimental research)] *Modern philology: history, theory, methodology: monohrafiia / ed. Djakons-Romans, Matsevkobekerska*. Riga, Latvia, Baltija Publishing, 199–210. (In Ukrainian)
4. Bolinger D. (1989). Intonation and its uses: Melody in grammar and discourse. Stanford: Stanford University Press.
5. Chafe W. (1994). Discourse, consciousness and time. Chicago: Chicago University Press.

6. Charles R. Adams (1976). Melodic Contour Typology. *Ethnomusicology*. Vol. 20. No. 2. 179–215.
7. Chomsky N. (2002). The Sound Pattern of English. Cambridge (Mass.): The MIT Press.
8. Cook N. (2002). Tone of Voice and Mind: The connection between intonation, emotion, cognition and consciousness. Amsterdam (Philadelphia): John Benjamins Publishing Company.
9. Crystal D. (1969). Prosodic Systems and Intonation in English. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Fougeron I. (1989). Prosody et organisation du message. Paris: Librairie C. Klincksieck.
11. Halliday K. (1967). Notes on transitivity and theme in English. *Journal of Linguistics*. Vol. 3, Issue 2. 199–244.
12. Kazuko Sh., Shigeto K. A Cross-linguistic study of sound symbolism: the images of size. *Berkley Linguistic Society*. 2010. #36. P. 396–410.
13. Ladd R. (2001). Intonational Phonology. Cambridge: Cambridge University Press.
14. Laver J. (1994). Principles of Phonetics. Cambridge: Cambridge University Press.
15. O'Connor J. (1984). Phonetics. London: Penguin Books Ltd.
16. Seeger Ch. (1960). On the moods of a music logic. *Journal of the American Musicology Society*. No. 13. P. 224–261.
17. Siegmeister Elie (1965). Harmony and melody. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.

ТРАНСМЕДІЙНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СУЧАСНОГО АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО МЕДІАДИСКУРСУ

Куліш В. С.

*кандидат філологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри германської філології
Сумський державний університет
вул. Харківська, 116, Суми, Україна
orcid.org/0000-0002-8283-7431
v.kulish@gf.sumdu.edu.ua*

Ключові слова: *медіадискурс,
трансмедіація, медіанаратор,
медіаплатформи, медіатекст.*

У статті представлено дослідження сучасного англійськомовного медіадискурсу з акцентом на його трансмедійні характеристики, які є визначальними в умовах розвитку сучасних технологій та медіаплатформ (Instagram, Facebook, Spotify, YouTube). Медіадискурс розглядається як складна та багаторівнева знакова система, що інтегрує лінгвальні та екстралінгвальні компоненти. Трансмедіація визначена як процес перекладу контенту між різними знаковими системами, що дозволяє ефективно репрезентувати змісти через текстувальні, аудіовізуальні та комбіновані формати.

Особливу увагу приділено популяризації літератури психологічного, мотиваційного спрямування та текстів, що сприяють особистісному й соціальному розвитку. Увага акцентується на зміні ролі медіанаратора, який виступає не лише автором тексту, але й активним учасником створення інтегрованих медіатекстів, орієнтованих на багатоканальну аудиторію. Аналіз проводився на основі інтратекстуального і транстекстуального підходів, що дозволяють виокремити такі ключові риси медіадискурсу: публічність, групову співвіднесеність, дісенсну орієнтованість та масову спрямованість.

Розкрито концепт медіадискурсу як мовленнєвої діяльності, спрямованої на інформування, інтерпретацію та вплив на реципієнта шляхом використання медіатекстів, які адаптуються до особливостей різних платформ. Трансформація медіатекстів у процесі трансмедіації супроводжується їхньою адаптацією до специфіки кожного комунікаційного каналу, забезпечуючи збереження авторської інтенції та підвищення залученості аудиторії.

У статті також звертається увага на медіаплатформи як засіб формування нових форматів взаємодії між медіанаратором та аудиторією, що забезпечує інтеграцію когнітивних, емоційних і прагматичних елементів комунікації. У роботі підкреслено значення трансмедійних процесів як механізму поширення медіанаративів, які не лише трансформують спосіб подачі інформації, але й сприяють створенню інноваційних форм репрезентації змістів.

Наукове значення роботи полягає у визначенні трансмедійності як ключового чинника сучасного медіадискурсу, що забезпечує його адаптивність до сучасних технологічних і соціокультурних реалій. Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз прагматичних аспектів реалізації англійськомовного медіадискурсу.

TRANSMEDIA REPRESENTATION OF CONTEMPORARY ENGLISH MEDIA DISCOURSE

Kulish V. S.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Germanic Philology*

Sumy State University

Kharkivska str., 116, Sumy, Ukraine

orcid.org/0000-0002-8283-7431

v.kulish@gf.sumdu.edu.ua

Key words: *media discourse, transmediation, media Narrator, media platforms, media text.*

The article examines contemporary English-language media discourse, emphasizing its transmedia characteristics essential in evolving technologies and diverse media platforms (Instagram, Facebook, Spotify, YouTube). Media discourse is conceptualized as a complex sign system integrating linguistic and extralinguistic dimensions. Transmediation is defined as the translation of content across various sign systems, facilitating meaning representation through textual, audiovisual, and hybrid formats.

The study highlights the growing appeal of psychological and motivational literature and texts promoting personal and social development. The evolving role of media narrators is emphasized, portraying them as content creators and contributors to integrated media narratives tailored for multichannel audiences. Intratextual and transtextual approaches delineate the key attributes of media discourse: publicity, group alignment, dissensual orientation, and mass-oriented delivery.

Media discourse is analyzed as communicative activity designed to inform, interpret, and influence recipients through adaptable media texts. Transmediation entails customizing content for each communication channel while preserving authorial intent and enhancing audience engagement.

The article underscores the role of media platforms in creating innovative interaction formats between narrators and audiences, blending cognitive, emotional, and pragmatic communication elements. Transmedia processes are highlighted as pivotal in disseminating narratives, reshaping content delivery, and fostering representational innovation.

This research identifies transmediation as a critical component of contemporary media discourse, ensuring adaptability in modern technological and sociocultural landscapes. Future research will explore the pragmatic dimensions of implementing English-language media discourse.

Постановка проблеми. Розвиток сучасних технологій унеможливило існування та розповсюдження інформації лише на одній формі. Популяризація книжок через Інтернет, а саме через різні медіаплатформи, стає невід'ємною частиною нашого буття. Медіадискурс характеризується тематичним різноманіттям медіанаративів, які репрезентуються на різних платформах, таких як Instagram, Facebook, Spotify, YouTube. Трансмедіація означає переклад контенту з однієї знакової системи на іншу. Кожна знакова система або режим (тобто використання різних форм подання інформації – тексту, ілюстрацій, аудіо, відео та їх поєднань) має унікальні організаційні принципи, охоплює певні елементи.

Останнім часом найбільший попит, а отже, і пропозиція припадає на психологічну, мотиваційну літературу та літературу, що покликана на вдосконалення особистості, стосунків між партнерами та в родині. Сучасний психолог, політик, економіст – вже не просто консультант на сторінках книжок, а успішний медіанаратор, який репрезентує свої медіанаративи не тільки з урахуванням візуального (книжкового) простору, а і залучає аудіовізуальні компоненти медіадискурсу. Поняття медіанаратара та медіанаративу тісно пов'язані з традиційним визначенням наративу, що в перекладі з англійської означає «розповідати історію». Наративи оточують все навкруги. І йдеться не лише про художній твір, як-от роман

або історичний часопис [Puckett, 2016]. У широкому сенсі наратив постає результатом нарації як акту розповідання про будь-які події. Наративом є розповідь і диктора на радіо, по телебаченню, в соціальних мережах, різних інтернет-платформах, і учителя в школі, товариша за обіднім столом. Будь-хто може виступати наратором, адже в усіх наведених вище ситуаціях зберігається той самий алгоритм. Наратор, тобто той, хто здійснює розповідь, добирає події, послідовність викладу, мовно-мовленнєвий арсенал, вирішує питання щодо експресивності й метафоричності нарації [Fludernik, 2002].

Процес усвідомлення та поглинання інформації є невід'ємною частиною пізнавальної діяльності, що базується на індивідуальному досвіді реципієнта. Людина, спираючись на власний досвід та знання, сприймає світ індивідуально, постає певним медіатором між навколишнім світом і способом його репрезентації. Медіанаративи, що існують в медіадискурсі, таким чином трансформуються та скоріше адаптуються до викликів сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на інтерес науковців до проблем дискурсу (Ф.С. Бацевич, І.С. Шевченко, Г.І. Приходько), зокрема медіадискурсу та газетного дискурсу (Т.О. Анохіна, М.Р. Желтухіна, І.Г. Мирошніченко, Р.К. Махачашвілі, В.В. Лойко).

Сучасні наукові розвідки підтверджують те, що медіадискурс розглядається як складний знак, що вбирає в себе ключові ознаки категорії комунікації та породжується різними агентами, зокрема медійними продуцентами (інституціями та особистостями) і реципієнтами. Мовленнєві жанри, втілені у текстах медіадискурсу, уособлюють складні знаки, значення яких характеризується кодовим, інформаційним та культурним вимірами.

За сучасним підходами термін «медіадискурс» визнається як тип мовленнєвої діяльності в медіа, спроектований для інформування аудиторії щодо різних сфер суспільного життя засобами масової комунікації (телебачення, радіо, Інтернет, друкована преса тощо) [Медіалінгвістика, 2014].

Метою статті є дослідження трансмедійності сучасного англійськомовного медіадискурсу. Зазначена мета передбачає вирішення таких завдань: 1) окреслити зміст поняття медіадискурсу, спираючись на його особливості та функції; 2) розглянути основні аспекти сучасного англійськомовного медіадискурсу; 3) виокремити та дослідити трансмедійні характеристики сучасного англійськомовного медіадискурсу.

Об'єктом дослідження є сучасний англійськомовний медіадискурс. **Предмет** дослідження становлять його трансмедійні способи репрезентації.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на різні підходи до визначення дискурсу в сучасній філологічній парадигмі, зазначимо, що релевантно розглядати його як продукт мовленнєвої діяльності у сукупності всіх лінгвальних та екстралінгвальних чинників, що впливають на його продукування, розповсюдження та сприймання.

Теоретичні засади й методологію поняття дискурсу розвивало й продовжує розвивати у своїх наукових працях чимало дослідників у всьому світі. Вагомі емпіричні дослідження у галузі соціальних дискурсів здійснювали Гайдельберзька / Маннгеймська група, Дюссельдорфська школа під керівництвом Г. Штютцеля та Ольденбургська група під керівництвом К. Глоя [Bluhm, 2000].

Вітчизняний науковець І.С. Шевченко у комунікативно-прагматичному ракурсі розглядає дискурс як «багатогранну мовно-когнітивно-комунікативну предметно-пізнавальну сферу, яка визначається трьома аспектами: 1) аспектом мовного використання; 2) передаванням / конструюванням ідей і переконань, тобто когнітивним аспектом; 3) соціально-прагматичним аспектом – взаємодією комунікантів у певних соціально-культурних контекстах і ситуаціях» [Шевченко, 2003].

І.Р. Корольов пропонує узагальнену дефініцію дискурсу у вузькому та широкому розумінні: у вузькому розумінні дискурс уособлює послідовність мовних одиниць, яка створюється мовцем у певний час, в певному місці та з певною метою; у широкому розумінні – складне комунікативне явище, яке з огляду на соціальний контекст дає відомості про учасників комунікації та їхні характеристики, а також процеси вироблення та сприйняття повідомлення» [Корольов, 2012].

Засоби масової комунікації як компоненти медіадискурсу виконують надзвичайно важливе завдання – інформують про події в різних сферах життя, водночас інтерпретуючи їх, впливаючи на свідомість адресатів, формуючи певні оцінки дійсності та створюючи окремі настанови в суспільстві.

Наукові розвідки, присвячені текстам ЗМІ XIX–XX ст., відмічали їх приналежність до публіцистичного дискурсу. З поширенням учень про дискурс та аналізу дискурсу в лінгвістиці зароджується окрема галузь – масмедійний (медійний) дискурс, або медіадискурс, – поле масової комунікації, що охоплює мовні практики та комунікативні ситуації на всіх рівнях або платформах передачі інформації (газет, радіо, телебачення, Інтернету, мобільного зв'язку, кіноіндустрії та рекламних панелей).

Медіадискурс як динамічна та багатогранна система перебуває у постійному фокусі дослідження мовознавців. Зокрема, С. Фраас, М. Клемм,

А. О'Кіфф, К. Коттер узагальнюють підходи до тлумачення дискурсу та медіадискурсу і визначають ключові питання сучасних досліджень цього концепту [Fraas, 2005; O'Keefe, 2012]. Особливості медіадискурсу на матеріалі окремих мов вивчають І. Мірошниченко (на матеріалі української мови) [Мірошниченко, 2020], Р. Махачашвілі та А. Сидоркіна (на матеріалі японської мови) [Махачашвілі, 2019] та ін.

Медіадискурс – це тип мовленнєвої діяльності в медіа, спрямований на інформування аудиторії щодо різних сфер суспільного життя засобами масової комунікації (через телебачення, радіо, Інтернет, друковану пресу тощо). Відповідно, прийнято диференціювати, напр., політичний, культурний, науковий, спортивний та інші медіадискурси, що можуть відрізнятися специфікою апеляції до мовної свідомості реципієнта, її лінгвальними й екстралінгвальними характеристиками, потенційним результатом [Медіалінгвістика, 2014].

Зазначимо основні ознаки медіадискурсу. Спираючись на його інтегрованість у соціальні, особистісні та професійні сфери життя, доходимо висновку, що сучасний медіадискурс використовується для досягнення відповідного ілюкативного ефекту, тому уособлює засіб здійснення соціальної влади та формування світогляду і світосприйняття адресатів. До дистинктивних ознак медіадискурсу відносять: 1) групову співвіднесеність (адресант поділяє погляди своєї групи); 2) публічність (відкритість, орієнтованість на масового адресата); 3) дісенсну орієнтованість (створення протиріччя з наступною дискусією); 4) інсценування і масову спрямованість (вплив на кілька груп одночасно) [Махачашвілі, 2019]. Дискретними одиницями медіадискурсу, які поділяють інформаційні потоки на окремі фрагменти, виступають медіатексти. Саме тому вивчення медіадискурсу неможливе без аналізу поняття медіатексту.

Для аналізу лінгвістичного дискурсу загалом та медіадискурсу зокрема валоративним є використання моделі поетапного аналізу дискурсу науковців І.Г. Варнке і Й. Шпітцмюллера. За цією моделлю виокремлено такі основні рівні наукового пошуку: інтратекстуальний (добір і опрацювання корпусу медіатекстів); аналіз дискурсивних дій; транстекстуальний. На інтратекстуальному рівні здійснюється аналіз лексичного матеріалу (ключові слова, імена, терміни), речень (синтаксис, риторичні фігури, метафори, пресупозиції, імплікатури, мовленнєві акти), візуальної структури тексту, а також його макроструктури. Наступний етап – аналіз дискурсивних дій – передбачає вивчення інтеракційних ролей (автор, адресати), дискурсив-

них позицій (соціальна стратифікація / влада, дискурсивні спільноти, ідеологічні посередники, голос) та медіацій (носій тексту, форми спілкування, сфери спілкування та шаблони тексту). Транстекстуальний рівень аналізу присвячений дослідженню власне дискурсивних параметрів (інтертекстуальність, фрейми/скрипти, дискурсивно-семантичні базові фігури, топоси, соціальна символіка, індексальні порядки, історичність, ідеології/менталітети, загальні соціальні та політичні дебати) [Warnke, 2008].

З огляду на зазначені теоретичні аспекти реалізації сучасного медіадискурсу у нашій роботі ми визначаємо медіадискурс як тип мовленнєвої діяльності в медіа, спрямований на інформування, інтєпретування та вплив на свідомість адресатів, формування певної оцінки дійсності та створення окремих настанов у суспільстві через засоби масової комунікації (телебачення, радіо, Інтернет, друковану пресу тощо).

Цікавим у медіадискурсі є спосіб подачі інформації та автор. Як зазначалося, дискретними одиницями медіадискурсу, які поділяють інформаційні потоки на окремі фрагменти, виступають медіатексти. Згідно зі словником («Медіалінгвістика») медіатекст – це поліфункціональна гетерогенна смислова система, яка є продуктом вербалізації когнітивної діяльності індивіда та об'єктом і результатом цілеспрямованого конструювання смислів відповідно до прагматичної орієнтації ЗМІ. Медіатексти як структурні компоненти медіадискурсу беруть свій початок на різних медіа-платформах, а саме: друкованих (книги, журнали, газети), аудіальних (Spotify, радіо), аудіовізуальних (Instagram, Facebook, YouTube), через адресанта реалізують свій інтенціональний потенціал та впливають на адресата.

Адресант, або автор, медіатексту уособлює в собі образ медіанаратора, який інформує, інтерпретує та впливає на свідомість аудиторії щодо окремої теми. Також валоративним є виокремлення медіагрупи як авторської групи. Це група медійних працівників (авторів), що працюють над забезпеченням реалізації певної теми (сюжету, статті, видання) в інформаційному просторі. У нашому дослідженні ми визначаємо автора як медіанаратора, тобто автора наративу, який створює та репрезентує медіаконтент на різних платформах [Медіалінгвістика, 2014].

Трансмедіація як переклад контенту з однієї знакової системи на іншу надає змогу звичайним медіатекстам розвиватися одночасно на різних платформах.

Р. Салковіц звертає увагу на зростання популярності трансмедіації в медіадискурсі, оскільки таким чином медіатексти поширюються через низку платформ – від книги до кіно і телебачення,

соціальних та інтерактивних медіа [Salkowitz, 2014].

К. Міллз звертає увагу на те, що трансмедіація є центральною у виробництві цифрових текстів, тому що вона охоплює переклад семіотичного контенту через дискретні знакові системи, притаманні програмним інтерфейсам [Mills, 2011].

Г. Дженкінз наголошує, що трансмедійні наративи у повному обсязі здатні репрезентувати авторські інтенції та привертати більше уваги реципієнтів завдяки використанню різних платформ. Трансмедійні процеси охоплюють створення комплексної картини світу, яка може являти собою чергування оповідань із спільною сукупністю образів [Jenkins, 2007].

М. Короленко зазначає, що трансмедійність вбирає в себе низку ознак: 1) передає важливі аспекти історії через різні канали комунікації, причому кожний канал несе в собі унікальну частину історії; 2) передбачає синергію, яка проходить через декілька мультимедійних платформ; 3) історії трансмедіа-сторітелінгу переважно фокусуються на загальній історії, характеристиках та загальному понятті, а не на героях, деталях та конкретних явищах; 4) канали комунікації слугують різним цілям, які відрізняються від головного джерела історії; 5) трансмедіа-сторітелінг використовує різні платформи, завдяки яким можна легше дістатись до різних типів аудиторії; 6) незалежно від головного джерела історії продовження можуть бути такими ж розважальними і цікавими, як і оригінал; 7) краще за все трансмедіа-сторітелінг спрацьовує тоді, коли ним керує один й той самий наратор; 8) комунікація між різними аудиторіями важлива для загального розуміння історії; 9) через деякі «дірки» в історії можливе «додумане» продовження історії [Короленко, 2013].

Враховуючи ознаки трансмедійності, можна зробити висновок про те, що трансмедійність сучасного медіадискурсу реалізується завдяки використанню різних медіаплатформ, які слугують різним цілям та спрямовані на різну аудиторію, а наратив, що продукується єдиним медіанаратором, спрямований на передачу загальної інтенції автора і вдосконалюється на векторі наратор – реципієнт. Таким чином, трансмедійний медіатекст, створюючись на окремій платформі, розвивається та набуває досконалих змістів на інших.

Висновки і перспективи подальших розробок. У результаті дослідження було встановлено, що медіадискурс характеризується тематичним різноманіттям медіанаративів, які репрезентуються на різних платформах, таких як Instagram, Facebook, Spotify, YouTube. Сучасні наукові розвідки підтверджують те,

що медіадискурс розглядається як складний знак, що вбирає в себе ключові ознаки категорії комунікації та породжується різними агентами, зокрема медійними продуцентами (інституціями та особистостями) і реципієнтами. Сучасний англійськомовний медіадискурс характеризується груповою співвіднесеністю, публічністю, дієсною орієнтованістю, інсценуванням і масовою спрямованістю. Аналіз медіадискурсу включає в себе інтратекстуальний (лексичний рівень) та транстекстуальний аналіз (вивчення дискурсивних параметрів), а також аналіз дискурсивних дій (вивчення інтеракційних ролей). Трансмедійність сучасного медіадискурсу як спосіб поширення медіанаративу реалізується завдяки використанню різних медіаплатформ, що слугують різним цілям та спрямовані на різну аудиторію.

Перспективою подальших досліджень вважаємо аналіз прагматичних аспектів реалізації англійськомовного медіадискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 342 с.
2. Желтухина М.Р. О содержании дискурса масс-медиа. Вісник Луганського педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2007. № 11 (128), Ч. 1. С. 27–40.
3. Корольов І.Р. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення структура, типологія. *Studia Linguistica*. 2012. Вип. 6. С. 285–305.
4. Короленко М. Трансмедіа-сторітелінг: вимога цифрової епохи. *European journalism observatory*. 2013. 21 серпня. URL: <https://ua.ejo-online.eu/1330/tsyvrovi-media>.
5. Лойко В.В. До питання маніпуляції суспільною свідомістю у політичному дискурсі ЗМІ. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vzhdu/2011_57/vip_57_38.pdf.
6. Махачавілі Р.К., Сидоркіна А.О. Дискурс японських нових масмедіа: природа, ознаки та розвиток. *Філологічні студії*. 2019. Вип. 12. С. 38–45.
7. Медіалінгвістика : словник термінів і понять / Л.І. Шевченко, Д.В. Дергач, Д.Ю. Сизонов ; за ред. Л.І. Шевченко. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. 380 с.
8. Мірошниченко І.Г. Стислий текст в українському масмедійному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпро, 2020. 275 с.
9. Приходько Г.І., Приходченко О.О. Когнітивні площини дослідження тексту та дискурсу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація»*. 2022. № 1. С. 36–41.

10. Шевченко І.С. Мовленнєвий акт і дискурс в когнітивно-прагматичному та історичному ракурсі. *Переклад у наукових дослідженнях представників Харківської школи : колективна монографія*. Вінниця : Нова книга, 2013. С. 117–134.
11. Anokhina T. Newspapers Subcorpus (Subcorpus of the Modern European Media) in the Structure of the Multilingual Corpus. *Філологічні трактати*. Суми : СумДУ, 2023. Т. 15, № 1. С. 7–15.
12. Bluhm C. u.a. Linguistische Diskursanalyse : Überblick, Probleme, Perspektiven. *Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht*. 2000. Vol. 31, Heft 86. S. 3–19.
13. Cotter C. Discourse and media. *Handbook of Discourse Analysis / Schiffrin D., Tannen D., Hamilton H.E. (eds)*. Malden/Oxford : Blackwell Publishers, 2001. P. 416–436.
14. Fraas C., Klemm M. Diskurse – Medien – Mediendiskurse. Begriffsklärungen und Ausgangsfragen. *Mediendiskurse. Bestandsaufnahme und Perspektiven / Fraas C., Klemm M. (Hg.)*. Frankfurt/Berlin/Bern/New York/Paris/Wien, 2005. S. 1–8.
15. Fludernik M. An introduction to narratology. London and New York : Routledge. Taylor & Francis Group, 2002.
16. Jenkins H. Transmedia storytelling 101. Confessions of an aca-fan: the official weblog of Henry Jenkins, 2007. Mode of access: http://henryjenkins.org/2007/03/transmedia_storytelling_101.html.
17. Mills K. A. ‘I’m making it different to the book’: Transmediation in young children’s multimodal and digital texts. *Australasian Journal of Early Childhood*. 2011. Vol. 36, № 3. P. 56–65.
18. O’Keeffe A. Media and discourse analysis. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis / Gee J. P., Handford M. (eds)*. London/New York : Routledge, 2012. P. 441–454.
19. Puckett K. Narrative theory: a critical introduction. California : Cambridge University Press, 2016.
20. Salkowitz R. The future of reading: 10 trends for 2014 and beyond. Publishers Weekly, 2014. January 20. P. 24–25.
21. Warnke I.H., Spitzmüller J. Methoden und Methodologie der Diskurslinguistik – Grundlagen und Verfahren einer Sprachwissenschaft jenseits textueller Grenzen. *Methoden der Diskurslinguistik. Sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene*. Berlin/New York : de Gruyter, 2008. S. 3–54.
2. Zheltukhina, M. R. (2007). O soderzhanii diskursa mass-media [On the content of mass media discourse]. *Visnyk Luhanskoho pedahohichnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, (11), Ch. 1, 27–40.
3. Koroliiov, I. R. (2012). Poniattia dyskursu v suchasnomu movoznavstvi: Vyznachennia struktura, typolohiia [The concept of discourse in modern linguistics: Definition, structure, typology]. *Studia Linguistica*, (6), 285–305.
4. Korolenko, M. (2013, August 21). Transmedia storitelling: Vymoha tsyfrovoi epokhy [Transmedia storytelling: A requirement of the digital age]. *European Journalism Observatory*. Retrieved from <https://ua.ejo-online.eu/1330/tsyfrovi-media>.
5. Loiko, V. V. (2011). Do pytannia manipuliatsii suspilnoi svidomistiu u politychnomu dyskursi ZMI [On the issue of manipulating public consciousness in the political media discourse]. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vzhdu/2011_57/vip_57_38.pdf.
6. Makhachashvili, R. K., & Sydorkina, A. O. (2019). Dyskurs yaponskykh novykh mas-media: Pryroda, oznaky ta rozvytok [The discourse of new Japanese mass media: Nature, features, and development]. *Filolohichni studii: Zbirnyk naukovykh prats*, (12), 38–45.
7. Shevchenko, L. I., Derhach, D. V., & Syzonov, D. Yu. (2014). *Medialinhvistyka: Slovnyk terminiv i poniat [Media linguistics: Dictionary of terms and concepts]* (2nd ed., rev. and ext.). Kyiv: VPTs “Kyivskiy universytet”.
8. Miroshnychenko, I. H. (2020). *Styslyi tekst v ukrainskomu masmediinomomu dyskursi [Concise text in Ukrainian mass media discourse]* (PhD dissertation). Dnipro.
9. Prykhodko, H. I., & Prykhodchenko, O. O. (2022). Kohnityvni ploschyny doslidzhennia tekstu ta dyskursu [Cognitive dimensions of studying text and discourse]. *Naukovyi visnyk KhDU: Seriii Hermanistyky ta mizhkulturna komunikatsiia*, (1), 36–41.
10. Shevchenko, I. S. (2013). *Movlennevyi akt i dyskurs v kohnityvno-prahmatychnomu ta istorychnomu rakursi [Speech act and discourse in cognitive-pragmatic and historical perspectives]*. In *Perklad u naukovykh doslidzhenniakh predstavnykiv Kharkivskoi shkoly: Kolektyvna monohrafiia* (pp. 117–134). Vinnytsia: Nova knyha.
11. Anokhina, T. (2023). Newspapers subcorpus (Subcorpus of the modern European media) in the structure of the multilingual corpus. *Filolohichni traktaty*, 15(1), 7–15.
12. Bluhm, C., et al. (2000). *Linguistische Diskursanalyse: Überblick, Probleme,*

REFERENCES

1. Batsevykh, F. S. (2004). *Osnovy komunikativnoi linhvistyky: Pidruchnyk [Basics of communicative linguistics: Textbook]*. Kyiv: Akademiia.

- Perspektiven. Sprache und Literatur in Wissenschaft und Unterricht, 31(86), 3–19.
13. Cotter, C. (2001). Discourse and media. In D. Schiffrin, D. Tannen, & H. E. Hamilton (Eds.), *Handbook of discourse analysis* (pp. 416–436). Malden/Oxford: Blackwell Publishers.
 14. Fraas, C., & Klemm, M. (2005). *Diskurse – Medien – Mediendiskurse: Begriffsklärungen und Ausgangsfragen*. Frankfurt, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien.
 15. Fludernik, M. (2002). *An introduction to narratology*. London & New York: Routledge.
 16. Jenkins, H. (2007). *Transmedia storytelling 101. Confessions of an Aca-Fan: The Official Weblog of Henry Jenkins*. Retrieved from http://henryjenkins.org/2007/03/transmedia_storytelling_101.html.
 17. Mills, K. A. (2011). 'I'm making it different to the book': Transmediation in young children's multimodal and digital texts. *Australasian Journal of Early Childhood*, 36(3), 56–65.
 18. O'Keeffe, A. (2012). Media and discourse analysis. In J. P. Gee & M. Handford (Eds.), *The Routledge handbook of discourse analysis* (pp. 441–454). London/New York: Routledge.
 19. Puckett, K. (2016). *Narrative theory: A critical introduction*. California: Cambridge University Press.
 20. Salkowitz, R. (2014, January 20). The future of reading: 10 trends for 2014 and beyond. *Publishers Weekly*, 24–25.
 21. Warnke, I. H., & Spitzmüller, J. (2008). *Methoden und Methodologie der Diskurslinguistik – Grundlagen und Verfahren einer Sprachwissenschaft jenseits textueller Grenzen*. In *Methoden der Diskurslinguistik: Sprachwissenschaftliche Zugänge zur transtextuellen Ebene* (pp. 3–54). Berlin/New York: de Gruyter.

УДК 821.111-31'06.09:[.7049:316.752 (4)]
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-15>

ІРОНІЧНИЙ МОДУС ЯК ХАРАКТЕРНА ОЗНАКА НЕОМІФОЛОГІЗМУ РОМАНУ ТЕРРІ ПРАТЧЕТТА «ГЛИНЯНІ НОГИ»

Ніколова О. О.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри німецької філології, перекладу та світової літератури
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-2327-1941
anikolova@ukr.net*

Вороніна А. М.

*студентка магістратури факультету іноземної філології
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0003-4358-6320
asyavoronina28@gmail.com*

Ключові слова: *поетика
постмодернізму, комічне,
іронія, переосмислення міфу,
деконструкція.*

У статті досліджується іронічний модус як ключовий елемент побудови неоміфологізму в романі Террі Пратчетта «Глиняні ноги». У роботі розглядається основа природи комічного, які її прояви в тексті (на рівні форм та прийомів), досліджується використання іронії як тропу, а також іронії як частини постмодерністської поетики, що дозволяє авторам створювати подвійне прочитання тексту – очевидне, закладене безпосередньо в тексті, і те, що приховане у підтексті. Особлива увага приділяється використанню іронії з точки зору деконструкції традиційних нарративів. У статті піддається докладному аналізу те, як британський письменник в іронічному ключі переосмислює міфи, використовуючи міфологічних істот як гіперболічні втілення рис недосконалого суспільства та його структур. Досліджується те, як автор у персонажах зберігає їхні архетипні особливості, які дозволяють створити захопливу історію у фентезійному світі, а також сприяють впровадженню соціальних проблем, з якими стикаються люди у сучасному світі. Зокрема, висвітлюється те, як автор за допомогою іронії та звернення до міфів підіймає теми експлуатації та догматизму (големи), стереотипів та ідентичності (перевертні), консерватизму та гендеру (гноми), недосконалості правоохоронної системи (тролі) та зловживання владою (вампіри). У статті демонструється те, як іронія виходить за межі стилістичного прийому, але інтегрується в нарративну структуру, створюючи багаторівневе оповідання з можливістю дуального прочитання, у якому міфологічні створіння стають не лише комічними елементами, що підтримують загальний комічний тон твору, але й прихованими під іронією коментарями на актуальні соціальні теми. У висновках статті відзначається значущість проведеного дослідження для подальшого аналізу ролі іронії у побудові постмодерністського тексту та її потенціалу виступати конструктом соціальної критики. Автори роблять внесок у вивчення сучасної літератури та способів переосмислення у ній міфологічних образів.

THE IRONIC MODE AS A CHARACTERISTIC FEATURE OF NEO-MYTHOLOGISM IN TERRY PRATCHETT'S NOVEL "FEET OF CLAY"

Nikolova O. O.

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of German Philology, Translation
and World Literature
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2327-1941
anikolova@ukr.net*

Voronina A. M.

*Master Student at the Faculty of Foreign Philology
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0003-4358-6320
asyavoronina28@gmail.com*

Key words: *postmodern poetics, the comic, irony, myth reinterpretation, deconstruction.*

The article examines the ironic mode as a key element in constructing neo-mythologism in Terry Pratchett's novel "Feet of Clay". The study considers the basis of the comic nature, its manifestations in the text (at the level of forms and devices), and explores the use of irony both as a trope and as part of postmodern poetics, which allows authors to create a dual reading of the text—one that is obvious and embedded directly in the text and another that lies hidden in the subtext. Special attention is given to the use of irony from the perspective of deconstructing traditional narratives. The article provides a detailed analysis of how the author reinterprets myths in an ironic way, using mythological creatures as hyperbolic embodiments of the traits of an imperfect society and its structures. The study explores how the author retains the archetypal characteristics of his characters, which allows for a captivating narrative in a fantasy world, while also introducing social issues faced by people in the modern world. In particular, the work highlights how the author raises themes of exploitation and dogmatism (golems), stereotypes and identity (werewolves), conservatism and gender (dwarves), imperfections in the law enforcement system (trolls), and abuse of power (vampires) through the use of irony and references to myths. The article demonstrates how irony goes beyond a mere stylistic device and becomes embedded in the narrative structure, creating a multi-layered story with the potential for dual interpretation, in which mythological creatures are not merely comic elements that uphold the overall humorous tone of the work but also serve as veiled, ironic commentaries on relevant social issues. The article concludes by noting the significance of the study for further analysis of the role of irony in the construction of postmodern text and its potential to serve as a social criticism constructor through reference to myths. This work contributes to the study of contemporary literature and the ways mythological images are reinterpreted within it.

Постановка проблеми. Постмодерністська література виникла як реакція на модернізм з його трагічним модусом. Тоді як письменники-модерністи прагнули до створення та вдосконалення нових художніх форм і вираження настроїв суму,

безнадії, постмодерністи концентрувалися на вже існуючих фабулах та персонажах, піддаючи їх деконструкції та іронічному переосмисленню. Тобто постмодерністи відмовилися від претензій модерністів на оригінальність, використовуючи у

своїх творах наявний матеріал, поданий в іншій інтерпретації та контексті. Основою для такої переробки слугували різні культурно значущі твори, починаючи від примітивних сказань про облаштування світу та взаємодію людини з ним – міфів – і закінчуючи текстами модерністів. Засобом вираження зміненого погляду на запозичені образи та сюжети часто ставала іронія, яка грала роль не лише елемента, здатного створити комічний ефект, а і засобу виявлення вад традиційних наративів. Іронія під пером постмодерністів стала інструментом дуальності. Вона трансливала широкий коментар, що стосується як культури, традиційних поглядів, так і суспільства, але в прихованій манері, ховаючись за комічними ситуаціями та характеристиками.

Яскравим прикладом поезики постмодернізму можна вважати роман Террі Пратчетта «Глиняні ноги» з циклу «Плаский світ», у якому автор майстерно поєднав деконструйовані міфологічні образи големів, перевертнів, вампірів, гномів і тролів з критикою, поданою за допомогою іронії. У його тексті іронія не просто є засобом створення нової, фентезійної реальності, а виступає формою репрезентації вад сучасного соціуму. У «Глиняних ногах» Террі Пратчетт не просто створює комічних персонажів, які опиняються в комічних ситуаціях, а критикує упередження та стереотипи, що робить його роман значущим не лише в контексті жанру, а й як приклад абсурдності упередженої думки та дискримінації.

Попри низку теоретичних обґрунтувань того, чому іронія входить до поезики постмодернізму (Ж. Дерріда, У. Еко, Ж. Бодрійяр, вітчизняні дослідники О. Білецька [Білецька, 2016], І. Кропивко [Кропивко, 2020], А. Савега, О. Кретова [Савега, Кретова, 2018]), питання про іронію як спосіб деконструкції та реінтерпретації міфу залишається недостатньо вивченим. Відсутність базового аналізу, присвяченого переосмисленню міфу за допомогою іронії, підкреслює необхідність вивчення таких творів, як «Глиняні ноги» Террі Пратчетта, де автор використовує іронію як інструмент, що допомагає в комічному ключі підняти гостросоціальні теми, втілені в міфічних персонажах.

Метою статті є визначення специфіки іронічного модусу як характерної риси неоміфологізму роману «Глиняні ноги» Террі Пратчетта. Досягнення мети передбачає реалізацію низки завдань, серед яких можна виокремити висвітлення сутності природи комічного та його впровадження в текст, вивчення іронії як способу створення комічного ефекту і частини постмодерністської поезики, а також виділення іронічного модусу та характеристика специфіки його репрезентації в

контексті неоміфологічного світу роману «Глиняні ноги» Террі Пратчетта.

Матеріалом дослідження є роман «Глиняні ноги» Т. Пратчетта. **Об'єкт дослідження** – іронія як троп та складова частина постмодерністської поезики. **Предмет дослідження** – переосмислені й деконструйовані Пратчеттом у «Глиняних ногах» в іронічному аспекті образи міфологічних створінь.

Виклад основного матеріалу. Комічне – широко використовуваний у літературі прийом, до проблеми якого дослідники зверталися здавна. Одним з перших філософів, який пояснив поняття комічного, був Арістотель, котрий вважав, що комічним є висвітлення всього поганого, що є в людині, але лише до такої міри, поки це залишається достатньо спотвореним і безглуздим [Арістотель, 1967, с. 46]. Смішне вважалося чимось низьким, оскільки демонстрації піддавалися найгірші людські риси, що часто протиставлялися трагедії з її «ідеалами». Пізніше трактування належать Канту, який вважав, що комічне лежить у полі несподіванки, яка виникає в укладеному у жарті миттєвому обмані, що призводить до певного висновку, який, однак, розсіюється, створюючи комічний ефект [цит. за Рабокоровкою, 2021, с. 182].

Філософ Анрі Бергсон у своєму трактаті «Сміх. Есе про значимість комічного» розглядає комічне таким чином:

– комічне не може розглядатися поза межами так званого людського (того, що має людське відображення у будь-яких проявах або людську залученість);

– комічне – це те, що побудоване на байдужості та нечутливості, оскільки лише спокій та індиферентність дозволяють існувати сміху на протигагу переживанням;

– комічне – явище, яке не може існувати ізолювано, а лише у групі, воно є відлунням інших людей та їхніх взаємодій [Bergson, 2020].

Особливе значення для дослідження сутності комічного мають праці української дослідниці Г. Рабокоровки, яка у своїй статті «Філософські роздуми про природу комічного» систематизує раніше опубліковані роботи, присвячені цій темі, і робить висновок, що комічним є те, що побудоване на розбіжності між внутрішнім і зовнішнім змістом або явищем, на певній помилці, що виникла, можливо, ненавмисно, але створює порушення природного та звичного порядку [Рабокоровка, 2021, с. 186]; комічне не відповідає реальності, а є продуктом мислення та свідомості, що трансформує елементи реальності доти, доки вони не утворюють зв'язок, що і створює комічний ефект [Рабокоровка, 2021, с. 182].

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що комічним вважатиметься певне відхилення від норми, несподівано створена невідповідність звичному та очікуваному, а також утворений на основі тотожності висновок, що, однак, не відповідає реальності, а є продуктом уяви.

У межах художнього твору комічне може бути реалізоване на різних рівнях, зокрема фонетичному (гра звуків, що призводить до комічного ефекту (омоніми, омофони, омографи)), лексичному (каламбури, оксюморон тощо) і текстовому (інтертекстуальність, пастиш тощо) [Морозова, 2017]. Комічне виражається різними формами, такими як сатира, сарказм, гумор та іронія [Ніколова, Василина, 2012, с. 136]. Серед наведених вище форм іронія посідає особливе місце, оскільки вона не тільки є способом створення комічного ефекту, але й закодовує приховане послання. На відміну від простіших форм, наприклад, поверхневого гумору, іронія базується на подвійності сенсів, закладених як у тексті (прямо трансльоване, очевидне, але не істинне), так і в підтексті (трансльоване приховано, неочевидне, але істинне). Така властивість іронії дозволяє створити як комічні ситуації або героїв, так і висловитися на актуальні теми.

Варто зазначити, що іронія не завжди виступає формою комічного. Вона може бути ще і тропом, що функціонує у межах мікроконтекстів [Ніколова, Василина, 2012, с. 136]. Також примітним фактом є те, що в іронію можуть бути інтегровані гумор і сатира [Ніколова, Василина, 2012, с. 141], які дозволяють створити легкий наративний стиль із прихованим сенсом.

Основою для іронії є принцип подвійного кодування, який, зокрема, притаманний постмодерністській літературі, орієнтованій як на масового читача, так і на інтелектуального, здатного побачити у наративі подвійне дно. Іронія входить у поетику постмодернізму не випадково, оскільки як іронія, так і сама поетика цього напрямку ґрунтуються на амбівалентності сприйняття, дуальності сенсів і багатошаровості, що створюється за допомогою поєднання явних і прихованих значень. Основоположний принцип цих явищ передбачає звернення до різних рівнів сприйняття тексту – від поверхового до глибинного, що вимагає осмислення та декодування. Іронія у постмодерністському прочитанні служить не лише тропом, а й світоглядною моделлю, що виражає недовіру до так званих істин. У літературі цього напрямку вона не лише руйнує усталені канони, а й створює поле для численних інтерпретацій, граючи з читачами за допомогою пропонування альтернативних поглядів на реальність. Вона змушує читачів ставити під сумнів соціальні установки, закладені у персонажах і ситуаціях, та дивитися

на них з іншого боку. Таким чином, у літературі постмодернізму іронія стає не лише стилістичним прийомом, що створює комічний ефект, а й способом взаємодії з навколишнім світом.

Роман Террі Пратчетта «Глиняні ноги» пронизаний іронією, що відображається як на персонажах, так в і ситуаціях, у яких вони опиняються. Освітлюючи безглузді, абсурдні події та героїв у легкій, комічній манері, автор створює паралелі з реальним життям та його проблемами. Пратчетт майстерно використовує іронію як засіб деконструкції традиційних міфів, що дозволяє переосмислити їх з погляду сучасних реалій. Переглядаючи традиційні уявлення про певних міфічних істот, автор піддає критиці соціокультурні установки та упередження, але робить це приховано, зберігаючи загальний гумористичний тон твору.

Одним із яскравих прикладів комічного переосмислення в романі є големи. У класичній єврейській міфології це рукотворні людиноподібні істоти з глини, яких оживляли кабалісти за допомогою таємних знань, вкладених у рот створінням або тетраграматонів (чотирибуквене невимовне ім'я бога). Големи у традиційному прочитанні були створені як засіб, здатний захистити єврейський народ від ворогів та допомагати виконувати особливо важливі для громади завдання. Впоравшись зі своїм обов'язком, ці істоти перетворювалися на прах.

У Террі Пратчетта големи перестають бути захисниками народу або засобом полегшення його існування. У переосмисленні роману вони стають рабами, цінність яких визначається лише здатністю до безперервної праці. Пратчетт зменшує захисників до безправних об'єктів експлуатації, позбавлених можливості і права голосу в буквальному сенсі (големи спілкуються за допомогою табличок). Деконструйовані автором міфологічні образи позбавлені самосвідомості, а мета їхнього існування зводиться до служіння і праці. Релігійні мотиви міфу про анімацію істот вкладені чарівними словами в романі трансформуються в комічний набір правил і вірувань в беззаперечне підкорення господареві: *"GOLEM MUST WORK. GOLEM MUST HAVE A MASTER"* [Pratchett]. Їхнє служіння схоже на ритуал, адже воно є єдиним доступним актом сакральності: *"MY LIFE IS THE WORDS. BY MEANS OF WORDS OF PURPOSE IN MY HEAD I ACQUIRE LIFE. MY LIFE IS TO WORK. I OBEY ALL COMMANDS. I TAKE NO REST... RELEVANT TEXTS THAT ARE THE FOCUS OF BELIEF"* [Pratchett]. Слова, закладені у їхні голови, догматичні – вони не допускають відхилень і не підлягають сумніву, що робить переосмислений варіант створіння особливо іронічним: служіння заради служіння, оскільки це єдиний правильний шлях.

Такий підхід до виконання завдань призводить до комічного абсурду: неправильно поставлене перед големом завдання може призвести до непередбачуваних ситуацій. Створіння не можуть зупинитися, доки не виконають завдання до кінця: *“The damned thing only ever stopped working when it had run out of things to do. Sometimes not even then, according to the stories. You heard about golems flooding out houses because no one told them to stop carrying water from the well, or washing the dishes until the plates were thin as paper”* [Pratchett]; *“<...> there was one over in Quirm who was made to dig a trench and they forgot about it and they only remembered it when there was all this water ‘cos it had dug all the way to the river”* [Pratchett]. Задумані як ідеальні механізми для виконання важких робіт, големи можуть ставати джерелом хаосу у своєму прагненні точно виконати накази.

Примітним є і ставлення населення Анк-Морпорка до цих істот. Попри очевидну корисність і слухняність, големи викликають у людей занепокоєння і недовіру: *“<...>no one seemed to keep them for long. It was the way the damned two-handed engine just stood there, taking it all in and putting it <...> where? And never complained. Or spoke at all”* [Pratchett]. Несправедливість такої експлуатації розуміється людьми інтуїтивно, адже жодна жива істота не погодилася б на ті умови, які мають големи: *“They can work underwater, or in total darkness, or knee-deep in poison. For years. They don’t need rest or feeding”* [Pratchett]. Автор підкреслює глибоке протиріччя між ефективною невтомною працею та настороженістю людей до такого підходу, адже вони самі, очевидно, не можуть працювати цілодобово і не покладаючи рук. Ця явна невідповідність породжує комізм.

Особливої уваги в контексті нового прочитання міфу заслуговує доля голема Дорфла, якого викуповують з «рабства». Вкладені слова, які він сам обирає для себе (*“No words in the head except the ones he’s chosen to put there himself”* [Pratchett]), стають яскравою метафорою звільнення від кайданів, які раніше диктували його поведінку. Найціннішими для дослідження є слова, що визначають вірування звільненої істоти: *“And he’s not just an atheist, he’s a ceramic atheist”* [Pratchett]. Іронія у цьому висловлюванні досягає свого піку: традиційно пов’язана з релігією істота відмовляється від віри. Слова, що в традиційному єврейському міфі уособлювали божественну владу, у переосмисленні Пратчетта стають інструментом маніпуляції та підкорення. Атеїзм Дорфла символізує його звільнення не тільки від влади людини, але й загалом від усього, що могло б керувати його життям ззовні. Вкладені для оживлення слова, що співвідносяться з міфом, у переосмисленій формі стають сатирою на сліпу

віру та її деструктивність. Божественна влада представляється владою людини, стаючи засобом гноблення і підкорення. Колись благородні істоти, големи перетворюються на безвольні і безправні механізми, що беззаперечно виконують волю «господаря». У фігурі істот Пратчетт піддає сумніву абсолютне підкорення і владу, іронічно «вкладені» у розум (голову) за допомогою так званих священних слів. Алегоричним стає і відмова голема від віри, що дозволяє провести паралель з реальним світом: голем звільняється від влади «вищого» подібно до того, як люди відходять від віри, вбачаючи у ній джерело маніпуляцій на темі сакрального і святого.

Переосмислений міф також криється у фігурах гномів. Під ними зазвичай розуміються істоти, практично позбавлені статі, адже зовні чоловіки-гноми та їхні жінки не відрізняються: це низькорослі кремезні людиноподібні бородаті створіння, що мають пристрась до золота і пива, а також дотримуються традиційності у всіх її проявах.

Подібні риси мають гноми і у світі Пратчетта. Вони також люблять збиратися за пінтою пива і прославляти свою любов до золота: *“<...> if it had been a dwarf bar, the floor would be sticky with beer, the air would be full of flying quaff, and people would be singing. They’d probably be singing the latest dwarf tune, ‘Gold, Gold, Gold’, or one of the old favourites, like ‘Gold, Gold, Gold’, or the all-time biggie, ‘Gold, Gold, Gold’”* [Pratchett]. У гомогенній масі гномів, однак, знаходиться один представник, що кардинально відрізняється від усіх. Споконвіку асоційований з традицією та її дотриманням народ стикається з явищем, яке розходиться з їхніми традиційними поглядами. Гном Шеррі не поділяє захоплення свого «виду» (*“I can’t hold an axe...I’m scared of fights! I think songs about gold are stupid! I hate beer! I can’t even drink dwarfishly! When I try to quaff I drown the dwarf behind me”* [Pratchett]), їй неприйнятні обмеження і рамки, в які її намагається втиснути суспільство. Небажання виглядати певним чином призводить до конфлікту, у якому Шеррі кидає виклик конформістським поглядам та консерватизму, постійно трансльованим суспільством. Автор інвертує архетипічний традиціоналізм гномів, зробивши одну з їхніх представниць «гіперболічно» жіночною, охочою носити сукні, зрізати бороду та фарбувати вії, поводитися елегантно, а не бути мужньою істотою, що перекидає кухлі пива. Іронічним є те, що створіння, колись прив’язані до усталених норм, змушені зіткнутися з сучасними проблемами гендеру та ідентичності, які раніше не піддавалися осмисленню. Таке прочитання міфу та його нова інтерпретація є лакмусовим папірцем сучасного світу, де традиціоналізм стикається з питанням самої-

дентифікації та самовираження і конфліктів, які виникають на цьому ґрунті.

Не менш цікавим переосмисленим образом у романі є вервольфи. Вервольф – людиноподібне створіння, здатне перетворюватися на вовка. Такі істоти уособлювали особливу небезпеку через свою неконтрольовану природу. У «Глиняних ногах» перевертні зберігають свої міфічні риси, проте вони стають алегорією інакшості та неприйняття. Ангва (сержант Міської Варти Анк-Морпорка та вервольф) соромиться своєї особливості та певною мірою опирається своїй природі, роблячи все можливе, щоб ніхто не дізнався про її таємницю: *“You either spent your time trying to make sure people didn't find out or you let them find out and spent your time watching them keep their distance and whisper behind your back <...>”* [Pratchett]. Вона стикається з упередженнями з боку суспільства, яке, дізнавшись про її таємницю, намагається триматися від неї подалі. Метафоричною є подвійність її природи: в образі людини вона відповідає соціальним стандартам, а в образі вовка стає об'єктом відторгнення і страху. Варто відзначити, що створіння, які в традиційному міфі приносять хаос і розруху, у «Глиняних ногах» стають зразком порядку і вершителем закону, що захищає тих, хто парадоксальним чином критикує присутність таких істот у суспільстві. У образі Ангви Террі Пратчетт втілює реальний досвід людей, які стикаються з упередженням через те, що вони «інші», тому приховують аспекти своєї ідентичності, щоб вписатися у загальні рамки.

На увагу заслуговують також такі персонажі, як тролі, яких у міфах зображували як величезних недоумкуватих чудовиськ. У Террі Пратчетта тролі трансформуються у загалом безпечних представників суспільства, хоча і позбавлених видатних розумових здібностей: *“And he's (troll) mastered policing as it is practised by the majority of forces in the universe, which is, basically, screaming angrily at people until they give in”* [Pratchett]. Комічним є те, що ці недалеко істоти стають частиною Міської Варти, у якій не завжди розуміють, що таке закон: *“<...>we're just one big family<...>we work as a team and we're pretty much making it up as we go along, and half the time we're not even certain what the law is”* [Pratchett]. Тролі зберігають свою традиційну рису – неймовірну дурість. Пратчетт іронізує над системою правопорядку, у яку часом входять люди, які не повинні бути провідниками закону.

Найбільш витончену іронію, вкладену у персонажа, можна знайти в образі вампірів. Зазвичай вампіри сприймаються як безсмертні істоти, котрі живляться кров'ю своїх жертв. У романі автор наповнює цей образ багатозначною іронією. Вампір Дракон у «Глиняних ногах» займає най-

вищу посаду у місті – він геральдист, старійшина (унаслідок свого безсмертя), який застав не одне покоління жителів Анк-Морпорка. Він намагається представити себе «цивілізованим» членом суспільства, відмовляючись від людської крові на користь більш гуманного харчування: *“Vampire, yes. Bloody, no. Black puddings, yes. The acme of the butcher's art, yes. And if all else fails there are plenty of kosher butchers down in Long Hogmeat”* [Pratchett]. Іронія досягає свого піку, коли стає очевидно, що саме він стоїть за низкою злочинів, скоєних у місті. Його кровожерна природа виявляється непрямо і алегорично: вбивства відбувалися не його руками. Таким чином, у фігурі вампіра автор втілює ідею абсолютної влади, схильної використовувати різні засоби для досягнення бажаного, що перегукується з реальними життєвими ситуаціями.

Висновки. Комічне як специфічна естетична категорія базується на невідповідностях, іронія є його значущою формою та прийомом, який активно використовується в літературі постмодернізму. Роман «Глиняні ноги» Террі Пратчетта є чудовим зразком використання іронії для формування нового прочитання традиційних міфів. Впровадження переосмислених створінь у вигляді големів, гномів, перевертнів, тролів і вампірів є не лише частиною фентезійного світу, але й витонченою іронічною критикою сучасного суспільства та його проблем. Автор, зберігаючи архетипні риси істот – підлеглість големів, традиційність гномів, кровожерливість вампірів, дурість тролів і неконтрольованість вервольфів, пропонує новий контекст, зрозумілий сучасному читачеві. Гіперболізовані риси, втілені в істотах, комічно висвітлюють суспільні проблеми, які Пратчетт не вирішує, а лише підкреслює: големи постають трансляторами проблеми експлуатації, а також руйнівності церковного догматизму, вервольфи слугують алегорією ідентичності та її утиску в умовах суспільного консерватизму, гноми приховують у собі проблему традиціоналістських поглядів, нездатних протистояти сучасним викликам у широкому сенсі, тролі символізують недалекоість силових структур, а вампіри стають метафоричним відображенням інституційного зла. За допомогою використання цих створінь у романі автору вдається досягти постмодерністської дуальності прочитання: створений автором світ функціонує як у рамках Плоского світу, так і як метафоричне відображення реальності. Отже, можна зробити висновок, що іронія у Пратчетта виходить за межі стилістичного прийому і стає фундаментальною рисою конструйованого автором неоміфологізму в романі, дозволяючи створити багатогранне оповідання зі зверненням до важливих питань, які турбують сучасне суспільство.

Перспективи подальших досліджень. Ця робота може слугувати відправною точкою для подальшого аналізу іронії як способу деконструкції міфу і творчої репрезентації його в нових формах, а також для ґрунтовного висвітлення особливостей неоміфологізму Т. Пратчетта в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістотель. Поетика / пер. зі старогрец. Б. Тена. Київ : Пам'ятки естет. думки, 1967. 130 с.
2. Білецька О.О. Іронія як феномен культури (на прикладі британської літератури). *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2016. № 17. С. 25–34.
3. Васирина К.М., Ніколова О.О. Теорія літератури : навчальний посібник. Запоріжжя : ЗНУ, 2012. С. 134–154.
4. Кропивко І.В. Постмодерністська іронія і сміх: специфіка і наукова рецепція. *Alfred Nobel University Journal of Philology*. 2020. Т. 20, № 2. С. 20–32.
5. Морозова Л. Іронія як форма реалізації комічного у художньому творі. *Наукова думка сучасності і майбутнього* : збірник статей учасників XIV Всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/44-chotirnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/253-ironiya-yak-forma-realizatsiji-komichnogo-u-khudozhnomu-tvori> (дата звернення: 11.10.2024).
6. Рабокоровка Г. Філософські роздуми про природу комічного. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія «Філософські науки»*. 2021. № 2 (90). С. 177–187.
7. Савега А.О., Кретова О.І. Тотальна іронія в постмодернізмі. *Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2018»* : збірник статей учасників XX Всеукраїнської наукової конференції молодих учених. 2018. С. 265–267.
8. Bergson H. *Laughter: An Essay on the Meaning of the Comic* / trans. from French by C. Brereton, F. Rothwell. *Psychological Bulletin*, 2020. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/4352/pg4352-images.html> (date of access: 04.10.2024).
9. Pratchett T. *Feet of Clay*. URL: <https://allnovel.net/feet-of-clay-discworld-19/page-1.html> (date of access: 04.10.2024).

REFERENCES

1. Aristotle. (1967). *Poetyka [Poetics]* (B. Ten, Trans.). Kyiv : Pamiatky estetychnoi dumky, 130 p.
2. Biletska, O. (2016). Ironiia yak fenomen kultury (na prykladi brytanskoi literatury) [Irony as a cultural phenomenon (on the example of british literature)]. *Kultura i mystetstvo u suchasnomu sviti*, (17), pp. 25–34.
3. Vasylyna, K. M., & Nikolova, O. O. (2012). Komichne yak estetychna katehoriia. [The comic as an aesthetic category]. Pp. 134–54 in *Teoriia literatury*. Zaporizhzhia: ZNU.
4. Kropyvko, I. V. (2020). Postmodernistska ironia i smikh: spetsyfika i naukova retseptsiiia [Postmodernist irony and laughter: specificity and scientific reception]. *Alfred Nobel University Journal of Philology*, 20(2), pp. 20–32.
5. Morozova, L. (2017). Ironiia yak forma realizatsii komichnogo u khudozhnomu tvori [Irony as a form of realization of the comic in literary art]. *Zbirnyk statei uchasykiv chotyrnadtsiatoi vseukrainskoi praktychno-piznavalnoi internet-konferentsii «Naukova dumka suchasnosti i maibutnoho»*. Retrieved from <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/44-chotirnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/253-ironiya-yak-forma-realizatsiji-komichnogo-u-khudozhnomu-tvori> (date of access: October 11, 2024).
6. Rabokorovka, H. (2021). *Filosofski rozдумы pro pryrodu komichnogo* [Philosophical reflections on the nature of the comic]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky*, 2(90), pp. 177–187.
7. Savega, A. O., & Kretova, O. I. (2018). Totalna ironia v postmodernizmi [Total irony in postmodernism]. *Aktualni problemy pryrodnychkykh ta humanitarnykh nauk u doslidzhenniakh molodykh uchenykh «Rodzynka-2018»*. XX Vseukrainska naukova konferentsiia molodykh uchenykh, pp. 265–267.
8. Bergson, H. (2020). *Laughter: An Essay on the Meaning of the Comic* (C. Brereton & F. Rothwell, Trans.). *Psychological Bulletin*. Retrieved from <https://www.gutenberg.org/cache/epub/4352/pg4352-images.html> (date of access: October 4, 2024).
9. Pratchett, T. (n.d.). *Feet of Clay*. Retrieved from <https://allnovel.net/feet-of-clay-discworld-19/page-1.html> (date of access: October 4, 2024).

СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *POWER* У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Рудік І. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-6121-8060
i.rudik@onu.edu.ua*

Ключові слова: *концепт,
вербалізація, картина
світу, концептуальна
ознака, дефініційний аналіз,
контекстуальний аналіз.*

Пропонована розвідка спрямована на виявлення способів вербалізації концепту *POWER* в англійській мові та моделювання його структури. Встановлено, що в англійській мові концепт *POWER* є сегментним утворенням зі складною структурою та включає такі компоненти: образний компонент, енциклопедичне поле, інтерпретаційне поле, що представляє периферію досліджуваного концепту. Когнітивний образ є об'ємним і представленим низкою метафоричних моделей, отриманих в результаті аналізу сполучуваності лексем-презентантів концепту *POWER*. Навколо образного компонента розташовані чотири сегменти, що мають у повсякденній картині світу еквіваленти «вид», «тип», «варіант»: “Physical Strength”, “Vital Force”, “Mental Strength”, “Social Power”. Сукупність сегментів утворює енциклопедичне поле, що містить ознаки, які відбивають досвід пізнання суспільством феномена сили у різних ситуаціях і характеризують силу з різних сторін, суттєвих для людей. Зміст концепту *POWER* формується не лише прямими номінаціями, а й концептуальною метафорою. Аналіз мовного матеріалу свідчить про те, що досвід оперування матеріальними об'єктами, їх якостями та властивостями, чуттєве пізнання фізичних параметрів створює основу для пізнання ідеальних об'єктів, зокрема такого складного абстрактного поняття, як сила.

За своєю онтологічною сутністю сила є складним і багатовимірним феноменом, що відображено у змістовному просторі та структурній організації відповідного концепту. Концепт *POWER* в англійській мові є сегментним утворенням зі складною структурою, що включає ядро (образний компонент та енциклопедичне поле) та периферію (інтерпретаційне поле). Проведене дослідження показало, що структура концепту *POWER* не є жорсткою та допускає включення інших іменників та прикметників, а також інших частин мови з відповідними значеннями. Зміст цього концепту в певній картині світу не обмежується семантикою розглянутих лексем. Концепт містить усе, що індивід знає про цей феномен, включає його емоції, різні асоціації. Мовні засоби є лише механізмом інтеріоризації сенсу, процесів у свідомості.

STRUCTURAL ORGANIZATION OF THE CONCEPT OF POWER IN MODERN ENGLISH

Rudik I. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
for Specific Purposes
Odesa I. I. Mechnikov National University
Dvoryanska str., 2, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6121-8060
i.rudik@onu.edu.ua*

Key words: *concept, verbalization, picture of the world, conceptual feature, definitional analysis, contextual analysis.*

The research is aimed at identifying ways of verbalizing the concept of POWER in the English language and modeling its structure. It has been established that in the English language the concept of POWER is a segmental formation with a complex structure that includes the following components: a figurative component, an encyclopedic field, an interpretative field, representing the periphery of the studied concept. The cognitive image is voluminous and is represented by a number of metaphorical models obtained as a result of analyzing the compatibility of lexeme-presenters of the concept of POWER. The figurative component is formed by four segments that have the equivalents of “species”, “type”, “variant” in the everyday picture of the world: “Physical Strength”, “Vital Force”, “Mental Strength”, “Social Power”. The set of segments forms an encyclopedic field that reflects the society’s practice-based knowledge of the phenomenon of power in different situations and characterizes power from different perspectives that are essential for people. The content of the concept of POWER is formed not only by direct nominations, but also by a conceptual metaphor. Analysis of linguistic material indicates that the experience of operating with material objects, their qualities and properties, sensory cognition of physical parameters create the basis for cognition of ideal objects, in particular, such a complex abstract concept as POWER. According to its ontological essence, power is a complex, multidimensional phenomenon, which is reflected in the content space and structural organization of the taken concept. The concept of POWER in English is a segmental formation with a complex structure, which includes the core (figurative component and encyclopedic field) and the periphery (interpretive field). The conducted research has shown that the structure of the concept of POWER is not rigid and allows the inclusion of other nouns and adjectives, as well as other parts of speech with corresponding meanings. The content of this concept in a certain picture of the world is not limited to the semantics of the considered lexemes. It contains everything that an individual knows about this phenomenon, it also includes their emotions, associations of various nature. Language means are only a mechanism for the internalization of meaning, processes in consciousness.

Постановка проблеми. Як слушно зазначає українська дослідниця І.М. Колегаєва, дослідження вербалізованих концептів на сьогодні є магістральним напрямком лінгвокогнітивістики. Об’єктом вивчення стають як загальнолюдські, так і етноспецифічні, культурологічні концепти, вербалізовані різними мовами

і розглядувані в різних ракурсах [Колегаєва, 2018, с. 122].

Концептуалізація є процесом визначення набору когнітивних ознак (зокрема, категоріальних) певного явища реального або уявного світу, які дають змогу людині зберігати у свідомості і поповнювати новою інформацією це поняття і

уявлення про нього й відрізнити його від інших феноменів.

Пропонована розвідка присвячена висвітленню специфіки концепту POWER у сучасній англійській мові на основі розгляду особливостей мовних засобів його об'єктивації та моделювання його структури.

Актуальність роботи визначається необхідністю комплексного дослідження лексичних засобів об'єктивації уявлень про феномен сили в сучасній англійській мові.

Аналіз сучасних лінгвістичних підходів до визначення концепту дозволяє тлумачити його як ментальне утворення, синтез мовних і немовних засобів вираження, що закріплені у пізнанні як індивіда, так і суспільства, зберігаються у національній пам'яті носіїв мови, відображають національно-культурну специфіку народів та становлять одиниці пізнання та інформаційної структури, яка відображає людський досвід [Деріх, 2018, с. 61].

Належність концепту POWER до абстрактних концептів передбачає огляд робіт, присвячених вивченню та аналізу останніх. Предмет дослідження когнітивістів становили такі абстрактні концепти, як LAZINESS [Домбровська, 2023], LOVE [Козлова, Сєдакова, 2020], SECRET [Грігорян, 2024], ВОРОГ [Худолій, 2014] та ін. Лінгвісти одноставно вважають, що, на відміну від конкретних концептів, абстрактні концепти важче піддаються опису, що зумовлено багаторівневим змістом їх понятійного смислу.

Щодо власне концепту POWER наразі досліджень небагато: О. Фесик звертається до атрибутивного, структуралістського, біхевіористського підходів до трактування поняття «сила» у сфері міжнародних конфліктів [Фесик, 2017], а О.О. Одінцева зосереджується на вербалізації концепту POWER в англійському політичному дискурсі [Одінцева, 2016]. Отже, існує нагальна потреба визначення структурної організації концепту POWER.

Мета і завдання статті. Об'єктом дослідження є іменні частини англійської мови (іменники та прикметники), що виступають як репрезентанти концепту POWER.

Предметом дослідження є специфіка структурування концепту POWER на основі мовних засобів його репрезентації.

Мета дослідження полягає у виявленні способів вербалізації концепту POWER та моделюванні його структури.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

1) провести аналіз лексикографічних джерел з метою визначення мовних засобів об'єктивації досліджуваного концепту;

2) за допомогою дефініційного аналізу встановити подібності та відмінності в семантиці лексем-репрезентантів концепту POWER;

3) визначити структурні особливості концепту POWER.

Для вирішення поставлених завдань був використаний комплекс дослідних методів:

– метод концептуального аналізу, що передбачає процес реконструкції концепту шляхом вивчення семантики його вербальних репрезентацій;

– метод дефініційного аналізу, спрямований на визначення семантичної структури лексем-репрезентантів концепту;

– метод контекстуального аналізу, що дозволяє виділяти та уточнювати концептуальні ознаки на основі елементів сенсу, що актуалізуються при входженні лексем-репрезентантів у певний контекст;

– метод когнітивної інтерпретації, що дозволяє моделювати концепти як одиниці когнітивної свідомості з опорою на отримані лінгвістичні дані.

Матеріалом дослідження послужили контексти з творів різних жанрів англійської та американської художньої літератури XX–XXI століття, а також дані англійських тлумачних словників, словників синонімів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сила становить як психічний, так і морально-етичний феномен.

На думку психологів, внутрішня, психічна сила найчастіше ототожнюється з поняттями сили волі та сили характеру. Сили волі, що виявляється однаково у всіх ситуаціях, немає. Сила волі виявляється в тому, які перешкоди подолані за допомогою вольових дій і які результати при цьому отримані, а також у тому, від яких спокус відмовляється людина, як вона уміє стримувати свої почуття, не допускаючи імпульсивних дій [Ковтун, 2014].

Соціальні психологи пов'язують поняття сили з уявленнями про лідерство, вплив, управління, владу. Ці феномени, на відміну сили волі і сили характеру, можуть виявлятися лише у соціумі [Собчишин, 2020].

Такі феномени, як сила волі, сила характеру, лідерство, є ситуативно зумовленими та детермінованими мотиваційною сферою особистості, що включає мотиви, потреби та цілі.

Враховуючи результати аналізу даних тлумачних, енциклопедичних словників та фактичного матеріалу, вважаємо правомірним віднести концепт POWER в англійській мові до сегментних концептів, у кожному сегменті якого перебувають дискретні елементи – низка характеристик концепту, які називаються концептуальними озна-

ками. Когнітивний образ концепту формується у вигляді метафоричного осмислення відповідного предмета чи явища (когнітивна або концептуальна метафора).

Когнітивний образ досить об'ємний і представлений низкою метафоричних моделей, отриманих в результаті аналізу сполучуваності лексем-презентантів концепту POWER. Навколо образного компонента розташовані чотири сегменти, що мають у повсякденній картині світу еквіваленти «вид», «тип», «варіант»: “Physical Strength”, “Vital Force”, “Mental Strength”, “Social Power”. Сукупність сегментів утворює енциклопедичне поле, що містить ознаки, які відбивають досвід пізнання суспільством феномена сили у різних ситуаціях і характеризують силу з різних сторін, сутєвих для людей.

Виокремлення саме цих сегментів зумовлено розумінням людини як системи, в якій фізичне та психічне, тобто генетично зумовлене та сформоване протягом життя (природне та соціальне), утворюють нерозривну єдність. Феномен сили людини корелює з усіма зазначеними вище аспектами, що підтверджують дефініційний і контекстуальний аналізи.

Елементом структури концепту є також інтерпретаційне поле – сукупність когнітивних ознак, що інтерпретують образ та енциклопедичний зміст концепту, що є їх практичним осмисленням у свідомості людини. Інтерпретаційне поле складає його периферію. Тут є різноманітні тлумачення, відбиті у пареміях, афоризмах, крилатих висловлюваннях, які дозволяють виявити різноманітні смислові ознаки, приховані від прямого спостереження.

У пропонованій розвідці засоби об'єктивації концепту POWER включають прямі номінації концепту, метафоричні номінації, виділені на основі аналізу сполучності лексем-репрезентантів даного концепту.

На мовному рівні концепт POWER представлений різними частинами мови, однак у фокусі нашої уваги перебувають прикметники й іменники.

У класі іменника концепт POWER представлений такими одиницями: *brawn, domination, energy, force, forte, fortitude, influence, power, strength, vigour, violence, vitality*; у класі прикметника: *brawny, burly, energetic, forceful, muscular, powerful, robust, stalwart, strong, sturdy, tough, vigorous, violent, vital*, що становить 26 одиниць.

Узагальнюючи лексикографічні дані тлумачних словників, відзначимо, що загальною у семантиці всіх розглянутих нами лексичних одиниць є ознака «здатність», завдяки якій об'єкт може виконувати будь-які дії або протистояти зовнішньому впливу.

Враховуючи семантичні особливості лексем-репрезентантів аналізованого концепту, доходимо висновку, що вони не піддаються опису в термінах ядра, ближньої та дальньої периферії, оскільки розпадаються на чотири понятійні ділянки та можуть бути структуровані у вигляді чотирьох сегментів: “Physical Strength”, “Vital Force”, “Mental Strength”, “Social Power”.

Сегмент “Physical Strength” представлений широким спектром лексем: *strength, strong, force, power, powerful, brawn, brawny, sturdy, burly, muscular*.

Сегмент “Mental Strength” вербалізований лексемами-репрезентантами *strength, strong, power, force, forceful, fortitude, forte, tough*.

Сегмент “Vital Force” репрезентований синонімічним рядом *vigour, vigorous, energy, energetic, vitality, vital, strength, strong, force*.

Сегмент “Social Power” об'єктивується лексемами *power, powerful, strength, strong, force, forceful, influence, domination*.

Як бачимо, лексеми *strength, force* і *power* є найбільш репрезентативними і представленими у всіх чотирьох сегментах семантичного простору концепту. Серед прикметників найбільш широкою семантикою володіє слово *strong*.

Наведене вище дозволяє встановити, що дані лексеми повністю покривають семантичний простір концепту POWER, тобто є ключовими.

Результати дефініційного аналізу були доповнені результатами контекстуального аналізу, який необхідний не тільки для підтвердження даних, отриманих у ході аналізу словникових дефініцій, але й для конкретизації та уточнення концептуальних ознак на основі елементів змісту, що актуалізуються під час входження слова до певного контексту.

Згідно з результатами контекстуального аналізу найбільш продуктивними засобами об'єктивації концепту POWER в англійській мові є КМ з вихідною понятійною сферою «Артефакти». У більшості контекстів актуалізується уявлення носіїв мови про силу як ресурс, що належить суб'єкту і має для нього певну матеріальну цінність. Осмислення даного фрагмента дійсності здійснюється в рамках метафори STRENGTH IS MONEY, STRENGTH IS A LIMITED RESOURCE, STRENGTH IS A VALUABLE THING.

Зазначені метафори утворюють єдину систему, засновану на категоріальному розумінні понять, оскільки гроші входять у поняття обмежених ресурсів, а обмежені ресурси – у поняття цінних речей [Lakoff, Johnson 1980]. Погоджуючись із Дж. Лакоффом і М. Джонсоном, ми застосовуємо практику використання специфічної (вузької) метафори STRENGTH IS MONEY для характеристики всієї системи виділених вище метафор.

KM STRENGTH IS MONEY є варіативною та багатоаспектною і може виводитися з:

– поєднань з дієсловами *to possess, to have, to give, to get*, що позначають наявність власності чи певні події людини з нею, наприклад:

Ove had to push her into the classroom every morning because she no longer had the strength to do it herself [Backman, 2014, с. 182];

– сполучень з дієсловами, що вказують на можливість витратитись, виснажуватись унаслідок певних обставин:

You squander half your force with women [Lawrence, 2006, с. 118];

– поєднань з дієсловами *to need, to lack, to want, to have to*, що виражають потребу людини мати цінний ресурс:

'We all have to keep up our strength,' Mrs Glover said [Atkinson, 2013, с. 18];

– поєднань з дієсловами *to lend* та *to invest*:

And indignation lent me additional strength [MacGrath, 2006, с. 91].

Для лексем, що об'єктивують концепт POWER, характерними є також поєднання з дієсловами, що вказують на здатність відновлення (*to find, to gather, to recover, to regain, to draw*):

She kept Jamie in bed for four more days, feeding him, changing his bandages and helping him regain his strength [Sheldon, 2005, с. 112].

Незважаючи на те, що сила позиціонується як ресурс, здатний відновлюватися, його необхідно заощаджувати, що підтверджується поєднаннями з дієсловами *to save* та *to conserve*:

Save your energy for the most important things [Pratchett, 1993, с. 76].

З розглянутих у дослідженні прикладів випливає, що наявність у людини такого ресурсу, що асоціюється з сутністю, яка репрезентована концептом POWER, оцінюється носіями англійської мови позитивно. Навпаки, його відсутність – негативно.

Досить частотною є KM STRENGTH IS AN OBJECT, у межах якої сила може концептуалізуватися як:

– предмет, який може бути зважений, вимірний:

She thrashed and raged, railing at him with every ounce of strength she could summon, relishing in the pain of impact every time her blows landed on his body [Adrian, 2007, с. 138];

– предмет, який займає певний простір:

It was as if all the strength went out of her bones [Cleave, 2008, с. 83];

– предмет, який може ламатися:

I got some water, I got some bread: for perhaps I should have to walk far; and my strength must not break down [Bronte, 1994, с. 183].

У повсякденному житті нас оточує безліч фізичних об'єктів, властивості та функції яких у

нашій концептуальній системі розуміються у термінах KM STRENGTH IS A CONTAINER. Ця KM є досить поширеним способом концептуалізації сили:

She could not do it even if it were within her power [Adrian, 2007, с. 39].

Метафорична концептуалізація сутності сили як вмістища визначає вживання слів, що вербалізують відповідний концепт, з прийменниками *beyond, out of, past, in, into*. Прийменники *beyond, out of, past* номінують знаходження об'єкта поза межами описуваного вмістища. Так концептуалізації набуває відсутність, нестача сил для чогось. Прийменники *in* та *into* передбачають можливість знаходження / потрапляння всередину вмістища, репрезентуючи уявлення про наявність достатньої кількості сил.

KM STRENGTH IS A HOUSE об'єктивується у словосполученнях з дієсловом *to build/to build up*, що реалізує ідею зміцнення, розвитку сил, а також з іменником *base*, що позиціонує силу як необхідну основу для діяльності.

Наявність антропоморфних ознак у структурі концепту POWER зумовлює виділення на їх основі KM STRENGTH IS A PERSON. Сила в метафоричному поданні носіїв англійської мови може здійснювати ті ж дії і перебувати в тих же станах, що і реальна людина: вона може рухатися, керувати, мати обличчя і характер, що проявляється в метафорах STRENGTH IS A MASTER; STRENGTH IS AN OPPONENT; STRENGTH IS AN ENEMY.

Висновки і перспективи подальших розробок у даному напрямку. У ході роботи було встановлено, що зміст концепту POWER формується не лише прямими номінаціями, а й концептуальною метафорою. Аналіз мовного матеріалу свідчить про те, що досвід оперування матеріальними об'єктами, їх якостями та властивостями, чуттєве пізнання фізичних параметрів створює основу для пізнання ідеальних об'єктів, зокрема такого складного й абстрактного поняття, як сила.

За своєю онтологічною сутністю сила є складним, багатовимірним феноменом, що відображено у змістовному просторі та структурній організації відповідного концепту. Концепт POWER в англійській мові є сегментним утворенням зі складною структурою, що включає ядро (образний компонент та енциклопедичне поле) та периферію (інтерпретаційне поле). Проведене дослідження показало, що структура концепту POWER не є жорсткою та допускає включення інших іменників і прикметників, а також інших частин мови з відповідними значеннями. Зміст цього концепту в картині світу не обмежується семантикою розглянутих лексем. Концепт містить усе, що індивід знає про цей феномен, включає його емоції, різні

асоціації. Мовні засоби є лише механізмом інтеріоризації сенсу, процесів у свідомості.

Перспективу даного дослідження бачимо у визначенні концептуальних ознак, що утворюють зміст досліджуваного концепту.

ЛІТЕРАТУРА

- Грігорян А.І. Вербалізація приховування та розкриття секрету в англійськомовному кінодискурсі. *Мова. Література. Фольклор*. 2024. № 1. С. 20–27.
- Джеріх О.С. Концепт у сучасній когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурології: поняття та структура. *Типологія мовних значень у діакронічному та зіставному аспектах*. 2018. Вип. 35–36. С. 61–69.
- Домбровська С.А. Тема негатиції у вербалізованому полі концепту LAZINESS. *Записки з романо-германської філології*. 2023. Вип. 2 № 51. С. 66–75.
- Ковтун Н.М. Воля як основа соціальної активності: теоретико-методологічний аналіз : монографія. Житомир : Вид-во «Євенок О.О.», 2014. 292 с.
- Козлова Т.О., Сєдакова М.В. Концепт LOVE в англійськомовному танцювально-спортивному дискурсі. *Львівський філологічний часопис*. 2020. № 6. С. 96–100.
- Колєгаєва І.М. Конструювання номінативного поля концепту: етапи та одиниці. *Записки з романо-германської філології*. 2018. Вип. 1. С. 121–127.
- Одінцова О.О. Концепт “Power” у політичному дискурсі (на матеріалі англійської прози) : матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу за період 2015–2016 рр. Том 2. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2016. С. 30–33.
- Собчишин О. Феномен лідерства у філософії соціальної роботи: ретроспективний аналіз. *Social Work and Education*. 2020. Том. 7. № 4. pp. 466–482.
- Фесик О. Концепт дослідження категорії «м’яка» та «тверда» сила в розв’язанні міжнародних конфліктів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Міжнародні відносини»*. 2017. № 6. С. 89–95.
- Худолій А. Концепт «ворог» в політичному дискурсі американських президентів (1989–2008 рр.). *Studia Methodologica*. 2014. № 39. С. 100–107.
- Adrian L. Taken by Midnight: A Midnight Breed Novel. London : Dell, 2010. 353 p.
- Atkinson K. Life After Life. London : Black swan, 2013. 623 p.
- Backman F. A Man Called Ove. Manchester : Atria Books, 2014. 346 p.
- Bronte C. Jane Eyre. Marmondsworth : Penguin Books, 1994. 448 p.
- Cleave C. Little Bee. Boston : Marysue Rucci Books, 2008. 271 p.
- Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago : The University of Chicago Press, 1980. 242 p.
- Lawrence D.H. Lady Chatterley’s Lover. London : Penguin Classics, 2006. 400 p.
- MacGrath H. Arms and the Woman. New York : Hard Press, 2006. 198 p.
- Pratchett T. Lords and Ladies. San Francisco : HarperTorch, 2002. 400 p.
- Sheldon S. Master of the Game Text. New York : Warner Books, 2005. 496 p.

REFERENCES

- Hrihorian, A. I. (2024) Verbalizatsiia prykhovuvannia ta rozkryttia sekretu v anhliiskomovnomu kinodyskursi [Verbalization of Concealment and Disclosure of Secrets in English-Language Film Discourse]. *Mova. Literatura. Folklor: Collection of scientific works*, vol. 1, pp. 20–27.
- Dzherikh, O.S. (2018) “Kontsept” u suchasni kohnityvni linhvistytsi ta linhvokulturolohii: poniattia ta struktura [“Concept” in modern cognitive linguistics and linguoculturology: concept and structure]. *Typolohiia movnykh znachen u diakhronichnomu ta zistavnomu aspektakh: Collection of scientific works of Vasyl Stus Donetsk National University*, vol. 35–36, pp. 61–69.
- Dombrovska, S.A. (2023) Tema nehatsii u verbalizovanomu poli kontseptu LAZINESS [The theme of negation in the verbalized field of the concept of LAZINESS]. *Zapysky z romano-hermanskoj filolohii: Collection of scientific works*. Odesa: Feniks, vol. 1, pp. 121–127.
- Kovtun, N. M. (2014) Volia yak osnova sotsialnoi aktyvnosti: teoretyko-metodolohichniy analiz [Will as the basis of social activity: theoretical and methodological analysis]: monograph. Zhytomyr: Vydavnytstvo Yevenok O. O.
- Kozlova, T.O., Siedakova, M. V. (2020) Kontsept LOVE v anhliiskomovnomu tantsiuvalno-sportyvnomu dyskursi [The concept of LOVE in English-language dance and sports discourse]. *Lvivskiy filolohichniy chasopys: Collection of scientific works*, vol. 6. Lviv, pp. 96–100.
- Kolehaieva, I. M. (2018) Konstruiuvannia nominatyvnoho polia kontseptu: etapy ta odyntytsi [Construction of the nominative field of a concept: stages and units]. *Zapysky z romano-*

- hermanskoï filolohii*: Collection of scientific works. Odesa: Feniks. Vol. 1, pp. 121–127.
7. Odintsova, O.O. (2016) Kontsept “Power” u politychnomu dyskursi (na materialy anhlomovnoi prozy) [The concept of “Power” in political discourse (based on English prose)]. *Proceedings of the scientific conference of the teaching staff for the period 2015-2016*. Vinnytsia: Vasyl Stus Donetsk National University, vol. 2, pp. 30–33.
 8. Sobchyshyn, O. (2020) Fenomen liderstva u filosofii sotsialnoi roboty: retrospektyvnyi analiz [The Phenomenon of Leadership in Social Work Philosophy: A Retrospective Analysis]. *Social Work and Education*. Ternopil-Aberdeen, vol. 7(4), pp. 466–482.
 9. Fesyk, O. (2017) Kontsept doslidzhennia katehorii «miaka» ta «tverda» syla v rozviazanni mizhnarodnykh konfliktiv [The concept of research into the categories of “soft” and “hard” power in resolving international conflicts]. *Scientific Bulletin of the Lesya Ukrainka Eastern European National University*. Lutsk, vol. 6, pp. 89–95.
 10. Khudolii, A. (2014) Kontsept “voroh” v politychnomu dyskursi amerykanskykh prezydentiv (1989–2008 rr.) [The concept of “enemy” in the political discourse of American presidents (1989–2008)]. *Studia Methodologica*. Ternopil: Volodymyr Hnatyuk National Pedagogic University of Ternopil, vol. 39, pp. 100–107.
 11. Adrian, L. (2013) Taken by Midnight: A Midnight Breed Novel. London: Dell.
 12. Atkinson, K. (2013) Life After Life. London: Black swan.
 13. Backman, F. A. (2014) Man Called Ove. Manchester: Atria Books.
 14. Bronte, C. (1994) Jane Eyre. Marmondsworth: Penguin Books.
 15. Cleave, C. (2008) Little Bee. Boston: Marysue Rucci Books.
 16. Lakoff, G., Johnson, M. (1980) Metaphors we live by. Chicago: The University of Chicago Press.
 17. Lawrence, D.H. (2006) Lady Chatterley’s Lover. London: Penguin Classics.
 18. MacGrath, H. (2006) Arms and the Woman. New York: Hard Press.
 19. Pratchett, T. (2002) Lords and Ladies. San Francisco: HarperTorch.
 20. Sheldon, S. (2005) Master of the Game Text. New York: Warner Books.

УДК 811.134.2'272'42'276.6:641/.642
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-17>

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК В ІСПАНСЬКОМОВНОМУ ГАСТРОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Телкова О. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романської філології і перекладу
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-9008-9683
ksenya708@ukr.net*

Мішукова О. М.

*викладач кафедри романської філології і перекладу
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-5068-3888
olgam3003@gmail.com*

Ключові слова: *дискурс,
гастрономія, гастрономічний
дискурс, жанр дискурсу,
комунікативна стратегія,
комунікативна тактика.*

Статтю присвячено виявленню особливостей реалізації комунікативних стратегій і тактик в іспанськомовному гастрономічному дискурсі. Вибір гастрономічного дискурсу як об'єкта дослідження зумовлений тим, що харчування займає надзвичайно важливе місце у людському житті не тільки з біологічної точки зору, але й як специфічний елемент культури, адже їжа є важливим елементом міжособистісної та міжкультурної комунікації. Вона передає інформацію про людину, її етнічну та соціальну ідентичність, виховання, ставлення до здоров'я, економічний статус, релігійні переконання тощо. Дослідження зосереджується на жанрах гастрономічного дискурсу, таких як рецепти, кулінарна реклама, меню, блоги, туристичні путівники та інтернет-сторінки ресторанів. У статті проаналізовано те, як ці жанри об'єднуються тематично та лексично, створюючи мовну систему, що базується на конкретних комунікативних стратегіях і тактиках. Основним матеріалом для дослідження стали тексти кулінарних рецептів, інтернет-сторінки ресторанів, кулінарні блоги та путівники гастрономічних закладів, які демонструють, як їжа стає елементом комунікації. Спілкування в гастрономічному контексті не лише відображає культурні особливості, але й слугує інструментом для досягнення певних цілей. Під час дослідження було виявлено основні стратегії і тактики, що втілюються в гастрономічному дискурсі та залежать від багатьох екстралінгвальних факторів, таких як мета спілкування, статус учасників та конкретний контекст. Особливу увагу приділено стратегіям залучення, формування довіри, обіцянки насолоди, звернення до сімейних цінностей та національного колориту, а також тактикам візуалізації й спонукання до дії. Проаналізовано, як гастрономічний дискурс адаптується до медіаформатів і стає потужним інструментом впливу на аудиторію. Результати свідчать про важливість стратегій і тактик у створенні довірливих відносин з клієнтами та активній взаємодії з аудиторією. Таким чином, гастрономічний дискурс постає як важливий елемент соціального та культурного обміну, що відкриває перспективи для подальших досліджень у цій галузі.

IMPLEMENTATION OF COMMUNICATIVE STRATEGIES AND TACTICS IN SPANISH GASTRONOMY DISCOURSE

Tielkova O. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Romance Philology
and Translation
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-9008-9683
ksenya708@ukr.net*

Mishukova O. M.

*Lecturer at the Department of Romance Philology and Translation
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5068-3888
olgam3003@gmail.com*

Key words: *discourse, gastronomy, gastronomic discourse, genre of discourse, communicative strategy, communicative tactics.*

The article is devoted to identifying the peculiarities of the implementation of communicative strategies and tactics in the Spanish-language gastronomic discourse. The choice of gastronomic discourse as an object of research is due to the fact that nutrition occupies an extremely important place in human life not only from a biological point of view, but also as a specific element of culture. Particular attention has been paid to strategies of engagement, building trust, promising pleasure, appealing to family values and national identity, as well as tactics of visualization and prompting action. The study focuses on the genres of gastronomic discourse, such as culinary advertisements, recipes, menus, blogs, gastronomic travel guides and restaurant websites. The article analyzes how these genres are thematically and lexically interconnected, forming a linguistic system based on specific communicative strategies and tactics. The main material for the research consists of the texts of culinary recipes, internet pages of restaurants, culinary blogs and guidebooks of gastronomic establishments, which demonstrate how food becomes an element of communication. Communication in the gastronomic context not only reflects cultural characteristics, but also serves as a tool to achieve certain goals. The study identifies the main strategies and tactics used in gastronomic discourse, which depend on many extralingual factors, such as the purpose of communication, the status of the participants and the specific context. Particular attention is given to strategies of engagement, building trust, promising pleasure, appealing to family values and national identity, as well as tactics of visualization and prompting action. The study analyzes how gastronomic discourse adapts to media formats and becomes a powerful tool for influencing the audience. The results show the importance of strategies and tactics in creating trusting relationships with clients and active interaction with the audience. Thus, gastronomic discourse emerges as an important element of social and cultural exchange, which opens perspectives for further research in this field.

Постановка проблеми. Гастрономічний дискурс є багатограним явищем, що одночасно виконує роль як засобу комунікації, так і об'єкта дослідження. Мовлення стає інструментом для

вираження інформації про їжу, але і сама їжа також стає елементом комунікації, тому різні жанри гастрономічного дискурсу стають об'єктом дослідження сучасної лінгвістики, оскільки отри-

мані результати дозволяють глибше зрозуміти складну природу цього багатогранного явища. Так, І.О. Державецька, А.С. Скічко, Т.Г. Гафу, С.В. Макухіна досліджували гастрономічний дискурс як складноорганізоване явище, особливу модель соціально-комунікативної взаємодії між учасниками, що включає багато різномірних лінгвальних та екстралінгвальних компонентів (місце, умови та способи спілкування, жанри та стилі мови, цілі та мотиви спілкування тощо).

Гастрономічний дискурс реалізується у певних жанрах, серед яких – кулінарна реклама, рецепти, тексти меню, кулінарні блоги, кулінарні гіді, тексти кулінарних інтернет-сайтів, інтернет-сторінки ресторанів, тексти підприємств громадського харчування, художні тексти, присвячені кулінарії тощо. Жанри об'єднуються загальною тематикою, характеризуються специфічною лексикою та мовними засобами і реалізуються за допомогою різноманітних комунікативних стратегій і тактик. Дослідженням окремих жанрів гастрономічного дискурсу займалися вітчизняні вчені Л.І. Іщенко та Н.В. Глушаниця, О.В. Долгушева та В.Ю. Кочубей, М.Д. Марінашвілі, Л.Р. Коккіна та Д.С. Польщина. Серед зарубіжних дослідників варто відзначити Ш. Широлкара, О. Вайті, А. Вурм, К. Антона, К. Камареро та М. Лагуну тощо.

Незважаючи на численні дослідження жанрів гастрономічного дискурсу на матеріалі української, англійської, французької та німецької мов, розвідки на матеріалі іспанської мови достатньо поодинокі і, на жаль, не стають об'єктом дослідження вітчизняної іспаністики. Отже, **актуальність** нашого дослідження полягає в необхідності вивчення мовленнєвих стратегій і тактик задля глибшого розуміння комунікативно-прагматичної природи сучасного іспанськомовного гастрономічного дискурсу.

Мета і завдання статті. Метою статті є встановлення особливостей реалізації комунікативних стратегій і тактик в іспанськомовному гастрономічному дискурсі. Відповідно до мети статті важливо вирішити такі завдання:

- виявити особливості окремих жанрів іспанськомовного гастрономічного дискурсу;
- визначити основні комунікативні стратегії та тактики, характерні для іспанськомовного гастрономічного дискурсу;
- охарактеризувати особливості реалізації комунікативних стратегій і тактик у сучасному іспанськомовному гастрономічному дискурсі.

Предмет і об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є іспанськомовний гастрономічний дискурс, предметом – комунікативні стратегії та тактики, що реалізуються в різних жанрах іспанськомовного гастрономічного дискурсу.

Джерелами фактичного матеріалу стали тексти рецептів, періодичні видання, путівники з гастрономічного туризму, кулінарні телевізійні програми, кулінарні блоги в Інтернеті, інтернет-сторінки ресторанів, а також соціальні мережі, що ведуться іспанською мовою.

Виклад основного матеріалу. Спілкування є ключовим елементом у взаємодії з навколишнім світом. Гастрономічний дискурс виступає не лише проявом цього процесу, але й інструментом: їжа знаходить своє відображення у системі мови, оскільки людина потребує засобів передачі інформації, пов'язаної з нею, а з іншого боку, вона сама сприймається як система знаків, що передає специфічну інформацію.

У процесі комунікації кожна людина прагне досягти конкретних цілей, застосовуючи різні стратегії та тактики. Дослідження комунікативних стратегій і тактик, що реалізуються у дискурсі, проводили О.Ю. Герасименко [Герасименко, 2021], А.В. Орищак [Орищак, 2022], С.П. Галаур [Галаур, 2023], Г.І. Приходько та М.Б. Добровольська [Приходько, 2024] та інші. Незважаючи на зацікавленість лінгвістів, універсальної класифікації стратегій і тактик дискурсу не існує, оскільки підходи до класифікації залежать від дослідницьких інтересів. Невирішеними залишаються питання критеріїв визначення та класифікації, а також варіацій стратегій і тактик під впливом особистісних і ситуаційних факторів.

Специфічні стратегії і тактики гастрономічного дискурсу обираються агентом (адресантом) залежно від мети, клієнта (адресата) та комунікативної ситуації. Так, С.Б. Шило зазначає, що «вибір стратегій залежить від мети, комунікативного наміру та ситуації» [Шило 2018, с. 155]. Так, їх вибір залежить від особливостей ситуації спілкування з урахуванням екстралінгвального контексту, мети, статусу учасників, їх інтересів тощо.

Ефективна комунікація вимагає вибору відповідної комунікативної стратегії, що сприятиме досягненню мети. За словами з Г.І. Приходько та М.Б. Добровольської, механізмами реалізації комунікативної стратегії є «комунікативні тактики – сукупності практичних кроків у реальному процесі мовленнєвої взаємодії» [Приходько, 2024, с. 113]. Успіх залежить від комунікативної компетентності адресанта, яка включає здатність оцінювати інформацію, контролювати емоції, мати увагу, пам'ять і глибокі знання. Успішність комунікативних стратегій і тактик залежить від наявності у мовця широкого арсеналу варіативних мовленнєвих засобів, які застосовуються комплексно для досягнення конкретної комунікативної мети. Ефективність стратегій підтверджується, коли агент досягає поставленої мети.

У нашій роботі ми відібрали найбільш, на нашу думку, репрезентативні для дослідження стратегій і тактик жанри гастрономічного дискурсу – кулінарний рецепт, інтернет-сторінки ресторанів, кулінарний блог та путівники гастрономічних закладів.

Кулінарний рецепт є одним з найпоширеніших жанрів гастрономічного дискурсу, який відображає культурні традиції, пов'язані з обробкою, приготуванням та презентацією їжі. Рецепти зазвичай мають чітку структуру та завершеність, об'єднану спільною темою – приготуванням страви, поділеною на мікротеми, що відповідають різним етапам.

Якщо під час опису рецепту апелюють до гедоністичного складника, то для формування образу їжі використовується **стратегія залучення**, що спрямована на створення позитивного емоційного настрою, що реалізується у таких тактиках:

– **тактика обіцянки насолоди налаштовує читачів на отримання позитивного досвіду:** *Sencilla y deliciosa receta para la que cada cocinero posee su método personal de prepararlas de manera única, resulta sorprendente cómo puede ser posible que se prepare algo tan delicioso con tan pocos ingredientes* [lostorreznosbar.es];

– **тактика звернення до сімейних цінностей:** *Te invitamos a descubrir más sobre las recetas que elaboraban nuestros antepasados, nuestras abuelas y nuestras madres, un legado a promover y conservar. Disfruta con nuestra colección de preparaciones clásicas y conoce mediante el sabor las raíces de la cocina española* [bonviveur.es].

Крім того, кулінарні рецепти часто супроводжуються ілюстраціями або відео, що підсилюють візуальне сприйняття та роблять процес приготування більш зрозумілим і привабливим. Вони створюють додатковий контекст для розуміння та виконання рецепту, впливаючи на рішення про приготування тієї чи іншої страви.

Кулінарний блог став одним з популярних жанрів, що об'єднує рецепти та інші тематичні фрагменти, такі як особисті історії, відгуки на продукти та ресторани. Ці елементи допомагають зміцнити зв'язок між автором блогу та його аудиторією, створюючи довіру та залучаючи читачів до активної взаємодії. Для впливу на аудиторію автори кулінарних блогів вдаються до використання різноманітних стратегій, які, у свою чергу, поділяються на тактики:

1) **стратегія залучення** реалізується у таких тактиках:

– **тактика звернення до авторитету** (за допомогою використання як імен відомих особистостей, так і наукового підходу й термінології): *“En este caso, uno de los aditivos que consideramos como controvertidos: la carboximetilcelulosa (E466)...*

A raíz de una solicitud de la Comisión Europea, el Panel encargado de evaluar la seguridad de este aditivo concluyó que no existe la necesidad de una IDA” [@carlosriosq instagram.com];

– **тактика звернення до сімейних цінностей та дітей:** *“Este verano a disfrutar de los helados como locos! 🍷🍷🍷🍷 A los niños les encantará hacerlos!», «Si tienes niños en casa, les encantará hacerlas contigo 🍷🍷»* [@hoycomemossano instagram.com];

– **тактика обіцянки насолоди** налаштовує читачів на отримання позитивного досвіду: *“Disfruta de mi #CURSOONLINE de recetas especiales para Navidad, No te lo pierdas!”* [@postressaludables instagram.com];

– **тактика обіцянки позитивного результату**, як правило, без особливих зусиль, отримання нового досвіду: *“Olvidate del típico postre de yogur y lleva la presentación a un nivel más PRO!”* [@postressaludables instagram.com];

– **тактика обіцянки позитивного впливу на здоров'я:** *“Descubre mi receta fácil y rápida de fideos chinos con verduras favoritas 😊 un plato sano, delicioso y súper fácil de preparar”* [@cocinandomelavida instagram.com];

– **тактика обіцянки заощадження часу:** *“Hola mis dulcer@s, que les parece si empezamos con una idea de #desayunosaludable para hacer en 5 minutitos!?”* [@postressaludables instagram.com];

– **тактика візуалізації** створюється за допомогою відео та фотографій і безпосередньо пов'язана з тактикою обіцянки насолоди. Таким чином привертається більше уваги аудиторії;

2) **стратегія підвищення активності аудиторії**, що безпосередньо впливає на популярність блогу:

– **тактика поради чи спонукання до дії:** *“Guárdate la receta y compártela si te ha gustado”* [@carlosriosq instagram.com];

– **тактика спеціальної пропозиції та запрошення до участі у заходах:** *“Este es el momento de consentirte o de consentir a alguien especial, con uno de mis recetarios o cursos online dulces y saludables!”* [@postressaludables instagram.com].

Загалом кулінарні блоги являють собою новий жанр, що зберігає традиційні структури, але адаптується до вимог сучасного медіапростору. Стратегії і тактики у блогах – це тип маніпуляції, до якої вдаються автори кулінарних блогів для формування ідентичності автора та реалізації впливу на його аудиторію.

Інтернет-сторінки ресторанів – це специфічний жанр, що тісно пов'язаний з ресторанним меню. Практично кожен ресторан має свою веб-сторінку та профілі в соціальних мережах, основною метою яких є підвищення довіри та лояль-

ності відвідувачів. Інформація, якою наповнюють вебсайт, значною мірою залежить від тих послуг, які надає заклад. У сайтів ресторану немає чіткої та визначеної структури, проте є певна обов'язкова інформація, яку надає заклад: меню з вказанням цін; новини, акції та події; адреса та контактна інформація.

Для привернення уваги потенційних відвідувачів використовуються різноманітні стратегії та тактики:

1) стратегія привертання уваги та створення позитивного емоційного настрою:

– тактика актуалізації національного колориту забезпечується лексичними одиницями, що позначають історичні події, міста, імена відомих особистостей: *“Eran las últimas décadas del siglo XIX, la histórica ciudad de Segovia hoy Patrimonio de la Humanidad, que había conocido aquellos lejanos días de riqueza <...> que llevaban su nombre por toda Europa”* [mesondecandido.es];

– тактика звернення до сімейних цінностей: *“El que prepara el escalope crujiente y tierno que deseaste comer en tu infancia, el que cocina las mejores croquetas artesanas o el que lleva a tu hogar la tortilla de patata (con o sin cebolla) que siempre has soñado. Pide por esa boquita”* [escalopearmando.com];

– тактика обіцянки насолоди налаштовує можливих відвідувачів на отримання позитивного досвіду та реалізується за допомогою вербальних засобів, що описують обіцянки насолоди: *“Queremos conseguir que la visita a la bodega la disfrute tanto el apasionado de los vinos como el abstemio <...> y que todos encuentren en la bodega un sentido lúdico, de entretenimiento, pero también lúdico, de reflexión sobre el diálogo fascinante entre el hombre y la naturaleza”* [cellercanroca.com];

– тактика візуалізації безпосередньо пов'язана з тактикою обіцянки насолоди та спрямована на створення приємного для клієнта образу. Реалізується за допомогою фотографій та відео;

– тактика відкритого чи прихованого компліменту відвідувачам реалізується за допомогою лексем із позитивною оцінкою, звернених до клієнтів: *“Muchas gracias por escoger Restaurante Martin Berasategui (Lasarte – Oria, Gipuzkoa) para realizar un regalo tan especial”* [martinberasategui.com];

2) стратегія створення привабливого іміджу ресторану:

– тактика акцентування уваги на досягненнях та популярності: *“El Cangrejo Loco ha sido un símbolo de la gastronomía en el Port Olímpic de Barcelona durante más de 30 años, ahora sin perder este espíritu, se puede disfrutar en L'Eixample de toda la riqueza del mar”* [elcangrejoloco.com];

– тактика деталізації проявляється в описі обстановки й атмосфери: *“Dispone de tres salones*

abiertos al patio bellamente decorados con capacidad para unas 70 personas. La comida o cena puede ser amenizada con música en directo” [casamazal.es];

– тактика акцентування пріоритету якості продуктів та страв: *“A partir de entonces el mayor objetivo de Opazo fue la búsqueda del mejor producto de nuestras costas y una elaboración sencilla en la que se realizasen los sabores naturales”* [opazo.es];

3) стратегія підвищення активності клієнта:

– тактика запрошення, спонукання клієнта до дії: *“Haz que tus reuniones, celebraciones y momentos especiales sean placenteras y todo un éxito celebrándolo con nosotros. Infórmate y pide tu reserva”* [casamazal.es];

– тактика спеціальної пропозиції та запрошення до участі у заходах: *“San Valentín es una fecha para celebrar. Un momento en el que reunirse con la gente que queremos. Da igual que sea tu pareja, tus amigos, tu familia o esa persona que te haga sentirte especial”* [mesondecandido.es].

Таким чином, ресторани, з одного боку, намагаються створити певний образ у ймовірних відвідувачів, а з іншого, – маніпулюють їх емоціями, змушують одразу все бачити позитивно. Для цього вони вдаються до різноманітних стратегій і тактик, спрямованих на залучення більшої кількості відвідувачів.

Тексти путівників гастрономічних закладів об'єднують рекламний і гастрономічний дискурси, включаючи вербальні елементи, а також візуальні компоненти, такі як фотографії, малюнки та відео. Мета таких матеріалів полягає в залученні уваги потенційних туристів, спонуканні їх до вибору конкретних послуг та створенні довіри до пропонованих продуктів. Щоб підвищити інтерес серед відвідувачів, автори гастрономічних путівників вдаються до різноманітних стратегій і тактик:

1) стратегія створення позитивного образу закладу реалізується у таких тактиках:

– тактика актуалізації національного колориту. Вона забезпечується лексичними одиницями, що позначають історичні події, часи, міста, імена відомих особистостей тощо: *“Somos artesanos el Queso Casín, con Denominación de Origen Protegida y uno de los más antiguamente documentados en Asturias”* [turismoasturias.es];

– тактика звернення до авторитету: *“Pon a prueba tus 5 sentidos con la visita guiada OLEOTOUR CAZORLA y descubre los secretos que hacen que nuestro Aceite de Oliva Virgen Extra con Denominación de Origen Sierra de Cazorla sea único en todo el mundo”* [oleotourcazorla.com];

– тактика звернення до сімейних цінностей: *“Bebemos en nuestro caso de nuestros orígenes, que somos lo que somos gracias a nuestro abuelo,*

a nuestro padre<...>a lo que ellos nos enseñaron” [quesoscampoveja.com];

– **тактика деталізації** проявляється в описі обстановки й атмосфери: *“Protos es una bodega increíble. Sus túneles centenarios se adentran en la montaña a la sombra del imponente castillo de Peñafiel. En el exterior, la joya arquitectónica del moderno edificio de la bodega contrasta con su entorno de manera espectacular”* [turismodevino.com];

– **тактика обіцянки насолоди** налаштовує можливих відвідувачів на отримання позитивного досвіду: *“Cuando uno come queso, no se para a pensar la cantidad de detalles que pasan desapercibidos. Y es que, cuando lo degustamos entran en función todos nuestros sentidos, implicando a todo el cuerpo”* [queserialaantigua.com];

– **тактика обіцянки отримання нового досвіду** та навичок, як правило, без додаткових зусиль: *“Comenzaremos recorriendo nuestra almazara modelo del siglo XXI para conocer todos los secretos del mejor AOVE, la base de nuestra rica gastronomía andaluza”* [oleoturismoenjaen.com];

– **тактика візуалізації** реалізується за допомогою фотографій, відео та особливостей оформлення сайтів (колір та розмір шрифтів, оформлення сторінок і переходів між ними). Візуальний складник допомагає відвідувачам скласти образ закладу;

2) стратегія створення привабливого іміджу туристичного напрямку:

– **тактика акцентування уваги на досягненнях та популярності**: *“La bodega de Marqués de Riscal es una de las más importantes de Rioja y de España”* [turismodevino.com];

– **тактика акцентування уваги на унікальності продуктів чи послуг**: *“En LecheLeche, invertimos en bienestar animal para conseguir productos con un sabor único y una calidad insuperable, queso, arroz con leche, yogures”* [turismoasturias.es];

– **тактика акцентування пріоритету якості продуктів та послуг**: *“Las instalaciones de la Quesería El Rebollín, garantizan en todo momento la calidad de sus productos, consiguiendo así obtener un producto uniforme y de alta calidad”* [turismoasturias.es];

3) стратегія підвищення активності клієнта:

– **тактика спонукання до дії**: *“Dispone de una tienda donde poder comprar los vinos de la bodega pero también otros vinos españoles y de otras bodegas internacionales de prestigio, aceite de oliva y productos locales”* [enoturismo.es];

– **тактика підкреслення винятковості**, оскільки пропозиція обмежена: *“Para poder degustar esta experiencia gastronómica, deberás*

reservar con 1 día de antelación para asegurar disponibilidad, ya que recibimos mucha demanda” [oleotourcazorla.com].

Однією з ключових рис цих текстів є їх маніпулятивність: в описах увага акцентується на зв'язку продуктів з традиційною культурою Іспанії, що дозволяє туристам відчутися частиною історії та спадщини регіону. Таким чином, гастрономічні путівники стають не лише інструментом реклами, але й важливим елементом культурного обміну та збереження традицій.

Висновки та перспективи подальших розробок. Гастрономічний дискурс – це складне та багатогранне явище. Формування його особливостей безпосередньо пов'язане як із культурними традиціями певного народу, так і з соціальними практиками, що виникають у процесі спілкування про їжу. У представлених у дослідженні жанрах – кулінарному рецепті, кулінарному блозі, інтернет-сторінках ресторанів та гастрономічних путівниках – можна прослідкувати спільні риси у виборі стратегій і тактик з метою досягнення певних цілей. Так, вони зорієнтовані на побудову довірливих стосунків з клієнтами (звернення до сімейних цінностей, до традицій, до авторитету тощо) та спонукання до активної взаємодії (обіцянка насолоди та отримання позитивного досвіду за умови виконання певних дій тощо). Крім того, агенти створюють привабливий образ свого продукту (страви, ресторану, туристичної локації) чи послуги, який має вплинути на остаточний вибір клієнта. Таким чином, можна говорити про загальну комунікативну стратегію залучення клієнта, яка реалізується у різноманітних тактиках.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у зверненні до жанрів, які не були розглянуті у цій статті, а також в удосконаленні класифікації комунікативних стратегій і тактик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галаур С.П. Інтермедійний код гастрономів у жанрі меню: вивчення іншомовних слів під час віртуальної екскурсії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2023. Вип. 92. Том 2. С. 22–25.
2. Гафу Т.Г. Сучасний англомовний гастрономічний дискурс: когнітивний вимір : дис. ... канд. філол. наук. Чернівці : Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, 2021. 216 с.
3. Герасименко О.Ю. Стратегії і тактики маніпулятивного впливу у політичному дискурсі : аналіз та класифікація. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2023. № 2 (23). С. 78–88.

4. Державецька І.О. Глютонічний дискурс : лексикографічний аспект. *Одеський лінгвістичний вісник*. Одеса : НУ «ОЮА», 2014. № 4. С. 69–72.
5. Долгушева О.В., Кочубей В.Ю. кулінарний рецепт як засіб формування і розвитку англomовної лінгвістичної і мовленнєвої компетентностей. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 27. Том 2. С. 58–63.
6. Іщенко Л.І., Глушаниця Н.В. Трансформація кулінарних ідей: національна ідентичність американської кухні. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія «Філологічні науки (літературознавство)»*. 2017. № 1 (19). С. 115–120.
7. Макухіна С.В. Гастрономічний дискурс як фактор міжкультурної комунікації. *Індустрія гостинності: стан, тенденції розвитку та перспективи галузі в умовах війни : збірник праць міжнародного науково-практичного форуму, м. Львів, 19–21 квітня 2023 р. Львів : ТзОВ «Фірма «Камула», 2023. С. 371–375.*
8. Марінашвілі М.Д., Коккіна Л.Р., Польщина Д.С. Французькомовний гастрономічний дискурс : лінгвопрагматичний аспект. *Записки з романо-германської філології*. Одеса : Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. 2022. Випуск 1 (48). С. 73–85.
9. Оришак А.В. Реалізація комунікативних стратегій і тактик в англomовному рекламному дискурсі : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 035 «Філологія» / наук. керівник Г.І. Приходько. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 56 с.
10. Приходько Г.І., Добровольська М.Б. Засоби вираження імпліцитної оцінки в англійськомовному художньому дискурсі: лінгвопрагматичний аспект : монографія. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 168 с.
11. Скічко А.С. Національні та структурні особливості британського гастрономічного дискурсу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2020. Том 31 (70) № 1 Ч. 2. С. 193–197.
12. Шило С.Б. Комунікативні стратегії і тактики впливу в політичному дискурсі (на матеріалі промови П. Порошенка на пресконференції «Виклики – 2018»). *Лінгвістика*. 2018. № 1 (38). С. 154–163.
13. Antón C., Camarero C., Laguna M. Impacts of Authenticity, Degree of Adaptation and Cultural Contrast on Travellers' Memorable Gastronomy Experiences. *Journal of Hospitality Marketing & Management*. 2019. No 28 (7). P. 743–764.
14. Shirolkar Sh., Peshave J., Kolapkar A. A study of food blogs – a newer trend that customers follow while choosing restaurants. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*. Ahmedabad : Gandhinagar Institute of Technology, 2022. Vol. 9. Issue 6. P. 156–168.
15. Vaity O. Study on developing of culinary tourism an important factor in today's scenario. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt / Egyptology*. 2021. Vol. 18(1). P. 4478–4484.
16. Wurm A. The development of German culinary technical language under French influence using the example of food names. *Cologne Conference on Technical Translation*. Frankfurt/Main : Lang, 2010. pp. 223–236.

REFERENCES

1. Halaur S. P. (2023) Intermediyni kod hastronimiv u zhanri menu: vyvchennia inshomovnykh sliv pid chas virtualnoi ekskursii [Intermediate code of gastronomy in the menu genre: learning foreign words during a virtual excursion]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*, vol. 92, issue 2, pp. 22–25.
2. Hafu T. H. (2021) Suchasnyi anhlomovnyi hastronomichniy dyskurs: kohnityvnyi vymir : dyss. ... kand. fylol. nauk [Modern English-language gastronomic discourse: cognitive dimension: thesis of the candidate of philological sciences], 216 p.
3. Herasymenko O. Yu. (2023) Stratehii i taktyky manipulyativnoho vplyvu u politychnomu dyskursi : analiz ta klasyfikatsiia [Strategies and tactics of manipulative influence in political discourse: analysis and classification]. *Intelekt. Osobystist. Tsyvilizatsiia*, issue 2 (23), pp. 78–88.
4. Derzhavetska I. O. (2014) Hliutonichniy dyskurs : leksykohrafichnyi aspekt [Gluttonous discourse: lexicographical aspect]. *Odeskyi lnhvistychnyi visnyk : collection of scientific works*, issue 4, pp. 69–72.
5. Dolhusheva O. V., Kochubei V. Yu. (2023) Kulinarnyi retsept yak zasib formuvannia i rozvytku anhlomovnoi lnhvistychnoi i movlenniivoi kompetentnosti [Culinary recipe as a means of formation and development of English linguistic and speech competences]. *Zakarpatski filolohichni studii*, vol. 2, issue 27, pp. 58–63.
6. Ishchenko L. I., Hlushanytsia N. V. Transformatsiia kulinarnykh idei: natsionalna identychnist amerykanskoï kukhni [The transformation of culinary ideas: the national identity of American cuisine]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho*, issue 1 (19), pp. 115–120.
7. Makukhina S. V. (2023) Hastronomichniy dyskurs yak faktor mizhkulturnoi komunikatsii

- [Gastronomic discourse as a factor of intercultural communication]. *Industriia hostynnosti: stan, tendentsii rozvytku ta perspektyvy haluzi v umovakh viiny*: collection of scientific works of the International Scientific and Practical Forum (Lviv, April 19–21, 2023), pp. 371–375.
8. Marinashvili M. D., Kokkina L. R., Polshchyna D. S. (2022) Frantsuzkomovnyi hastronomichniy dyskurs : linhvoprahmatychnyi aspekt [French-language gastronomic discourse: linguopragmatic aspect]. *Zapysky z romano-hermanskoi filolohii*, issue 1(48), pp. 73–85.
 9. Oryshchak A. V. (2022) Realizatsiia komunikatyvnykh stratehii, i taktyk v anhlovnomu reklamnomu dyskursi : kvalifikatsiina robota mahistra [Implementation of communicative strategies and tactics in English-language advertising discourse: master's thesis]. 56 p.
 10. Prykhodko H. I., Dobrovolska M. B. (2018) Zasoby vyrazhennia implitsynoi otsinky v anhliiskomovnomu khudozhnomu dyskursi: linhvoprahmatychnyi aspekt: monohrafiia [Means of expressing implicit evaluation in English-language artistic discourse: linguopragmatic aspect: monograph], 168 p.
 11. Skichko A. S. (2020) Natsionalni ta strukturni osoblyvosti brytanskoho hastronomichnoho dyskursu [National and structural features of the British gastronomic discourse]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, vol. 31 (70), issue 1, part 2, pp. 193–197.
 12. Shylo S. B. (2018) Komunikatyvni stratehii i taktyky vplyvu v politychnomu dyskursi (na materialy promovy P. Poroshenka na preskonferentsii «Vykylyky – 2018») [Communicative strategies and tactics of influence in political discourse (based on P. Poroshenko's speech at the “Challenges – 2018” press conference)]. *Linhvistyka*: collection of scientific works / edited by Professor K. D. Glukhovtseva, № 1 (38), pp. 154–163.
 13. Antón C., Camarero C., Laguna M. (2019) Impacts of Authenticity, Degree of Adaptation and Cultural Contrast on Travellers' Memorable Gastronomy Experiences. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, issue 28(7), pp. 743–764.
 14. Shirolkar Sh., Peshave J., Kolapkar A. (2022) A study of food blogs – a newer trend that customers follow while choosing restaurants. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*, vol. 9, issue 6, pp. 156–168.
 15. Vaity O. (2021) Study on developing of culinary tourism an important factor in today's scenario. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, vol. 18(1), pp. 4478–4484.
 16. Wurm A. (2010) The development of German culinary technical language under French influence using the example of food names. *Cologne Conference on Technical Translation*, pp. 223–236.

УДК 821.133.1.0

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-18>

**АВТОРСЬКА КАРТИНА СВІТУ АРТЮРА РЕМБО У ТРАНСЛАТОЛОГІЧНОМУ
АСПЕКТІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ “ILLUMINATIONS”
І ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ)**

Третяк Ю. Ю.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романської філології і перекладу
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0000-7155-3524
Karaguina.tretyak@gmail.com*

Заворотня А. М.

*магістр
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0003-1462-6506
albinazavorotnyaya@gmail.com*

Ключові слова: *мовна картина світу, мовна особистість, урбаністичні мотиви, фантазмагоричні образи, сенсоріальні образи, перекладацькі трансформації.*

У статті представлено результати дослідження елементів авторської картини світу Артюра Рембо періоду «ясновидіння» (1872–1873), вербалізованих засобами французької мови, і способів їх відтворення в українських перекладах.

Мовна особистість відображає у мовленні власний досвід і загальні уявлення про навколишній світ. Вона формується на основі індивідуального й національного, а її творче самовираження стає важливим елементом художнього тексту. Літературний твір передає унікальну авторську картину світу, що втілюється у вербалізованих образах, які мають естетичне значення та розкривають внутрішній світ письменника. Уявлення автора про дійсність відображаються в текстовій діяльності через художні прийоми та образну систему.

Збірка Артюра Рембо “Illuminations” (1886 р.) є зразком поетичного осмислення реальності у формах, що виходять за межі раціонального сприйняття. Автор формує багатовимірну систему образів, які охоплюють урбаністичні мотиви та уявні видіння. Вони відображають пошук гармонії у світі хаосу, прагнення до трансцендентного пізнання та емоційної напруги. Урбаністичні образи передають атмосферу міського відчуження та протиставлення порядку й деструкції. Видіння та фантазії розширюють межі реальності, занурюючи читача у світ снів і спогадів, що актуалізуються яскравими сенсоріальними компонентами.

Авторська картина світу втілюється за допомогою символічних образів, які набувають особливого значення у контексті поетичного бачення. Її відтворення в українських перекладах відбувається завдяки різноманітним перекладацьким прийомам – компресії, компенсації, пошуку контекстуальних відповідників тощо. Ці прийоми забезпечують відтворення змістової та стилістичної цілісності оригіналу, хоча в ході дослідження нами були зафіксовані окремі семантико-стилістичні відхилення перекладу від оригінального тексту.

Картина світу Рембо – це багатовимірною художня структура, що поєднує інтуїтивне бачення з раціональним осмисленням. Через урбаністичні та уявні фантасмагоричні образи автор створює цілісний простір, який стає полем для інтерпретацій і пошуку нових смислових горизонтів.

**ARTHUR RIMBAUD'S AUTHOR'S WORLDVIEW IN A TRANSLATOLOGY ASPECT
(BASED ON THE COLLECTION "ILLUMINATIONS"
AND ITS TRANSLATION INTO UKRAINIAN)**

Tretyak Yu. Yu.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Romance Philology and Translation
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0000-7155-3524
Karaguina.tretyak@gmail.com*

Zavorotnya A. M.

*Master's Student
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0003-1462-6506
albinazavorotnyaya@gmail.com*

Key words: *linguistic worldview, linguistic personality, urban motifs, phantasmagoric images, sensory images, translation transformations.*

The article presents the results of a study of the elements of Arthur Rimbaud's author's worldview during the "clairvoyance" period (1872–1873), verbalized through the French language, and the methods used to reproduce them in Ukrainian translations.

A linguistic personality expresses its own experience and general perceptions of the surrounding world in speech. It is formed based on the individual and national contexts, with its creative self-expression becoming an essential component of a literary text. A literary work conveys a unique author's worldview, embodied in verbalized images that have aesthetic value and reveal the writer's inner world. The author's perceptions of reality are illustrated in textual activities through artistic techniques and an imagery system.

Arthur Rimbaud's collection "Illuminations" (1886) exemplifies poetic comprehension of reality in forms that transcend rational perception. The author creates a multidimensional system of images encompassing urban motifs and imaginary visions. They manifest a search for harmony within a chaotic world, a striving for transcendental cognition and emotional tension. Urban images convey an atmosphere of urban alienation and the opposition between order and destruction. Visions and fantasies expand the boundaries of reality, immersing the reader in a world of dreams and memories, actualized by vivid sensory components. The author's worldview is embodied with symbolic images which gain particular significance in the context of his poetic vision. Its transformation in Ukrainian translations involves various translation techniques, including compression, compensation, and finding contextual correspondences, etc. These techniques ensure the preservation of the original's semantic and stylistic integrity, although certain semantic and stylistic deviations in translations compared to the original text were identified during the study.

Rimbaud's worldview represents a multidimensional artistic structure combining intuitive vision with rational comprehension. Through

urban and phantasmagoric images, the author creates a holistic space that becomes a field for interpretations and the search for new semantic horizons.

У сучасній лінгвістиці значно зріс інтерес до вивчення мови окремої особистості. У центрі уваги дослідників опинився індивідуум зі своїми мовними, ментальними, поведінковими особливостями, що включають індивідуальне і національне [Каратєєва, 2014; Михальчук, 2014; Бачевич 2004; Селіванова, 2006; Кочерган, 2000]. Мовна особистість у процесі комунікації відображає в своїй мовленнєвій поведінці як власний досвід, так і загальний досвід всього людства. Результати осягнення індивідуумом навколишньої дійсності неминуче знаходять своє відображення в його творчій діяльності, а їх адекватне відтворення є обов'язковим критерієм якості перекладу будь-якого художнього твору.

Поняття «картина світу» було введено в науковий обіг завдяки до появи когнітивної лінгвістики як напряму мовознавства. Наприкінці XIX століття німецький фізик Генріх Герц вживає цей термін для позначення всього різноманіття, яке склалося в ході вивчення різними дослідниками об'єктів зовнішнього світу [Hertz, 1899]. Слідом за представленою Герцом фізичною картиною світу стали з'являтися описи хімічної, біологічної, економічної, демографічної, педагогічної, естетичної, культурної, технічної та інших картин світу залежно від того, представник якої галузі знання складав її опис.

Одним із видів картин світу є мовна картина світу. В. Жайворонок докладно пояснює, що мовна картина світу – це мозаїкоподібна польова структура взаємопов'язаних мовних одиниць, що через складну систему фонетичних, лексико-семантичних і граматичних значень, а також стилістичних характеристик відбиває відносно об'єктивний стан речей довкілля і внутрішнього світу людини, тобто загалом картину (модель) світу [Жайворонок, 2007].

Мовна картина світу матеріалізується в мові номінативними одиницями – лексемами, стійкими виразами, фразеологізмами. Стилiстичні засоби використовуються для вираження національно-специфічної образності та метафоричності. Усі ці одиниці є вербальними формами концептів, які існують у свідомості індивіда й утворюють цілісну систему понять. Науковці відокремлюють концептуальну картину та вивчають її в протиставленні мовній [Дейкун, 2015; Качмар, 2014; Голубовська, 2004]. Концептуальна картина світу являє собою поняття більш широке, ніж мовна картина світу. На відміну від останньої, вона презентує сукупність інформації про світ. Знаходя-

чись у свідомості людини, вона не наділена системою знаків.

У рамках мовної картини світу виділяється художня картина світу, яка виникає у свідомості читача під час сприйняття ним художнього твору [Дубенко, 2013]. Вона відображає індивідуальну картину світу автора, яка є детермінованою самою особистістю автора, його образним мисленням, світовідчуттям, лексиконом. Авторська картина світу в мистецтві моделює не знання щодо реальності, а систему ціннісних орієнтацій, дає авторське уявлення про світ. Мовна, концептуальна, художня та авторська картини світу взаємопов'язані та впливають одна на одну.

Авторську картину світу визначаємо як концептуальну систему, яка має естетичне значення і структурує творчу діяльність індивіда. Вона характеризується суб'єктивністю, емоційністю, центричністю особистості автора та фрагментарністю. Авторську картину світу можна вважати вторинним відображенням розумової діяльності в образах, які отримують конкретне естетичне втілення в текстовій діяльності.

Проте варто також зазначити, що суб'єкт літературної діяльності взаємодіє із вже створеною в літературі художньою концепцією світу та індивіда, він вписується в той чи інший літературний напрям і належить певному суспільству, виражаючи мовну картину свого етносу, класу та соціальної групи. У цьому сенсі форми вже дані до самого початку творчого процесу. Приєднуючись до певного літературного напряму, особистість пізнає його концепцію, основні ідеї та погляди, які вже були виражені іншими людьми і були прийняті певною групою, яка, власне, і створює той самий напрям. Погоджуючись із висловленим світобаченням інших суб'єктів, автор запозичує деякі їх мотиви, ідеї, філософію, втілюючи їх вже безпосередньо у своїй творчості. Це і робить індивіда належним до певної літературної групи.

Але літературна творчість має суб'єктивний, індивідуальний та унікальний характер, а це означає, що в процесі створення літературно-поетичного твору суб'єкт літературної творчості втілює індивідуальну поетичну та мовну картини світу, індивідуальні образи, власні концепти. Ці форми є одиничними та неповторними, хоча за ними стоїть загальне і типове, за рахунок чого автор може висловити через своє творіння власне судження про світ і місце людини в природному, соціальному та культурному бутті.

Оскільки кожен літературний твір відображає реальну дійсність через призму авторської свідомості, предметом пильної уваги багатьох дослідників стали засоби вираження авторського світосприйняття в художньому творі [Швець, 2018; Корнієнко, Бугайова, 2016; Лефтерова, 2012; Єрмоленко, 1999].

Індивідуальна авторська картина світу створюється підбором елементів змісту художнього твору і репрезентується повторюваними і ключовими словами, текстовими символами, тематичними, синонімічно-антонімічними і асоціативно-образними рядами, індивідуально-авторськими мовними засобами й індивідуальним використанням образних засобів (тропів). Дослідження мовних засобів створення образності тексту є одним з найбільш ефективних способів виявлення специфічних рис, осмислення світорозуміння автора.

Специфіку змісту авторської картини світу визначає й наявність в художньому тексті, який спрямований на створення чуттєвих вражень, слухових, зорових, нюхових, дотикових компонентів. Асоціації та переживання супроводжують слово і виражене ним поняття. Отже, вважаємо цілком доцільним вивчати творчість автора на базі емоційних і чуттєвих концептів, обраних та використаних ним в його творах.

Попри значний внесок авторитетних науковців, таких як Брюно Клесс, І.Ф. Штейнер [Claisse, 2012; Штейнер, 2010], у дослідження творчості Артюра Рембо, низка важливих аспектів залишається недостатньо вивченою. Дослідники описували поетичні образи та стильові особливості Рембо, проте питання відображення авторської картини світу французького поета певного періоду його творчості, її елементів, проблеми адекватного їх відтворення в українських перекладах поки що не розглядалися.

Артюр Рембо є видатною фігурою французького символізму, який водночас втілював протиріччя між потужним поетичним натхненням і глибокою байдужістю до самої суті поезії. Рембо бачив себе бунтівником, який, за словами Поля Верлена, був «ангелом і демоном». Його поетичний шлях можна охарактеризувати як нескінченне блукання в глибинах духу, в намаганні знайти своє «я». Проте, попри всю новаторську силу його поетичних експериментів, поет-символіст на початку 1872 року відмовляється від бунтарства і звертається до тихого примирення з існуванням, що відбиває декадентські тенденції в його творчості, які були втілені у збірці “Illuminations” («Осяяння»), аналізу якої присвячено цю статтю.

Метою статті є дослідження авторської картини світу Артюра Рембо періоду «ясновидіння» (1872–1873), її структурно-семантичних склад-

ників, вивчення комплексу перекладацьких рішень, до яких звернулися перекладачі творів Артюра Рембо М. Москаленко, Ю. Покальчук, В. Ткаченко для відтворення елементів та специфіки його авторської картини світу через виокремлення використаних ними перекладацьких трансформацій.

Для реалізації поставленої мети нам необхідно вирішити такі завдання:

1) розглянути наявні в сучасних лінгвістичних дослідженнях визначення поняття картини світу та її типів, приділивши окрему увагу визначенню авторської картини світу та її складників як відображенню світогляду автора;

2) розглянути можливі засоби вербалізації авторської картини світу в художньому творі та способи їх відтворення в перекладі;

3) дослідити авторську картину світу Артюра Рембо періоду «ясновидіння», репрезентовану в збірці віршів у прозі “Illuminations”, виділити її складові частини та специфіку, визначити засоби її об’єктивації французькою мовою;

4) виявити і надати перелік способів відтворення авторської картини світу Артюра Рембо досліджуваного періоду в перекладах українською мовою.

Об’єктом дослідження виступає вербалізована засобами французької мови авторська картина світу Артюра Рембо, репрезентована в віршах у прозі в збірці “Illuminations”, вперше опублікованій у 1886 році. Предметом дослідження є система складників авторської картини світу Артюра Рембо та засоби їх адекватного відтворення в перекладах українською мовою.

Проведений нами аналіз теоретичних джерел з досліджуваної тематики дозволяє стверджувати, що матеріалом для реконструкції авторської картини світу є творчість одного письменника або поета, взята у комплексі або у певний період його життя, що відтворює дійсність відповідно до її сприйняття митцем. Отже, нами був досліджений останній період творчості Артюра Рембо, який знайшов своє вираження в віршах у прозі, що увійшли до збірки “Illuminations”.

Урбаністичні мотиви, що домінують у віршах збірки, відображають критичне ставлення поета до міста як символу втрати природності, гармонії та людяності. Для Артюра Рембо місто стає метафорою модерного світу, що дегуманізує та відчужує особистість. Міське середовище в його творах є механічним та абсурдним, а індустріальні об’єкти й архітектурні елементи підсилюють ці відчуття. Урбаністичні мотиви в поезії Артюра Рембо стають ключовими елементами його авторської картини світу досліджуваного періоду, передаючи відчуженість міського простору через метафори й сенсоріальні образи.

Одним із ключових віршів досліджуваного циклу є «Простолюд» («Ouvriers»). У цьому творі місто постає як тягар, що переслідує людину навіть за його межами:

La ville, avec sa fumée et ses bruits de métiers, nous suivait très loin dans les chemins. / Місто зі своїм димом і відгомонам справ довго йшло за нами по дорогах.

Артюр Рембо зображує місто як задушливий і нав'язливий простір, використовуючи звукові та ольфакторні сенсоріальні образи. Дим тут символізує важкість повітря, задуху, що обмежує свободу дихання, натякаючи на гнітючий вплив міського середовища на людину. «Відгомін справ» («bruits de métiers») формує відчуття безперервного шумового фону та підкреслює рутинну зайнятість міського існування. Цей елемент міської звукової атмосфери відображає одноманітний ритм життя, що створює відчуття безвиході й замкненості. Таким чином, місто виступає як невидимий переслідувач, що «супроводжує» ліричного героя навіть за його межами, постійно нагадуючи про себе. Перекладач Ю. Покальчук зберігає сенсоріальні образи, передаючи шум міського простору через використання контекстуального відповідника: «відгомін справ». Окрім цього, фраза «très loin» перекладена як «довго», що змінює просторовий аспект на часовий, тим самим підсилюючи відчуття тягlosti та постійної присутності міста, яке переслідує героя.

Поет протиставляє місто сільській місцевості, яка зображується як ідеалізований простір:

Ô l'autre monde, l'habitation bénie par le ciel et les ombrages! / О інший світ, житла, благословенні небом, і міні дерев!

Такий контраст між містом і природою відображає прагнення ліричного героя до гармонійного середовища, вільного від тиску й відчуженості. У перекладі Ю. Покальчук додає конкретизацію «міні дерев» («les ombrages»), що збагачує образ і підсилює контраст між урбаністичним та природним просторами. Завдяки цьому підкреслюється, що цей зовсім «інший світ» («l'autre monde») відрізняється від задушливого міського середовища, адже тут є дерева, а не задимлений простір, заповнений сірими будівлями. Образ «жител, благословених небом» («l'habitation bénie par le ciel») формує ідеалізований простір, де герой може знайти спокій і гармонію, які протиставлені одноманітній і відчуженій урбаністичній реальності. Крім того, перекладач застосовує граматичну трансформацію: в оригіналі слово «l'habitation» використано в однині, тоді як у перекладі з'являється множина – «житла». Така заміна створює відчуття більшого простору, посилюючи контраст із тісним та задушливим міським середовищем.

Розглянемо ще один приклад:

Des accords mineurs se croisent, et filent, des cordes montent des berges. / Мінорні акорди перепре-суються і тривають, струни сягають берегів.

Автор персоніфікує звукові сенсоріальні образи, що відтворює атмосферу хаосу і монотонності, притаманну місту. Рембо використовує музичні асоціації, де акорди переплітаються у безперервне звучання. Бачимо, що дієслово «filent» перекладено як «тривають», що є нейтралізацією, адже «filer» означає «обертатися, проноситься». Таким чином, у перекладі втрачається динаміка, закладена в оригіналі, і натомість виникає статичне відчуття постійності звуку. Важливим є і образ «мінорних акордів» («Des accords mineurs»), які асоціюються з сумом та меланхолією, створюючи емоційне сприйняття міста як похмурого та депресивного простору. Це ще раз підкреслює негативну емоційну забарвленість урбаністичного середовища у свідомості поета.

У вірші «Місто» («Ville») Артюр Рембо із сумною іронією презентує так звану модерну столицю як простір, позбавлений смаку й індивідуальності:

Je suis un éphémère et point trop mécontent citoyen d'une métropole crue moderne parce que tout goût connu a été éludé dans les ameublements et l'extérieur des maisons aussi bien que dans le plan de la ville. / Я – скороминущий і не надто вимогливий мешканець столиці, яку вважають модерною, тому що жодного смаку не помітно ні в меблях, ані в зовнішньому вигляді будинків, ані в самому плануванні міста.

Поет підкреслює, що місто «вважається» модерним («crue moderne»), «тому що жодного смаку не помітно» («parce que tout goût connu a été éludé»). Заміна пасивного стану дієслова «croire» на активну безособову конструкцію у перекладі ще більше дистанціює ліричного героя – «éphémère» і «point trop mécontent» – від ненависної урбаністичної реальності, підсилюючи загальне враження відчуженості і безликої одноманітності міського простору.

Атмосферу відчуженості посилює й демонстрація духовної деградації міста: *La morale et la langue sont réduites à leur plus simple expression, enfin ! / Мораль і мова зведені до найпростіших висловів – нареши!*

У наступному прикладі образ «новітніх привидів» підкреслює втрату людяності в міському просторі, де жителі міста, мов примари, розчиняються у задимлених вулицях:

Aussi comme, de ma fenêtre, je vois des spectres nouveaux roulant à travers l'épaisse et éternelle fumée de charbon. / Отак з вікна я помічаю новітніх привидів, що сунуть крізь загусли й вічні вугляні дими.

Застосування визначальної конструкції «*що сунуть*» як контекстуального відповідника до «*roulant*» створює негативне відчуття, ніби вони невідступно насуваються. Сенсоріальний ольфакторний образ «*вугляних димів*», використаний Рембо в оригіналі, передає відчуття важкості, постійної задущливості та похмурості міського середовища, підсилюючи враження, що місто просякнуте димом, який є наслідком діяльності фабрик, заводів і транспорту, а прикметник «*вічні*» створює враження, ніби він ніколи не мине. Загалом у перекладі вдало передано похмуру атмосферу міста завдяки граматичним трансформаціям: вживання множини у перекладі не тільки сприяє благозвучності фрази, утворюючи певну ритміку – «*загусли й вічні вугляні дими*», але й відтворює відчуття сталості задущливого міського середовища.

У наступному уривку поет застосовує сенсоріальні образи та метафори, щоб вкотре відтворити атмосферу морального занепаду:

La Mort sans pleurs, notre active fille et servante, un Amour désespéré, et un joli Crime piaulant dans la boue de la rue. / Смерть без плачів, наша діяльна дочка й служниця, зневірена Любов і миловидний Злочин, що плаче серед вуличного бруду.

Образ «*la Mort sans pleurs*» («Смерть без плачів») підкреслює байдужість і відсутність емоцій у міському житті, а метафоричний образ «Злочину», що «*плаче серед вуличного бруду*», передає вплив міста на людські почуття, перетворюючи вуличне життя на моральний занепад, де злочинність стає частиною буденного життя, а емоційне спустошення проникає в кожен аспект міського середовища. Рембо віртуозно застосовує звукові та зорові сенсоріальні образи, що поглиблюють похмуру атмосферу міста, – плач, бруд. До того ж автор використовує метафоричні образи та епітети. «*Amour désespéré*» («зневірена Любов») підсилює відчуття марноти й безнадії. Оксюморон у словосполученні «*joli Crime*» («миловидний Злочин») відображає суперечливу природу міста, де злочин набуває певної привабливості, що підкреслює аморальність та викривлену етичну систему в цьому просторі. Такі образи надають місту негативних характеристик, де навіть любов стає безнадійною, а злочин естетично привабливим. Серед помітних перекладацьких трансформацій М. Москаленко застосовує контекстуальний відповідник «*діяльна*» для «*active*», зберігаючи значення активності та участі Смерті в міському житті, її постійну присутність. Діеприкетник «*piaulant*» (від «*piuler*» – *пиццати*) перекладено визначальною конструкцією «*що плаче*», що у свою чергу семантично нейтралізує вихідне значення. Такий переклад пом'якшує оригінальний сенс, проте

зберігає емоційне навантаження, акцентуючи на трагічності життя у міському середовищі.

Важливою ознакою також є написання слів «Злочин», «Любов», «Смерть» з великої літери. Вони є персоніфікованими образами, що уособлюють окремі аспекти життя міста. У поезії Рембо ці поняття виходять за межі простих абстракцій, перетворюючись на своєрідні архетипи або сутності, які домінують у міському середовищі. Так, Любов стає зневіреною, позбавленою романтичної величі, Злочин набуває привабливості, а Смерть стає повсякденною «служницею» міста.

Вірш «*Métropolitain*» («Метрополітен») Артюра Рембо також є яскравим прикладом його критичного сприйняття міського середовища:

Du détroit d'indigo aux mers d'Ossian, sur le sable rose et orange qu'a lavé le ciel vineux viennent de monter et de se croiser des boulevards de cristal habités incontinent par de jeunes familles pauvres qui s'alimentent chez les fruitiers. Rien de riche. – La ville ! / З індигової ущелини до Оссіанових морів, серед рожевого й жовтогарячого ніску, омитого винувим небом, щойно поставши, переплелися кришталеві бульвари, умить заселені родинами убогого юнацтва, що купує собі харчі у зеленярів. Ніяких розкошів. – Місто!

Поет застосовує зорові сенсоріальні образи, щоб описати місто як місце, що поєднує природну красу з соціальною дисгармонією. Яскравий опис природних елементів – «*рожевий і жовтогарячий нісок*» («*le sable rose et orange*») – контрастує з образом «*убогого юнацтва*» («*jeunes familles pauvres*»), яке живе на «*кришталевих бульварах*» («*boulevards de cristal*») і змушене «*купувати їжу у зеленярів*» («*s'alimentent chez les fruitiers*»). Перекладач М. Москаленко застосовує контекстуальні відповідники, зокрема «*жовтогарячий*» для «*orange*», що додає насиченості опису, а фраза «*що купує собі харчі*» як компенсація для «*qui s'alimentent*» передає специфіку побуту бідних родин. Використання терміна «*зеленярів*» для «*les fruitiers*» зберігає побутовий характер цього образу, підкреслюючи протиріччя між зовнішньою розкішшю і внутрішньою бідністю міського середовища.

Отже, через контраст між ілюзорною красою та суворою реальністю поет зображує місто як простір, у якому соціальні проблеми, бідність і напруга співіснують із хибним відчуттям величі. Місто постає символом занепаду та деградації, від якого поет намагається відсторонитися, що підкреслює його глибоку антипатію до сучасної йому цивілізації.

В «Осяяннях» Артур Рембо також поєднує реальне й ірреальне, матеріальне й трансцендентне, створюючи вірші, які відображають як його внутрішні переживання, так і реакцію на

зовнішній світ. Його поезія виходить за межі традиційного сприйняття реальності, пропонуючи читачеві суб'єктивний і багатоплановий погляд на дійсність. Фантастичні видіння та уявні образи стають невід'ємною складовою частиною поетичного світу Артюра Рембо досліджуваного періоду:

Des fleurs magiques bourdonnaient. Les talus le berçaient. Des bêtes d'une élégance fabuleuse circulaient. Les nuées s'amassaient sur la haute mer faite d'une éternité de chaudes larmes. / Дзижчали магичні квіти. Схили його колисали. Проходили казково граційні звірі. Хмари збирались над відкритим морем, утвореним із вічності гарячих сліз.

Автор використовує фантастичні образи, що є складовими елементами його картини світу, спрямованими на створення уявних ілюзій, що виходять за межі звичайного сприйняття реальності. «Магічні квіти», що дзижчать, «казково граційні звірі», які ходять по колу, та «море, утворене із вічності гарячих сліз» поєднують у собі елементи нереального простору, який ілюструє внутрішній світ ліричного героя, заповнений сумом, мріями та спогадами. Перекладач застосовує конверсію: іменник “*d'une élégance*” перетворено на прикметник «граційні», при цьому була збережена основна характеристика фантастичних звірів як втілення витонченості. Дієслово “*circulaient*” («рухались по колу») перекладено як «проходили», що дещо нейтралізує вихідне значення. Образ «моря, утвореного із вічності гарячих сліз» (“*mer faite d'une éternité de chaudes larmes*”) є символом суму і туги, що заповнюють внутрішній світ героя. Використання звукових і зорових сенсоріальних образів (дзижчання квітів і ходьба казкових звірів) занурює читача в атмосферу марень. Ці фантазії, що формуються з уявних звуків і рухів, відбивають спробу поета втекти від реальності до світу ілюзій, де всі образи підкоряються законам поетичної логіки, а не реальності.

У вірші “Conte” («Казка») перед читачем постають образи Генія та Принца, безпосередньо пов'язані з ідеєю фантастичних видінь, яка пронизує творчість Рембо періоду «Осяянь»:

Un Génie apparut, d'une beauté ineffable, inavouable même. De sa physionomie et de son maintien ressortait la promesse d'un amour multiple et complexe ! d'un bonheur indicible, insupportable même ! Le Prince et le Génie s'anéantirent probablement dans la santé essentielle. Comment n'auraient-ils pas pu en mourir ? Ensemble donc ils moururent. Mais ce Prince décéda, dans son palais, à un âge ordinaire. Le Prince était le Génie. Le Génie était le Prince. La musique savante manque à notre désir. / Перед ним з'явився Геній, неймовірно, навіть ганебно гарний. З його обличчя й усмі

постави променилась обіцянка кохання, різноманітного і складного! щастя невимовного, навіть нестерпного! Принц і Геній зникли, мабуть, у первинному здоров'ї. Чи ж могли обоє вони не померти від цього? Разом вони і померли. Але Принц упокоївся у своєму палаці, сягнувши звичайного віку. Принц був Генієм. Геній був Принцом. Нашому бажанню бракує музики розуму.

Геній є уособленням уявного і трансцендентного, постаючи не як реальна постать, а як фантазмагоричне втілення краси й досконалості, яке перевершує межі людського розуміння. Артюр Рембо, ймовірно, створює цей образ у стані художнього осяяння, зображуючи Генія також і як істоту, що одночасно приваблює і руйнує. Фантастичний характер видіння підсилюється надмірністю епітетів і оксюмору: «неймовірно, навіть ганебно гарний» (“*d'une beauté ineffable, inavouable même*”), «кохання різноманітне і складне» (“*d'un amour multiple et complexe*”), «щастя невимовне, навіть нестерпне» (“*d'un bonheur indicible, insupportable même*”). Ці описи підкреслюють суперечливість самого образу Генія. Для поета фантастичні видіння стають засобом дослідження внутрішніх суперечностей людської свідомості – прагнення до ідеального балансу між духовним та матеріальним, яке, зрештою, виявляється недосяжним.

Принц, який і «є Генієм», уособлює людське бажання поєднати буденність і надприродне, однак їхня спільна смерть вказує на неможливість гармонії між цими світами. У контексті фантастичних видінь збірки «Осяяння» образи Генія та Принца демонструють, як Рембо трансформує традиційні міфологічні й романтичні символи у щось глибоко суб'єктивне й абстрактне. Через ці фантазії поет не лише відображає власну уяву, але й створює нову реальність, у якій видіння передають внутрішні стани і трансцендентні прагнення. Переклад Ю. Покальчука успішно передає цю ідею: прикметник “*inavouable*” (буквально «неприпустимий») перекладено як «ганебно», що є контекстуальним відповідником та посилює і підкреслює його надмірну красу. Дієслово “*ressortait*” («виділятися») передано як «променилась», що є контекстуальним відповідником із певним емоційним забарвленням. Для перекладу “*s'anéantirent*” (буквально «знищили себе», «розчинилися») було використано «зникли», що дещо нейтралізує вихідне значення, але водночас зберігає основну ідею про самознищення героїв у просторі ідеального. Словосполучення “*musique savante*” перекладене як «музика розуму», що є прикладом прийому конкретизації та конверсії (прикметник замінюється іменником). В оригіналі цей вислів має абстрактний характер, що може означати «високу» чи «академічну» музику.

Вірш “Being Beauteous” («Прекрасна істота») має назву, особливістю якої є те, що вона уособлює не тільки фізичну досконалість, але й відображає внутрішню драматичність і напругу, яка стає центральною темою твору. Використання англомовного заголовка додає тексту модерності, характерної для Рембо, який прагнув розширити межі поетичного вираження:

Devant une neige un Être de Beauté de haute taille. Des sifflements de mort et des cercles de musique sourde font monter, s'élargir et trembler comme un spectre ce corps adoré ; des blessures écarlates et noires éclatent dans les chairs superbes. Les couleurs propres de la vie se foncent, dansent, et se dégagent autour de la Vision, sur le chantier. Et les frissons s'élèvent et grondent, et la saveur forcenée de ces effets se chargeant avec les sifflements mortels et les rauques musiques que le monde, loin derrière nous, lance sur notre mère de beauté, – elle recule, elle se dresse. / Перед снігом Втілення Краси високе на зріст. Посвисти смерті і кола глухої музики змушують підводитись, збільшуватись і тремтіти як привид це обоженуване тіло; багряні і чорні рани спалахують на чудовій плоті. Власні кольори життя прориваються, танцюють, вивільняючись довкола Видіння, яке ще в ризитованнях. І тремтіння підносяться і гудуть, і несамовитий смак цих дій виповнюється смертельними посвистами і хрипучою музикою, які світ, що лишився далеко позаду нас, жбурляє на нашу матір краси, – вона відступає, вона підіймається.

Фантастичні образи у вірші відзначаються значною інтенсивністю: «посвисти смерті», «кола глухої музики», «багряні і чорні рани», які «спалахують на чудовій плоті». Ці видіння утворюють атмосферу тривоги й напруги, що переплітається з красою і величчю. Сенсоріальні образи відіграють важливу роль у створенні відчуттів: зорові («багряні і чорні рани», «власні кольори життя прориваються, танцюють»), слухові («посвисти смерті», «хрипуча музика»), а також тактильні («тремтіння підносяться і гудуть»). Через ці образи Рембо відображає ідею, що краса, попри її естетичну привабливість, є також носієм трагічності й напруги. Численні повтори і градації надають динамізму опису і навіть задають певний ритм, що вдало відтворений у перекладі (“font monter, s'élargir et trembler” – «змушують підводитись, збільшуватись і тремтіти»; “Les couleurs <...> se foncent, dansent, et se dégagent” – «кольори <...> прориваються, танцюють, вивільняючись»; “les frissons s'élèvent et grondent” – «тремтіння підносяться і гудуть»; “elle recule, elle se dresse” – «вона відступає, вона підіймається»). У перекладі “Être de Beauté” передано як «Втілення Краси», що є контекстуальним відповідником, який підкрес-

лює персоніфікацію краси. Слово “forcenée” передано через контекстуальний відповідник «несамовитий», що точно передає напругу і динамізм оригіналу. Такі трансформації дозволяють перекладачеві не лише відтворити зміст, але й передати атмосферу й емоційну напругу твору. Таким чином, вірш “Being Beauteous” є прикладом того, як Рембо за допомогою фантастичних видінь та сенсоріальних образів створює метафоричну картину, де краса і трагедія стають невід’ємними елементами буття.

У вірші “Départ” («Від’їзд») Артур Рембо відображає перехідний стан свідомості ліричного героя, який прагне звільнитися від пережитого досвіду й вирушити у нове, незвідане:

Assez vu. La vision s'est rencontrée à tous les airs. Assez eu. Rumeurs des villes, le soir, et au soleil, et toujours. Assez connu. Les arrêts de la vie. – Ô Rumeurs et Visions ! Départ dans l'affection et le bruit neufs ! / Багато бачив я. Видіння зринали під кожним небом. Мав я всього багато. Гомони міст увечері, і під сонцем, і завжди. Багато я пізнав. Зупинки життя. – О Гомони й Видіння! Від’їзд у нове почуття й новий шум.

Видіння, які перетинають усі можливі простори, є символом пошуку нового сенсу та прагнення до трансцендентного. Сенсоріальні образи у вірші створюють атмосферу переходу і невизначеності. Зорові образи (“La vision s'est rencontrée à tous les airs”) підкреслюють силу та інтенсивність видінь, вказуючи на їхню постійну присутність і повторюваність у свідомості героя. Звукові образи (“Rumeurs des villes”) передають атмосферу шуму й руху, характерного для урбаністичного простору. Фраза “Départ dans l'affection et le bruit neufs” («Від’їзд у нове почуття й новий шум») вказує на прагнення героя до оновлення, що відображає ідею Рембо про нескінченність пошуку.

У перекладі Ю. Покальчука збережено смислову структуру тексту завдяки використанню відповідних перекладацьких трансформацій. Фрази “Assez vu” («Багато бачив я»), “Assez eu” («Мав я всього багато») і “Assez connu” («Багато я пізнав») перекладено з використанням компенсації, що дозволяє зберегти повторювану структуру тексту. Вираз “à tous les airs” («під кожним небом») відтворено за допомогою контекстуального відповідника, що дозволяє передати силу та частоту видінь. Слово “Rumeurs” перекладено через контекстуальний відповідник «гомони», який точно передає шумну атмосферу міст. Таким чином, Рембо створює фантастичний простір переходу з минулого у майбутнє, насичений сенсоріальними образами, які відображають його авторське бачення світу як нескінченного процесу пошуку.

Отже, збірка «Осяяння» постає як унікальне явище поетичної літератури, де фантастичні видіння слугують інструментом для дослідження внутрішнього світу, сприйняття реальності й трансцендентного досвіду. Ці образи не лише ілюструють складність духовного й емоційного стану Артюра Рембо, а й визначають нові межі поетичного мистецтва, що виходить за рамки звичайного сприйняття.

Здійснене нами наукове дослідження дозволило встановити, що вивчення авторської картини світу включає в себе виокремлення й аналіз образів, наявних у художньому творі. Серед досліджуваних образів, що вербалізуються на лексико-граматичному і стилістичному рівнях, у поетичній збірці “Illuminations” А. Рембо домінують сенсоріальні образи, що презентують депресивні урбаністичні мотиви та фантастичні видіння. Останні (депресивні урбаністичні мотиви і фантастичні видіння) становлять елементи авторської картини світу А. Рембо досліджуваного періоду.

Порівняльний перекладацький аналіз дав змогу дослідити способи трансляції засобів вербалізації виокремлених образів (компенсація, підбір контекстуальних відповідників, опущення, лексико-граматичні трансформації тощо) та визначити емпіричним шляхом ступінь і міру відтворення перекладачами авторської картини світу.

Запропоноване дослідження є перспективним у парадигмі сучасних наукових спостережень і розвідок в площині знань про репрезентацію й декодування фонові інформації в контексті мовно-образної картини світу автора літературного твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 342 с.
2. Голубовська О.І. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ : Логос, 2004. 283 с.
3. Дейкун О.П. Авторська картина світу і дійсність : «надсат» у перекладі українською (на матеріалі творчості Е. Берджеса). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2015. Вип. 1. С. 219–227.
4. Дубенко О.Ю. Художня картина світу: основні напрями дослідження. *Мова і культура*. 2013. Вип. 16, Т. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2013_16_4_4.
5. Єрмоленко С.Я. Мовно-естетичні знаки національної культури. *Нариси з української словесності*. Київ : Довіра, 1999. С. 358–368.
6. Жайворонок В.В. Українська етнолінгвістика. Київ : Довіра, 2007. 262 с.
7. Каратеева Г.М. Поняття мовної особистості та когнітивного стилю: гендерний аспект. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 17 квітня 2014 р. Київ : Кафедра, 2014. С. 49–51.
8. Качмар О. Проблема співвіднесення концептуальної та мовної картин світу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2014. Вип. 9. С. 173–178.
9. Корнієнко А.І., Бугайова В.М. Ідіостиль автора: мовно-літературознавчий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2016. № 25. Т. 1. С. 36–38.
10. Кочерган М.Н. Національні семантичні асоціації та символи в контексті міжкультурної комунікації. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету*. 2000. Вип. 3а. С. 39–42.
11. Лефтерова О.М. Фонова інформація як стилетворююча категорія та її роль у структурі авторського тексту. *Studia Linguistica*. 2012. Вип. 6. С. 275–283.
12. Михальчук О. «Мовна поведінка» як категорія української соціолінгвістики. *Мова і сусільство*. 2014. Вип. 5. С. 28–39.
13. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
14. Швець Т.А. Відображення індивідуально-авторської картини світу у перекладах художнього твору. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Гельветика, 2018. Вип. 21. Том 2. С. 102–107.
15. Штейнер І.Ф. Ідентифікація міста в поезії А. Рембо. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Випуск XXIII. Частина 2. С. 335–342.
16. Штерн І. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний словник. Київ : Артєк, 1998. 336 с.
17. Claisse B. *Les Illuminations et l'accession au réel*. Paris : Classiques Garnier, 2012. 287 p.
18. Hertz H. *The principles of mechanics: presented in a new form*. London : Macmillan, 1899. 316 p.

REFERENCES

1. Batsevych, F. S. (2004) *Osnovy komunikatyvnoi lnhvistyky: pidruchnyk* [Fundamentals of communicative linguistics: textbook]. Kyiv : Akademiia, 342 p.
2. Claisse, B. (2012) *Les Illuminations et l'accession au réel*. Paris : Classiques Garnier, 287 p.
3. Deikun, O. P. (2015) *Avtorska kartyna svitu i diisnist: "nadsat" u perekladi ukrainskoiu (na mate-*

- riali tvorchoosti E. Berdzhesa) [The author's worldview and reality: "nadsat" in Ukrainian translation (based on the works of E. Burgess)]. *Linguistic and Conceptual Worldviews*, vol. 1, pp. 219–227.
4. Dubenko, O. Yu. (2013) Khudozhnia kartyna svitu: osnovni napriamy doslidzhennia [Artistic worldview: main directions of research]. *Mova i kultura*, vol. 16, issue 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2013_16_4_4
 5. Hertz H. (1899) The principles of mechanics: presented in a new form. London : Macmillan, 316 p.
 6. Holubovska, O. I. (2004) Etnichni osoblyvosti movnykh kartyn svitu [Ethnic features of linguistic worldviews]. Kyiv: Lohos, 283 p.
 7. Kachmar, O. (2014) Problema spivvidnesennia kontseptualnoi ta movnoi kartyn svitu [The problem of correlating conceptual and linguistic worldviews]. *Current Issues of Humanities*, vol. 9, pp. 173–178.
 8. Karatieieva, H. M. (2014) Poniattia movnoi osobystosti ta kohnityvnoho styliu: hendernyi aspekt [Concept of linguistic personality and cognitive style: gender aspect]. *Movy profesiinoi komunikatsii: linhvokulturnyi, kohnityvno-dyskursyvnyi, perekladonavchyi ta metodychnyi aspekty*: Proceedings of the 1st International scientific and practical conference (Kyiv, April 17, 2014). Ministry of education and science of Ukraine, National Technical University of Ukraine 'Kyiv Polytechnic Institute.' Kyiv: Kafedra. pp. 49–51.
 9. Kocherhan, M. N. (2000) Natsionalni semantichni asotsiatsii ta symvoly v konteksti mizhkulturnoi komunikatsii [National semantic associations and symbols in the context of intercultural communication]. *Scientific bulletin of the UNESCO Department of Kyiv State Linguistic University*, issue 3a. pp. 39–42.
 10. Korniienko, A. I., Buhaieva, V. M. (2016) Idiostyl avtora: movno-literaturoznachnyi aspekt [Author's idiolect: linguistic and literary aspect]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia «Filolohiia»*, № 25, vol. 1. pp. 36–38.
 11. Lefterova, O. M. (2012) Fonova informatsiia yak styletvorivniucha katehoriia ta yii rol u strukturi avtorskoho tekstu [Background information as a stylistic category and its role in the structure of the author's text]. *Studia Linguistica*, issue 6. pp. 275–283.
 12. Mykhalchuk, O. (2014) "Movna povedinka" yak katehoriia ukrainskoi sotsiolinhvistyky ["Linguistic behavior" as a category of Ukrainian sociolinguistics]. *Mova i suspilstvo*, issue 5. pp. 28–39.
 13. Selivanova, O. O. (2006) Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern linguistics: directions and issues]. Poltava: Dovkillia-K. 712 p.
 14. Shteinher, I. F. (2010) Identyfikatsiia mista v poezii A. Rembo [Identification of the city in A. Rimbaud's poetry]. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii*, issue XXIII, part 2. pp. 335–342.
 15. Shvets, T. A. (2018) Vidobrazhennia individualno-avtors'koi kartyny svitu u perekladakh khudozhnoho tvoruv [Representation of the individual-author's worldview in literary translations]. *Topical issues of the humanities: interuniversity collection of scientific works by young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*. Drohobych: Helvetica, issue 21, vol. 2. pp. 102–107.
 16. Stern, I. (1998) Vybrani topiky ta leksykon suchasnoi linhvistyky: entsyklopedychnyi slovnyk [Selected topics and lexicon of modern linguistics: encyclopedic dictionary]. Kyiv: Artek. 336 p.
 17. Yermolenko, S. Ya. (1999) Movno-estetichni znaky natsionalnoi kultury [Linguistic and aesthetic signs of national culture]. *Narysy z ukrainskoi slovesnosti*. Kyiv: Dovira. pp. 358–368.
 18. Zhayvoronok V. V. Ukrainian ethnolinguistics. Kyiv: Dovira, 2007. 262 p.

УДК 327:911](470):81'272
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-19>

ЛІНГВОКСЕНОФОБНИЙ ВИМІР РОСІЙСЬКОГО ГЕОПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ВИКОРИСТАННЯ РАДЯНСЬКИХ ТОПОНІМІВ ЯК МАРКЕРІВ КСЕНОФОБІЇ)

Федоренко Л. Р.

аспірантка кафедри стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики

Центр стратегічних комунікацій

Науково-навчального інституту інформаційної безпеки

та стратегічних комунікацій

Національної академії Служби безпеки України

вул. Михайла Максимовича, 22, Київ, Україна

orcid.org/0009-0007-3082-3939

lesyafedorenko@gmail.com

Ключові слова: комунікативна стратегія, консцієнтальна війна, концептуальна картина світу, ксенофобія, лінгвістичні маркери, лінгвоксенофобія, топонім.

Статтю присвячено аналізу лінгвоксенофобного виміру російського геополітичного дискурсу як інструменту консцієнтальної війни, що РФ веде проти України та інших незалежних держав, які колись входили до складу СРСР. Мета статті – запропонувати визначення поняття «лінгвоксенофобія», визначити його виміри на прикладах використання радянських топонімів у російському геополітичному дискурсі.

Авторка пропонує ввести до лінгвістичного обігу поняття «лінгвоксенофобія», яке тлумачиться як прихована форма вербальної агресії, що реалізується за допомогою комунікативних стратегій знецінення досягнень, приниження інших народів та організованих політичних спільнот (держав) і демонстрації зверхності власного народу (спільноти, держави).

Доведено, що лінгвоксенофобія відрізняється від мови ворожнечі за такими параметрами: прихована вербальна агресія, показна ввічливість, відсутність потенційного провокування насильства.

Контент-аналіз російськомовних медійних джерел довів некоректне вживання топонімів радянського походження Молдавія, Білорусія, Кіргізія замість законодавчо закріплених та визнаних міжнародним співтовариством офіційних назв Молдова, Беларусь і Киргизстан. Також зафіксовано використання топоніму Прибалтика на позначення країн Балтії – Литви, Латвії й Естонії, що має переважно негативну конотацію в дискурсах, присвячених підтримці Заходом України у розв'язаній Росією війні.

На граматичному рівні також простежується тоталітарне маркування російського геополітичного дискурсу – використання прийменника «на» з топонімом Україна. Відповідно до правил російської мови з адміністративно-географічними назвами у знахідному та місцевому відмінках вживається прийменник «в», прийменник «на» використовується як позначення руху всередині держави. Таким чином у російському геополітичному дискурсі наша країна визначається як територія (переважно російська), а не суверенна держава.

Отже, топоніми радянського періоду в геополітичному дискурсі РФ є маркерами таких комунікативних стратегій: (1) демонстрація РФ своєї вищості й значущості відносно інших народів, (2) приниження і знецінення народів, які вийшли з-під контролю Кремля, і (3) стратегії тримання під контролем держав, що потенційно можуть вийти з-під контролю Кремля.

THE LINGUOXENOPHOBIC DIMENSION OF RUSSIAN GEOPOLITICAL DISCOURSE (AS EXEMPLIFIED IN USAGE OF SOVIET TOPONYMS AS XENOPHOBIA MARKERS)

Fedorenko L. R.

*Postgraduate Student at the Department of Strategic Communications
and Applied Linguistics Strategic Communications
Center Educational and Research
of Institute for Information Security and Strategic Communication
of National Academy of the Security Service of Ukraine
Mykhaila Maksymovycha str., 22, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0009-0007-3082-3939
lesyafedorenko@gmail.com*

Key words: *geopolitical discourse, communication strategy, consciential war, conceptual world picture, linguistic markers, linguoxenophobia, toponym.*

The article analyzes the linguoxenophobic dimension of Russian geopolitical discourse as the tool of consciential war that Russia is waging against Ukraine and other independent countries that were previously parts of the Soviet Union. The article is aimed at proposing a definition of linguoxenophobia and defining its dimensions on examples of Soviet toponyms usage in Russian geopolitical discourse.

The author proposes to introduce the “linguoxenophobia” term into linguistic circulation. This term is interpreted as a concealed form of verbal aggression that is being implemented through communication strategies of devaluation of accomplishments, humiliation of other nations and organized political communities (states), as well as through demonstration of one’s own nation’s (community, state) superiority.

It is proved that linguoxenophobia differs from hate speech by the following parameters: concealed verbal aggression, ostentatious politeness, lack of potential violence instigating.

The content analysis of Russian-speaking media outlets has proved the misuse of the toponyms of Soviet origin – “Moldavia”, “Belorussia”, “Kirgizia” – instead of legislated and recognized by the international community official names “Moldova”, “Belarus” and “Kyrgyzstan”. There is also reported usage of the “Pribaltika” toponym marking the Baltic States – Lithuania, Latvia and Estonia, that has mostly negative connotation in discourses dedicated to the Western support of Ukraine in the war that has been waged by Russia.

Totalitarian labeling of Russian geopolitical discourse can also be traced on the grammatical level – using the “on” preposition with the “Ukraine” toponym. According to the grammar rules of Russian language, the “in” preposition is used with administrative and geographical names in the accusative and locative cases. The “on” preposition is used as a designation of relocation within the state. Therefore, Russian geopolitical discourse views our country as a territory (mainly Russian), but not as a sovereign state.

Therefore, Soviet toponyms in geopolitical discourse of RF serve as markers of the following communication strategies: (1) RF demonstrates its superiority and relevance in relation to other countries, (2) humiliation and devaluation of the nations that had fled out of the Kremlin control, and (3) strategy of keeping the states that may potentially make their way out of the Kremlin control.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна Росії проти України – це не просто війна з українським народом за українські території. Це спроба вплинути на стан масової свідомості задля

зміни глобального балансу сил на власну користь. Володимир Путін не приховує своїх амбіцій увійти в історію «будівничим великої могутньої Росії» за рахунок захоплення чужих територій. Примарний

«російський світ» («русский мир») отримав чіткі геополітичні обриси. Фактично це намагання відновити концепт *РАДЯНСЬКИЙ СОЮЗ* та об'єднати території незалежних держав у колишніх кордонах.

Вторгнення в Україну в лютому 2022 року лише розпочало гостру фазу тривалої гібридної війни, у якій задля досягнення загарбницьких цілей Кремль використовує величезний арсенал методів і засобів, залучивши до процесу практично всю країну з її військовим, економічним, промисловим, гуманітарним, науковим потенціалом.

І якщо промисловість і економіка переважно працюють на ведення конвенційної війни¹, то гуманітарний блок – на війну консцієнтальну. Виходячи з того, що геополітичний дискурс, за С. Артьомовою, містить у собі «усі вербальні і невербальні практики, націлені на формування, вираження чи закріплення ідей розподілу або утримання контролю над простором» [Артьомова, 2012, с. 104–107], зазначимо, що Росія формує дискурс, який є загрозою досягненням сучасної демократії, а медіакомунікації відображають геополітичну позицію РФ.

Як зазначає Г. Задорожний, «консцієнтальна війна – це війна психологічна за формою, цивілізаційна за змістом та інформаційна за засобами. Вона впливає на стан масової свідомості і змінює, перш за все, людяні цінності через зміну стереотипів» [Задорожний, 2021, с. 203]. Найпотужнішою зброєю в цій війні є слово, яке, пройшовши через горнило маніпулятивного впливу, здатне не просто розмити контекст, а повністю змінити його, створивши викривлену, альтернативну реальність. С. Вовк розглядає поняття альтернативної реальності як «складну соціокультурну конструкцію, що виникає внаслідок систематичного впливу інформації, орієнтованої на перекручення об'єктивної дійсності з метою формування специфічного світогляду та переконань у групі або індивідуума» [Вовк, 2023, с. 14]. Отже, лінгвістичний вимір консцієнтальної війни, яку веде Росія проти України та світової демократії загалом, потребує ґрунтовних досліджень. У цьому контексті розглядаємо поняття «мова ворожнечі» та «лінгвоксенофобія».

У сучасному лінгвістичному дискурсі немає уніфікованого визначення мови ворожнечі, хоча це явище вивчається науковцями під різними кутами зору. Зокрема, феномен мови ворожнечі відображений у працях українських дослідників О. Антіпової, С. Жаботинської, Т. Ісакової,

О. Матюшенко, Г. Сарміної, Г. Черненко та інших. О. Матюшенко та В. Марченко мову ворожнечі визначають як «публічне висловлювання думок, що характеризуються нападом на підставі будь-якої ознаки ідентичності певної групи населення, створюють атмосферу залякування і потенційно можуть провокувати насильство або сприяти йому» [Матюшенко, Марченко, 2021, с. 345]. К. Тараненко характеризує засоби вираження прихованої агресії, зауваживши, що це – «свідома комунікативна поведінка, що прихована за вдаваною нейтральністю або ж прихильністю у спілкуванні» [Тараненко, 2019]. Г. Черненко визначає види мови ворожнечі залежно від різних стигматизованих об'єктів, серед яких виокремлює сексизми, расизми, лукізми, ейджизми, ейблізми, менталізми, класизми, локалізми та матримоніалізми [Черненко, 2015]. Але ксенофобію у лінгвістичному вимірі дослідники не розглядають. Вважаємо, що поняття *лінгвоксенофобії* має бути введено в науковий дискурс і відмежоване від поняття *мови ворожнечі*.

Мета статті – запропонувати визначення поняття «лінгвоксенофобія», окреслити його виміри на прикладах використання радянських топонімів у російському геополітичному дискурсі.

Об'єктом дослідження є лінгвоксенофобія як новий вимір маніпулятивного дискурсу, **предметом** є лінгвоксенофобія в російських документах, публічних виступах офіційних осіб та у медіаджрелах РФ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Геополітичний дискурс РФ спрямований на припинення, тримання під контролем або завоювання держав, які колись були радянськими республіками. Разом із агресивними зусиллями Кремля нав'язати населенню цих країн власні стереотипи й цінності, а отже, власну концептуальну картину світу, це вже вияв тотальної ксенофобії² у різних її проявах, зокрема й лінгвістичному. Відповідно до «Словника сучасної лінгвістики» *ксенофобія* – це різке несприйняття особою чи національною лінгвокультурною спільнотою чужої культури, мови, поведінки, манери спілкування тощо. На рівні державної політики може виявлятися як дискримінація за національно-культурними ознаками [Загнітко, 2012, с. 114].

У комунікативній поведінці суб'єктів російського геополітичного дискурсу вбачаємо ознаки прихованої вербальної агресії, коли вони не можуть висловити свою ворожість прямо і вдаються до непрямих форм агресії, як-то знецінення співрозмовника і його досягнень, маніпулятивні висловлювання тощо [Тараненко, 2019, с. 38].

¹ Конвенційна, або традиційна, війна (англ. *conventional warfare*) – форма війни, що ведеться з використанням звичайного озброєння та військової тактики між двома або більше державами у відкритій конфронтації за нормами міжнародного права (дотримання прав учасників конфлікту, військовополонених, цивільного населення).

² Ксенофобія від грецьк. “*xenos*” – «чужий», “*phobos*” – «страх».

Узагальнюючи наведені у статті дефініції понять *мова ворожнечі*, *ксенофобія* та *прихована вербальна агресія*, вважаємо доцільним ввести в науковий обіг поняття *лінгвоксенофобія*, яке, на нашу думку, означає приховану форму вербальної агресії, яка проявляється у свідомо демонстративному несприйнятті й дискримінації інших народів та організованих політичних спільнот (держав) і знеціненні їхніх досягнень. При цьому характерними її ознаками є показна ввічливість суб'єкта та, відповідно, відсутність потенційного провокування насильства, на відміну від мови ворожнечі. Маркерами таких комунікативних стратегій є (1) демонстрація вищості й значущості відносно інших народів, (2) приниження і знецінення народів та (3) стратегії тримання під контролем інших держав і народів.

Дослідження базується на контенті російських інформаційних агентств, що є своєрідним дзеркалом стратегічних і тактичних планів Кремля у досягненні цілей розпочатої ним конскієнтальної війни. Адже якщо всі медіа в РФ підконтрольні владі, то інформгентства навіть більше – є її рупором і повним відображенням. Отже, риторика повідомлень у ТАСС³, РІА-Новости⁴ чи РБК⁵ завжди суголосна риториці російської влади – від вищих ешелонів до найнижчих щаблів. І розглядати її слід, враховуючи те, що ці процеси відбуваються в окремій специфічній російській когнітивно-дискурсивній парадигмі.

Контент-аналіз російських медіаджерел засвідчує спроби Кремля нав'язати власну концептуальну картину світу як внутрішній, так і зовнішній аудиторії. Доказом цього є використання офіційними державними представниками РФ у своїх публічних виступах для іменування деяких пострадянських країн не їх сучасних назв як незалежних держав, а радянських колоніальних топонімів. Зокрема, законодавчо закріплені та визнані міжнародним співтовариством офіційні назви Молдова, Беларусь і Киргизстан замінюються радянськими «Молдавія», «Білорусія» та «Кіргізія». Ще одним таким прикладом є використання в російській офіційній риториці топоніму «Прибалтика» на позначення країн Балтії – Литви, Латвії й Естонії – і обов'язково з негативною конотацією, переважно в контексті підтримки Заходом України у розв'язаній Росією гібридній війні. І якщо на початку становлення колишніх радянських республік, у період так званої ельцинської демократії,

офіційний Кремль та російські медіа писали про візит російського Президента у Білорусь [Переговори, 1991]⁶ та Молдову [Официальный, 1997]⁷, то вже у 2000 році інший Президент – Путін – офіційні візити здійснив у Білорусію [Владимир, 2000]⁸ і Молдавію [Владимир, 2000]⁹. Ці лінгвістичні маркери свідчать про те, що Володимир Путін прийшов до влади в РФ уже з чіткими імперськими амбіціями і з 2000 року запустив державну машину на їх втілення в життя.

Усі згадані вище топоніми в російському офіційному слововживанні мають і спільні, і відмінні риси. У всеросійському класифікаторі країн світу Білорусь та Молдова вписані правильно, як і звучать їхні офіційні назви. А от Киргизстан навіть у класифікаторі зазначений «Кіргізія» [Общероссийский класифікатор, 2024]¹⁰. Що стосується «Прибалтики», то це взагалі симулякр. Але спільне в цих іменуваннях одне – на державному рівні, в медіа і вже навіть у наукових колах РФ культивується свідоме й навмисне ігнорування законодавства цих держав. Зауважмо ще раз, це стосується не тільки країн, які вийшли з-під контролю Росії, але і її союзників, вплив на які Кремль боїться втратити.

У листопаді 2009 року в Мінську відбулося засідання Об'єднаної колегії міністерств юстиції Росії й Білорусі, на якому учасники прийняли рішення рекомендувати російським медіа, міністерствам і відомствам вживати назву Білорусь замість Білорусія. Російська сторона намагалася виправдатися тим, що назву «Білорусія» вживають за «історичною звичкою», а не як вияв «великодержавного шовінізму» і пообіцяла провести експертизу документів держорганів РФ із цього приводу та направити відповідні листи у ЗМІ [Тема, 2009]. Це рішення було суто формальним і ситуації не змінило. У 2014 році уродженець Білорусі Кирил Лапінський, який проживав на той час у Москві, подав до суду кілька позовів про визнання некоректним вживання російськими медіа назви «Білорусія» щодо його Батьківщини. Тоді ж видання «ТJournal» проаналізувало, як інформаційні агентства і федеральні ЗМІ називають цю державу у своїх повідомленнях. До прикладу, РІА-Новости понад 4 тисячі разів вжили «Білорусія» і лише 295 – «Беларусь», у РБК зафіксовано понад 6 тисяч згадок у радянському варіанті проти 788 в офіційному. ТАСС навіть

³ Основна державна пропагандистська інформаційна агенція Росії, колишнє державне радянське агентство.

⁴ Бренд «РІА Новости» російського державного пропагандистського медіаконгломерату «Россия сегодня».

⁵ Російська медіагрупа, до якої належить інформаційне агентство «РосБізнесКонсалтинг» (РБК), що включає новинний вебпортал, ділову газету РБК Daily, щомісячний діловий журнал РБК і РБК ТВ.

⁶ Джерело використане для ілюстрації правильного вживання назви держав у російських офіційних ресурсах до 2000 року

⁷ Те ж.

⁸ Джерело ілюструє повернення до використання назв радянського зразка деяких незалежних держав у риториці керівництва РФ та російських медіа.

⁹ Те ж.

¹⁰ Те ж.

не згадувалось, оскільки для цього інформантства «Білорусія» – єдиний варіант слововживання [Жыве Беларусь, 2014]. Суд позови Лапінського відхилив, але у грудні того ж року трапився цікавий випадок: Міністерство закордонних справ Білорусі у своєму акаунті в соціальній мережі «Твіттер» (нині «Х») попросило колег із ООН використовувати назву «Республіка Білорусь» відповідно до прийнятих в організації норм. Такою була реакція на повідомлення в російськомовному профілі ООН у цій соцмережі, де було вжито назву «Білорусія» [МИД, 2014]. Аналогічних звернень офіційного Мінська до Російської Федерації не зафіксовано, і це цілком логічно виглядає в геополітичних реаліях тісного співіснування двох диктаторських режимів, один із яких не проти домінування іншого.

А от до Киргизстану, або Республіки Киргизія, в Росії ставлення ще більш принизливе. Неіснуючу назву «Кіргізія» не лише вживають в документах, виступах та повідомленнях офіційного Кремля і, відповідно, медіа. Саме так ця країна вписана у Всеросійському класифікаторі країн світу. Серед російських філологів побутує думка, що в російській фонетиці «ы» не поєднується з «к». Загалом це хибне твердження, оскільки в «Толковом словаре живого великорусского языка» В. Даля є більше 25 слів, які починаються зі складу «кы»: «кыза», «кырлик», «кычан», «кыса», «кыршень» тощо¹¹ [Толковый словарь, 1903–1911, с. 592–593]. В «Толковом словаре русского языка» Д. Ушакова зафіксоване слово «кыргызы» [Толковый словарь, 1935, с. 828], у більш сучасному «Большом академическом словаре русского языка» також є «кыкаты», «кыс», «кыш» [Большой академический, 2007].

А в Російській Федерації сьогодні є принаймні 6 населених пунктів з таким складом у назвах: Кизил, Кира, Кирен, Китманово, Китовка, Киштим¹². Тож проблем із топонімом Киргизстан не мало б виникати.

Киргизькі активісти руху «Баштан Башта» вважають таку ситуацію «постколоніальним булінгом» – пасивною і активною агресією щодо країн, які колись були колоніями, спрямованою проти незалежного статусу цих держав [Одним видео, 2022]. А креативне агентство з Бішкека розробило спеціальне розширення для браузера, яке автоматично виправляє «Кіргізію» на «Киргизстан», перекреслюючи російський аналог червоною лінією [Мы, 2023].

Комунікативну стратегію тримання під контролем стосовно Молдови РФ почала формувати водночас із розпадом СРСР. Попри те, що

27 серпня 1991 року було прийнято Декларацію про незалежність Республіки Молдова, російські політики, державні діячі, медіа й далі використовують у своїх виступах та публікаціях радянський топонім «Молдавія». Навіть якщо місцеві проросійські політики у своїх зверненнях, дописах та інтерв'ю вживають офіційну назву, то російські інформантства під час цитування все одно змінюють на радянську.

Російські ж чиновники безальтернативно вживають «Молдавія» лише з однією метою – політичною. Так вони демонструють свою підтримку Владіміру Путіну в імперському бажанні повернути колишні радянські республіки під свій вплив, продовжуючи його стратегію припинення, знецінення і контролю, адже Молдова стала однією із перших держав після розпаду Радянського Союзу, у якій Кремль спробував утримати контроль шляхом підтримки квазідержавного утворення¹³ – Придністровської Молдавської Республіки. Надаючи інформаційну, політичну, фінансову та військову допомогу, РФ понад три десятиліття підтримує сепаратистів, блокуючи таким чином Молдову в її євроінтеграційному поступі [Асланов, 2015, с. 208]. На тлі побоювань, що зусилля Молдови позбутися тотального російського впливу матимуть успіх, Путін, серед інших засобів протидії, використовує лінгвістичні маркери, які мали б «заякорити»¹⁴ її радянський статус залежної від Москви другорядної республіки, тому й повернув у геополітичний та медіадискурс топонім «Молдавія» як норму, що одразу підхопили всі державні інституції РФ, офіційні інформантства і, відповідно, підконтрольні медіа. У такій ситуації остаточний вердикт щодо правильного слововживання мали б винести російські лінгвісти. І навіть були спроби. Зокрема, доцентка кафедри стилістики російської мови факультету журналістики Московського державного університету О. Кара-Мурза пояснювала, що правильно говорити «в Молдові», оскільки «Радянський Союз як держава імперського типу розпався, і на його руїнах виникли нові держави, які взяли собі нові імена саме як суверенні, нові соціально-політичні одиниці»¹⁵ [В России, 2020]. Проте ці пояснення залишилися поза увагою не тільки російської влади та медіа, а й широкого кола підконтрольних Кремлю науковців. Якщо проаналізувати статті російських дослідників з різних галузей, які вивчають процеси в Молдові,

¹³ Квазідержави – особливий вид суб'єктів міжнародного права, що мають певні ознаки держав, але не є такими в загальноприйнятому розумінні.

¹⁴ Якоріння – навмисне або випадкове зв'язування емоції та стану (реакції) з певною дією чи подією (тригером).

¹⁵ Джерело вказує, що деякі російські лінгвісти мають альтернативну до загальної думки.

¹¹ Приклади, наведені В. Далем у словнику, ілюструють свідому маніпуляцію російських лінгвістів.

¹² Кызыл, Кыра, Кырен, Кытманово, Кытовка, Кыштым.

за останні п'ять років, то спостерігається цікава тенденція умовного поділу на три групи.

Перша (менш чисельна) вживає офіційну назву Республіка Молдова. Друга категорично використовує топонім «Молдавія», зокрема, якщо ідеться про дослідження на кшталт «Дестабілізація російсько-молдавських відносин в період СВО» [Крохин, 2023]¹⁶ чи «Молдавію вбудовують у східноєвропейській «пояс оборони» НАТО» [Лавренов, 2022]¹⁷. Або, до прикладу, у деяких науковців спостерігається різкий перехід від топоніму Молдова до «Молдавія» приблизно у 2021 році, в часі активної підготовки РФ до повномасштабного вторгнення в Україну. Третя умовна група намагається балансувати, тому поряд із вживанням Республіка Молдова виключно у назвах офіційних документів цієї держави в текстах пише «Молдавія» [Лавренов, 2020]¹⁸.

Окрім лінгвістів про вживання правильних офіційних назв держав мали би дбати і російські дипломати, які відповідають за зовнішньополітичні стосунки між країнами. Проте вони теж є учасниками російського геополітичного дискурсу, комунікативними стратегіями якого є демонстрація зверхності, приниження і тримання під контролем держав, які Кремль вважає своєю історичною власністю. Наочний приклад: Консульський інформаційний портал МЗС РФ на сторінці, присвяченій Молдові, в розділі «Інформація про країну» поряд із офіційною назвою «Республіка Молдова» використовує радянський топонім «Молдавія»¹⁹ [Общие сведения, 2024]. А раднику міністра закордонних справ і євроінтеграції Молдови Ігорю Захарову у квітні 2023 року довелося публічно нагадати офіційній представниці МЗС РФ Марії Захаровій про дипломатичний протокол: «Перш за все, не Молдавія, а Молдова!» [Не Молдавія, 2023]. І те, що з 18 січня 2024 року у Кишинівського аеропорту змінилась аббревіатура в системі міжнародних кодів – з російськомовної назви Кишинєва KIV на RMO (що означає Республіка Молдова) [Горчак, 2023], також не вплинуло на риторику офіційного Кремля. Володимир Путін відверто маніпулює, звинувачуючи проєвропейське керівництво офіційного Кишинєва у «повній втраті ідентичності країни», наголошуючи, що зберегти цю ідентичність можна тільки в межах СНД²⁰ [Путин считает, 2024], іншими словами, під незмінним керівництвом Москви.

¹⁶ Джерело ілюструє вживання російськими науковцями топонімів «Молдавія» і Молдова.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Джерело ілюструє вживання російськими науковцями топонімів «Молдавія» і Молдова.

¹⁹ Джерело ілюструє порушення міжнародних норм Міністерством закордонних справ РФ.

²⁰ Співдружність Незалежних Держав (СНД) – регіональна міжнародна організація Азії та східної Європи, до якої входить низка пострадянських країн.

Таке ж когнітивно-прагматичне спрямування в сучасному російському офіційному і медійному дискурсах має іменування «Прибалтика». Небажання Кремля змиритися із суверенністю Литви, Латвії та Естонії призвело до того, що велика кількість споживачів медіаконтенту в Росії не розуміє відмінності між цими державами, але знає про «країни Прибалтики», які, за словами представників вищого керівництва РФ, є прикладом русофобських настроїв і проявів неонацизму²¹ [Никольський, 2014].

Як зазначає П. Лавринець²², назва «Прибалтика» містить москвоцентричну орієнтацію, імперіалістичний погляд російської держави на свою окраїну, позбавлену політичної суб'єктності [Пушкарев, 2022]. На думку литовського філософа Г. Мажейкіса, в Росії вважають, що країни Балтії перебувають у перехідному стані, тому коли-небудь повернуться, а термін «Прибалтика» – це симулякр, політичний артефакт [Амелюшкин, 2016]. У відповідь президент Російської асоціації прибалтійських досліджень М. Межевич заявив, що формулювання «країни Балтії» – це намагання литовських діячів «нав'язати свій мовний стандарт чужій країні» і звинуватив політичні еліти Литви, Латвії та Естонії у «спотворенні фактів минулих і сучасних стосунків Росії і Прибалтики»²³ [Шамшиев, 2016].

Також лінгвістичним маркером знецінення і контролю, притаманним ще радянському дискурсу, є іменування Алма-Ата. Попри те, що на офіційному сайті посольства Республіки Казахстан в Російській Федерації чітко й безальтернативно зазначено місто Алмати [Алматы, 2024], російське керівництво і медіа вживають радянське «Алма-Ата» [Ковалев, 2024]²⁴. Казахстанські медіа пояснюють, що російський варіант цього топоніму є штучним продуктом колоніалізму. І справа тут зовсім не в транслітерації і граматичних правилах, якими в таких випадках намагаються прикриватися російськими лінгвісти, тому що Алма-Ата в перекладі з казахстанської звучить як об'єднання двох слів – «яблуко» і «дід», що не має жодного сенсу. Натомість «Алмати» трансформоване з «Алмали» і означає «яблуневий». Колись на місці, де тепер розташоване це місто, росли яблуневі сади [Аканаєва, 2024].

Зауважмо, що Казахстан – найбільша з колишніх радянських республік у Центральній Азії, яка

²¹ Джерело ілюструє використання маніпуляцій та дезінформації керівництвом РФ.

²² Лавринець Павло Михайлович – доцент, доктор гуманітарних наук, завідувач кафедри російської філології Вільнюського університету.

²³ Джерело ілюструє використання маніпуляцій та дезінформації представниками російських наукових кіл.

²⁴ Джерело підтверджує некоректне вживання російськими медіа топоніму «Алмати».

межує з державами, що претендують на гегемонію у світовій геополітиці – РФ та Китаєм. Тож утримувати його під своїм впливом для Кремля надзвичайно важливо. Зокрема, участю в ОДКБ²⁵ та ЄАЕС²⁶. У січні 2022 року Росія разом з іншими країнами-учасницями організації колективної безпеки відправила до Казахстану «миротворчі сили ОДКБ» для придушення протестів проти підняття ціни на зріджений газ, а також незадоволення діями влади та економічною нерівністю. Російські інформагентства активно висвітлювали ці події і вже традиційно використовували в повідомленнях лінгвістичні маркери «Алма-Ата» й «Кіргізія»²⁷ [Завершается, 2022]. Казахстанський політолог Д. Сатпаєв вважає, що конфлікт Росії з Україною у 2014 році, який переріс у повномасштабну війну, розпочався саме тому, що Україна відмовилася вступати до ЄАЕС і обрала європейський курс розвитку. Тож офіційна Астана²⁸ боїться зміни свого зовнішньополітичного вектору [Курманов, 2022]. Це є наочним прикладом використання лінгвістичних маркерів зверхності в російському геополітичному дискурсі для демонстрації контролю над колишніми радянськими республіками.

На граматичному рівні також простежується тоталітарне маркування російського геополітичного дискурсу – використання прийменника «на» з топонімом Україна. Відповідно до правил російської мови вживання прийменника «в» у просторовому значенні пов'язано з уявленням про обмежений простір, за відсутності цього значення вживається прийменник «на». З адміністративно-географічними назвами у знахідному та місцевому відмінках вживається прийменник «в». Тільки один виняток є із цього правила – стосовно України, як позначення її несуб'єктності, окраїни «великої Росії». Нормою «на Україну» користуються (за винятком деякого часу в 1990-х роках) росіяни не лише в побуті, але й у офіційних державних документах, медіа тощо. Доказ того, що ця мовна ситуація є предметом не граматики, а геополітичного дискурсу, є вживання прийменника «в» зі словосполученням «республіка Україна» як позначенням складової частини тодішнього СРСР, а також частин її території, які Російська Федерація визнає своїми суб'єктами («в Донбасі») [Федоренко, 2023].

²⁵ Організація договору про колективну безпеку – військово-політична міжнародна організація, до якої входять Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Росія та Таджикистан. Вірменія призупинила свою участь 2024 року.

²⁶ Митний союз ЄАЕС, або просто Митний союз (рос. Таможенный Союз, ТС), – форма міждержавної торгово-економічної інтеграції країн Євразійського економічного союзу, куди входять Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан та Росія.

²⁷ Джерело використане з метою продемонструвати навмисне ігнорування російськими медіа правильного вживання топонімів.

²⁸ Столиця Казахстану.

Висновки і перспективи. Контент-аналіз російськомовних медійних джерел довів некоректне вживання топонімів радянського походження – «Молдавія», «Білорусія», «Кіргізія» – замість законодавчо закріплених та визначених міжнародним співтовариством офіційних назв Молдова, Беларусь і Киргизстан. Окрім того, зафіксовано використання топоніму «Прибалтика» на позначення країн Балтії – Литви, Латвії й Естонії, що має переважно негативну конотацію в дискурсах, присвячених підтримці Заходом України у розв'язаній Росією війні. На граматичному рівні також простежується тоталітарне маркування російського геополітичного дискурсу – використання прийменника «на» з топонімом Україна. Отже, топоніми радянського періоду в геополітичному дискурсі РФ є маркерами таких комунікативних стратегій: (1) демонстрація РФ своєї вищості й значущості відносно інших народів, (2) приниження і знецінення народів, які вийшли з-під контролю Кремля, і (3) стратегія тримання під контролем держав, що потенційно можуть вийти з-під контролю Кремля. Явище, якому ми запропонували визначення «лінгвоксенофобія», близьке до мови ворожнечі, але разом із тим воно не провокує нападів чи насильства щодо тих чи інших груп населення на підставі будь-якої ознаки ідентичності. Воно містить ознаки прихованої вербальної агресії та відображає лінгвістичний вимір консьцієнтальної війни, яку веде Росія проти України і світової демократії загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артьомова Є.С. Геополітичний дискурс як специфічний різновид політичної дискурсивної комунікації. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія «Політологія»*. 2012. Вип. № 192. С. 104-107.
2. Аканаєва А. Почему Алматы, а не Алма-Ата. *The Village.Kazakhstan*. 2024. URL: <https://www.the-village-kz.com/village/city/asking-question/28405-pochemu-almaty-a-ne-almata> (дата звернення: 27.09.2024).
3. Алматы. *Посольство Республики Казахстан в Российской Федерации*. 2024. URL: https://kazembassy.ru/rus/respublika_kazakhstan/interesnoe_o_kazaxstane/turizm/?cid=0&rid=51 (дата звернення: 27.09.2024).
4. Амелюшкин А. Гинтаутас Мажейкис: термин «Прибалтика» уже ни на что не указывает. *Delfi*. 12.06.2016. URL: <https://www.delfi.lt/ru/v-fokuse/novosti/gintautas-mazheykis-termin-pribaltika-uzheni-na-chto-ne-ukazyvaet-71192462> (дата звернення: 16.09.2024).

5. Асланов С. Невизнані квазідержавні утворення як фактор етнополітичної нестабільності в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса Національної академії наук України*. 2015. № 1 (75). С. 207–216. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/aslanov_nevyznani.pdf.
6. Большой академический словарь русского языка / под ред. К.С. Горбачевича. М. ; С-Пб. : Наука, 2007. Т. 8. 840 с. URL: <https://iling.spb.ru/publications/358> (дата звернення: 03.12.2024).
7. Владимир Путин прибыл в Минск. *Президент России*. 30.11.2000. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/39745> (дата звернення: 16.09.2024).
8. Владимир Путин прибыл в Молдавию с краткосрочным рабочим визитом. *Lenta.ru*. 17.06.2000. URL: <https://lenta.ru/news/2000/06/17/moldova/> (дата звернення: 16.09.2024).
9. Вовк С.О. Створення альтернативної реальності: стратегія російської пропаганди в контексті російсько-української війни. *Політикурс*. 2023. Вип. 5. С. 14-18. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-5.2>.
10. В России решили, как правильно говорить – Молдова или Молдавия. *Комсомольская правда в Молдове*. 04.12.2020. URL: <https://www.md.kp.media/daily/21712095/4332553/> (дата звернення: 17.09.2024).
11. Горчак О. RMO вместо KIV. Спыну сообщил о смене кода Кишиневского аэропорта с «русского названия Кишинева». *NewsMaker*. 19.12.2023. URL: <https://newsmaker.md/rus/novosti/spynu-soobschil-o-smene-kodakishinevskogo-aeroporta-sokraschenie-ot-russkogo-nazvaniya-kishineva-kiv-ne-budetroyavlyatsya-na-tablo/> (дата звернення: 16.09.2024).
12. Жыве Беларусь. *TJournal*. 28.10.2014. URL: <https://web.archive.org/web/20141231090916/http://tjournal.ru/paper/belarus-belorussia> (дата звернення: 28.09.2024).
13. Завершается финальная часть миротворческой операции в Казахстане. *TASS*. 18.01.2022. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/13463211> (дата звернення: 27.09.2024).
14. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 350 с.
15. Задорожний Г.В. Консцієнтальна війна – провідна форма гео економічного підкорення свідомості як нового предмету праці в умовах неоліберальної глобалізації. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1 (40). С. 199–206. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).199-206](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).199-206) (дата звернення: 07.09.2024).
16. Ковалев П. Откуда начиналась Алма-Ата: от крепости до яблочной столицы. *TASS*. 16.02.2024. URL: <https://tass.ru/obschestvo/19995273> (дата звернення: 27.09.2024).
17. Крохин О.О. Дестабилизация российско-молдавских отношений в период СВО. *Гуманитарные науки. Вестник Финансового университета*. 2023. № 13 (6). С. 138–142. DOI: <https://doi.org/10.26794/2226-7867-2023-13-6-138-142> (дата звернення: 17.09.2024).
18. Курманов Б. Геополитический хаос: сможет ли Россия поставить Казахстан на колени. *Ulysmidia*. 03.08.2022. URL: <https://ulysmidia.kz/analitika/10638-geopoliticheskii-khaos-smozhet-li-rossiia-postavit-kazakhstan-na-koleni/> (дата звернення: 27.09.2024).
19. Лавренов С. Молдавию встраивают в восточноевропейский «пояс обороны» НАТО. *Обозреватель*. 2022. № 3-4. DOI: [10.48137/2074-2975_2022_3-4_23](https://doi.org/10.48137/2074-2975_2022_3-4_23) (дата звернення: 16.09.2024).
20. Лавренов С., Урушелу О. Русский язык в Молдавии: тенденция на вытеснение. *Обозреватель*. № 10. 2020. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkiy-yazyk-v-moldavii-tendentsiya-na-vytesnenie> (дата звернення: 16.09.2024).
21. Магюшенко О., Марченко В. Мова ворожнечі як соціокультурний та лінгвістичний феномен. *Молодий вчений*. 2021. № 10 (98), с. 343–348. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-72> (дата звернення: 06.09.2024).
22. МИД: Мы Беларусь, а не Белоруссия. *Новости TUT.BY*. 8.12.2014. URL: <http://news.tut.by/politics/426996.html> (дата звернення: 28.09.2024).
23. «Мы не Киргизия». Расширение для интернет-браузера перечёркивает название Кыргызстана советских времен. *Радио Азаттык*. 12.06.2023. URL: <https://rus.azattyq.org/a/kyrgyzstan-not-kirghizia-browser-russia-colonial-name/32450734.html> (дата звернення: 27.09.2024).
24. «Не Молдавия, а Молдова»: Захарова обвинила Кишинёв в цензуре – в МИДЕИ ей предложили почитать Конституцию РФ. *Nokta*. 07.04.2023. URL: <https://nokta.md/ne-moldaviya-a-moldova-zaharova-obvinila-kishinjov-v-tsenzure-i-podavlenii-oppozitsii-v-midei-ej-predlozhili-pochitat-konstitutsiju-rf/> (дата звернення: 16.09.2024).
25. Никольский А. Путин обеспокоен ростом неонацистских проявлений в Прибалтике и на Украине. *TASS*. 14.10.2014. URL:

- <https://tass.ru/politika/1508092> (дата звернення: 26.09.2024).
26. Общероссийский классификатор стран мира. *Общероссийские классификаторы*. 2024. URL: <https://classifikators.ru/oksm> (дата звернення: 26.09.2024).
 27. Общие сведения о стране. *Консульский информационный портал*. 2024. URL: <https://www.kdmid.ru/docs/moldova/information-about-the-country/> (дата звернення: 16.09.2024).
 28. Одним видео: Почему правильно говорить Кыргызстан, а не «Киргизия». *Клоор*. 14.08.2022. URL: <https://kloop.kg/blog/2022/08/14/odnim-video-pochemu-pravilno-govorit-kyrgyzstan-a-ne-kirgiziya/> (дата звернення: 27.09.2024).
 29. Официальный визит президента РФ Б.Н. Ельцина в Республику Молдову на саммит Содружества Независимых Государств (СНГ). *Ельцин Центр*. 23.10.1997. URL: <https://yeltsin.ru/archive/video/84950/> (дата звернення: 06.09.2024).
 30. Переговоры славянских президентов в Беларуси. *Коммерсантъ*. 09.12.1991. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/1840> (дата звернення: 26.09.2024).
 31. Путин считает, что Молдавия утрачивает свою идентичность. *ТАСС*. 13.20.2023. URL: <https://tass.ru/politika/19001339> (дата звернення: 16.09.2024).
 32. Пушкарёв М. «Прибалтика», «На Украине» и «Белоруссия»: теперь это моветон. *Новая газета. Балтия*. 29.08.2022. URL: <https://novayagazeta.ee/articles/2022/08/29/pribaltika-na-ukraine-i-belorussia-teper-eto-moveton> (дата звернення: 16.09.2024) (дата звернення: 16.09.2024).
 33. Тараненко К.В. Засоби вираження прихованої агресії в комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 7 (1). С. 35–38. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2018_7\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2018_7(1)_9).
 34. Тема «Беларусь или Белоруссия» успешно закрыта. *AFN*. 26.11.2009. URL: <https://afn.by/news/i/128019> (дата звернення: 27.09.2024).
 35. Толковый словарь живого великорусского языка Владимира Даля : в 4 т. 3-е изд., испр. и знач. доп. / под ред. и с предисл. И.А. Бодуэна-де-Куртенэ. С-Пб. ; М. : т-во М.О. Вольф, 1903–1911. Т. 4. URL: <https://www.prlib.ru/item/457657> (дата звернення: 15.08.2024).
 36. Толковый словарь русского языка / под ред. Д.Н. Ушакова. М. : Гос. ин-т «Сов. энцикл.» ; ОГИЗ ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935. т. 1. 1935, 828 с. URL: <https://lexicography.online/explanatory/ushakov/%D0%BA/>.
 37. Федоренко Л.Р. В Україні чи на Україні: великоросійський шовінізм у лінгвістичному вимірі. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2023. Вип. 47. с. 152–168. DOI: <https://doi.org/10.17721/APULTP.2023.47.152-168>.
 38. Черненко Г.А. Види мови ворожнечі за типом стигматизованого об'єкта в сучасному українському суспільстві. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2015. Вип. 30. С. 35–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apul_2015_30_5 (дата звернення: 06.09.2024).
 39. Шамшиев А. В термине «Прибалтика» нет политической подоплёки. *Rubaltic.ru*. 08.09.2016. URL: <https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/080916-termin-pribaltika/> (дата звернення: 16.09.2024).

REFERENCES

1. Artomova Ye. S. (2016) Neopolitychnyi dyskurs yak spetsyfichnyi riznovyd plitychnoi dyskursyvnoi komunikatsii. [Geopolitical discourse as a specific type of political discursive communication] *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly. Ser.: Politolohiia*. 2012. Vol. 192, pp. 104–107.
2. Akanaeva A. (2024) Pochemu Almaty a ne Alma-Ata. [Why Almaty and not Almaty] *The Village.Kazakhstan*. URL: <https://www.the-village-kz.com/village/city/asking-question/28405-pochemu-almaty-a-ne-alma-ata> (date of access: 27.09.2024). [in Russian].
3. Almaty. Embassy of the Republic of Kazakhstan in the Russian Federation. URL: https://kazembassy.ru/rus/respublika_kazakhstan/interesnoe_o_kazaxstane/turizm/?cid=0&rid=51 (date of access: 27.09.2024). [in Russian].
4. Ameliushkin A. (2016) Gintautas Mazheykis: termin «Pribaltika» uzhe ni na chto ne ukazyvayet. [Gintautas Mazeikis: the term “Baltic” no longer indicates anything] *Delfi*. URL: <https://www.delfi.lt/ru/v-fokuse/novosti/gintautas-mazheykis-termin-pribaltika-uzhe-ni-na-chto-ne-ukazyvaet-71192462> (date of access: 16.09.2024). [in Russian].
5. Aslanov S. (2015) Nevyznani kvaziderzhavni utvorennia yak faktor etnopolitychnoi nestabilnosti v Ukraini. [Unrecognized quasi-state formations as a factor of ethno-political instability in Ukraine] *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F.Kurasa NAN Ukrainy*. № 1 (75), pp. 207–216. [in Ukrainian].
6. Bol'shoj akademicheskij slovar' russkogo yazyka. (2007) [Large Academic Dictionary of the Russian Language] М. ; Spb. : Nauka. URL:

- <https://iling.spb.ru/publications/358> (date of access: 03.12.2024). [in Russian].
7. Vladimir Putin pribyl v Minsk. (2000) [Vladimir Putin arrived in Minsk] President of Russia. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/39745> (дата звернення: 16.09.2024). (date of access: 16.09.2024). [in Russian].
 8. Vladimir Putin pribyl v Moldaviyu s kratkosrochnym rabochim vizitom. (2000) [Vladimir Putin arrived in Moldova on a short working visit] Lenta.ru. URL: <https://lenta.ru/news/2000/06/17/moldova/> (date of access: 16.09.2024). [in Russian].
 9. Vovk S. O. (2000) Stvorennia alternatyvnoi realnosti: stratehiarosiiskoi propahandy v konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny. [Creating an alternative reality: the strategy of Russian propaganda in the context of the Russian-Ukrainian war] *Naukovyi zhurnal "Politykus"*. Vol. 5, pp. 14–18. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-5.2> [in Ukrainian].
 10. V Rossii reshili, kak pravil'no govorit' – Moldova ili Moldaviya. (2020) [In Russia they decided how to say it correctly – Moldova or Moldavia] *Komsomol'skaya Pravda v Moldove*. URL: <https://www.md.kp.media/daily/21712095/4332553/> (date of access: 17.09.2024). [in Russian].
 11. Gorchak O. (2023) RMO vmesto KIV. Spynu soobshchil o smene koda Kishinevskogo aeroporta s "russkogo nazvaniya Kishineva". [RMO instead of KIV. Spynu announced the change of the Chisinau airport code from the "Russian name of Chisinau."] *NewsMaker*. URL: <https://newsmaker.md/rus/novosti/spynu-soobshchil-o-smene-koda-kishinevskogo-aeroporta-sokraschenie-ot-russkogo-nazvaniya-kishineva-kiv-ne-budet-poyavlyatsya-na-tablo/> (date of access: 16.09.2024). [in Russian].
 12. Zhyve Belarus'. (2014) [Long live Belarus] *TJournal*. URL: <https://web.archive.org/web/20141231090916/http://tjournal.ru/paper/belarus-belorussia> (date of access: 28.09.2024). [in Russian].
 13. Zavershayetsya final'naya chast' mirotvorcheskoy operatsii v Kazakhstane. (2022) [The final part of the peacekeeping operation in Kazakhstan is coming to an end] *TASS*. URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/13463211> (date of access: 28.09.2024). [in Russian].
 14. Zahnitko A. (2012) *Slovyk suchasnoi linhvistyky: poniattia i termyny*. Donetsk: DonNU [Dictionary of modern linguistics: concepts and terms] Donetsk: DonNU, 350 p. [in Ukrainian].
 15. Zadorozhnyi H. V. (2021) Konstsiientalna viina – providna forma heoekonomichnoho pidkorennia svidomosti yak novoho predmetu pratsi v umovakh neoliberalnoi hlobalizatsii. [Consciousness war is the leading form of geo-economic subjugation of consciousness as a new subject of labor in the conditions of neoliberal globalization] *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*. № 1 (40), pp. 199–206. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1\(40\).199-206](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).199-206) (date of access: 07.09.2024). [in Ukrainian].
 16. Kovalev P. (2024) Otkuda nachinalas' Alma-Ata: ot kreposti do yablochnoy stolitsy. [Where Alma-Ata began: from the fortress to the apple capital] *TASS*. URL: <https://tass.ru/obschestvo/19995273> (date of access: 27.09.2024). [in Russian].
 17. Krokhin O. O. (2023) Destabilizatsiya rossiysko-moldavskikh otnosheniy v period SVO. [Destabilization of Russian-Moldavian relations during the Northern Military District] *Gumanitarnyye nauki. Vestnik Finansovogo universiteta*. № 13 (6). pp. 138–142. DOI: <https://doi.org/10.26794/2226-7867-2023-13-6-138-142> (date of access: 17.09.2024). [in Russian].
 18. Kurmanov B. (2022) Geopoliticheskiy khaos: smozhet li Rossiya postavit' Kazakhstan na koleni. [Geopolitical chaos: can Russia bring Kazakhstan to its knees]
 19. Ulysmidia. URL: <https://ulysmidia.kz/analitika/10638-geopoliticheskii-khaos-smozhet-li-rossiia-postavit-kazakhstan-na-koleni/> (date of access: 27.09.2024). [in Russian].
 20. Lavrenov S. (2022) Moldaviyu vstraivayut v vostochnoyevropeyskiy "poyas oborony" NATO. [Moldova is being integrated into NATO's Eastern European "defense belt"] *Nauchno-analiticheskiy zhurnal Obozrevatel' – Observer*. № 3-4. DOI: 10.48137/2074-2975_2022_3-4_23 (date of access: 16.09.2024). [in Russian].
 21. Lavrenov S., Urushelu O. (2020) Russkiy yazyk v Moldavii: tendentsiya na vytesneniye. [Russian language in Moldova: tendency towards displacement] *Nauchno-analiticheskiy zhurnal Obozrevatel' – Observer*. № 10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/russkiy-yazyk-v-moldavii-tendentsiya-na-vytesnenie> (date of access: 16.09.2024). [in Russian].
 22. Matiushenko O., Marchenko, V. (2021) Mova vorozhnechi yak sotsiokulturnyi ta linhvistychnyi fenomen. [Hate speech as a sociocultural and linguistic phenomenon] *Molodyi vchenyi*. № 10 (98), c. 343-348. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-72> (date of access: 06.09.2024). [in Ukrainian].
 23. MID: My Belarus', a ne Belorussiya. (2014) [MFA: We are Belarus, not Belarus] *Novosti.TUT.BY*. URL: <http://news.tut.by/politics/426996.html> (date of access: 28.09.2024). [in Russian].
 24. "My ne Kirgiziya". *Rasshireniye dlya internet-brauzera perechorkivayet nazvaniye Kyrgyzstana sovetskikh vremen.* (2023) ["We are not Kirgiziya." Internet browser extension

- erases the Soviet-era name of Kyrgyzstan] Radio Azattyk. URL: <https://rus.azattyq.org/a/kyrgyzstan-not-kirghizia-browser-russia-colonial-name/32450734.html> (date of access: 27.09.2024). [in Russian].
25. “Ne Moldaviya, a Moldova”: Zakharova obvinila Kishinov v tsenzure – v MIDEI yey predlozhili pochitat’ Konstitutsiyu RF. (2023) [“Not Moldova, but Moldova”: Zakharova accused Chisinau of censorship – the MFAEI suggested she read the Constitution of the Russian Federation] Nokta. URL: <https://nokta.md/ne-moldaviya-a-moldova-zaharova-obvinila-kishinov-v-tsenzure-i-podavlenii-oppozitsii-v-midei-ey-predlozhili-pochitat-konstitutsiju-rf/> (date of access: 16.09.2024). [in Russian].
 26. Nikol’skiy A. (2014) Putin obespokoyen rostom neonatsistskikh proyavleniy v Pribaltike i na Ukraine. [Putin is concerned about the growth of neo-Nazi manifestations in the Baltic states and Ukraine] TASS. URL: <https://tass.ru/politika/1508092> (date of access: 26.09.2024). [in Russian].
 27. Obshcherossiyskiy klassifikator stran mira. [All-Russian classifier of countries of the world] All-Russian classifiers. URL: <https://klassifikators.ru/oksm> (date of access: 26.09.2024). [in Russian].
 28. Obshchiye svedeniya o strane. [General information about the country] *Konsul’skiy informatsionnyy portal*. URL: <https://www.kdmid.ru/docs/moldova/information-about-the-country/> (date of access: 16.09.2024). [in Russian].
 29. Odnim video: Pochemu pravil’no govorit’ Kyrgyzstan, a ne “Kirgiziya”. (2022) [In one video: Why it is correct to say Kyrgyzstan and not “Kyrgyzstan”] Kloop. URL: <https://kloop.kg/blog/2022/08/14/odnim-video-pochemu-pravilno-govorit-kyrgyzstan-a-ne-kirgiziya/> (date of access: 27.09.2024). [in Russian].
 30. Ofitsial’nyy vizit prezidenta RF B. N. Yel’tsina v Respubliku Moldovu na sammit Sodruzhestva Nezavisimykh Gosudarstv (SNG). (1997) [Official visit of Russian President B. N. Yeltsin to the Republic of Moldova for the summit of the Commonwealth of Independent States (CIS)] Yel’tsin Tsentr. URL: <https://yeltsin.ru/archive/video/84950/> (date of access: 06.09.2024). [in Russian].
 31. Peregovory slavyanskikh prezidentov v Belarusi. (1991) [Negotiations between Slavic presidents in Belarus] Kommersant. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/1840> (date of access: 26.09.2024). [in Russian].
 32. Putin schitayet, chto Moldaviya utrachivayet svoyu identichnost’. (2023) [Putin believes that Moldova is losing its identity] TASS. URL: <https://tass.ru/politika/19001339> (date of access: 16.09.2024). [in Russian].
 33. Pushkarev M. (2022) “Pribaltika”, “Na Ukraine” i “Belorussiya”: teper’ eto moveton. [“Baltics”, “In Ukraine” and “Belarus”: now this is bad manners] Novaya gazeta. Baltiya. URL: <https://novayagazeta.ee/articles/2022/08/29/pribaltika-na-ukraine-i-belorussia-teper-eto-moveton> (date of access: 16.09.2024). [in Russian].
 34. Taranenko K. V. (2019) Zasoby vyrazhennia prykhovanoi ahresii v komunikatsii. [Means of expressing hidden aggression in communication] *Zakarpatski filolohichni studii*. Vol. 7 (1). pp. 35–38. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2018_7\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2018_7(1)_9).
 35. Tema “Belarus’ ili Belorussiya” uspeshno zakryta. (2009) [The topic “Belarus or Belarus” has been successfully closed] AFN. URL: <https://afn.by/news/i/128019> (date of access: 27.09.2024). [in Russian].
 36. Tolkovyy slovar’ zhivogo velikoruskogo yazyka Vladimira Dalya. (1903-1911) [Explanatory Dictionary of the Living Great Russian Language by Vladimir Dahl] T-vo M. O. Vol’f. URL: <https://www.prlib.ru/item/457657> (date of access: 15.08.2024). [in Russian].
 37. Tolkovyy slovar’ russkogo yazyka. (1935) [Explanatory Dictionary of the Russian Language] Gos. in-t “Sov. ehncikl.”; OGIZ; Gos. izd-vo inostr. i nac. slov. URL: <https://lexicography.online/explanatory/ushakov/%D0%BA/> (date of access: 03.12.2024). [in Russian].
 38. Fedorenko L. R. (2023) V Ukraini chy na Ukraini: velykorosiyskiy shovinizm u linhvistychnomu vymiri. [In Ukraine or on Ukraine: Great Russian chauvinism in the linguistic dimension] *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: teoriia i praktyka : zb. naukovykh prats.* – Kyiv University Publishing and Printing Center. Vol. 47, pp. 152–168. DOI: <https://doi.org/10.17721/APULTP.2023.47.152-168> [in Ukrainian].
 39. Chernenko H. A. (2015) Vydy movy vorozhnechi za typom styhmatyzovanoho obiekta v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi. [Types of hate speech by type of stigmatized object in modern Ukrainian society] *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: teoriia i praktyka*. Vol. 30, pp. 35–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apyl_2015_30_5 (дата звернення: 06.09.2024) (date of access: 06.09.2024). [in Ukrainian].
 40. Shamshiyev A. (2016) V termine “Pribaltika” net politicheskoy podopluki. [There is no political background in the term “Baltics”] Rubaltic.ru. URL: <https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/080916-termin-pribaltika/> (date of access: 16.09.2024). [in Russian].

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОМОВНОГО ДИТЯЧОГО НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОГО ДИСКУРСУ

Черник М. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри германської філології*

*Сумський державний університет
вул. Харківська, 116, Суми, Україна
orcid.org/0000-0002-3666-0671*

m.chernik@gf.sumdu.edu.ua

Ключові слова: *дискурс,
науково-популярний дискурс,
дитячий літературний
дискурс, дитячий науково-
популярний дискурс,
інтердискурсивність.*

У статті розглянуто основні аспекти реалізації англійськомовного дитячого науково-популярного дискурсу як багатофункціональної єдності, яка концентрує інформацію про наукові факти, події та чинники, пов'язані з науковими реаліями, викладеними в доступній і зрозумілій для дітей формі з урахуванням вікової, гендерної, культурної та соціальної специфіки його репрезентації. Розглянуто підходи до дослідження дискурсу, визначено основні риси науково-популярного та дитячого літературного дискурсів. Проаналізовано принципи проявлення дитячого науково-популярного дискурсу в когнітивних, комунікативних і метадискурсивних категоріях, позначено синергією науково-популярного та дитячого літературного дискурсів. Когнітивні категорії дитячого науково-популярного дискурсу репрезентуються його інтенціональністю, спрямованою на налагодження комунікації з дитячою аудиторією; інформативністю для поширення наукового знання з адаптацією форми викладу до специфічних потреб реципієнтів; каузальною, референційною й часовою когезією, представленою семантико-когнітивною зв'язністю досліджуваного дискурсу. Комунікативними ознаками дитячого науково-популярного дискурсу є інтенціональність, що полягає в налагодженні зв'язків між комунікантами різного віку й з різними знаннями та досвідом; адресованість, позначена амбівалентністю одночасної присутності в зазначеному дискурсі адресата-дитини та адресата-дорослого; ситуативність тематичної представленості науково-популярних видань та їхньої репрезентації відповідними засобами вербального та невербального спілкування. Метадискурсивні категорії дитячого науково-популярного дискурсу репрезентуються засобами оформлення дискурсу як процесу, засобами організації перебігу спілкування, фатичною комунікацією та жанрово-стилістичними особливостями дискурсу. Дитячий науково-популярний дискурс як результат інтердискурсивного злиття науково-популярного та дитячого літературного дискурсів є поліаспектним явищем, що в літературі репрезентує навколишню дійсність і транслює наукову інформацію в доступній формі для широкої дитячої аудиторії.

SPECIFICS OF ENGLISH CHILDREN'S POPULAR SCIENCE DISCOURSE

Chernyk M. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Germanic Philology*

Sumy State University

Kharkivska str., 116, Sumy, Ukraine

orcid.org/0000-0002-3666-0671

m.chernik@gf.sumdu.edu.ua

Key words: *discourse, popular science discourse, children's literary discourse, children's popular science discourse, interdiscursivity.*

The article deals with English-language children's popular science discourse as a multifunctional unity concentrating information about scientific facts, events and factors related to scientific realia, presented clearly for children, taking into account the age, gender, cultural and social specifics of its representation. The approaches to discourse research are considered in this article; the main features of popular science and children's literary discourses are identified. The principles of children's popular science discourse in cognitive, communicative and metadiscursive categories, marked by the synergy of popular science and children's literary discourses, are analysed. The cognitive categories of children's popular science discourse are represented by its intentionality aimed at establishing communication with the children's audience; informativeness for the dissemination of scientific knowledge adapted to the specific needs of the recipients; and causal, referential and temporal cohesion represented by the semantic and cognitive coherence of the discourse under analysis. The communicative features of children's popular science discourse are intentionality consisting in establishing connections between communicators of different ages and with different knowledge and experience; addressability, marked by the ambivalence of the simultaneous presence of a child addressee and an adult addressee in the discourse; and situationality of the popular science editions thematic representation and their means of verbal and non-verbal communication. The metadiscursive categories of children's popular science discourse are represented by discourse forming means, course of communication, phatic communication and genre and stylistic features of discourse. The children's popular science discourse as a result of the interdiscursive adherence of popular science and children's literary discourses is a multidimensional phenomenon that represents the surrounding reality in literature and transmits scientific information in an accessible form for a wide children's audience.

Постановка проблеми. Дитяча література має вагомий вплив на розвиток і становлення особистості з раннього віку, формуючи її світогляд, а також індивідуально та соціально важливі компетентності. Жанрове та тематичне розмаїття англійськомовної дитячої літератури на сучасному книжковому ринку сприяє популяризації читання серед дітей. Останнім часом дедалі більший попит, а відповідно й пропозиція спостерігаються на науково-популярну літературу для дітей, яка покликана знайомити читачів із навколишнім світом і формувати навички, необхідні для життя в сучасному суспільстві.

Науково-популярні видання як репрезентанти навколишньої дійсності передають наукову, тобто

достовірну, об'єктивну й перевірену, інформацію в доступній і зрозумілій формі для широкої аудиторії. Доступність і зрозумілість дитячої науково-популярної літератури реалізується за рахунок правильного підбору засобів і способів передачі наукової інформації, які залежать від вікової, гендерної, культурної та соціальної специфіки реципієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує інтерес лінгвістів як до дитячої літератури (А.О. Цапів, Е.І. Огар, О. Папуша, В. Самойленко), так і до науково-популярного дискурсу (С.Ф. Соколовська, Г. Сивокінь, Т.М. Koroleva). Проте у фокус уваги дослідників аналіз саме дитячих науково-популярних видань якщо й

потрапляв, то лише епізодично і в руслі вивчення дитячої літератури загалом. З огляду на це вважаємо за доцільне дослідити специфіку реалізації англійськомовного дитячого науково-популярного дискурсу в руслі сучасних лінгвістичних парадигм, спираючись на особливості поєднання рис науково-популярного та дитячого літературного дискурсів.

Метою дослідження є виявлення специфічних рис реалізації англійськомовного дитячого науково-популярного дискурсу. Зазначена мета передбачає вирішення таких **завдань**: 1) окреслити зміст поняття «дитячий науково-популярний дискурс», спираючись на особливості функціонування науково-популярного та дитячого літературного дискурсів; 2) розглянути основні аспекти реалізації дитячого науково-популярного дискурсу; 3) виокремити риси дитячого науково-популярного дискурсу.

Об'єктом дослідження є дитячі науково-популярні видання. **Предмет** дослідження становить специфіка їхньої реалізації в англійськомовному науково-популярному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Специфіка реалізації дитячого науково-популярного дискурсу полягає в синестезії особливостей функціонування науково-популярного та дитячого літературного дискурсів з урахуванням та узгодженням їхніх відмінностей.

Дискурс як складне та багатогранне явище є одним із найвагоміших понять, досліджуваних у прагмалінгвістиці, когнітивній лінгвістиці, лінгвістиці тексту та інших галузях лінгвістичної науки. Аналіз дискурсивних аспектів тексту передбачає урахування особливостей функціонування мовленнєвих одиниць на всіх рівнях їхньої реалізації, поєднуючи поняття тексту, мовлення, мови, психології, культурології та соціології в єдину систему когнітивного сприйняття [Шевченко, 2013, с. 122; Прима, 2022, с. 99–100; Приходько Г.І., Приходченко О.О., 2023, с. 48].

У комунікативно-прагматичному ракурсі І.С. Шевченко розглядає дискурс як «багатогранну мовно-когнітивно-комунікативну предметно-пізнавальну сферу, яка визначається трьома аспектами: 1) аспектом мовного використання; 2) передаванням / конструюванням ідей і переконань, тобто когнітивним аспектом; 3) соціально-прагматичним аспектом – взаємодією комунікантів у певних соціально-культурних контекстах і ситуаціях» [Шевченко, 2013, с. 123].

Шевченко І.С. розрізняє когнітивні, комунікативні й метадискурсивні категорії дискурсу. Знаками когнітивних категорій дискурсу є інтенціональність (містить переважно комунікативний намір), інформативність (передача смислів у ході комунікації, виражених концептами, категоріями

тощо) і когезія (представлена семантико-когнітивною зв'язністю дискурсу — каузальною, референційною й часовою). Комунікативними ознаками дискурсу є інтенціональність, адресованість (соціально-прагматична спрямованість комунікативних ситуацій) і ситуативність (із залученням невербальних аспектів спілкування). Метадискурсивні категорії представлені засобами оформлення дискурсу як процесу (з урахуванням стратегій і тактик), засобами організації перебігу спілкування (зокрема, зміна комунікативних ролей), фатичною комунікацією (зادля встановлення, продовження й розмикання контакту) та жанрово-стилістичними особливостями дискурсу [Шевченко, 2013, с. 125–126].

До гіперкатегорій дискурсу відносять інтердискурсивність, яка «постає як взаємодія різних дискурсів, тобто перехрещення, інтеграція різних галузей знання й практики». Інтердискурсивність проявляється у 1) когнітивному взаємопроникненні дискурсотвірних концептів у дискурси різних типів; 2) ситуативній і контекстній поліадресованості; 3) комунікативних аспектах когнітивно-прагматичної поліфонії дискурсів різних типів; 4) жанрово-стилістичних перехрещеннях з накладанням різних форматів дискурсу; 5) особливій стратегічній організації та специфіці дискурсивних подій [Шевченко, 2013, с. 125–126].

Науково-популярна література як вагомий складник науково-популярного дискурсу в «Енциклопедії сучасної України» має таке визначення: «Вид літератури, що доступно, зрозуміло та емоційно розповідає про наукові знання широким верствам читачів, які не мають спеціальної фахової підготовки та їхня діяльність не пов'язана з певною науковою галуззю» [Романенко, 2020].

О.І. Іліаді визначає науково-популярний дискурс як багатфункціональну єдність, яка концентрує інформацію про наукові факти, а також події та чинники, пов'язані з науковими реаліями, які потребують популярного (тобто доступного для нефахівців у певній галузі) викладу їхньої сутності та значимості. До особливостей науково-популярного дискурсу відносять: 1) належність до галузі його застосування у релевантних ситуаціях та з відповідно підібраним жанром реалізації тексту; 2) посилення на авторитетні джерела або відомих авторів задля верифікації поданої інформації. Якщо науковий дискурс тяжіє до якомога точнішого висвітлення питання, є складним для сприйняття невідповідним реципієнтом і характеризується жвавою динамікою висвітлення інформації, то науково-популярному дискурсу притаманне прагнення передати лише сутність наукового поняття чи здійснити загальний опис наукового об'єкта, а отже, і форма його репрезентації має бути максимально спрощеною й неперере-

насиченою термінологією та складним синтаксисом [Ліаді, 2023].

Г. Сивокінь, аналізуючи інформативну складову частину науково-популярного дискурсу, зазначає, що його стрижнем є знання, які необхідно донести до аудиторії, а додаткові відомості виконують функцію конкретизації цих знань і забезпечуються такими інформантами, як ілюстративні комплекси, блоки доказів, аргументативні складники тощо [Сивокінь, 2016, с. 157].

Основне завдання науково-популярного дискурсу – донести знання до широкої аудиторії й переконати її в достовірності поданої інформації. До завдань науково-популярного дискурсу також відносять установлення зв'язку з адресатами й реалізацію впливу на аудиторію. Встановлюючи зв'язок з адресатами, необхідно враховувати їхній соціальний статус, рівень освіти, світогляд, запас знань і здатність правильно інтерпретувати інформацію. Реалізація впливу на аудиторію потребує вживання відповідних мовних засобів, логічної структурності, аргументованості й емоційної насиченості [Ліаді, 2023; Сивокінь, 2016, с. 158].

О. Папуша, аналізуючи площину актуалізації поняття «**дитяча література**», виокремлює перетин трьох уявлень – про дитячий твір (як результат цілеспрямованої діяльності письменника), дитяче читання (як взаємодію дитини з текстом твору) та дитячу книгу (як канонізовану форму, фізичний спосіб існування твору) [Папуша, 2004, с. 173].

Е.І. Огар, розглядаючи мову дитячого літературного дискурсу, наголошує на її функціонально-комунікативній зорієнтованості та виразній прагматизації, ефективність яких визначається точністю змістових характеристик та оптимальністю засобів вираження, представлених елементами літературної форми, у комбінації з паратекстовими засобами, які реалізуються через художньо-графічний текст та архітектоніку літературного твору. До цільових настанов дитячого літературного дискурсу автор відносить: інформування; вплив на формування світосприйняття, наукового світогляду; доступний виклад основ спеціальних знань; рекламування; навчання; створення певного емоційно-чуттєвого настрою, задоволення естетичних смаків; породження асоціації тощо) [Огар, 2006, с. 10–11].

Аналізуючи ефективність дитячих літературних текстів, Е.І. Огар підіймає питання дистанції між комунікантами (тобто автором та читачами), яка може виникати в результаті психологічних, інформаційних, логічних, естетичних і мовленнєвих розбіжностей між ними й спричиняти перешкоди на шляху до адекватного сприйняття тексту. Ця дистанція в дитячій книзі актуалізується не лише на часо-просторовому рівні, а й на рівні віку, життєвого досвіду, психології, світосприйняття,

здатності мислити, словникового запасу, а також загальної та спеціальної ерудиції, адже інформація, адресована дитині, виражається дорослою людиною. Комунікативна ефективність дитячого тексту залежить від двовимірного бачення світу автором – з позиції як дорослого, так і дитини [Огар, 2006, с. 11; Цапів, 2019, с. 106].

Враховуючи вище зазначені теоретичні аспекти реалізації науково-популярного та дитячого літературного дискурсів, у нашій роботі ми визначаємо **дитячий науково-популярний дискурс** як багатофункціональну єдність, яка концентрує інформацію про наукові факти, події та чинники, пов'язані з науковими реаліями, викладеними в доступній і зрозумілій для дітей формі.

Проявлення дитячого науково-популярного дискурсу в когнітивних, комунікативних і метадискурсивних категоріях визначається синергією науково-популярного та дитячого літературного дискурсів. Кожна з цих категорій покликана систематизувати проявлення досліджуваного дискурсу з огляду на вікову, гендерну, культурну та соціальну специфіку його репрезентації.

Когнітивні категорії дитячого науково-популярного дискурсу репрезентуються його інтенціональністю, інформативністю та когезією. Інтенціональність дитячого науково-популярного дискурсу спрямована на налагодження комунікації з читачем з метою поширення наукових знань серед дітей у доступній формі й мотивування до навчання та розширення наукового світогляду. Інформативність дитячого науково-популярного дискурсу полягає в поширенні інформації, пов'язаної з науковими знаннями, що ґрунтується на достовірних джерелах. При цьому форма викладу адаптується до специфічних потреб реципієнтів та їхньої готовності сприймати наукові концепти. Когезія в дитячому науково-популярному дискурсі представлена семантико-когнітивною зв'язністю, що проявляється за каузальними, референційними й часовими параметрами. Каузальна когезія досліджуваного дискурсу має на меті цілісно показати й пояснити молодшим читачам причинно-наслідкові зв'язки подій і вчинків на прикладі ситуацій, притаманних їхній картині світу, як-от: пізнання навколишнього світу, міжособистісне спілкування, відстоювання соціально важливих питань тощо. Референційна когезія представлена залученням до дитячого науково-популярного дискурсу близьких і зрозумілих для дитячої аудиторії референтів. При цьому, попри спрямованість на відображення навколишньої дійсності з наукової точки зору, досліджуваному дискурсу притаманне застосування об'єктів дійсності не лише з реального, а й з уявного (модельного, алюзивного) світу, представлених казковими, міфічними, мультиплікаційними, кінематографічними та іншими

іреальними концептами [Селіванова, 2008, с. 77]. Часова когезія вимагає упорядкованості й зазвичай для подачі фактів представлена минулим і теперішнім часом, а роздуми про подальші перспективи розвитку описуваних наукових понять подаються із застосуванням майбутнього часу.

Комунікативними ознаками дискурсу є інтенціональність, адресованість і ситуативність. Інтенціональність дитячого науково-популярного дискурсу в комунікативному вимірі полягає в налагодженні зав'язків між комунікантами різного віку й з різними знаннями та досвідом, оскільки зазвичай дорослому автору необхідно підлаштуватися під особливості світосприйняття дитячої аудиторії. Для адресованості в контексті соціально-прагматичної спрямованості комунікативних ситуацій характерна амбівалентність, що полягає в одночасній присутності в дитячому науково-популярному дискурсі адресата-дитини та адресата-дорослого, оскільки всі етапи комунікації дитини з книжкою – від вибору книжки до її обговорення після прочитання – часто проходять у супроводі дорослого [Цапів, 2008, с. 77]. Ситуативність досліджуваного дискурсу визначається тематичною представленістю науково-популярних видань і репрезентується відповідними засобами вербального та невербального спілкування [Загнітко, 2008, с. 38].

Метадискурсивні категорії дитячого науково-популярного дискурсу репрезентуються засобами оформлення дискурсу як процесу, засобами організації перебігу спілкування, фатичною комунікацією та жанрово-стилістичними особливостями дискурсу. Засоби оформлення дискурсу як процесу передбачають урахування стратегій і тактик, спрямованих на виклад наукових знань у доступній для дітей формі й представлених такими складниками міжособистісної комунікації, як аргументація, мотивація, оцінка, вираження емоцій, міркування вголос, виправдання, спонукання тощо [Бацевич, 2004, с. 118]. Засоби організації перебігу спілкування в дитячому науково-популярному дискурсі, що реалізуються за рахунок розподілу та зміни комунікативних ролей, позначені активною інтеракцією з молодшим читачем, залученням його до активних міркувань і дій за рахунок вживання відкритих і риторичних запитань і спонукання до виконання відповідних завдань з мисленнєвої чи фізичної діяльності. Фатична комунікація, метою якої є встановлення, продовження й розмикання контакту, в дитячому науково-популярному дискурсі представлена відповідними лексичними та синтаксичними засобами, притаманними дитячому мовленню, як-от: неформальне, експресивне привітання, підбадьорення й заохочення до інтеракції, приязне завершення комунікації з настановами й спонуканням

до подальших міркувань і дій після прочитання книжки. Жанрово-стилістичні особливості дитячого науково-популярного дискурсу репрезентуються в нехудожній літературі в таких жанрах, як енциклопедія, біографія, довідник тощо.

Дитячий науково-популярний дискурс як результат інтердискурсивного злиття науково-популярного та дитячого літературного дискурсів є поліаспектним явищем, в літературі представленим виданнями, покликаними репрезентувати навколишню дійсність і транслювати наукову інформацію в доступній формі для широкої дитячої аудиторії різних вікових, гендерних, культурних і соціальних категорій. Основними ознаками дитячого науково-популярного дискурсу є простота викладу інформації, детермінологізація наукових понять, референція до звичних для дитини концептів, пряма адресація й активна комунікація з дитиною-реципієнтом, а також застосування мультимодальних засобів творення текстів із залученням широкого спектру видів відчуття.

Висновки і перспективи подальших розробок. У результаті дослідження було встановлено, що дитяча науково-популярна література у доступній формі репрезентує наукове знання дитячій аудиторії, формуючи її світогляд і важливі компетентності. Дискурс як поліаспектне явище реалізується за когнітивними, комунікативними та метадискурсивними категоріями. Науково-популярні видання як транслятори навколишньої дійсності передають наукову, тобто достовірну, об'єктивну й перевірену, інформацію в доступній формі для широкої аудиторії за допомогою релевантних засобів і способів передачі наукової інформації, які визначаються віковою, гендерною, культурною та соціальною специфікою реципієнтів. У дискурсивних дослідженнях дитяча науково-популярна література реалізується як інтердискурсивне явище, що поєднує в собі ознаки науково-популярного та дитячого літературного дискурсів. Саме синергія їхніх дискурсотвірних концептів, контекстної поліадресованості, когнітивно-прагматичної поліфонії інтенцій та смислів і жанрово-стилістичних перехрещень забезпечує функціонування досліджуваного дискурсу. У роботі інтенціональність, інформативність, когезія (каузальна, референційна й часова), адресованість і ситуативність визначені як важливі чинники реалізації дитячого науково-популярного дискурсу. Проаналізовано засоби оформлення дискурсу як процесу з урахуванням стратегій і тактик, засоби організації перебігу спілкування, фатичну комунікацію та жанрово-стилістичні особливості дитячого науково-популярного дискурсу. Перспективою подальших досліджень вважаємо аналіз прагматичних аспектів реалізації англійськомовного дитячого науково-популярного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 342 с.
2. Загнітко А.П. Основи дискурсології. Донецьк : ДонНУ, 2008. 194 с.
3. Гліаді О.І. Проблеми текстології та дискурсології : навчальний посібник. Одеса : Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2023. 168 с.
4. Романенко О.В. Науково-популярна література. *Енциклопедія сучасної України* / редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. URL: <https://esu.com.ua/article-70702>.
5. Огар Е.І. Мова дитячого літературного дискурсу: функціонально-комунікативні аспекти дослідження. *Вісник Сумського державного університету*. 2006. № 3 (87). С. 1–17.
6. Папуша О. Теоретичний дискурс дитячої літератури: у пошуках об'єкта. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічна»*. 2004. Вип. 33. Ч. 2. С. 172–183.
7. Прима В.В. Дискурс: погляди науковців на визначення та предмет вивчення. *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 22. Том 2. 2022. С. 98–103.
8. Приходько Г.І., Приходченко О.О. Суб'єктивність як один з аспектів дослідження тексту. *Мова. Література. Фольклор* : науковий журнал Запорізького національного університету. № 1. 2023. С. 47–52.
9. Самойленко В. Дискурсивні особливості сучасних художніх творів для дітей. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 33. Том 2. 2020. С. 149–155.
10. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
11. Епістемічна модальність у науково-популярному дискурсі щодо викладання навчального матеріалу / Г. Сивокінь, Я. Мар'яно, Т. Картель, О. Зайцева. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2016. № 842. С. 157–160.
12. Соколовська С.Ф. Функціонально-комунікативний аспект науково-популярного дискурсу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. Вип. 26. С. 204–208.
13. Цапів А.О. Поетика простоти у художніх текстах для дітей. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. Т. 30 (69). № 1. Ч. 1. 2019. С. 106–110.
14. Шевченко І.С. Мовленнєвий акт і дискурс в когнітивно-прагматичному та історичному ракурсі. *Переклад у наукових дослідженнях представників Харківської школи* : колективна монографія. Вінниця : Нова книга, 2013. С. 117–134.
15. Koroleva T.M. General characteristics of popular science discourse. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Серія «Лінгвістичні науки»*. 2017. № 24. С. 58–63.
16. Rozenfeld Július. Intersections of the Global and the Local in Slovak Immigrant Communities in Britain. *Newcastle upon Tyne* : Cambridge Scholars Publishing. 2023. 125 s.

REFERENCES

1. Batsevych F. S. (2004) *Osnovy komunikativnoi linhvistyky* [Fundamentals of communicative linguistics]: textbook. Kyiv: Akademia. 342 p.
2. Zahnitko A. P. (2008) *Osnovy dyskursolohii* [Fundamentals of discourse studies]. Donetsk : DonNU. 194 p.
3. Pliadi O. I. (2023) *Problemy tekstolohii ta dyskursolohii* [Problematics of textual and discourse studies]: study aid. South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky. Odesa.
4. *Naukovo-populiarna literatura* [Popular science literature] (2020) / O. V. Romanenko. *Encyclopedia of Modern Ukraine*/editorial board.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zhelezniak [et al]. K. : Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. URL: <https://esu.com.ua/article-70702>
5. Ohar E. I. (2006) *Mova dytiachoho literaturnoho dyskursu: funktsionalno-komunikativni aspekty doslidzhennia* [The Language of Children's Literary Discourse: Functional and Communicative Aspects of the Study]. "*Visnyk of Sumy State University*", № 3 (87). P. 1–17.
6. Papusha O. (2004) *Teoretychnyi dyskurs dytiachoi literatury: u poshukakh obiekta* [The Theoretical Discourse of Children's Literature: In Search of an Object]. *Visnyk of Ivan Franko National University of Lviv*. Series "Philological". Issue 33. Part. 2. P. 172–183.
7. Pryma V. V. (2022) *Dyskurs: pohliady naukovtsiv na vyznachennia ta predmet vyvchennia* [Discourse: scholars' views on the definition and subject of study]. *Zakarpatski filolohichni studii*. Issue 22. Vol. 2. P. 98–103.
8. Prykhodko H. I., Prykhodchenko O. O. (2023) *Subiektyvnist yak odyin z aspektiv doslidzhennia tekstu* [Subjectivity as an aspect of textual

- research]. *Scientific Journal of Zaporizhzhia National University "Language. Literature. Folklore"*. № 1. P. 47–52.
9. Samoilenko V. (2020) Dyskursyvni osoblyvosti suchasnykh khudozhnikh tvoriv dlia ditei [Discursive Features of Contemporary Fiction for Children]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Issue 33. Vol 2. P. 149–155.
 10. Selivanova O. O. (2008) Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern linguistics: directions and problems]. Poltava : Dovkillia-K. 712 p.
 11. Syvokin H. (2016) Epistemichna modalnist u naukovu-populiarnomu dyskursi shchodo vykladannia navchalnoho materialu [Epistemic Modality in the Popular Science Discourse on Teaching Educational Material] / H. Syvokin, Ya. Marianko, T. Kartel, O. Zaitseva. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series "Problems of Ukrainian terminology"*. № 842. P. 157–160.
 12. Sokolovska S. F. (2006) Funktsionalno-komunikatyvnyi aspekt naukovu-populiarnoho dyskursu [Functional and communicative aspect of popular science discourse]. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*. Issue. 26. P. 204–208.
 13. Tsapiv A. O. (2019) Poetyka prostoty u khudozhnikh tekstakh dlia ditei [The Poetics of Simplicity in Fiction for Children]. *Scientific Notes of Vernadsky National University. Series: Philology. Social communications*. Vol. 30 (69). № 1. Part. 1. 2019. P. 106–110.
 14. Shevchenko I. S. (2013) Movlennievyyi akt i dyskurs v kohnityvno-prahmatychnomu ta istorychnomu rakursi [Speech act and discourse in cognitive-pragmatic and historical perspective]. *Translation in the Scientific Research of the Kharkiv School: collective monograph*. Vinnytsia : Nova Knyha. P. 117–134.
 15. Koroleva T. M. (2017) General characteristics of popular science discourse. *Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*. Linguistic sciences. 2017. № 24. P. 58–63.
 16. Rozenfeld Július (2023) Intersections of the Global and the Local in Slovak Immigrant Communities in Britain. Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing. 125 s.

UDC 811.111'42:32]:124

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2024-96-21>

LINGUISTIC REPRESENTATION OF THE 'TELOS'-BASED REFLECTIVE SENSE IN POLITICAL DISCOURSE

Shevchenko O. I.

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Theory and Practice of Translation
from the English Language
Zaporizhzhia National University
Universitetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6972-5761
shavch.alex@gmail.com*

Key words: *teleological judgement, moral teleology, heuristics, intuitive truth-values, ascription of sense, contextualism, utilitarianism.*

The suggested notion of teleological reflective sense in this enquiry is posited as linguistic or mental representation of the 'purpose' related moral propriety of an utterance. The conceptual and terminological apparatus of moral teleology is used with a utilitarianist touch for the appraisal of political statements in current political discourse with reference to the basic notion of teleology – the final purpose ('Telos'). Specifically, teleological reflective sense is viewed as the product of 'deep interpretation', as ascribed teleological reflective constituents of meaning in addition to what the proposition of the original utterance refers to. Reflection, along with intuitively engendered meanings, is an intrinsic human attribute. The ascription of teleological reflective sense to the utterance occurs as a result of teleological reflection and intuitive 'insights', heuristic semantic 'constructs' associated with the embedded moral code. In the domain of I. Kant's moral teleology, teleological reflection denotes moral assessment of actions from the point of underlying purposes, motives or consequences. Linguistic representations of facts of reality in political discourse are subject to teleological reflective judgement and to meaning attribution in line with the tenets of moral teleology. The ascription of an 'additional' meaning may signify the semantic, moral and ethical mismatch between the intended 'speaker's meaning' and the meaning recovered by the addressee. Teleological reflection is latent and tacit as mental representation of the fact of reality, but in political discourse it may assume linguistic representation in the form of teleological explanations, descriptive digressions, commentaries or relevant analytical texts. Without discarding the plausibility of minimalist treatment of meaning, we tend to rely on the teleological methodology and heuristic principles of contextualism, given the opacity of the concept of 'Telos' and fluidity of moral premisses.

Linguistic representations of teleological assumptions in political discourse may express purposefulness explicitly, implicitly or in the form of the overt and covert reflective sense ascribed to the utterance. The number of teleological reflective senses that can be assigned to an utterance is potentially infinite. This fact is accounted for by incalculable objective, subjective, dependent and independent 'Telos' related variables. Teleological reflection which brings about meaning creation in political discourse is essentially meta-teleological since it represents the teleological reflective judgement about the moral propriety of somebody else's reflection. For reasons of moral impropriety or political expediency covert teleological assumptions eliciting meaning attribution may be left latent and unarticulated creating semantic gaps to be filled in by the addressee.

ЛІНГВІСТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТЕЛЕОЛОГІЧНОГО РЕФЛЕКСІЙНОГО СМISЛУ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Шевченко О. І.

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-6972-5761
shavch.alex@gmail.com*

Ключові слова: телеологічне судження, моральна телеологія, евристика, інтуїтивні характеристики істинності, атрибуція смислу, контекстуалізм, утилітаризм.

Запропоноване у цьому дослідженні поняття «телеологічний рефлексійний смисл» позначає ментальну або лінгвістичну репрезентацію відповідності висловлення морально-етичним канонам у співвіднесеності з висловленою або передбачуваною кінцевою метою комунікативної взаємодії. Концептуальний і термінологічний апарат моральної телеології використано з урахуванням базових утилітаристських положень щодо пріоритетності загальнолюдського блага. Телеологічний рефлексійний смисл як результат глибокого осмислення ('deeper interpretation') розглянуто як семантичне нашарування, котре додається до пропозиції оригінального висловлення під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників, узгоджених з ціннісно-цільовою схемою спілкування. Рефлексія, як і здатність до інтуїтивної атрибуції смислів, є суто людською властивістю. Приписування телеологічного рефлексійного смислу до сприйнятого висловлення є результатом телеологічної рефлексії та інтуїтивних імовірнісних семантичних побудов на основі усталених моральних канонів. Ми виходимо з того, що відповідно до постулатів моральної телеології І. Канта, телеологічна рефлексія втілюється у моральній оцінці дій і подій з точки зору цілей, мотивів або наслідків. Лінгвістичні репрезентації фактів реальності у політичному дискурсі як об'єкт телеологічного рефлексійного осмислення зазнають прирощення додаткових смислів відповідно до принципів моральної телеології. Приписування додаткового смислу може бути виявом семантичних і ціннісно-цільових розбіжностей між смислом висловлення, котрий хоче передати мовець ('speaker's meaning'), і смислом, котрий для себе формує адресат ('recovered meaning'). За природою телеологічна рефлексія як ментальна репрезентація факту реальності є прихованою, неартикульованою, але у політичному дискурсі вона може здобувати об'єктивне вираження у вигляді телеологічних пояснень, коментарів, аналітичних матеріалів. Не відкидаючи мінімалістського, композиційного принципу осмислення семантичної проблематики, ми схильні використовувати телеологічну методологію та евристичні принципи контекстуалістського гатунку з огляду на розмитість концепту 'Телос' і варіативність витлумачення моральних норм. Лінгвістичні репрезентації телеологічних складників смислу можуть виявляти ціннісно-цільові характеристики експліцитно, імпліцитно або у вигляді доданого рефлексійного смислу до оригінального висловлення. Кількість телеологічних рефлексійних смислів, котрі можуть бути доданими до висловлення, є потенційно безмежною. Цей факт пояснюється наявністю нескінченної кількості об'єктивних та суб'єктивних телеологічно релевантних змінних, здатних впливати на процес смислоутворення у політичному дискурсі. Телеологічна рефлексія, котра спричиняє смислоутворення у політичному дискурсі, за своєю сутністю є метателеологічною, оскільки вона є втіленням телеологічного рефлексійного судження щодо відповідності моральним

нормам рефлексійних процесів автора осмислюваного висловлення. З причин морально-етичної узгодженості або з огляду на політичну доцільність латентні телеологічні рефлексійні конституенти смислу можуть залишатися неартикульованими, створюючи семантичні прогалини, котрі заповнює адресат.

Problem statement. The teleological conception of the final cause, which admits teleological explanation, is “applicable in human affairs” [Russell, 1983, p. 84]. Moreover, teleological ethics in the form of “teleological threads” pertaining to the final goal and “values learning” appears to be indispensable for the adequate “whole brain” emulation of human reasoning in artificial intelligence [Bostrom, 2017, pp. 133, 235]. In the focus of this paper are the constituents of meaning, which are the outcome of teleological reflection. Teleology is about the final purpose, “end-point, aim, goal” (‘Telos’) of any entity or activity: of a living thing, or of “the system to which that thing belongs” [Moutner, 2005, pp. 611, 612]. Teleological reflection is understood as the assessment of ‘purpose’ related moral validity of facts of reality [Kant, 1987, p. 441]. Linguistic representations of facts of reality in political discourse are subject to teleological reflective judgement and, correspondingly, to meaning attribution according to the tenets of moral teleology. The term ‘linguistic representation’ is understood as “linguistic expression of psychological states” [Stampe, 2013, p. 701], or words associated “with mental pictures” [Crane, 1995, p. 769]. Thus, if mental representations of the world are rational, they are supposed to be purposeful in a covert or overt way. Along with reflective thinking, the blurry nature of purposefulness elicits, according to the terminology of A. M. Colman, the creation of “hypothetical constructs” and triggers intuitive “immediate insights” on the basis of a gut feeling on the part of the addressee. These psychological operations do more than just register the semantically relevant interplay of “observable variables”, but fulfil the additional meaning generating functions by creating “surplus meanings” [Colman, 2015, p. 358]. It is these phenomena of a gut feeling and subconscious insights which are beyond the Goliathan capabilities of artificial intelligence, at least for the time being. The modern era of digital technologies has demonstrated the critical importance of reflective, self-reflective and semi-conscious meaning creative operations. Reflection, along with intuitively engendered ‘hypothetical constructs’, is a characteristically human attribute. In A. Pope’s words, we “ascribe” to proper “all good” and to “improper, ill” [Pope, 1951, p. 191].

Empirical evidence suggests that linguistic representations of teleological assumptions in political discourse may reveal purposefulness

explicitly, implicitly or in the form of the overt and covert reflective sense ascribed to the original utterance. Moral aspects of purposefulness in political discourse may require scholarly attention for various reasons: (a) the notion of the final purpose is notoriously vague; (b) the opacity of the concept of morality is proverbial; (c) political decisions are at times made on the assumption that a ‘noble’ purpose justifies outrageously immoral means; (d) the moral standard of political debate has been deteriorating. We hold that all stated above makes scholarly pursuits in the domains of political discourse and moral teleology worthwhile.

The hypothesis

Teleological reflective judgement engenders the ascription to an utterance of an ‘additional’ teleological reflective sense, which goes beyond the semantic purport of the original minimalist proposition. Teleological reflective constituents of meaning in political discourse can be explicated, implicated or ascribed to an utterance. Covert teleological assumptions, hidden or craftily misplaced goals, or uncertain potential consequences serve as an added catalyst for putative conjectures about real ultimate goals of political statements and, accordingly, elicit the attribution of teleological reflective senses.

The aim of this study

The aim of this research is to identify discursive logically sustainable underpinnings of teleological reflective sense creation and to delineate the tentative set of semantically relevant variables stimulating the ascription of additional teleological reflective senses in political discourse.

The object of this study

The object of this enquiry is ‘Telos’-based reflective meaning creation in the English language political discourse of the last decade.

The subject is the teleologically determined semantic disparities between the speaker’s meaning and that recovered by the addressee.

The empirical material

The empirical material exemplifying the phenomenon of teleological reflective sense creation was selected from leading mass media resources of the last decade – newspapers, magazines, radio, television, the internet.

The methodology

The teleological method was employed for the investigation of teleological reflective constituents of meaning in political discourse. It is focused on

the analysis of deductive, inductive, inferential and intuitive factors of meaning creation brought about by teleological reflection. The teleological method developed by I. Kant is used to assess the morality of an action. The argumentative analysis and the basic methods of symbolic sentential logic were also applied in this research.

Presentation of the main material Teleological reflective sense

Philosophers and linguists stress that recovery of meaning in a natural language in ordinary communicative interactions may be automatic, intuitive, “by default” [Daly, 2013, p. 174; Jaszczolt, 2023]. In the domain of ‘covert teleology’, the purpose or its moral justification may be left unarticulated but ascribed by the addressee as additional purpose-based reflective sense, which goes beyond a minimal propositional structure. In psychology and psycholinguistics, this “extended” and “expanded” interpretation of discourse that exceeds “the information literally contained” in the utterance is rightfully called “deep interpretation” or “rich interpretation” [Reber, Allen, Reber, 2009, p. 689]. To address these instances as purpose-based phenomena we introduce the notion of teleological reflective sense. It is posited in this account as the teleological appraisal of the referential ties indicated in the original assertion and as an aspect of meaning additional to what the utterance refers to (Fig. 1).

We view the teleological reflective sense ascribed by the addressee as intrinsically different from the speaker’s intended semantic content. Ascription of teleological reflective sense is inherently distinctive from the traditional understanding of the notion of reference, it is rather morally guided rearrangement of referential ties by the addressee.

The following examples illustrate the cases of attribution of teleological reflective sense in addition to what is referred to in an original utterance: *Emily Maitlis blasts BBC reporters for ‘distasteful’ reporting of allegations against Huw Edwards instead of going to HR – as friend says he was ‘surprised’ the broadcaster continued to investigate while ‘vulnerable’ presenter is in hospital* [The

Daily Mail. 2023. 14 July]. *A well-placed industry source claimed the report had felt ‘really aggressive and uncalled for’ given that the police had said there was no criminality involved* [The Daily Mail. 2023. 14 July]. The propositions of the listed utterances (*reporting was distasteful; the report felt aggressive and uncalled for*) exemplify the ascription of teleological reflective sense as passing teleological judgement on untimely and obviously morally flawed ongoing media scrutiny (*the broadcaster continued to investigate while ‘vulnerable’ presenter is in hospital; the police had said there was no criminality involved*). The same goes with indirect ‘semi-articulated’ hints or untoward suggestions as in the following instance concerning an unspecified “dig” by DeSantis at “Donald Trump’s record as president” [The Times. 2023. 26 May]. With due respect to prominent statesmen involved, we dare to presume that supporters and opponents may pass disparate teleological reflective judgements and assign different truth-values to the vague hints about President Trump’s tenure in the White House. The situation under consideration evokes the ideas of access semantics, contextualism and externalism in the theory of meaning. Contextualist and externalist theories specifically highlight the purpose-based semantic effect of Aristotelian ‘ethos’ or, in Plato’s terminology, ‘doxa’. In rhetoric, these terms denote a semantically relevant popular opinion of somebody or something, a track record of participants of communication, which may affect the ascription of truth-values to what is said [Aristotle, 1991; Thompson, 2016, p. 113].

For reasons of moral impropriety or political expediency covert teleological assumptions underpinning teleological reflective sense may be left latent and unarticulated in political discourse creating semantic gaps to be filled in by the addressee. To prove our point let’s look into the following examples: (a) *TV news presenter Huw Edwards has resigned from the BBC on “medical advice”, the corporation has said. <...>* (b) *We don’t believe it appropriate to comment further* [The BBC. 2024. 22 April]. Neither do we, for the same reason of possible moral impropriety of teleological reflective sense we may

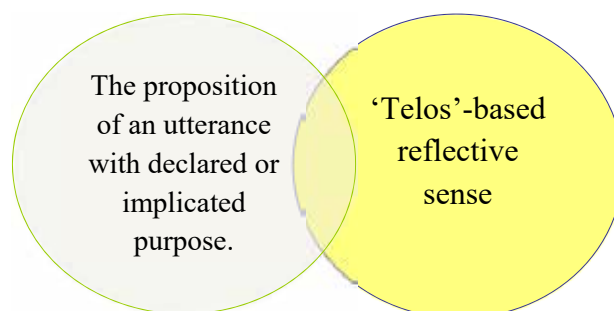

Fig. 1. Attribution of teleological reflective sense to an utterance

be provoked to ascribe to this assertion. Nevertheless, this news may trigger the attribution of conflicting teleological reflective senses and judgements among readers, who remember various allegations circulating in tabloids. The utterance (b) is by itself a rare case of the articulated speaker's reflective sense, which indicates moral vulnerability of what is asserted by the speaker himself. Yet another instance of self-reflective assessment, kind of self-restraining introspection resulted in suspension of the current political debate for moral considerations. It was decided that further political statements are better left unarticulated for the time being, that it would be morally inappropriate to wage electoral wars at the time of an assassination attempt on the political opponent, e.g.: *Mr Biden election campaign paused all political statements <...>, clearly believing it would be inappropriate to attack Donald Trump at this time and instead concentrating on condemning what has happened* [The BBC. 2024. 14 July].

Though being predominantly latent, ascribed teleological reflective sense in political discourse may have ample linguistic representation in commentaries, letters, analytical materials. They may air the assessment of moral propriety and potential consequences of certain political actions and utterances. Thus, if mental representations of the world are rational, they are invariably 'purpose' related and reveal teleological assumptions: explicitly, implicitly or in the form of ascribed reflective sense. The analysed empirical data points to rather stochastic meaning creation alternatives as well as to potentially infinite discrepancies between an intended speaker's meaning and that recovered by the addressee. This mismatch can be caused by objective and subjective factors, triggering creation of additional purpose-based reflective senses the speaker might have never intended to bring home to the addressee.

The teleologically-based unintended constituents of the speaker's meaning can be actualized in discourse as the articulated ascribed semantic content engendered in the process of teleological reflection. For example, in the context of Iranian political narrative a phrase (a) "*defence pact*" is conventionally apprehended as a means (b) "*to offer some resistance to Israel*" [The Times. 2023. 5 May]. The linguistic representation of 'purpose' related reflective sense ascribed by the addressee to the phrase (a) sheds light on the alleged final purpose with a hint at the questionable truth-value of what is asserted (b). Further on in the text, yet another version of teleological reflective sense is ascribed to the above utterances: (c) *Part of Iran's goal is to divert attention from its own advancing nuclear programme* [The Times. 2023. 5 May]. It should be noted that though the latter utterance totally meets the standards of a conventional teleological explanation, there is more

to its semantic content than may seem *prima facie*. Arguably, there is a collateral reflective sense to it, suggesting some characteristic diplomatic shadiness in the misplaced final goal.

Totally unarticulated, ignored or for some reason unnoticed purposes in political discourse may exacerbate the process of teleological reflection and render the provision of a plausible 'purpose' related explanation untenable. Vacuous or indefinite final purposes may also provoke teleological reflective judgement: *The Sanctions policy does not have clear purpose. Western officials change their explanations about their goals* [The Financial Times. 2023. 3 July]; *No one knows <...> Labour's intentions* [The Daily Express. 2023. 16 May].

The purpose of the action concerned may also be intentionally hidden or misrepresented, as is shown in the following example: *In a letter addressed to "the British Pakistani/Kashmiri community in Dudley", Marco Longhi asked: "Will it be me, or Labour Party Parliamentary Candidate Sonia KUMAR?", underlining his rival's name. Critics claimed this was to point out Ms Kumar's British Indian background in the hope of persuading British Pakistani Muslims not to vote for her* [BBC News. 2024. 17 June].

On the other hand, the declared or alleged final purpose may as well be declined by the addressee on the basis of reflective thinking: *Labour and the Conservatives have criticised Reform UK leader <...> who told the BBC on Friday night the West "provoked" Russia's invasion of Ukraine* [BBC News. 2024. 22 June]; *Mr Farage repeatedly said he wants to create a "big, genuine mass movement of people" and "we need a good, strong opposition that can mobilise people in very large numbers". <...> However, Carl Emmerson, deputy director of the Institute for Fiscal Studies, external (IFS), said that "the package as a whole is problematic"* [BBC News. 2024. 17 June]. Thus, when it becomes obvious that there is a "divergence between the intuitive truth-conditions of an utterance and the literal truth-conditions" [Recanati, 2003, p. 142], this is where the teleological process of reflective sense construal starts.

Covert teleological assumptions with a utilitarian touch are also inherent in verbs expressing modality. According to standard grammar rules, finite adverbial clauses of purpose (characteristic of teleological explanations) "normally require a modal verb" [Chalker, Weiner. 1994, p. 325]. Modal verbs possess intrinsic teleological purport, either a plan, a possibility, a schedule, a putative purpose, or a moral obligation: *Victims must be compensated for the harm they have suffered, and impunity for the crimes committed must be tackled* [Government of the Netherlands. 2024. 2 April]; *At the heart of Kant's metaphysics stands the difference between the way world is and the way*

the world **ought** to be [The New York Times. 2024. 17 April]; *The White House and the European Union bear a huge responsibility. They **should** be using all their diplomatic and political leverage to build an international coalition to urge restraint – or risk a regional conflagration that could engulf the world* [The Daily Mail. 2023. 19 October]. Modal verbs may indicate subsidiary purposes without specifying the final goal, leaving the final purpose for reflective sense attribution, as in: *Nato **should maintain diplomatic and military pressure on an embattled autocrat*** [The Times. 2023. 3 July].

The bestowal of teleological reflective sense on an utterance occurs in coordination with assigned dependent and independent truth-value variables. This process can be represented symbolically in the following way:

$$(A \wedge p \wedge q \wedge r \wedge \infty) \vdash S.$$

Where: A – the dependent variable ‘Telos’;

p, q, r ∞ – a potentially infinite concatenation of independent variables of semantically and teleologically relevant linguistic and non-linguistic factors;

S – the ascribed teleological reflective sense.

Logos, ethos, pathos and reflective meaning construal

Reflective constituents of meaning can be actualised with reference to the Aristotelian core components of rhetoric: *logos* (argument), *ethos* (social standing, reputation of the speaker) and *pathos* (the way the speaker brings home his ideas to

the addressee) [Aristotle, 1991]. Truth-conditions can be assigned to the proposition (*logos*) of an utterance. However, to adequately understand the semantic content of an utterance we cannot rely exclusively on the minimal proposition of the meaning declared, dismissing externalist cognitive principles of access semantics and specifically “the vast repository of non-linguistic knowledge representation” [Evans, 2019, p. 458]. *Ethos* and *pathos* may clash with *logos*. ‘Telos’, as a dependent variable, in the process of reflective sense engendering comes into coordinated purpose-based semantic relationship with *logos*, *ethos* and *pathos* as independent variables (Fig. 2).

Ethos as the track record of the speaker (however subjective or biased it may be) can trigger reflective thinking. If for some ethical, political, personal or professional reasons the reputation, the standing of the speaker or of the publication outlet does not meet the requirements of the addressee, it may provoke scepticism as to the moral validity and purposeful efficacy of an utterance, even though *prima facie* proposition may seem proper, as is indicated in the following assertions: *There is a strong sense by many in the Democratic Party – namely Barrack Hussein Obama – that Camala Harris is a Marxist fraud who cannot beat President Trump, and they are still holding out for someone ‘better’* [The Daily Mail. 2024. 26 July]; *Both Trump and Johnson are fabulists for whom the truth is simply what is politically or personally convenient at the time* [The Financial Times. 2023. 12 June]. So, as empirical material

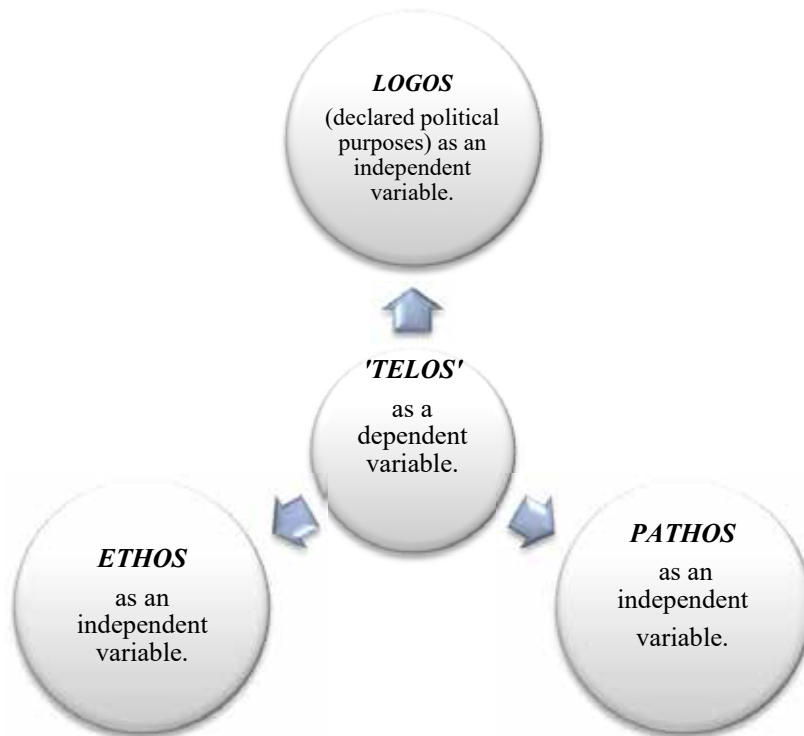

Fig. 2. Teleological reflective sense generating factors in political discourse

shows, the semantic content of the utterances, where *ethos* comes into play, is subject to more alert truth-conditions scrutiny in the process of teleological reflective sense attribution. It should be noted that speakers are aware of the value of *ethos* and of reputational hazards caused by a marred track record, and promptly rebuff attempts to hurt their careers: *The former US president said references in news articles or by the TV network's hosts to his efforts to overrun the 2020 elections as "the Big Lie" <...> hurt his reputation and career* [The Daily Express. 2023. 31 July].

On the other hand, the sound reputation of the speaker in the eyes of the addressee may be an additional argument as to the potential fulfilment of truth-conditions: *Ben Wallace is the right choice to head Nato. He has the experience to keep this vital alliance together, no matter what Emmanuel Macron thinks <...> (He has) relevant experience, a proven track record and an individual and international stature* [The Daily Telegraph. 2023. 19 June]. Thus, *ethos* may affect the meaning of an utterance making it either morally more difficult to accept or, conversely, it may enhance its moral viability.

The same semantic interdependence may be noticed in the relationship between *logos* and *pathos*. *Pathos* denotes the way, when, where and how speakers bring home their ideas to the addressee. The style, the phrasing, the pitch, the tone may affect in some way the meaning of a minimal proposition (what is literally said) by provoking the ascription of teleological reflective senses: *She (Liz Truss) took all the flak <...> not trying to stir up more division <...> The sort who are mindfully concerned about this country and its reputation rather than mindlessly confrontational* [The Times. 2023. 21 June]. The identified purpose (*not trying to stir up more division*) is accompanied with the ascribed teleological reflective sense in the form of the moral assessment of the way ideas were presented to the public (*mindfully concerned about this country and its reputation rather than mindlessly confrontational*).

The behavioral pattern of the speaker is also context-sensitive and is subject to reflective thinking with the subsequent attribution of teleological reflective sense. Specifically, non-verbal components of communication can elicit teleological reflection and attribution of the reflective sense with a hazy touch to it: *Unlike British or French politicians, Olaf Scholz doesn't do pomp. Nor does he do charm. A man who screws up his eyes when he tries to smile, the German chancellor welcomed Ukraine's president with <...> characteristic stiffness. <...> The consequences may take months to be seen on the battlefield* [The Guardian. 2023. 16 May]. In the cited example, the utterance "*The consequences may take months to be seen on the battlefield*" performs a double function

of (a) the explicated teleological reflective sense ascribed to the utterance, and (b) a descriptive teleological explanation. We contend that ascription of teleological reflective sense in political discourse should be regarded as an immanent reflective thinking attribute, whether it is articulated or left latent.

Sublime reflection and teleological reflective sense ascription

Covert teleological assumptions can manifest themselves in the form of 'sublime reflection' (the term is taken from [Pillow 2000, p. 67]). In political discourse the sentiment of mendacity, discord, belligerence, offensive vitriol and an ignoble 'end' or a morally questionable objective may pass for being acceptable. It may happen as a result of a politically engineered sublimation of the meaning of a political term, a credo or a doctrine. Teleologically-based sublime reflection is inherently about sense construal. K. Pillow holds that "sublime reflection <...> struggles to make sense of all unfolding <...> (and) provides such a rich sight of interconnected meanings" [Pillow, 2000, p. 67]. Sublimation of political rhetoric may occur in pursuit of a seemingly "just cause" or "a sufficient reason" for any politically and morally sensitive action, including war, "stifling" moral principles and "making local necessities seem global and eternal" [Coady, 2007, p. 539].

It should be noted that sublimation is extremely context-sensitive: each speaker expressing political views has his own purposes and reasons for sublimation (or for desublimation) of politically important notions. *Brexit* as politically and socially sensitive issue for Britain may serve as an example: *Sunak maintains it is the Conservatives who have delivered "Brexit freedoms". "I was proud to support Brexit and it was the right decision for our country because we can take advantage of the opportunities that are now ahead of us. "We're signing free-trade deals around the world, which have now led to Brexit Britain overtaking France, the Netherlands and Japan, to become the fourth largest exporter in the world* [The Independent. 2024. 17 June]. In the assertions listed above the speaker justifies his sublime reflection pertaining to *Brexit* (*the right decision; have delivered "Brexit freedoms"*) with the help of teleological reflective judgement focused on consequences of the attained goal (*Brexit Britain (is) overtaking France, the Netherlands and Japan, to become the fourth largest exporter in the world*). Just the opposite stance, to the point of desublimation, is highlighted in the following utterances: "*Brexit has failed,*" *the former Brexit Party leader declared at the time. "We've not delivered on Brexit and the Tories have let us down very, very badly"* [Politico. 2023. 31 May]. Thus, the nomenclature of ascribed teleological reflective senses to an utterance is potentially infinite. This fact

is accounted for by numerous ‘Telos’-based variables of objective, subjective, dependent and independent nature. Sublimation is one of them.

Conclusions. A new semantic notion has been suggested – teleological reflective sense. It is posited as the linguistic or mental representation of the appraisal of the moral propriety of an utterance. The empirical evidence suggests that teleological reflection in terms of meaning creation in political discourse is essentially meta-teleological. It is the teleological reflective judgement about the moral validity of somebody else’s reflection. The act of ascription of teleological reflective sense manifests passing of a teleological reflective judgement by the addressee on the speaker’s intended meaning concomitant with causal and consequential apprehension of the original semantic content. The number of assigned teleological reflective senses to an utterance is potentially infinite as is potentially boundless multitude of variables that tend to be involved in the process of sense formation. The teleologically determined semantic differences between the speaker’s meaning and the meaning recovered by the addressee in political discourse may be brought about by objective and subjective factors: (a) linguistic and non-linguistic; (b) rational and intuitive; (c) by the factors of political feasibility and moral propriety.

The prospects for further research. The systematic analysis of argumentative underpinnings and the ‘purpose’ related specificity of relations between independent and dependent variables in assertions with teleological semantic content should be advisable.

REFERENCES

1. Aristotle. (1991). *The Art of Rhetoric*. Harmondsworth : Penguin Classics. 304 pp.
2. BBC News. 2024. 17 June. Retrieved from: <https://www.bbc.co.uk/news/articles/c722yy007qlo>.
3. BBC News. 2024. 17 June. Retrieved from: <https://www.bbc.co.uk/news/articles/cv22qdq7zno>.
4. BBC News. 2024. 22 June. Retrieved from: <https://www.bbc.co.uk/news/live/cjqj8kgz80yt>.
5. Bostrom, N. (2017). *Superintelligence. Paths, Dangers, Strategies*. Oxford : Oxford University Press. 415 pp.
6. Chalker, S., Weiner, E. (1994). *The Oxford Dictionary of English Grammar*. Oxford : Oxford University Press. P. 325.
7. Coady, C. A. J. (2007). *Dirty Hands. A Companion to Contemporary Political Philosophy*. Robert E. Goodin, Philip Pettit, Thomas Pogge (eds.). 2nd ed. Vol 2. Oxford : Blackwell Publishing Ltd. Pp. 532–540.
8. Colman, A.M. (2015). Hypothetical construct. *The Oxford Dictionary of Psychology*. 4th ed. Oxford : Oxford University Press. P. 358.
9. Crane, T. (1995). Representation. *The Oxford Companion to Philosophy*. T. Honderich (ed.). Oxford : Oxford University Press. Pp. 769–770.
10. Daly, C. (2013). *Philosophy of Language. An Introduction*. London, New Delhi, New York, Sydney : Bloomsbury. 340 pp.
11. Evans, V. (2019). *Cognitive Linguistics: A Complete Guide*. Edinburgh : Edinburgh University Press; 2nd ed. 896 pp.
12. Government of the Netherlands. 2024. 2 April. Retrieved from: <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-foreign-affairs/activiteiten/restoring-justice-for-ukraine-conference>
13. Jaszczolt, K.M. (2023). *Semantics, Pragmatics, Philosophy: A Journey through Meaning*. 2nd ed. New York : Cambridge University Press. 438 pp.
14. Kant, I. (1987). *Critique of Judgment*. Trans. by Werner S. Pluhar. Indianapolis. Cambridge : Hackett Publishing Company. 575 pp.
15. Moutner, T. (2005). Teleological Explanation. *The Penguin Dictionary of Philosophy*. 2nd ed. London : Penguin Books, Pp. 611, 612.
16. Pillow, K. (2000). *Sublime Understanding: Aesthetic Reflection in Kant and Hegel*. Cambridge MA : MIT Press. 385 pp.
17. Politico. 2023. 31 May.
18. Pope, A. (1951). *Essay on Man. Collected poems. Everyman’s Library*. London : J. M. Dent & Sons Ltd. New York : E. P. Dutton & Co. Inc. Pp. 181–215.
19. Reber, A. S., Allen, R., Reber, E. S. (2009). Rich Interpretation. *The Penguin Dictionary of Psychology*. 4th ed. London : Penguin Books. P. 689.
20. Recanati, F. (2003). *Literal Meaning*. Cambridge : Cambridge University Press. 235 pp.
21. Russell, B. (1983). *History of Western Philosophy*. Boston, Sydney, London : George Allen & Unwin. 842 pp.
22. Stampe, D. W. (2013). *Toward a Causal Theory of Linguistic Representation. The Philosophy of Language*. International 6th ed. A. P. Martinich and D. Sosa (eds.). New York, Oxford : Oxford University Press. Pp. 701–719.
23. The BBC. 2024. 22 April.
24. The BBC. 2024. 14 July.
25. The Daily Express. 2023. 16 May.
26. The Daily Express. 2023. 31 July.
27. The Daily Mail. 2023. 14 July.
28. The Daily Mail. 2023. 19 October.
29. The Daily Mail. 2024. 26 July.

30. The Daily Telegraph. 2023. 19 June.
31. The Financial Times. 2023. 12 June.
32. The Financial Times. 2023. 3 July.
33. The Guardian. 2023. 16 May.
34. The Independent. 2024. 17 June. Retrieved from: <https://www.independent.co.uk/news/uk/politics/rishi-sunak-brexitelection-farage-starmer-b2563445.html>.
35. The New York Times. 2024. 17 April.
36. The Times. 2023. 5 May.
37. The Times. 2023. 26 May.
38. The Times. 2023. 21 June.
39. The Times. 2023. 3 July.
40. Thompson, M. (2016). *Enough Said: What's Gone Wrong with the Language of Politics?* London : Vintage Books. 418 pp.

Збірник наукових праць

НОВА ФІЛОЛОГІЯ

№ 96, 2024

Комп'ютерна верстка – О.І. Молодецька
Коректура – Я.І. Вишнякова

Підписано до друку: 29.11.2024.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 21,16.
Замов. № 0125/005. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.